תנ״ך · ראשונים · רלב״ג · כתובים

רלב"ג על איוב

רבנו לוי ב"ר גרשום [הרלב"ג]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רלב"ג על איוב

רבנו לוי ב"ר גרשום [הרלב"ג]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רלבג-על-איוב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
פרק א 8
פרק ג 9
פרק ד 14
פרק ה 16
פרק ו 24
פרק ז 26
פרק ח 31
פרק ט 35
פרק י 37
פרק יא 45
פרק יב 54
פרק יג 56
פרק יד 57
פרק טו 65
פרק טז 69
פרק יז 71
פרק יח 75
פרק יט 78
פרק כ 81
פרק כא 86
פרק כב 91
פרק כג 96
פרק כד 97
פרק כה 103
פרק כו 104
פרק כז 107
פרק כח 108
פרק כט 114
פרק ל 115
פרק לא 118
פרק לב 126
פרק לג 127
פרק לד 134
פרק לה 142
פרק לו 144
פרק לז 147
פרק לח 156
פרק לט 159
פרק מ 162
פרק מא 172

הקדמה

אמר ר' לוי בן גרשום. ראינו לבאר הספר הזה, ר"ל ספר איוב, ביאור רחב ולהעמיק בענינו כיד שכלינו לראותנו זה הספר גדול התועלת

בהצלחת האדם המדיניית והמדעיית ובכלל הנה נבנתה התורה בכללה על השורש המתבאר בזה הספר ולזה יחסו רז"ל זה הספר אל משה רבינו ע"ה ואמרו משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב ואולם נחלקו בענינו אם היה משל או דבר קרה וזה כי זה הדרוש אשר נחקור עליו בזה הספר הוא אם השם ית' משגיח באישי האדם כמו שחייבו זה פנות התורה ופוקד אותם על כל מעשיהם אם לא. וזה שכאשר יונח שהוא משגיח באישי האדם כמו שחייבו זה הפנות התוריות יחשב שכבר ייוחס אל השם ית' עול מצד רוע הסדור הנופל בטובת אישי האדם ורעתם ר"ל שכבר ימצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו וזה הספק הניע הפילוסופים להאמין שהשם ית' בלתי יודע דבר מאלו הדברים הפרטיים כמו שנזכר במה שאחר הטבע.

ולחוזק הספיקות הנופלות בזה הדרוש לא סרו הקודמים מלספק בו ולא יסורו המתאחרים עד שכבר נסתפקו בו גדולי החכמים והנביאים ואמרו רז"ל שכבר נסתפק בו משה רבינו ע"ה ואליו רמז במה שבקש ואמר הודיעני נא את דרכיך. וכבר יראה שהענין הוא כן מהתשובה אשר השיבו השם ית' על זאת הבקשה והוא אומרו י"י י"י אל רחום וחנון. וכן תמצא שחבקוק הנביא הסתפק בזה הדרוש באמרו למה תביט בוגדים תחריש כבלע רשע צדיק ממנו. וכן תמצא שדוד ע"ה הסתפק בו באומרו בספר תהלים כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה כי אין חרצובות למותם וגו'. הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל אך ריק זכיתי לבבי וסוף הדברים ואחשבה לדעת זאת עמל הוא בעיני.

ולחוזק השאלות והספקות הנופלות בזה הדרוש המציאנו משה רבינו ע"ה זה הסיפור הנפלא אשר הותרו בו כל הספיקות הנופלות בו על דרך החקירות העיוניות כמו שיתבאר מדברינו. וזהו אשר הגיענו לבאר זה הספר כי לא ראינו בו לאחד מהקודמים המבארים ממי שהגיענו דבריהם ביאור יתכן שיהיה ביאור ענינו. אבל תכלית מה שכוונו הוא לבאר המלות והתיבות. ולזה היו רחוקים מאד מהנכונה בזה הביאור, וזה שראוי למבאר שינהיג ביאור המלות והתיבות לפי כוונת הענינים אשר כוונו בכלל הדברים כאשר היו המלות משותפות כמו הענין בזה הספר. ואם לא יתן אל לבו תחלה להבין כוונת הענינים לא יובן אליו ביאור המלות אם לא במקרה וזה מבואר בנפשו. ולזה היו הביאורים ההם אשר הורגלנו בהם מקטנותינו כבר מנעו ממנו הבנת דברי זה

הספר זמן מה עד אשר פקחנו עיני שכלנו לעיין בעניני זה הספר והנהגנו אחרי זה ביאור המלות לפי העניינים ההם, ומצאנו שהמלות מתבארות בזה האופן בזולת זרות.
ולא מצאנו שהתעורר אחד מהקודמים לחקור בדעות אלו האנשים אשר נחלקו עם איוב בזה הספר זולת המעט שכתב מזה הרב המורה בספר הנכבד מורה הנבוכים. וכבר העירנו מה שכתב מזה לחקור בדברי אלו האנשים חקירה מופלגת כדי שיתבאר לנו מדבריהם מה שנתייחד בו אחד אחד מהם.
וכאשר הפלגנו העיון בזה האופן מצאנו דעותיהם על מספר החלקים אשר אפשר שתשפטם החלוקה בזה הדרוש למשכילים. ואולם אמרתי למשכילים לפי שהחלקים אשר תפול המחשבה בהם להמון האנשים בזה הדרוש הם בלתי מוגבלים ולא מוקפים. והוא מבואר שהוא ראוי למי שישלים החקירה בזה הדרוש ובזולת שיזכור הדעות אשר תשפטם החלוקה ותפול בהם המחשבה למשכילים ויזכור הספיקות הנופלות באחת אחת מהם וההתרים אשר אפשר שיותרו בהם עד שתתיישב לו בזה האופן הדעת האמתי.
ואיך שיהיה ענין זה הספר ר"ל שיהיה למשל או ספור דבר קרה, הנה מפני שהמכוון ממנו בחבורו הוא להעמיד האנשים המטיבים בעיון על אמתת זה הדרוש הוא מבואר שראוי שיהיו הדעות אשר יזכרו בו לפי חלקי הסותר אשר יפלו בזה הדרוש למשכילים. שאם לא היה הענין בזה התאר לא היה מגיע מזה הספר ההתאמתות בזאת החקירה.
והנה נבאר בע"ה עם ביאור דברי אלו האנשים איך נשלמו בדעותיהם כל חלקי הסותר וטענת כל אחד מהם בכל הצדדים אשר אפשר לו לטעון לקיים דעתו ולבטל דעת החולק עמו ולא הסכמנו בזה הביאור לבאר מפני מה נטינו בביאור מלה מלה ממה שבאר בה זולתנו להיות זה ממה שיתבאר במעט עיון למי שיראה ביאורנו זה, (עם) שאם נהגנו זה המנהג היו דברינו בתכלית האריכות והיה זה סבה שיקוץ בו המעין. והנה במקומות רבים מזה הספר נראו לנו ביאורים רבים ובחרנו הניאות מהם לפי הענין ולא רצינו לזוכרם כלם לבחרנו הקצור. ולזה אין ראוי שיקוץ המעיין אם יראו לו בקצת דברי זה הספר ביאורים אחרים נאותים זולתי אשר זכרנום.
ועוד כי אין מחוק המבאר שיזכור כל הביאורים אשר אפשר שיעשו במאמר אשר יבארהו, ולא יגזור גם כן שלא ימצא למאמר ההוא ביאור זולתי אשר יזכרהו ולא תהיה תפיסה אם מצא למאמר ההוא ביאור זולת הביאור אשר זכרו.
והנה אחשוב שמי שאמר מרז"ל בזה הספור שמשל היה אמנם הביאו לזה מה שראה מהפלגת החקירה בזה הדרוש על דרך החלוק ההכרחית אשר לא ימנע ממנה אחד

מחלקי הסותר ולזה הרחיק היות אלו הדעות לקודמים לפי שהוא רחוק אצלו שימצאו במקרה אנשים יחד יחלקו בדרוש אחד ויהיו דעותיהם על מספר החלקים אשר תשפוט אותם החלוקה.

ואולם מי שאמר שכבר היה הנה יחזק דעתו מה שאמר יחזקאל נח דניאל ואיוב. ואיננו בטל שימצאו דעות האנשים בדרוש אחד על מספר החלקים אשר תשפטם החלוקה, כי כבר זכר הפילוסוף דרושים רבים קצתם בטבעיות וקצתם באלהיות, נמצאו בהם דעות הקודמים על מספר החלקים אשר תשפטם החלוקה. ולזה לא הרחיק בעל זה המאמר היות זה הספר דבר קרה. וממה שיורה שזה הענין הוא ספור דבר שקרה הוא זכרו שם איוב ושם עירו ומספר קניניו ובניו בתחלה ובסוף ושם בנותיו ושכבר נתן להם אביהם נחלה בתוך אחיהם ומספר ימי חיי איוב. ומה שזכר גם כן משם רעיו ויחסיהם, אמר אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהו בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם, וזה כי כמו אלו התארים והספורים עשו בספורים האמתיים להוסיף ההאמנה בהם.

וקודם שנתחיל בביאור זה הספר נקדים הקדמה אחת מקפת בכל מה שיכללהו זה הספר, ונאמר שהרעות הנופלות הם מיוחסות בכללם אל הסבה ההיולאנית או אל הקרי, וזה שהרעות הנופלות לא ימלטו משתהיה התחלתם במקבל בעצמו או מחוץ. ואמנם הרעות אשר התחלתם במקבל הם אם מצד המזג אם מצד המדות והתכונות הנפשיות. ואשר הם מצד המזג מבואר התיחסם אל ההיולי, כי הסבה בזה השמע הכחות המתפעלות אל הכחות הפועלות כמו שהתבאר ברביעי מהאותות. וכן יתבאר זה ברעות הנופלות מצד המדות והתכונות הנפשיות כי אלו הרעות יהיו כאשר לא יתנהג האדם בהם כפי מה שראוי, וזה לא יהיה מן השכל כי השכל אמנם ידריך האדם בהדרכה הראוי בדבר דבר מאלו הענינים האנושיים. וכן הרעות אשר התחלתם מחוץ אשר התחלתם המזג והבחירה כמו הענין במלחמות הוא מבואר ממה שקדם התיחסם אל ההיולי. ואשר אין התחלתם המזג ולא הבחירה כמו הפיכת הארצות והרעש והאש הנופלת מן השמים והנוהג מנהגם הנה לא יגיע מהם רע כי אם במקרה, וזה שלמה שהיו בכאן יסודות הפכיים והיה מדרך ההפכים שיפסידו קצתם קצת יחוייב שתהיינה בכאן סבות עליונות פועלות אותם ושומרות מציאותם ושיגבירו פעם אחת מן ההפכים על האחר ופעם יגבירו ההפך האחר וזה בסבוב ישר וסדור מתמיד כמו שהתבאר בטבעיות. ולזה יתחייב שיתהוה האש פעם והאויר פעם והמים פעם והארץ פעם, לפי היחסים אשר לפועל אצל המתפעל. ובזה ישמר זה המציאות השפל, לפי ששמירתו אמנם היא בשווי הנמצא ביסודות אשר הורכב מהם, וסבת זה השווי הוא זה הפועל המגיע אל היסודות

מהגרמים השמימיים. ואמנם יגיע מזה רע במקרה מצד שיקרה שיפול האש על איש אחד ויהרגהו או שתהפך הארץ על היושבים בה מצד שקרה היותם שם. ובכלל הנה לא תמצא רע מגיע בעצמות מהשם יתברך, ולזה אמר אין דבר רע יורד מלמעלה.

וראוי שלא יעלם ממנו שאלו המקרים אשר יפול בהם רוע הסדור הם מוגבלים באופן מה מהגרמים השמימיים, וזאת סיבת הגעת הידיעה באלו המקרים טרם בואם לנו, אם בחלום אם בקסם אם בנבואה, כמו שהתבאר בספר החוש והמוחש. וזה כי זאת ההודעה לא תהיה אם לא מסבה פועלת לה הידיעה באלו העתידות.

אלא שעם כל זה כבר יתאמת התיחס אלו העניינים אשר בהם רוע הסדור אל ההיולי, וזה כי בעבור שהגרמים השמימיים משתתפים בהנהגת האדם והיה מחויב מפני זה שיגיעוהו קצת רעות מצד קצתם בעתים, מה העריך השם יתברך כששם בנו השכל להנהיגנו ולהשלים מה שחסר לנו מצד הנהגת הגרמים השמימיים. ולזה תהיה זאת ההגבלה אשר באלו המקרים מתיחסת אל ההיולי, כי השכל הוא השליט להטות אותנו מזאת ההנהגה כאשר נרצה. וכבר ביארנו זה בשלימות בבאורינו לספר החוש והמוחש ובספר מלחמות י"י.

ולהיות השכל הוא השליט על זאת ההנהגה היו אלו המקרים אפשריים לא מחוייבים. והנה יתבארו בזה הספר הצדדים אשר ישמר האדם בהם מאלו הרעות מצד השכל האנושי להתאחדותו באופן מה בשכל הפועל. וראוי שתדע שאלו הרעות אשר נפל בהם רוע הסדור אינם רעות אנושיות, וזה שהרעות האנושיות ראוי שתהיינה בחלק אשר בו הטובות האנושיות, כי הנושא להפכים אחד. ולמה שהיו הטובות האנושיות בחלק מחלקי הנפש אשר נקרא שכל לא במזון והחוש, לפי שאינם לאדם במה שהוא אדם. הנה הוא מבואר כי הרעות האנושיות הם בזה החלק בעינו. וכמו שהטובות האנושיות הם שלמות השכל האנושי במושכלות כן הרעות האנושיות הם הפקד ממנו השלימות. זהו ממה שראינו להקדימו קודם שנתחיל בביאור זה הספר. והנה הסכמנו עם עצמנו לבאר ראשונה במאמר ממאמרי זה הספר המלות אשר באו במאמר ההוא אשר יצטרכו אל ביאור. ואחר כן נבאר ענין המאמר ההוא, ואחר כן נבאר הכלל העולה מן הדברים בזה הישרה מה להקל בביאור זה הספר ולהעמיד בקלות המעיין בדברינו על אמתת דברי הספר, ומהנה נתחיל ונאמר.

פרק א

פסוק א

אמר שכבר היה איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע עלה והצליח מאד בקניינים המדומים כמו קנין ההון והבנים והיו בניו מתנהגים באופן שלם לפי ההנהגה המדינית בדרך שתשלם האחוה והאהבה ביניהם ולזה היו אוכלים יחד תמיד כדי שיתוקן הקבוץ יותר ביניהם והנה איוב ליראתו השם יתברך היה מקדש אותם מהיקף להיקף רוצה לומר מז' ימים לז' ימים והיה מיישיר אותם אל מה שראוי ואחר כן היה מקריב קרבנות עליהם ליראתו שמא חטאו ובזו השם יתברך בלבבם לרוב העושר והשלום אשר היה להם כי הם סבות הבעיטה באופן מה והנה לא תאר אותו הכתוב בחכמה לסכלותו בדרוש אשר בעבורו חובר זה הספר ואף על פי שהיה כבר חכם בעניינים הטבעיים כמו שיראה מדבריו, וזכר אחר זה ממשל כאילו השם היה מדבר עם אשר יבאו מאתו אלו הרעות המדומות אשר התחלתם מחוץ והוא השטן דרך משל וקראו שטן להיותו מטה מן הדרך המכוון מהש"י כמו שהתבאר במה שקדם ולפי שהוא בלתי מכוון לעצמו אמר ויבוא גם השטן בתוכם כמי שלא כיון בואו וזכר ששוטו והתהלכו הוא בארץ לבד כי שם ימצאו אלו הרעות לא בנמצאות העליונות ואולם בני האלהים הם הכחות המנהיגות המציאות במלאכות השם יתברך וזכר כאילו הש"י היה מונע מהגעת הרעות לאיוב להיותו איש תם וישר ושהשטן סבב שנתן כל אשר לו בידו רק שלא ישלח ידו אל איוב וזה כולו להעיר שאין לשטן זאת הממשלה בשלמות כי אם ידבק האד' בשם יתברך לא ישלוט השטן עליו כמו שיתבאר בזה הספר וזכר שהשטן הרע לו מצד הרעות הנופלות מקצת אישי האדם לקצת כמו המלחמות ומצד השנויים הנופלים מהיסודות כמו התחדשות האש והרוח והקדים לזכור הרע הנופל מצד מלחמה להיותו יותר מאדיי לפי שהתחלתו הבחירה המכוונת אל זה התכלית ואולם הרעות הנופלות אשר יקרו מצד השנויים המתחדשים ביסודו' הם מיוחסים אל הקרי וההזדמן ואחר זה זכר שכבר הגיע מתום איוב ויושרו ויראתו השם שלא חטא בכל זאת רק נתן שבח לשם ית' ואמר ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך ואח"כ התחיל בסיפו' המין האחר מן הרעות אשר התחלתו במקבל כמו העצה והמזג וקרא התחלת זה הרע גם כן שטן להיותו מטה מהדר' הראוי ואמר בו להתיצב על ה' מה שלא אמר כן בראשון לפי שזה החלק מהנפש אשר בו תהיה העצה הוא מכוון בעצמו לעבוד השכל האנושי ולהגיע לו שלימותו וזה מבואר למי שיעיין בספר הנפש וידע כחות הנפש האנושית לאי זה תכלית נמצאו באדם אלא שכבר יקרה בקצת העתים שיהיה מה שישפטהו זה החלק מהנפש בלתי ישר ובלתי

נאות עד שיתחדשו מזה חלאים ומכאובים מצד רוע ההנהגה וזכר על צד המשל שזה השטן השתדל בכל אופני ההשתדלות להזיק איוב בגופו ושהש"י נתן הכל ברשותו זולת נפשו כי הוא אשר לא נתן לשטן ממשלה עליה אבל הוא הענין בהפך ר"ל שהיא תמשול עליו ותנהיגהו כאשר תרצה ויחס עם זה המסרו ביד זה השטן לסבת היותו בלתי שלם ביראת השם עד שלא יעמו' באמונתו כאשר ינוסה וזהו אומרו ואולם שלח נא ידך וגע אל עצמו ואל בשרו אם לא על פניך יברכך וכן היה הענין על דרך האמת כי איוב להיותו נבוך ומבולבל בענין ההשגחה האלהית והיות אמונתו בזה בלתי שלימה העתיקוהו אלו הדעות הנופלות אל שיחליט המאמר שאין הש"י משגיח בתחתונים ר"ל באישיהם ואילו היה מצוייר אליו האמת בזה לא היה נעתק בשום פנים אל ההאמנה בחלופו והנה סבת היותו נבוך זה השיעור מהמבוכה בזה הדרוש היתה חסרונו בהשגו' העיוניות אשר השלימות בהם סבת השמר האדם מאלו הרעות המדומות, וזכר שכבר הגיע מתום זה האיש ויושרו עד שעם אשר הסת' אותו אשתו לבלתי החזיק בתומתו והוכח במכאובות חזקים לא חטא בכל זה בשפתיו אלא שכבר ארז"ל שבמחשבתו היה נבוך ומבולבל כמו שהוכיח בסוף העניין ארז"ל בשפתיו הוא דלא חטא אבל בלבו חטא, עוד זכר שכאשר שמעו רעי איוב באו לנוד לו ולנחמו וכראותם חוזק שברו לא נמצא מי שדבר אליו דבר ואחשוב שאלו הרעים היו חכמים מפורסמים בזמן ההוא חקרו יחד עמו בעיוניות ונמצא ביניהם בזה המבוקש התוריי זה המחלוקת אשר הוא לפי מה שתשפטהו החלוקה כמו שיתבאר אחר זה, וכראות איוב כי אין דובר אליו דבר פתח פיהו וקלל את יומו לפי שדעתו היה כמו שיתבאר מדבריו שכל מקרי האדם הם מוגבלי' ומסודרים לפי מערכת הככבי' בעת הלידה:

פסוק ז

ביאור מלות המענה, ויען. הרצון בו ויקרא כמו ועונית ואמרת שהרצון בו קריאה לא תשובה:

פרק ג

פסוק ג

והלילה אמר הורה גבר. הרצון בו הלילה שאמר המבשר שהורה בה גבר והוא ליל ההריון ויחס ההריון ללילה להיותו עת המשגל לפי החק האנושי ארז"ל מלאך הממונה על ההריון לילה שמו:

פסוק ה
יגאלהו. יטנפוהו וילכלכוהו או יהיה הרצון בו שיהיו גואלין וקרוביו חשך וצלמות בדרך שישכנו עמו תמיד והכל עולה לענין אחד:
כמרירי יום. הוא מענין עורנו כתנור נכמרו רוצה לומר חמימות היום ובא במשקל סגריר והרצון בו שיבעתהו האידים העולים בסבת חמימות היום עד שימנעו אורו: (ו ;) אל יחד בימי שנה הרצון בו לא יהיה אחד בימים שלא יבא במספר עמהם:

פסוק ז
גלמוד. הרצון בו יחידיות ר"ל שלא ילכו בלילה חברת האנשים יחד:

פסוק ח
לויתן. אבלם:

פסוק ט
ככבי נשפו. הם הככבי' הגדולים הנראים בתחלת הלילה ובסופה ולא ימנע הראותה האור הנמצא אז:
ואל יראה בעפעפי שחר. ר"ל שלא יבקע השחר:

פסוק י
דלתי בטני. ר"ל הבטן אשר היה בו הריוני והוא בטן אמי:

פסוק יד
הבונים חרבות למו. ר"ל שהם בונים המקומות אשר היו חרבים לקרא שמם על הבניינים ההם:

פסוק יז
חדלו רוגז. ר"ל חדלו יראה כמו העניין באמרו לב רגז שהרצון בו לב ירא והרצון בזה שאחר המות סרה ידאת הרשעים מעל האנשים:

פסוק כא
ויחפרוהו ממטמונים. ר"ל שהם יבקשו המות יותר ממטמונים:

פסוק כג
ויסך אלוה בעדו. ר"ל שגדר השם בעדו דרכו אשר ילך בה עד אשר ימנעו ממנו כל מבוקשיו:

פסוק כד
ויתכו כמים שאגותי. ר"ל שכבר נגרו אחת אחר אחת כמים הנגרים אשר ירוצו רץ לקראת רץ בלי הפסק:

פסוק כו

ויבא רגז. ר"ל מה שהייתי ירא ממנו ויהיה רוגז מענין יראה על דרך אמר שם רשעים חדלו רגז: ביאור דברי המענה צעק איוב ואמר יאבד יום אשר יולדתי בו והלילה אשר היה בו ההריון לאמי, היום ההוא יהיה חשך, היום ההוא אשר יולדתי בו יהיה חשך אל ישתדל בו אלוה ממעל להזריח עליו השמש ולא יאיר עליו שום אורה יהיה עם היום ההוא חשך וצלמות בדרך שלא יהיה אוד בו, יבעתהו האדים החזקים העולים בסבת חוזק החום מהיום, הלילה ההוא אשר הרתה בו אמי יקחהו אופל עד שלא יהיה בו אור הככבים לא יהיה נמנה באחת מימי השנה עד שיצורף אל השנה ולא יבא במספר הירחים עד שיצורף אל החדש, הנה הלילה ההוא יהי גלמוד עד שלא ילכו בו חברת האנשים במבואות העיר וברחובותי' ולא תבא בהם רננה בו, ואמנם אמר זה לפי שמנהג ההולכים בלילה שישירו וירננו, יקללו הלילה ההוא כל האנשים העתידים לעורר אבלם על קושי יומם שהם מקללים הזמן בסבת מרירות נפשם, יחשכו הכוכבים הגדולם הנראים בלילה ההוא בתחילתה ובסופה עם הסתר שאר הכוכבים בסבת האור הנמצא אז ויתמיד החשך בלילה ההוא לבלתי סור, יקוה לאור השמש ולא יזרח ולא יבקע השחר בה בדרך שלא יהיה אחריה יום, כי לא סגר הלילה ההוא דלתי בטן אמי שלא תתעבר והי' מסתיר בזה עמל מעיני ואחר שנתעברה למה לא מתי מעת צאתי מרחם אמי עד שתכף שיצאתי מבטן אגוע כי זה היה יותר טוב לי מחיותי לראות בזה הרע אשר מצאני, מדוע קדמוני ברכי' ברכי המילדת להצילני בעת הלידה ולמה נמצאו שדים לאמי להניק אותי להחיותי, כי עתה אם הייתי מת מרחם הייתי שוקט ונח מאלו הרעות בקבר, עם מלכים ויועצי ארץ אשר הם בונים המקומות החרבים למו להקרא שמם עליהם, או עם שרים זהב להם הכונסים להם אוצרות כסף הנה אלו האנשים עם טוב הצלחתם לפי הנראה לא היה להם בקבר יתרון עלי, או למה לא הייתי נפל שאמות מרחם ולא יושלם ההריון כי כמו העוללים המתים במעי אמם אשר לא ראו אור הנה המות נבחר מאד וזה כי בעת המו' סרה יראת הרשעים מעל האנשים ר"ל שהמתים אינם יראים מהרשעים ושם ימצאו מנוח היגעים כל האסירים הם הם שאננים בקבר ולא שמעו קול נוגש, שוה המות לקטן ולגדול אין יתרון בו לאחד על האחד ושם העבד חפשי מאדניו לא יעבדנו ולא ירדה בו, הנה תמה למה יתן השם לאיש הקשה יום אור החיים ולמה יתן חיים לאנשים המרי נפש, והנה המות להם יותר טוב עד שמחכים למות למצוא מרגוע לנפשם ולא ימצאוהו וישתדלו למצוא אותו יותר ממטמון לרוב תשוקתם אליו אם יאמר האומר כי לא די עדות בתשוקתם אל המות שיהיה המות יותר

טוב להם כי כן מנהג החולים שתהיה תשוקתם אל מה שיזיקם ולא יתכן לומר שיהיו העניינים ההם המזיקים טובים להם מפני תשוקתם אליהם הנה אנחנו נמצא שהאנשים האחרים השמחים אל מה שראוי לשמוח עליו ישמחו ויגילו כי ימות האיש קשה יום אשר גדר השם דרכו עד אשר לא יוכל להשיג דבר ממה שיבקשהו לראותה כי המות טוב לו ואולם זכר השמחים אל מה שראוי לשמוח עליו כי מהם לבד חלקת ראייה בזה הענין לפי שבכאן אנשים רעי התכונה ישמחו כי ימצא רע לזולתם ולא תעיד שמחתם על הרע ההוא שיהיה הרע ההוא טוב למקבלים אותו וזה מבואר בנפשו ואחר שהתיישב שהמות טוב לכמו אלו האנשים המרי נפש הנני תמה למה השתדל השם שיתן לי חיים שכבר השיגני מהמרירות עד שתמיד אני מתאנח גם בעת היות מאכלי לפני אשר היה ראוי שישכחני צרתי השתדלותי בלקיחת מזוני ונתכו כמים שאגותי אחת אחר אחת כמים הנגרים בלי הפסק כי אין הפסק בין שאג' לשאג', הנה פחד פחדתי בעת שלותי פן יביאוני הרעות האלה אשר באו לי ואשר יגרתי בא לי, לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי, מזה הפחד עד שבא מה שהייתי ירא ממנו, והכלל העולה מהדברים הוא שדעת איוב היה שכל מקרי האדם הם מסודרים ומוגבלים לפי מערכת הככבים בעת הלידה ולזה קלל היום שנולד בו לחשבו כי הוא היה סבת הרעות שקרהו וקלל ליל ההריון להיותו מורה על איכות מה שיקרה לעובר ברחם ועת צאתו מרחם וכבר זכרו זה בעלי המשפט ולזה היה מורה ליל ההריון על עת הלידה אשר הוא מורה לפי דעתם על כל מקרי האדם בחייו וקלל יום הלידה תחלה להיותו מורה בעצמות ראשונה על מקרי האדם בחייו וקלל ליל ההריון אחר זה להיותו מורה בשנית עליהם וזה שהוא יורה על עת הלידה אשר הוא מורה על אלו המקרים ועוד נתרעם על ליל ההריון על אשר לא היתה הוראתו אם שלא נתעברה אמו אם שלא תשלים הריונה ותפיל אם שימות בצאתו מרחם אמו כי אלו המקרים הם לפי מערכת הכוכבים ברגע רדת הטפה ברחם לפי מה שאמרו בעלי המשפט והנה בחר איוב לא היותו על היותו בסבת המקרים האלה אשר קרוהו ונתרעם על השם ית' המסדר זאת ההנהגה אשר מצד מערכת הככבים אשר ימצא בה זה האופן מהעדר הסדר והיושר אשר יבא ממנה רעות לטובים וטובות לרעים כמו שיזכור איוב במה שאחר זה איך לא סדר במי שיולד בכמו זה המערכת שימות מרחם ולא יראה ברע כי זה יותר טוב להם לפי מחשבתו ויחס זה לשגגה לשם ית' או ללאות וקצור וכבר שגג בזאת ההנחה בב' צדדים, האחת כי זאת ההגבלה המסודרת מצד מערכת הככבים לא תחייב על כל פנים הגעת המקרים אשר יורו עליהם אבל כבר נשארו אפשריים מצד הבחירה האנושית כמו שזכרנו בפתיחתנו לזה הביאור והשנית לחשבו שאלו הרעות

המדומות הם רעות אנושיות עד שיבחר המקבל הרעות ההם המות מהחיים וזה אמנם היה צודק אם היו אלו הרעות רעות אנושיות לפי שהמות משובח על החיים הבלתי אנושיים לפי דעת קצת הקודמים כמו שנזכר בספר המדות ואולם הטובות האנושיות עם הרעות הבלתי אנושיות הם הם משובחות בעצמם ואפשר שנאמר שאיוב לא שגג בצד השני כי היה מאמין בהשארות הנפש כמו שנבאר במה שיבא בע"ה ואולם אמר זה לצער אלו החיים אשר היה בהם וגנותם שיותר טוב היה אצלו העדר ההצלחה האנושית עם העדר אלו הרעות אשר היה בהם מתיקות קניין ההצלחה האנושית עם קניין אלו הרעות ואע"פ שהם רעות בלתי אנושיות ואולם בצד הראשון היה טועה בלי ספק כמו שיוכיח תשובת ריעיו לו במה שיבא ותשובתו אליהם ולולא זה לא היינו אומרים שטעה בו כלל וזה כי אנחנו נראה ירמיהו ע"ה קלל את יומו אלא שירמיהו לא הביאתהו לזה אמונתו בשזאת ההגבלה היא מצד המערכה כמו שהתפרסם מדבריו במקומות רבים מנבואתו ואמנם אמר זה על צד ההפלגה והגוזמא לחוזק מרירות נפשו והנה דעת איוב היה כמו שיתבאר במה שיבא שההשגחה האלהית אינה באישי האדם כלל כל שכן בשאר אישי ב"ח אבל הם כלם משולחים ונעזבים אלא ההנהגה המסודרת מהגרמת השמימיים והביאהו להאמין זה החוש והעיון אם החוש למה שנראהו מרוע הסדור הנופל באישי האדם הטובות והרעות אם העיון להיות אלו הענינים הפרטים הזמניים בלתי אפשר בהם לפי מחשבתו שיהיו ידועים אצל השם יתברך לפי שאי אפשר שתהיינה בו ידיעות מתחדשות ונפסדות ולא ידע אם כן הענינים הזמניים מי שאין לו יחס עם הזמן כלל זהו אמרו מדוע משדי לא נצפנו עתים ויודעיו לא חזו ימיו ירצה בזה מדוע לא יהיו נעלמים מהשם ית' הענינים הזמניים והזמנים והנה אין לו יחס עם הזמן עד שיודעיו לא חזו ימיו אבל ראוהו קיים ועומד ורחוק מההתפעליות כולם בתכלית המרחק ומי שזה דרכו אי אפשר שיתואר בזמן כלל כמו שיתבאר בטבעיות ועוד שאלו הענינים הטבעיים הארציים לרוחק מדרגתם מהשם יתברך הנה ימאסם השם יתברך ויתעבם בהכרח לפחיתותם כי אין מדרך השלם בתכלית השלמות להשגיח בדברים אשר הם בתכלית החסרון ועוד כי השכל לא ישיג הדברים מצד מה שהם בו פרטיים אבל תהיה בו ההשגה לכחות אחרים כמו הדמיון והחוש ואם אין בשם יתברך כמו אלו הכחות אשר יושג בהם הפרט אי אפשר שישיג אלו הדברים הפרטיים והוא אומרו העיני בשר לך אם כראות וגומר הנה אלו הטענות שתמצא שיקיים בהם דעתו איוב בזה הדרוש, וכבר יספק מספק ויאמר אם היה דעת איוב כן על מה היה מעלה עולות ליראתו שמא חטאו בניו והוא יראה שהתשובה והתפילה אל השם יתברך בלתי מועילה להיותו בלתי משגיח בזה העולם

השפל ונאמר כי איוב היה מאמין בהשארות הנפש כמו שיראה מדבריו במה שאחר זה ולזה היה מקריב בניו לעבודת השם יתברך כפי היכולת אע"פ שלא היה מאמין שיהיה בזה גמול גופני מצורף לזה שאיוב היה רוצה לצאת ידי שתיהן רצוני שלמה שהיה נבוך ומבולבל בענין השגחת השם יתברך היה רוצה לעשות הראוי לפי כל אחת מהדעות ולזה היה עושה פעולות המאמין בגמול ובעונש כדי שישמרו קנייניו עד שהשיגהו מה שהגיע ואז התרחקה ממנו האמנה הזאת לדעתו בעצמו שהוא היה צדיק ושאין השגת אלו הרעות על צד העונש למרי שקדם:

פרק ד

פסוק ב

באור מלות המענה, הנסה דבר אליך תלאה. הוא מענין נשיאה בתמורת השי"ן בס' והאל"ף בה"א וכמהו נסה עלינו אור ה' והרצון בו אם נשא משל ונדבר אליך ולהשיב על דבריך תלאה או יהיה מענין נסיון והוא היותר נכון והרצון בו האם כאשר נסה השם להגיע אליך דבר מן הרעות תלאה ובזה אמר כי עתה תבא אליך ותלא:

פסוק ו

כסלתך. ר"ל תקותך והרצון בו שמה שהיית ירא אלהים לא היה אלא לתקותך שישמור קנייניך וכאשר ראית אבוד הקנינים ההם סרה יראת השם מעל פניך, וי"ו ותום דרכיך כפ"א רפה בלשון ישמעאל והרצון תקותך תום דרכיך ר"ל תקותך שישמרו קנייניך היתה סבת תום דרכיך ולזה סר תמימותיך בסוף הקניינים ההם:

פסוק ח

וזורעי עמל. הרצון בו עול וכן תחת לשונו עמל ואון והמשיל ההשתדלות באון לחרישה וזריעה וקצירה להורות על רוב השתדלותם בו ועשותם תחבולות רבות עד שישיגהו כמו הענין בעובדי האדמה שיעשו מלאכות רבות להגיע אל התכלית המבוקש מהם:

פסוק י

אריה ושחל וכפירים וליש ולביא. הם משל לאנשים הרעים אשר כל מגמתם להזיק לזולתם כמו אלו החיות אשר יכספו לטרוף זולתם מהב"ח:

פסוק יב

יגונב. ר"ל יעלם ויתכסה:

שמץ מנהו. ר"ל מעט ממנו וכמוהו ומה שמץ דבר נמצא בו:

פסוק יד
עצמותי. איברי:

פסוק יח
לא יאמין. הוא מענין אמת ר"ל שלא ישיגו האמתות והקיום מעצמותם אבל להם סבה בהיותם אמת כמו שיש להם סבה בהיותם נמצאים ולזה היה חסרון בחק אלו הנמצאים הקדושים ביחס אל השי"ת וזה כי הש"י לבדו יהיה אמתותו וקיומו מעצמותו או יהיה הרצון בזה שהש"י לא יאמין בהם שישלימו מעצמם מה שהוכן להם מהפעולות אם לא יהיה בזה עזר מהש"י וזה הדבר כבר בארנוהו במה שאין ספק בו בחלק הג' מהמאמר החמישי בספר מלחמות ה':

תהלה. רוצה לומר אורה ויהיו הלה והלל שני שרשים בענין אחד והרצון בו ולא במלאכיו ישים אורה ר"ל שאין האור להם והוא ההשגה במה שהם משיגים מצד עצמותם אבל מצד הסבה ראשונה והוא השם יתברך ואולם השם ית' אין לו ההשגה במה שישיג מזולתו:

פסוק יט
עש. הרצון בו כלוי והוא שם והפעל ממנו ועצמי עששו עששה מכעס עיני והרצון בו שכבר ידכאום מקרים אם מחוץ אם מרוע הנהגתם ויפסידו קודם שישיגם הכלוי הטבעי וזה דבר אמתי אין ספק בו וזה כי רוב המתים מתים בזולת עתם בסבת מקרים מה ולא ימצא שימות המות הטבעי אחד מאלף:

פסוק כ
מבלי משים. חסר לב והרצון בו מבלי משים לב להשלים נפשם וכמוהו וישימו וישכילו יחדו, והרצון בו וישימו לב:

פסוק כא
הלא נסע יתרם בם. רוצה לומר שכבר נסע ממקומו יתרונם אשר בם על שאר הב"ח והוא השכל והלך הוא לו כי הוא בתחלת ענינו חסר ומי שלא ישלימהו לא ימצא לו יתרון על שאר הב"ח בעת המות כמו שנאמר אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו:

פרק ה

פסוק ב
לאויל. הוא האיש אשר יכוין פעולותיו תכלית מה ולא יבא אל הגעת התכלית ההוא בסבות הראויות והוא מבואר שלא יגיע התכלית לכמו האיש הזה אלא במקרה ולזה יהיה כועס תמיד כאמרו אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו:
ופותה. הוא האיש הרב התאוה אשר יפותה לבו לכל ההצלחות המדומות וישאר תמיד עם הקנאה והמכאוב ההוא וצרף הפותה לאויל כי מדרך הפותה שיהיה אויל כאמרו נחלו פתאים אולת והסבה בזה כי לחוזק תשוקתו בענינים ישתדל במהירות להשיגם ויהיה זה סבה שלא יתנהג בזה בסבות הראויות:

פסוק ד
בניו. הם הנמשכים אחריו להתנהג במנהגו וכמו זה אמר הכתוב ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו, והרצון בזה האנשים הנמשכים אחריו כמו שביאר אונקלוס:

פסוק ה
אשר קצירו רעב יאכל. שב אל האויל וירצה בזה שכבר יגיע מרוע הצלחתו שהאיש הקש' יום והוא הרעב יאכל קצירו של האויל:
אמרו ואל מצינים יקחהו ושאף צמים חילם. שב אל בני האויל אשר זכר או אל כלל האוילים וירצה בצנים צנינים וקוצים והרצון בשאיפה הצפוי והתקוה על דרך אומרו כעבד ישאף צל והרצון בצלמים האיש הפרוץ וקראו צמים לפי שמנהג הפריצים שיהיו מגדלי צמה ר"ל שער ואמר שלאיש קשה המזל אשר יקח קצירו מבין הקוצים והצנינים לרוע הצלחתו ויצפה עם זה שמה שלקח מן הקציר יבא איש פריץ ויחזק עליו ויגזלהו ממנו יהיה חילם וזה תכלית רוע ההצלחה ר"ל שהאנשים היותר רעי ההצלחה שימצאו ימצאו מצליחים על אלו האוילים ויהיה להם חילם ונכסיהם ואפשר שכל הפסוק יהיה שב לדבר אחד ויחסר מלת אל והרצון בו אל אשר קצירו יאכל איש רעב ונקשה ואל אשר יקח קצירו מן הקוצים ויצפ' עם זה שמה שלקחהו מן הקוצים יגזלהו ממנו איש פריץ יהיה חיל בני האויל אשר זכר:

פסוק ז
בני רשף. הם כידודי אש:

פסוק יא

וקודרים. הם האנשים הקשי יום וקראם קודרים כי לרב אבלם ידמה להם שיחשך האור שהוא אצלם ולזה אמר הנביא על רוב הצרות ונבט לארץ והנה חשך צר ואור חשך בעריפיה ואמר דוד כאבל אם קודר שחותי:

פסוק יב

תושיה. הוא שם לכל נימוס וסדור ולזה נקרא התורה תושיה כי היא הנימוס והסדור הנאות ויקרא תושיה המנהג שראוי לאדם במה שהוא אדם שיתנהג בו והוא אמרו ותושיה נדחה מעני כי לא נתנה תורה בעת שהיה איוב ולא היה מאמין בתורה עד שיתפאר שלא נדחה ממנו החורה אבל התפאר שלא נדחה ממנו הנימוס והסדור אשר ראוי לאדם במה שהוא אדם להתנהג בו בדרך שישלים נפשו ואפשר שכבר היה נימוס מה לאומר אשר היה איוב ממנה והתפאר שכבר התנהג באותו נימוס בשלימות ויקרא תושיה מה שהוגבל וסודר במחשבה והשתדלות לעשות מהפעולות עד שיגיעו אל התכלית אשר כוונו עליו והמשל אם חשב גנב מה לעשות גנבה מה, וסדר הפעולה ההיא בלבו ואיך יתנהג בה עד שישלים לו עשיית הגנבה הנה זה הסדור אשר סדר בלבו ושמהו כמו חוק לו יקרא תושיה ובזה האופן אמר ולא תעשינה ידיהם תושיה ר"ל שלא יעשו מה שסידרו והגבילו במחשבתם לעשות מהפעולות:

פסוק יג

נפתלים. הם העקשי' אשר יעמיקו לבקש עקלתונות עד שיגיעו למבוקשם ואמר שעם עומק העצה באלו האנשים יסבב השם שתהיה עצתם נבערת ונמהר' ותהיה נמהרה מענין נמהרי לב והם הפתיים:

פסוק טו

ויושע מחרב. חסר הפעול ושב אל השפלים והקודרים שזכר ראשונה או יהיה שב אל האביון שזכר בסוף הפסוק והוא יותר נכון וכוונת הפסוק שהשם הושיע האביון מחרב ומיד חזק:

מפיהם. של הרשעים וממאמרם ר"ל שישים פיהם ומאמרם כלי להושיע בו האביון אשר כוונו להרע לו והמשל שהם יאמרו שירדפו אחרי פלוני להרגו וישמע הדבר איש מה ויגיד עצתם לאיש ההוא וישמר מלכת בדרך ההוא וינצל או שיהיה במאמרם מסבול העצה מה שינצל בו האביון ואפשר שנאמר שהרצון בזה שהשם יושיע אביון מחרב ומפיהם ומיד חזק בזה האופן מההשגחה ואולם יושיעם מפיהם על דרך משל שלא יהיו

טרף לשיניהם בשישבר שיניהם כמו שנאמר ושיני כפירים נתעו וגם כן הנה ישמרו שלא יהיו טרף לשיניהם במה שיסבב השם יתברך לאלו האנשים הרעים מסבול העצה:

פסוק כא

בשוט לשון תחבא. ר"ל כאשר תשוטט לשון הרע בארץ אשר היא סבת מריבות חזקות ורעות שם תחבא ר"ל שלא תזכר:

פסוק כב

כפן. הוא כשהתבואה ביד שומרי האוצרות ואז תהיה ביוקר לא בסבת חסרון התבואה ואולם הרעב הוא חסרון תבואה:

פסוק כד

ופקדת נוך ולא תחטא. ר"ל בני נוך והם בני ביתו וכאילו אמר שכבר חטא מפני שלא השגיח בבניו באופן הראוי לשומרם מחטא:

פסוק כו

כעלות גדיש. מעניין כריתה וכמוהו אל תעלני בחצי ימי: ביאור דברי המענה השיב אליפז ואמר ידענו שאם נשא משל ודבר אליך להשיב על דבריך יכבד עליך אלא שעם כל זה לא אוכל להמנע מלהשיב על דבריך כי מי יוכל לעצור במלין על דבריך אלה או יהיה הרצון בזה האם כאשר נסה השם להגיע אליך דבר מן הרעות תלאה ומי יוכל לעצור במלין מלהוכיחך על תכונתך זאת, הנה במה שקדם היות מיסר רבים כאשר שמעת מהם דברים כאלה והידים אשר היו רפות באמונת השם היית מחזק והאיש הכושל היו מקימים מיליך והברכים הכורעות היית מאמץ והיית אומר לו שמה שהגיענו מהרע הוא על צד העונש למרי קדם ר"ל שכל מי שהיה נבוך באמונת השם יתברך בעבור מה שהגיעהו מהעונש היית מחזק אותו עד שיאמינו כולם כי על כל מעשה גמול ומשפט להיות בזה תקון המדינ' ותקון הצלחת האדם וזה שההמון אם לא ייראו מהעונש לא ימנעו מעשיית הרעות כאשר יביאם טבעם להשתוקק אליהם, והנה עתה כאשר תבוא אליך הרעה נלאית לסבלה וכאשר נגע עדיך היית נבהל הנה זה ממה שיוכיח שיראתך השם לא היה אלא לבטחונך שישמור לך קנייניך ותקותך בשישמור לך אלו הקניינים היתה סבת תמימות דרכיך לא טוב האמונה כי לפי מה שאני רואה מדבריך עתה אינך מאמין שיהיה בכאן גמול ועונש, והחל אליפז לסתור דבריו מהמוחש ואמר זכור נא מי הוא נקי ואבד ואיפה תמצא שנכחדו ישרים כמו שראיתי זה מהאנשים המשתדלים בכל עוז בעשיית העול והחמס שיאבדו ויכלו מרוח אף השם ואולם הנקיים והישרים ואם היה שיגיעום קצת רעות אינם מכלות ומאבדות אותם לגמרי כמו העניין ברעות

הרשעים וזה לאות שאלו הרעות אינם נופלות במקרה כמו שאתה מניח ר"ל שאם היה הענין כן לא היה בזה הבדל בין הישרים והרשעים ואולם היות רעות הישרים יותר חלשות למיעוט עונותיהם לא שיהיו להם רעות בזולת מרי כמו שהיה מניח איוב הנה האנשים הרשעים אשר תשוקתם לטרוף טרף כמו החיות הרעות נמצאו שנתעו שיניהם עד שיבצר מהם אשר יזמו לעשות ותראה אותם אובדים מבלי מציאתם הטרף ובניהם יתפרדו אנה ואנה ישוטטו לבקש די טרפם וזה דבר נמצא בלי ספק בחוש כי הרבה מה שתמצא מהאנשים הרשעים אשר כל השתדלותם להזיק לאחרים שברוב העתים לא ימצאו ותמנע מחשבתם הרעה וזה ממה שיורה שהשגחת הש"י הוא באישי האדם, ואמר אליפז הנה באמת אופן השגחתו יגונב ויעלם ממני אלא שכבר לקחה אזני שמץ מנהו מעט מזאת ההשגה אשר תעמידנו על היות השגחתו בשפלים, וזה שבסעיפים מחזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים קראני פחד ורעדה ורוב עצמי הפחיד מהמראה אשר אראה בחלו' מהדברים העתידים לבא עלי אשר סבת הודעתם הוא השם יתברך וזה שמה שהגיד לי המראה ההיא הוא ענין רוחני, יעבור על פני תסמר שערת בשרי מדי בואו מרוב החרדה כי כבר ייוחדו החלומות הצודקים משאר החלומות שכבר יקרה מהם החרדה והתפעמות הרוח כמו שנזכר בספר החוש והמוחש ויעיד על זה מה שנזכר מחלום פרעה וחלום נבוכד נאצר והנה יורה על היותו רוחני שהוא יעמוד לפני ולא אכיר מראהו אך תמונה לנגד עיני אשר יראה אותה לי הכח הדמיוני ואשמע דבריו הנפלאים כאילו הם מורכבים מהקל והדממה וזה שהשכל יקבלם רוחניים בזולת קול והמדמה מראה אותם כאילו הם דברים קוליים באותיות וקול, ואחר כן החל אליפז בטענ' שלישית ואמר איך אפשר שתאמין שיהיה השם ית' פועל המין האנושי וממציאו ומנהיגו והוא בלתי משגיח בו עד שכבר ימצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו, האם אפשר באדם שיהיה צדיק יותר מהשם ית' האם יהיה האדם טהור יותר מפועלו הלא כמו אלו העניינים יהיו מיוחסים אל העול באדם ר"ל אם ינהיג מדינה אחת ולא ינהיגנה ביושר ואיך אפשר שיצוייר בשם ית' עם היותו בתכלית השלימות מה שהוא חסרון ועול בחוק האדם, הן בעבדיו לא יאמין והם השכלים הנפרדים לא יתן אמתות וקיום בעצמותם אבל מה שלהם מן האמתות והקיום הוא מזולתם והוא השם ית', ולא ישים במלאכיו אורה מעצמותם וזה כי אין האור להם והוא ההשגה במה שהם משיגי' מצד עצמותם אבל מצד מה ששפע למציאותם מהסיבה הראשונה והוא השם יתברך ולזה הוא מבואר שאלו הנמצאים ואם הם שלימים מאד ביחס אל האדם הנה הם חסרים מאד ביחס אל השם יתברך כי אין יחס בין מי שמציאותו וקיומו והשגתו מעצמותו ובין מי שהוא לו

מציאותו וקיומו והשגתו מזולתו, ואם באלו עם פשיטותם ושלמותם ונצחיותם ימצא חסרון אצל השם יתברך הנה אין ספק שהאדם חסר מאד ביחס אל השם יתברך כי הוא שוכן בבתי חומר ר"ל בזה העולם השפל ובעפר יסודו ר"ל שקיום צורתו הוא בחומר שלה כי הוא נושא לצורתו ולפי שצורתו היא היולאנית ואל זה גם כן איפשר שיכוין במה שאמר שוכני בתי חומר ר"ל שצורותיהם היולאניות עם החסרון הנמצא להם בעצמותם יחוייב עוד בהם שיהיו נפסדים ואין זה ההפסד ג"כ מוגבל בהם שם עד שיהיו בטוחים ממנו עת מה אבל ידכאום מקרים ויפסידום קודם שישיגם הכלוי וההפסד הטבעי מבקר לערב ישיגם המות במעט סבה מבלי משים לב לפנות אל השלימות האנושי יאבדו אבידה מוחלט' ולא יהיה להם השארות כלל, הלא האדם ואם לו קצת שלמות והוא ההכנה השכלי' אשר לו בה יתרון והשארות הנה יקרה לו ברוב שיסור יתרונו אשר בו וימו' ולא בחכמה לפי שבהגעת השלמות לו מהקושי העצום לקושיות בעצמו ולרבוי המונעי', אם חשבת להיות במדרגה השכלית והמלאכים להיותך בעל שכל ראה מה מאד רחקה מדרגתך מהם עד שאם תקרא אליהם לא תמצא מי שיענך, ואל מי מקדושים תפנה שיענך הלא היותר שפל מהם לא יענך לרוחק מדרגתך ממנו ואם הענין כן ביותר שפל מהם ראה מה מאד רחקה מדרגתך ממדרגת השם יתברך ובהיות הענין כן הוא מבואר שלא יתכן שיוחס לשם יתברך שם שלמותו מה שהוא חסרון בחק האדם אשר הוא בתכליח מהחסרון ביחס אל השם יתברך, והוסיף אליפז להתיר ספק מה בענין הרעות אשר נראה באדם בזולת מרי קדם ואמר שהם אינם רעות יהיה ראוי שידאג האדם עליהם ויחסם אל האולת והפתיות ועל זה אמר הנה לאויל יהרג כעס כי הוא ידאג תמיד כאשר לא יבואו מבוקשיו אשר הוא סבת העדר בואם לפי שלא דרך בהגעתם בסבות הראויות והוא מבואר שכמו זה האיש כועס תמיד כאשר לא יבואו מבוקשיו אשר כיוון אליהם ויחשוב שכבר ענשו השם יתברך אלא שהוא מבואר שכמו זה לא יקרא רע כמו שלא יקרא רע אם לא תצא ספינה מהחפירה בקרקע כי לא תעשה הספינה בכמו זה הפעל והאיש הפותה אשר יפותה לבו לכל ההצלחות המדומות תמיתהו קנאתו כי עיניו לא תשבע וישאר תמיד עם הקנאה והמכאוב ההוא מצורף לזה שהוא ישתדל לרוב קנאתו להגיע אל מבוקשיו במהירות וידרוך מפני זה בהגעתה בסבות בלתי נאותות, כמו הענין באויל אם יקרה באויל שיהי' משריש ומצליח בקצת העניינים הנה כאשר ראיתי זה בא אידו פתאום וקללתי נוהו למיעוט השארוח קניינו אשר כיון אליהם כי לא יגיע לכמו האיש הזה שום תכלית אם לא במקרה ומה שהו' במקר' הוא מעט כמו שהתבאר במקומו, הנה בניו הנמשכים אחריו ירחקו מישע וידכאו בשער לעיני כל העם

ואין מציל לפי שכמו זה האיש לא ישתדל ג"כ בקנין האוהבים כמו שלא ישתדל בשאר הסבו' המביאו' מה שמשתוקק אליו אלא כבר יגיע מהרוע לאויל ולבניו האוחזי' דרכו עד שיהי' חילם לאיש קשה המזל שיאנוס אותו האיש הרעב ויאכל קצירו ולאש' יקח קצירו מבין הקוצי' לרוע הצלחתו ויקוה האיש הפריץ ללקחו ממנו וזה תכלי' הרוע ר"ל שיהיו השפלים שבאנשי' גוברי' עליהם, הנה לא יצא מעפר און ועמל ר"ל שאין הארץ סבת רוע הסדור הנופל בטובות אישי האדם ורעתם אשר הוא און ועמל כמו שהי' חושב איוב וזה שכוונתו היה כי למרחק אלו העניינים אשר בארץ במדרגה מהשם יתב' הוא מחוייב שיהי' בלחי משגיח בהם כאמרו מה אנוש כי תגדלנו וגו' האף על זה פקח' עיניך וגו', אבל הרעו' הנופלו' בכאן בזול' מרי קדם אין ראוי בהם שיקראו רעות לפי שהם מיוחסו' אל סכלות המקבל כמו שזכ' באויל ופותה וזה שהאדם יולד לעמל ולהשתדל בקניני' אשר יצטרכו אליו כי לא נתנו לו שלמיותיו בפועל אבל נתנו לו הכלים אשר אפשר שבהם יגיע אל מה שיצטרך אליו וכמו שכידודי האש יולדו להתנועע תכף התהוות' ולהגבי' עוף מה שהתמידו נמצאי' עד שיסור החלק האשי מהם ויפול האפר, ובהיות העניין כן רצוני שהאדם יולד לעמל בשלמיותיו אשר ירצ' הגעתם אליו הנה אם לא ירדוף בהגעתם בסבות הראויות אין זה עונש אם לא יגיעו וזה מבואר בנפשו, ולהיו' העניין כן הנה החליט אליפז המאמ' שהרעות הבאות על איוב היו על צד המוס' והתוכח' למרי קדם ולזה אמר אליו אם הייתי במקומך הייתי דורש אל אל ומתפלל אליו שירחם עלי כי הוא משגיח בזה העולם השפל השגחה נפלאה ויור' על זה הגדולות והנפלאות אשר הוא עושה ומכללם נתינת המטר בסדר וביושר אשר בו חיי כל צומח וזה שהמטר על הרוב יהי' במקומות הנגלים מהארץ מאדים יביאו' אליהם רוחות ממקומות אחרי' זולתם ומה שזה דרכו הוא מיוחס אל הקרי וההזדמן ומה שיוחס אל הקרי וההזדמן הוא ראוי שיהי' מעט ואנחנו נרא' המטר תמיד בדרך שישלמו בו הצמחים הנ' זאת ראיה חזקה שבכאן משגיח בענין נתינת המטר זולת הטבע ולזה תמצא בכל הנביאים והחכמים כשהם יספרו נפלאות השם שהם יספרו תחלה נתינת המטר ועוד יראה בכאן מה שיתחזק שהשם יתברך משגיח באישי האדם וזה שהרשעים אשר ישתדלו בעשיית הרעו' אל האנשי' השפלי' והחלושי' ימנע מהם אשר יזמו לעשות עם היותם בעלי כח וחכמים להרע וזה שהשם ית' יסבב לשו' האנשים השפלים הנרדפים למרום ההצלחה ולהשגיב ישע האנשי' המדוכים והאבלי' והוא מיפר עצת הרשעים החכמים להרע אשר ישתדלו להרע להם ולא תעשינה ידיה' מה שחשבו לעשותו, החכמים הוא לובד בערמם ר"ל שרוב ערמם ישים השם ית' כלי למנוע מהם אשר יזמו לעשו' והמשל שכאשר ידעו

באיש שילך בחוץ ויבקשו לרדוף אחריו ולקחת אשר לו ישפטו לאיזה צד הלך ויעמיקו בו ויאמרו שהוא יותר ראוי שיהא לכתו לזה הצד לסבות מה יזכרום ורוב העמקתם בזה תסבב שישפטו שהוא הלך בצד אשר לא הלך בו וירדפוהו שם ולא ימצאוהו, ועצת הרשעים הנפחלים המבקשים דרכים עקלתונים ומעמיקים בהם לכל הצדדים האפשריים כדי שיגיעו למבוקשם להשיג עשיית העול והחמס ישימם השם נמהר' וחסר' ותהי' סבה שלא ישפטו הדבר אשר ירצוהו כפי מה שראוי בעניינים הברורים, ביום ובצהרים ילכו בחשך ר"ל שאפי' בעניינים המבוארי' בנפשם בתחלת המחשבה תסכל עצתם, ובזה האופן יושיע השם ית' השפלים והקודרים מחרב הרשעי' שלא יזיקם מפיה' וממאמר' של אלו הרשעים ר"ל שפיהם ודבריהם אשר הסכימה עצתם בהם שם השם ית' כלי להושיע השפלים והקודרים ובזה האופן הושיע השם יח' האביון מיד חזק ממנו עד שכבר תהי' לדל תקו' שלא יעזבהו השם ית' ביד הרשעים ואנשי עולה קפצו פיהם להצטערם על אשר לא הגיע התכלית אשר כוונו אליו וזאח הטענה שזכר בכאן מבוארת ונגלית מן החוש וזה שאנחנו נמצא ברשעים רבים מכוונים להרע ומשתדלים בו ולהם הכלים אשר בהם אפשר שיזיקו לרבים ויהיה עם זה ההיזק המגיע מהם מעט הנה זה ממה שיורה כי שם גבוה שומר ובהיות הענין כן אין לך להתרעם מהשם ית' אם הוכיחך וייסר אותך על עונותיך כי מאושר הו' מי שיוכיחהו השם ית' וזה שהטובים יוכיחם כדי שיחזרו למוטב ואולם הרעים ימיתם בהמלאת סאתם ולזה ראוי לך שלא תמאס מוסר השם ית' כי הוא כשייסר הטובים ירפאם ויחבש' אחר הכאתו ומוחצו אותם, אם תשוב ותכנע טרם בוא הצרות בעול' יצילך מהם וזכר שש ושבע להיותם מספרים שלימים עם שכבר זכר מהצרות כמו זה המספר והם הרעב והמלחמה ולשון הרע והשוד וכפן וחיות הארץ ואבני השדה, ברעב יפדך השם ית' שלא תמות מצד חסרון האוכל ובמלחמה יצילך שלא תהרג כאש' תשוטט הלשון להרע לאנשים בלשון הרע לא תזכר שם וכאשר יבוא השודד לשלול שלל ולבוז בז לא תירא כי לא יגע בך רע, לשוד ולכפן תלעג ותשחק שלא תנזק בהם ולא תירא מן החיות הרעות שיטרפוך ולא מאבני השד' שתנגוף בהם רגליך כי אתה לאלו כרת ברית עם אבני השד' וכאלו השלמה לך חית השד', וידעח כי שלום אהלך וידעת כי בביתך יהיה שלום ופקדת אנשי ביתך ותצום שילכו בדרך השם ולא תחטא וזה אמר לו אליפז להעיר שהוא אולי חטא כאשר לא השגיח בתקון אנשי ביתו כדי שיהיו יראי' מהשם ית' ואף על פי שלא חטא במעשיו בעצמו ולזה נענשו בניו ונענשו באבדן שאר קניינים ולזה אמר אם הייח עושה ככה תדע באמת כי היה רב זרעך ובניך יהיו רבים כעשב הארץ וגם את' לא תמות בלא עתך אם התנהגת בזה המנהג אבל תבא בזקנ'

המופלגת אל קבר כמו שיכרת הגדיש בעתו, הנה זהו מה שחקרנוהו והוא האמת בעצמו שמע אותו ודע לך האמת והתנהג בו, והכלל העולה מן הדברים הוא שאליפז היה מאמין שהרעו' הבאות לאישי האדם הם מגיעות להם מהשם ית' על צד העונש על מה שחטאו והי' מתיר זה הספק במה שנראה מהגעת הרעות בזולת מרי בשאמר שכבר יהיו בכאן רעוח מצד האולת והפתיות ואלו אינם ראויות שיקראו רעות כמו שביארנו וקיים דעתו תחלה מהחוש ואמר שאנחנו לא נמצא האבדון וההכחד בישרים ובנקיים כמו שימצא ברשעי' וזה ממה שיור' שסבת המצא רע ברשעים הוא היותם רשעים וזה אמנם יהי' על צד העונש ואמנם הנקיים והישרים כשיחטאו חטאים מה יוכיחם השם יתברך וייסר' אך לא יאבדו ולא יכחדו וזה ג"כ קצת טענ' על איוב על בחרו המות יותר מן הייסורין שהיה נוסר בהם, והטענה השנית היא לקוחה מההודעה אשר תקר' בחלום אשר תור' על השגחתו ית' באישי האדם וזאת טענה חלוש' כאשר לא יאמר בזה יותר מזה השעור כי אע"פ שנודה בזאת ההודע' לא יחוייב מזה שיהי' השם יתב' משגיח באישי האדם על הצד שיאמין אליפז וזה מבואר למי שיעיין בספר החוש והמוחש וכבר שיער אליפז בחולשת זאת הטענה ולזה אמר ואלי דבר יגונב וגו' ואולם אליהו הרחיב המאמר בזאת הטענה ואמת ממנה עניין ההשגח' במה שאין ספק בו, והטענ' השלישית היא לקוחה משלימות השם יתברך וחסרון האד' ואופן סדור' כן הנה האדם לשלימות הנמצא בו לא יעלים עיניו ממה שינהיגהו ולא יעשה למונהגים מאתו עול וזה כי האדון השלם לא יעלי' עיניו מהפעולות הנעשות במדינתו ולא יעש' להם עול ר"ל למונהגים מאתו הנה יחוייב מזה שיהי' מה שהוא יותר אמתי בשלימות יותר אמתי בהתרחק מן העול וההעלם ממה שינהיגו להיות היותר שלם מתרחק יותר מן החסרון ואולם מה שיראה מן הרעות אשר לא יוקדם להם מרי הם בסבת האולת והפתיות והם אינם ראויות שיקראו רעות כמו שביארנו וכן היה אפשר שיגיעו לזאת הסב' טובות לרעים אלא שזה לא יתקיי' כי אם זמן מועט כאש' אני ראיתי אויל משריש וגו' והנה זאת הטענ' היא לקוחה מצד הפחות והיותר, והטענ' הרביעית מה שירא' מהוויית המטר בסדור שישלמו בו הצמחים והמנע מהרשעים החכמים להרע מחשבתם הרעה להרע לשפלים החלושי' על הרוב ואופן סדור המאמ' בזה הוא על זה התואר אם היה השם ית' בלתי משגיח בזה העולם השפל היה התהוות המטר במקום מהמקומות הנגלי' מהארץ מעט ולא יתכן שישלימו בו הצמחים על הרוב לפי שרוב מה שיתחד' מזה הוא מתייחס אל הקרי וההזדמן אם לא היה בכאן פועל אחד בגשמים זולת הטבע לפי שהוא על הרוב מהענני' ביאום הרוחות במקום אשר ירד שם עוד נשנה שכבר ישלמו במטר הצמחים על הרוב ויחוייב מזה

שהשם ית' משגיח בזה העולם השפל ובכמו זה האופן בעינו יסודר ההיקש השני אם היה השם ית' בלתי משגיח באישי האדם היתה מחשבת הרשעים החכמים יוצאת אל הפועל על הרוב שהם ישתדלו בהוצאתה אל הפועל בסבות היותר נאותות כמו העניין בשאר המלאכות אשר יעשה האדם במחשבה והשתדלות שהתכלית יגיע בהם על הרוב עוד נשנה אבל אנחנו נמצא שמחשב' הרשעים החכמים לא תצא אל הפועל אם לא על המעט ויחוייב מזה שהשם יתברך משגיח באישי האדם הנה לאלו הטענות ייחס אליפז הרע' הבאה אל איוב למרי קדם ממנו ומבניו על האופן שביארנו ונתן עצה אליו שישוב אל ה' וירחמהו:

פרק ו

פסוק א
ביאור מלות המענה , ויען איוב ויאמר:

פסוק ג
לעו. נשחתו:

פסוק ד
חצי שדי. חצים חזקים על דרך כקול שדי והי' שדי בצריך:
חמתם. ארסם על דרך חמת תנינים יינם:
ביעותי אלוה. ביעותים חזקים על דרך רוח אלהים כהררי אל:

פסוק ה
בלילו. ר"ל תבואתו שאוכל ממנ':

פסוק ו
בריר חלמות. הוא ריר הבריא מהחלימני והחייני רצה בזה שאין טעם בריר הבריא ואולם בריר החול' יש בו טעם לפי הליחה הגוברת עליו או יהי' בריר חלמות ריר מלובן הביצ' שהיא כלה חלמון תחל' ואח' יברו' הטבע ממנה החלק היותר דק והו' החלבון והנ' הריר ההו' לא ימצ' בו טעם:

פסוק ז
כדוי לחמי. כמו חליי בשרי:

פסוק ט
ויבצעני. ענין השלמה וכלוי והרצון בו ויכלני או יהי' זה מעניין כריתה והענין אחד:

פסוק י
ואסלדה בחילה. ר"ל אע"פ שהי' מתחמם ונכו' בחיל ובמכאוב אשר הביא עליו השם יתּ':

פסוק יב
אם בשרי נחוש. ר"ל האם בשרי מהברזל החזק והוא הנקרא נחשת אשר יעשה ממנו החרבות:

פסוק יג
ותושיה נדחה ממני. ר"ל האם נדחה ממני תושיה היא ההנהג' האנושי' אשר היה ראוי שיתנהג בה:

פסוק יד
למס מרעהו חסד. בתמיה והרצון בו היתכן שלאיש המס אשר המסו אותו רוב הצרות הבאות עליו יהי' מרעהו חרפ' ויאמר עליו שיראת שדי היה עוזב על כן באה עליו הצר' הזאת או יהי' חסד דבק עם יראת שדי ויהי' פי' אם יתכן שייחסו אליו רעיו מפני שהוא מס חסד ויראת שדי היה עוזב:

פסוק טז
הקודרים מני קרח. ר"ל שאלו הנחלים קודרי' לרוב עמקם בסבת הקרח והשלג הנתך ונעלם בהם וזה שקצת הנהרו' יהיו מימיהם השלגים אשר בהרים כאשר יותכו ואלו הנהרו' לא יתמידו כל השנה:

פסוק יז
יזורבו. ר"ל ירוצו ויגרו ואז נצמתו ר"ל נכרתו ויש מי שפירש יזורבו יתחממו והרצון בו יצורבו בחלוף צד"י בזי"ן לפי שהם ממוצא אח', ויעיד על פירושו מה שאמר בחומו נדעכו ממקומם ר"ל בהגיע החום נעקרו ממקומם וזה שאלו הנהרות ההוי' ממימי הגשמים והקרח והשלג יעדרו בעת הקיץ:

פסוק יט
ארחות תימא. הם השיירות ההולכות לתימא וכן הליכות שבא הם שיירות סוחרי' ההולכו' לשבא והנה זכר אלו השיירו' לפי מה שאחשו' לפי שמהלכ' היו למקומו' הרחוקים כאש' יסעו מן הארץ אשר הי' שם איוב והיה שם באמצע דרכם מדברו' לא ישב אדם שם:

פסוק כב
שחדו בעדי. הרצון בו תנו שחד בעדי:

פסוק כו
אמרי נואש. קרא עצמו נואש להיותו נואש מטוב לחוז' שברו:

פסוק כז
ותכרו. הרצון ותחפרו ותעמיקו סרה:

פרק ז

פסוק א
צבא. קץ וזמן קצוב:

פסוק ב
ישאף. יקוה:
פעלו. שכר פעולתו, כמו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו ר"ל שכר פעולתו:

פסוק ד
ומדד ערב. ר"ל מדד לבבי אורך הלילה להיותי בלתי ישן כלל וזה כי בעת השינ' לא ירגיש האדם הרגש שלם:

פסוק ה
רגע וימאס. נבקע והיה נמאס מצד הליחה הסרוח' אשר בו:

פסוק ו
ארג. הוא כלי האורג שבו חוט האורג שיניעהו הארוג בקלות מקצה אל קצה:

פסוק יג
בשיחי. בצערי וכן אריד בשיחי:

פסוק טו
מעצמותי. מאברי:

פסוק יט
תשעה. תרפה ותסור מהכאב:

פסוק כא
שחרתני. בקשתני, זהו ביאור מלות המענה ביאור דברי המענה:
ענה איוב טוען על דברי אליפז ואמר על מה שהיה מניח שהתוכחת והמוסר יהי' לישרים ולנקיים על המעט שלהם מהחטאים והמות והאבדון יהי' לרשעים מצד גודל חטאם ומנצל עצמו על מה שהיה בוחר המות על הייסורין שהיה נוסר בהם, לו שקול ישקל כעסי והתרעומ' אשר אני מתרעם על ייסורי כנגד שברי במאזנים הנה לא יכבד הכף

האחד מהמאזנים על הכף האחר ולפי ששברי יכבד מחול ימים על כן דברי נשחתו והיה כעסי כנגד מה שהשברתי כו וזה כי חצים חזקים עמדי אשר ארסם שות' נפשי ויערכוני תמיד בעותי' חזקים ונפלאים התחשוב שאתרעם ללא דבר, הינהק פרא כשימצא לפניו דשא שיאכל ממנו אם יגעה השור כשימצא מספוא לפניו שיאכל ממנו, הנה באמת איני מתרעם אלא על מה שראוי להתרעם ממנו, היאכל דבר תפל מבלי מלח יתן לו טעם אם יש טעם בריר חלמות ר"ל הבריא כן אני לרוב חוליי לא אמצא טעם במזוני, הנה אשר מאנ' לנגוע נפשי מרו' האסטניסו' והמיאוס המה כמו חליי בשרי ואיך אוכל להתרחק ממנו, הנה מרוב המכאוב והחולי אחשוק חשק נפלא מי יתן וירצה השם וידכאני דבר נוסף על חליי בדרך שיכלני כי המות נבחר מאלו החיים, והנה באמת אף על פי שאני נכוה בחולי והמכאוב החזק הנה אני מתנחם כי לא כחדתי אמרי קדו' ואין לי להתרעם על עצמי ולומ' אם הייתי נשמר מחטא לשם לא הי' מגיע אלי זה, מה כחי כי איחל שירפאני הש"י וייטיב לי אחריתי כמו שהבטחתני הנה אין לי כח לשאת זה החולי ומה קץ חיי כי אאריך חיותי עד שירבה זרעי וצאצאי כמו שהבטחתני הלא מעט נשאר במדת ימי כל שכן עם כמו אלו הצרות, האם כחי חזק ככח האבן ואם בשרי חזק כנחשת שאוכל לסבול זה החלי, האם אין בי מנפשי ההנהג' הנאותה הראוי' שתהי' לי לעזר ולהועיל והוא ההתנהג ביראת השם וההליכה בדרכים המשובחים האם נדח' ממני ההנהג' האנושית ר"ל שלא אתנהג במה שראוי לאדם השלם להתנהג בו עד שתאמר שעונותי הטו אלה, האם יתכן שיהי' לאיש המדוכ' חרפ' מרעהו ויאמר עליו שיראת שדי היה עוזב על כן באה עליו הצר' הזאת כמו שאת' אומר אלי הזאת החניני' והחמל' שיחמלו רעיו עליו, הנה רעי בגדו בי כמו הנחל ואפיקי הנחלים שיגברו וירוצו הקודרי' לרוב עמקם מהקרח והשלג הנתך עליהם והנה בעת שירוצו נכרתו ונפסקו לפי שאין סבת רבויים מצד עצמותם אבל לסבות מחוץ וככלות המים הבאים עליהם יעדרו וכבוא חום הזמן שימנעו מימי הגשמים ותכלה התכת השלגים יעקרו ממקומם או יסורו הנחלים ויאבדו, אם להלפת ארחות דרכם ויטו מימי מקוריהם אל מקומות אחרים אם שיעלו בתהו ויאבדו ור"ל שתסור הוויית המים ממקוריהם ויכלו לגמרי וזה יהי' אם בשלא יתחדש מן האיד המתחדש שם במקום ההוא מים אבל יעלה אל הארץ או יפסוק חדוש האיד ההוא והנה שתי אלו הסבות נזכרו בספר האותות להפסק הנהרות וכבר הביטו הסוחרים העוברים שם בימות הגשמים אלו הנהרות ברוצם וקוו שבעת החום שיצטרכו המים להם ימצאו שם מים רבים ובבואם אל אלו הנהרות בעת החום ולא מצאו שם דבר בושו וחפרו על תקותם והנה עתה הייתם לי אתם רעי דומים לזה הנהר

וזה שאני בטחתי בכם שאעזר מכם בעת הצורך ושתנחומותיכם יסורו חליי נהפך הוא כשראית' החתת המגיע אלי יראתם להתקרב לי ונהפכתם לזרי' ולמה התנכרתם אלי, הכי אמרתי לכם שתתנו לי דבר מהונכם ושתעשו שוחד בעדי מעמלכם למלטני מיד צר ולפדותי מיד עריצים ואילו היה כן החרשתי כי אמרתי להציל הונם עשו מה שעשו אבל איני מבקש מכם דבר ולמה תתנכרו אלי כי תאמרו שגיתי בדברי ועל כן אתם מתווכחים עמי, הורוני מה ששגיתי בו ואני אחריש ובואו עמי בטענות אמתיות לא בטענות כוזבות האלה לומר עלי שחטאתי ואתם ידעתם צדקתי ותום לבבי, הנה נמרצו וחזקו אמרי יושר אבל מה יועילו התוכחות אשר יהיו מכם, האם יהי' ראוי שלהתווכחותכם עמי תחשבו למלים ולרוח דברי מזולת שתבואו עליהם בטענ' האם זה מחוק המתוכח השלם, הלא באמת אני שופט שאתם מפילים אף על יתום כשיריב עם זולתו לחולשתו לפי שאתם תכרו ותעמיקו לדבר סרה על רעיכם כי תראו כי מטה ידו וזה לאות שכונתכם לרדוף החלושים, ועתה הואילו וראו אם אכזב במאמרי ושובו להשיב על דברי בזולת עולה, הנה כאשר תשובו להתוכח עמי בזה האופן יראה צדקי בזה ההתוכחות, היש בלשוני עולה במה שאני טוען שהשם ית' בלתי משגיח באישי האדם אם חכי לא יבחן ההוות אשר השברתי בהם וישער אם המות נבחר מהם אם לא הנה באמת אבאר להם שבאופן מה ימצא המות נבחר על כמו אלו החיים וזה שכבר נמצא קץ וזמן קצוב לאנוש על הארץ וכימי שכיר שהם מוגבלי' כן ימיו מוגבלים, והנה כמו העבד המתעמל תמיד שיקוה בא הלילה למצוא מרגוע לנפשו וכמו השכיר שיקוה בא העת שישלם בו שכירותו כדי שיפרעוהו ממלאכתו כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל וזה שכאשר אני בחדש אחד אני מקוה שאהי' בחדש אחר כי אמרתי אולי לא יכבד עלי העת בחדש האחר ככבדו בחד' הזה והלילו' שאחשוב לשכב ולישן למצו' מרגוע למחלתי הנה גם לא ישכב לבי, וזה שאם שכבתי הנה אקום כל הליל' מתי אקום וימודד לבבי אורך הליל' בסבת העדר השינה ממני ושבעתי נדודי' על ערשי בסבת מחלתי עד בוא מזול' מנוח כלל ובהיו' הענין כן הוא מבואר שאני בוחר תמיד המות על אלו החיים אשר אני בהם לפי שזמני מוגבל ואני בוחר תמי' ההתקרב אל המות כי בבקר אני מקוה אל הערב הבא ובערב אני מקוה הבקר הבא והוא מבואר שזאת התשוקה תמצא בכל מי שייסר בכמו אלו היסורין ולזה מבואר שהמות נבחר יותר מהם באופן מה, הנה מרוב נגעי עלתה רמה בבשרי וגוש עפר ועורי נתבקע והיה בתכלית המיאוס בסיבת הליחה אשר שם, ימי קלו יותר מן הארג אשר יניעם האורג מקצה אל קצה בקלות כן ימי חיי הם מעטים ויכלו בזולת תקוה טובה כי לא אשער שאוכל לחיות ולראות טוב אחר זה השבר והחלי,

אהה השם יתברך אם אמת מה שאמר אליפז שאתה הוכחתני ותטיב לי באחריתי עד מתי תמתין להעביר ממני הרע' אשר אני בה, זכור כי רוח חיי ואי איפשר שתשוב עיני לראות טוב, לא תשורני עין רואי לאבדי בעת בא קצי וכאשר יהיו עיניך בי להטיב לי ולא תמצאני ואין לי תקו' שתשוב ותחייני לראות טובך, כי כמו שכלה ענן וילך לגמרי ולא ישוב הענן ההוא שנית כן מי שירד שאול, לא יעל' ולא ישוב לביתו, גם אני לא אחשך פי בעבור דברכם שלא אתרעם מהשם יתברך אם אמת אתכם מה שאתם אומרים שהוא משגיח באישי האדם, אדברה עם צרות רוחי ואשיחה עם מרירות נפשי, אהה השם יתברך אם אמת הוא שזה התוכחת ממך על מה אתה מפליג ככה בעשיית הרע לי, הים אני אם תנין כי תשים עלי משמר ומאסר לא אוכל לצאת ממנו בעת מן העתי' כמו שהים לא יצא מגבולו בעת מן העתי' ולא התנין ממאסרו ליראת האנשים ממנו, כי אמרתי אתנחם מרעתי בעת היותי על ערשי, ישא בצערי משכבי לחשבי שאמצא מרגוע כאשר אישן הנה גם בעת השינ' לא אמצא מרגוע, כי אז חתתני בחלומות רעים וחזיונות קשים בעתוני, עד שבחרה מחנק נפשי ומות יותר מהיות' עם עצמותי ואיברי, מאסתי בחיי כי לא לזמן ארוך אחיה עד שאוחיל שיבא עת אראה בו טוב, אהה השם יתברך חדל ממני כי הבל ימי ויכלו בזה הרע, ואחר שסתר איוב בכמו אלו המאמרים מה שאמר אליפז שאלו המכאובים אשר חלו עליו הם על צד התוכחה ובאר ממה שירגיש בהם שהמות הוא יותר נבחר מהם בא בטענה חזקה לסתור דעת אליפז במה שהי' אומר שהשם משגיח באישי האדם ומבין אל מעשיהם ואמר שהוא בלתי אפשר שישגיח השם יתברך באדם לחסרון האדם ושלימות השם יתברך כל שכן שיפקדנו תמיד לבקרים ולרגעים יבחננו אם חטא אם לאו עד שיגיע לו מה שראוי לפי מעשיו בעת עת ותהיינ' בו ידיעות מתחדשות תמיד לאין תכלית כמו שהיה אומר אליפז אהה השם יתברך אם אמת מה שאמר אליפז כמה מן הזמן לא תסור מני מלהכאיבני עד שלא תרפני אפילו זמן מועט שאוכל לבלוע בו רוקי עם היותי תם וישר ויהי גם כן שחטאתי כמו שאמר אליפז מה אוכל עשות לך שומר האדם ונוצרו לפי מה שאמר אליפז, למה שמתני למפגע לך כאילו אין לך לעשות דבר רק להרע לי כאילו הייתי לך למשא האם זה מחוק הפועל והשומר עם מה שיפעלהו וישמרהו ר"ל שיהי' שונא מה שישמור אותו והנה לפי תקון הסופרים שתקנו וכתבו ואהי' עלי למשא יהי' פירוש שכבר הוספת להרע לי עד שהייתי עלי למשא וקצתי בחיי ומה לא תשא פשעי ותעביר את עוני במה שהבאבתני ותסיר מעלי הצרה הזאת כי עתה לעפר אשכב מחוזק הכאב וכאשר תשחרני לגמלני טוב על צדקתי ויושר לבבי לא תמצאני וייוחס אליך העול כאשר תקפח שכרי בצדק והיושר

שעשיתי ובהיות הענין הזה כן אין המלט לפי דעת אליפז משייוחס העול לש"י בזאת ההכאב' אשר הבאיבני ואף על פי שאוד' שכבר חטאתי כל שכן כשאניח שלא חטאתי כמו שהוא האמת, והכלל העולה מהדברים הוא שאי אפשר שיהיו הרעות המגיעות לאישי האדם מיוחסות אל העונש מהש"י ויהי' עונש הרשעי' שיכחדו ויאבדו ועונשי הטובים שחטאו מעט מכאובות ויסורין כמו שהיה אומר אליפז לפי שאם הי' כן הי' יותר קשה עונש הטובים מעונש הרשעים ויהי' זה עול בחק הש"י וזה שהו' ספר שכב' הגיעהו מחוזק המכאובו' עד שהיה בוחר המות על אות' החיים וזה דבר כבר אמרו גם כן איוב בתכלי' הביאור בזולת המענ' הזה אמר אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג רצה בזה אם שוט ימית הרשע פתאו' הנה הוא ילעג וישחק למסת נקיים לפי שיותר קשה הנסיון הייסורי' ההם מהמות הפתאומי' כל שכן שכבר יאמר איוב שלא חטא כי כבר הי' יודע בעצמו שלא חטא והנ' איוב הביא ראי' על שהמות יותר נבחר אצלו להיות ימיו קצובים והוא הי' מיחל בהיותו בירח זה מי יתן הירח השני בערב יאמר מי יתן בקר הנה א"כ הוא הי' בוחר ההתקרב אל המות וזה מופת חזק על שהמו' אצלו נבחר באופן מה מאלו החיים שאם לא הי' כן הנה לא הי' חושק סור הזמן אשר הוא בו כדי שלא יתקרב אל המות ולפי שקרה לכל מי שישיגוהו מכאובות כאלו שיחשוק סור הזמן אשר הוא בו הוא מבואר שכל אחד מאנשי המכאובות האלו יבחר המות על החיים ההם במקר' ואם לא ירגיש בזה ולזה הי' בוחר איוב שייחס אל השם יתברך העדר ההשגח' באישי האדם כדי שירחק ממנו העול ברוע הסדור הנופל בטובות אישי האדם ורעותם אשר אין המלט ממנו במה שהניח אותו אליפז כמו שביארנו בזה המענ' ואולם לא גנו רעי איוב אותו במה שכפר בתחיית המתים לפי שלא היו מאנשי תורתינו ולא סופר גם כן אז מנביא זה הייעוד לפי מה שאחשוב ועוד ביאר לשתי סבות שאי אפשר שישגיח השם באישי האדם האחת להיות האדם נמאס בעיניו מצר חסרונו ביחס אל שלימות הש"י והשנית להיות אלו הידיעות הוות מתחדשות תמיד ואי אפשר שתהיינ' בש"י ידיעות מתחדשות כל שכן שתהיינה בו ידיעות מתחדשות לאין תכלית והנ' לא השתדל איוב לסתור טענות אליפז אשר הי' מקיים דעתו בהשגח' אבל סתר דעתו והביא טענ' בזה מן החוש והעיון האמתי והנה לא סתר טענותיו בעצמם אם לפי שלא נתבא' לו איך תשלם הסב' בדברים הם מזולת שנניח השם יתברך משגיח בפרטי האדם אם לפי שהטענות ההם לא יתחייבו על כל פנים שהש"י משגיח באישי האדם כי לאומר שיאמר שזאת ההשגח' היא מזולת הש"י ואם באנו לבאר זה בשלימות הצטרכנו למאמר ארוך ולזה נקצר ונעמוד על מה שיש בו די בזה המקום ונאמר שיש לאומר שיאמר באלו הטענות

כולם שהם לא יחייבו מה שיחייב מהם אליפז וזה שההודע' שתהי' בחלום כבר אפשר שתיוחס אל הסדור והשפע אשר מהגרמים השמימיים והשכל הפועל כמו שהתבאר במקומותיו וענין הגשמים והמנע מהרשעים מחשבתם לשמור הטובים אפשר שיוחס גם כן הסדור והשמירה לגרמים השמימיים לפי מה ששמם השם יתברך עליו ואולם מה שאמר שמה שהוא חסרון בחק האדם לא יתכן שיוחס לשם יתברך הנה זאת הטענה בלתי צודקת על כל פנים כמו שירא' זה הפילוסוף וזה כי מה שהוא חסרון בחק האדם לא יחוייב על כל פנים שיהי' חסרון בחק הש"י וזה כי כל מי שיש כח על פועל מה הנה הפועל ההוא שלימו' לו מהצד שהוא כחיי עליו וכאשר לא יצא הכח ההוא אל הפועל ההוא יהי' זה לבעל הכח ההוא חסרון ואולם לא יהי' חסרון למי שאין לו כח בחק האדם או שאר בעלי חיים אם ממנו הפועל ההוא והמשל שקריאת התרנגול הוא שלימות לו מהצד שהוא כחיי עליו וכאשר תבצר ממנו זאת הפעול' הנה יהי' זה חסרון בחקו ולא יהי זה חסרון בחק האדם או שאר בעלי חיים אם תמנע מהם זאת הפעול' ובהיות הענין כן הנה לא יהי' חסרון לשם יתברך אם לא ישגיח על כל מעש' האדם עם היותו שליט בכל המציאות ובכלל הנה הי' חסרון לשם יתברך אם אמרנו שלא ידע במוחלט אבל אם אמרנו שהוא ידע הדברים הנצחיים הנכבדים ולא ידע הדברים האובדים הפחותים מהצד שהם בו אובדים לפחיתותם וידעם מהצד אשר הם בו נצחיים הנה אין זה חסרון בחק הש"י כמו שאין חסרון בחק השכל האנושי המנע ממנו השגת הדברים הפרטים אשר ישיגום החושים הנה זה ממה שאפשר שיאמר לבאר שלא יחוייב מטענות אליפז מה שחייב מהם ואולם מה האמת בזה כבר ביארנוהו בספר מלחמות ה' ובביאורנו לספר החוש והמוחש ושם ביארנו שהשם יתברך ידע כל הדברים בשלימות והאופן אשר ידעם בו וכבר יתבאר האמת ברוב אלו הטענות במה שיבא מזה הספר:

פרק ח

פסוק א

ביאור מלות המענה, ויען בלדד השוחי ויאמר:

פסוק ב

ורוח כביר אמרי פיך. ר"ל איך תוציא מפיך רוח חזק כנגד השם יתברך התחשוב לו לשבר הרי אמתות האמונ' בעניין ההשגח':

פסוק ו
יעיר עליך. הנה מעורר הטוב בעבורך או יהי' ענייננו ישיש עליך ומזה העניין פי' קצת מפרשי' אמרו ג"כ והתעוררתי כי מצאו רע:

ושלם. ויעמיד בשלום:

נות צדקך. ר"ל נפשך כי הנפש היא נות הצדק ומשכנו:

פסוק יא
היגאה. היגדל:

בצה. הוא טיט:

אחו. הוא צמח האחו:

פסוק יב
עודנו באבו לא יקטף. עודני באבו ולחותו ורעננותו לא הי' ראוי שיקטף ויכרת ועכ"ז ייבש בקלו' קודם כל חציר עם המצא אצלו לחותו ומזונו אשר ממנו יזון או יהי' הרצון באמרו לא יקטף בזולת שיקטף:

פסוק יד
אשר יקוט. יכרות כטעם ונקוטותם:

כסלו. ר"ל מבטחו וכמוהו וישימו באלהי' כסלם:

בית עכביש. הוא הבית שאורג' העכביש והמשל בית זה הרשע דומ' לבית העכבי' להעיד על חולשתו:

פסוק טו
ישען על ביתו. הוא חושב להשען על חוזק ביתו שלא יוכל להזיק אותו מזיק ולא יעמוד ולא יתקיי':

יחזיק בו. ר"ל יחזיק עצמו בו שהו' יחשוב שהו' חזק מצד חוזק ביתו אשר בו ולא יקום ולא יתקיי':

פסוק טז
רטוב הוא לפני שמש. ר"ל הצמח ההוא לח ורענן והשמ' מביט בו ולזה הפליג בצמיחתו עד שיצאו לו יונקותיו על גנתו אשר הוא נטוע בה ר"ל שיצאו לו יונקו' משרשיו:

פסוק יז
על גל שרשיו יסובכו. ר"ל שעל גל המים יסתבכו שרשיו עד שמרוב מזונותיו יסתעפו שרשיו באבני הסלע ויהי' יחזה יסתבך כטעם קרן חזות:

פסוק יח

יבלענו. יעקרנו ויסירנו עד שיכחש האילן ממקומו ויאמר לא ראיתיך רוצ' לומ' שלא ישאר שם רושם כלל:

פסוק כ

ולא יחזיק ביד מריעים. לא יאחזם להצילם מהרעות אבל יביאם עליהם כטעם ויחזיקו האנשי' בידו:

ביאור דברי המענה. ענה בלדד השוחי ואמר עד אן תמלל דברים קשים כאל' כנג' השם ותוצי' מפיך רוח כבי' כנגדו, האם השם יתברך יעות משפט אין ספק שכל מה שיעש' הוא במשפט ובצדק, הנה אם חטאו לו בניך שלחם ובערם מן העולם בעבור פשעיהם, ואם אתה משחר אל אל שירחמך ומתחנן לפניו שיסלח לך אם חטאת או אם זך וישר אתה כמו שאת' אומר עתה יביא אליך הטוב ויעמיד בשלום נפשך ויהי' הרע שהביא אליך לטוב לפי שבלדד הי' חושב כמו שיתבאר מדבריו כי הרעות יבאו לטובי' אשר לא קדם להם מרי ועון להוסיף להם טוב במה שעתיד ומה שנחשיב אותו רע הוא טוב אלא שאנחנו לא נדע שיעור החכמ' האלהית אשר חייב' הגעת הטוב לו בכמו אלו הסבות ולנקיים אשר קדם להם מרי מעט יבואו רעות חלושות וכאשר ישובו לש"י יהפכו לטוב והחל לזכור הבדל מה בין הרעות שיבאו לרעים והרעות אשר יבואו לטובים ובין הטובות אשר יבאו לטובים והטובות אשר יבואו לרעים כי הטובות שיבואו לרעים הם רעות ואם לא נשער אופן היותם רעות והרעות אשר יגיעו לטובים הם טובות ואם לא נשער בזה לקצורנו בהשגת החכמ' האלהית ונתן ראיה מן המקבל, ויאמר כי שאל נא לדורות הקודמים וכונן אל מה שחקרו אבותיהם כי אנחנו נצטרך בזה לקבל עדות מהם לפי שתמול אנחנו ולא נדע העניינים אשר יצטרכו לזמן ארוך לעמוד עליהם מן החוש לקוצר זמננו, הלא הם יורוך האמת ויאמרו לך מה שנתפרסם להם מן החוש עם מה שהוציאו משכלם, הנה הגומא לא יגדל בזולת טיט ר"ל שהוא צריך ללחו' רב ולא ישגא צמח האחו בלי מים משקים אותו תמיד, ובעוד שזה הצמח בלחותו ורעננותו בזולת שיכרת ויקטף הנה ייבש קודם ייבוש כל צמח אחר וכן העניין בשוכחי אל שכבר יגיעם רע שיכלם לגמרי על מקומ' ובחשב' להיו' לשלו' ותאב' תקו' הרשע כבר תכרת תקותו וביתו אשר הוא בוטח בו בחזקו יהי' חלוש כמו אריגת העכביש שהוא בתכלי' החולש', הנה הוא נשען על חוזק ביתו ויחשוב להתחזק בו ולא יתקיי' בבית ההוא ובכלל הנה כל מה שיהיה עליו לעזר יאבד ממנו כמו האחו והגומא שיבשו פתאו' עם היוצא הלחו' אשר היו ניזונים ממנו ובהיות הענין כן הנה טובות הרשעים הם רעות ואולם אנחנו לא

נדע האופן אשר הם בו רעות ונפלא מפני זה בשנראה הגעת אלו הטובות אל הרשעים ואחר שזכר אופן ההמשל בהיות טובות הרשעים רעות בא להביא משל ודמיון ברעות הצדיקים איך יתכן שיהיו טובות ואמר, הנה העץ שהוא רענן הוא במקום שהשמש רואה אותו ויוצאת יונקתו משרשיו על הגן אשר הוא נטוע בו לרבוי צמיחתו ויסתבכו שרשיו על גל המים עד שמרוב מזונו יסתעפו שרשיו באבני הסלע אם יוציאנו מוציא ממקומו בשלמות עד שלא ישאר ממנו רושם שם כלל, הנה זאת העקירה שנעקר זה האילן מהמקום ההוא הוא משוש דרכו ומעפר אחר יטעוהו בו יצמחו לו יונקות באופן יותר שלם ממה שתהיינה צומחות לו שם ויסתעפו שרשיו ויסובכו וזה דבר מבואר נגלה מן החוש ר"ל שקצת הצמחים תהיינה יותר שלמות כשיעקרו ממקומם ויטעום במקום אחר וכן רעות התם והשיר שאנחנו נחשוב אותם רעות ואינם רעות אבל הם טובות, ובכלל הנה השם ית' לא ימאס התם אבל ישגיח בו וישמרהו תמיד ולא יציל הרשעים מהרעות כאשר הביאם עליהם כמו שעשה זה בנקיים שקדם להם מרי מעט רצה לומר שהם כשישובו אל השם יתברך יצילם מהרע ההוא ויתהפכו להם לטוב, הנה אם היית עושה כמאמרי שתשחר אל אל ותתחנן לפניו יגיע לך מהטוב עד שימלא שחוק פיך מהטוב אשר ייטב לך ממקום אחר ושפתיך ימלא תרועה מרוב השמחה, שונאיך ילבשו בושת ויהרוס אוהל הרשעים: זה ביאור דברי מענה, והכלל העולה מהדברים הוא שדעת בלדד היה שכל טובות האדם ורעותיו מוגבלות ומסודרו' מאת הש"י בצדק ובמשפט לא יפול דבר ומה שיחשב מרוע הסרור בטובות האדם ורעותיו הוא מצד שכלותנו וזה כי הנקי כשיבואו לו רעות הם טובות בעצמותם אלא שאנחנו לא נדע האופן אשר בעבורו היו טובות והביא משל בזה מן הצמחים כי קצתם ישחיתו אותם יעקרו ממקומם וזה טוב להם כי ממקום אחר תהיה צמיחתם יותר טובה וכן הם רעות הצדיקים וטובות הרשעים הם רעות על דרך האמת שיכחדו בם הרשעים ויאבדו ולא יועיל' רוב טובם אשר בידם כמו הענין בעשבי האחו שיבשו עם המצא אצלם הלחות והרעננות ולא נראה מדבריו בספר הזה שישוה בזה הענין האדם לשאר ב"ח וזה שהחטא והפשע ושכיחת האל והחנפות והתמימות אשר זכר לא ימצאו כי אם באדם לבדו מבין שאר בעלי חיים כי לא יתוארו באלו התארים שאר הב"ח ר"ל שלא יאמר בהם שהם מרעים או חנפים או שוכחי אל או תמימים והוא מבואר שאיננו מחוייב במי שיודה שהשם ית' משגיח באישי האדם ופוקד אותם על כל מעשיהם בצדק ובמשפט שיודה שיהיה הענין כן בשאר אישי ב"ח כי אולי נבדל בזה האדם לפי דעתו להיותו בעל שכל ולזה ראוי יותר שיהיה נפקד על כל מעשיו ואמנ' היה מחוייב במי שיודה שהשם ית' משגיח על

שאר ב"ח ולא ישיגם דבר מהמקרים אם לא במשפט שיודה זה באישי האדם כי זאת ההשגחה, תהיה יותר במי שיהיה יותר נכבד כמו שהתבאר בספר ב"ח ובכלל הנה אין ראוי שנייחס לאדם מהמום בדעותיו רק מה שנמצאוהו מבואר מדבריו או מתחייב מהם ולזה לא הסכמנו אנחנו שיהיה דעת בלדד בהשגחה כמו דעת כת המעתזל"ה כמו שזכר הרב המור' ז"ל ואחשוב שמה שהניעו להניח דעת בלדד ע"ז האופן הוא מה שימצא מדעות האנשים המפורסמים בזמנו בהשגחה ולפי שראה התיחסות מה בין דעת בלדד ודעת כת המעתזל"ה יחס מפני זה דעת המעתזל"ה לבלדד ובכלל הנה אם היו דעות האנשים שזכר הרב המורה על מספר חלקי הסותר אשר ימצאו בזה הדרוש היה ראוי שיפרשו דברי אלו האנשים בדרך שיסכימו לדעות ההם אע"פ שלא יהיו פשטי דבריהם מורים הוראה נגלית שיהיה להם הדעת ההוא אלא שהוא מבואר שמספר הדעות ההם אשר לכת המעתזל"ה והאש"ערייה יצאו מההוויות הנמצאות למדברים אשר קיימו בהם דעותיהם בחדוש העולם ואיננו ראוי שימנו כמו הדעות ההם חלקי הסותר כי המחשבה לא תפול בכמו הדעות ההם תחלה והעיון האמיתי ירחיקם ולזה נמשכנו אנחנו בביאורנו זה אל מה שיורה פשטי דברי אלו האנשים ונר' לנו מהם שדעותיהם הם על מספר חלקי הסותר אשר בזה הדרוש לפי מה שתשפטהו החלוקה לאנשים המטיבים בעיון והנה נבאר בע"ה במה שיבא איך נמצאו דעות אלו האנשים על מספר חלקי הסותר בזה הררוש והנה בלדד ואם הוא דבר כנגד המוחש כבר ימצא לו פנים מן ההראות כי הרבה פעמים יגיע לאדם רע ויתבאר בסוף הענין שכבר היה סבה להבי' עליו טוב או לשומרו מרע יותר חזק והרבה פעמים יגיפו לאדם טובות יתבאר בסוף שהם היו סבת הגעת הרע או למונעו מטוב אחר יותר חזק:

פרק ט

פסוק א

ביאור מלות המענה. ויען איוב ויאמר:

פסוק ד

וישלם. ויעמוד עמו בשלום:

פסוק ה

המעתיק הרים. עוקר הרים ממקומם וזה יעשהו השם יתברך באמצעות הרוח הנעצר בתוכו כמו שהתבאר בספר האותות:

ולא ידעו. חסר ועניינו ולא ידעו האנשים מי הוא אשר הפכ' באפו ר"ל שסבת העתקם ממקומ' נעלמת מההמון:

פסוק ו

המרגיז. מניד ומניע:

יתפלצון. יתנודדו ויתנועעו:

פסוק ז

לחרס. הוא השמש:

יחתום. יסגור עד שלא יראו הם הככבים ההם וזה בעמו' קצתם תחת קצת ויהיה שב אל כוכבי לכת לבד או שיסתרו באור השמש ויהיה שב אל כל הכוכבים או יהיה הרצון באמרו ובעד ככבים יחתו' ר"ל כל כך יעדר אור השמש בעת הלקי' עד שיראו הככבים:

פסוק ח

ודורך על במתי ים. עניינו שהוא נוטה הגשם שידרוך על במתי ים והוא השמים וככביו ההולכים באיזור גלגל המזלות או נוטין ממנו מעט לצפון ולדרום:

פסוק ט

עש כסיל וכימה. הם צורות בגלגלי הככבים הקיימי':

וחדרי תימן. הם צורות הדרומיות:

פסוק יא

ויחלוף. ויעבור:

פסוק יב

הן יחתוף. חסר ועניינו הן יחתוף האדם אם ירצה ולא ימצא מי שישיבנו ממעשיו:

פסוק יג

שחחו. שפלו:

עזרי רהב. הם העוזרים בגאוה ובתוקף:

פסוק טו

למשופטי אתחנן. בתמיה והרצון בו ואיך אתחנן אל השם יתברך הנה אם קראתי ויעננני לא אאמין כי יאזין קולי להיותי פחות מאד ביחס אליו:

פסוק יז

ישופני. יכתתני:

חנם. בלא עון:

פסוק כא
תם אני לא אדע נפשי. ר"ל הנני אפס ותם עד שלא אדע בעצמי נפשי ר"ל שאין נכרים כחתיה באיברי:

פסוק כג
אם שוט ימית פתאום. עניינו אם שבט ימית הרשע פתאום כמו שאמר בלדד הנה הרשע ההוא ילעג לראות אשר ינסה בהם השם יתברך הנקיים לפי שהוא ימות תכף ולא יאריך ברע ההוא והנקיים יתמידו ברע ההוא:

פסוק כו
אניות אבה. הוא מעניין רצון והם האניות שישיגו רצונם בהם ההולכים בים להשחית כי הם יצטרכו ללכת במהירות אל אשר ירצו:

יטוש. יעוף:

פסוק כז
שיחי. דברי נגעי:

פני. כעסי:

ואבליגה. ואתחזק ויהיה בודד או יהיה יוצא ויהיה פי' ואחזק לבי:

פסוק כח
כל עצבותי. כל הכעסים אשר לי:

פסוק לא
אז בשחת תטבלני. ר"ל תכניס גופי בשחת:

פסוק לב
כי לא איש כמוני. עניינו אין השם ית' איש כמוני לדבר עמו:

פרק י

פסוק א
נקטה נפשי. נכרתה:

שיחי. דברי כעסי:

פסוק ג
הופעת. עניינו ההבטחה וההשגחה או יהיה עניינו אורה וזוהר, ר"ל שיגיע לרשעים בעצתם אורך וזוהרך עד שישלימוה:

פסוק ז
על דעתך. אצל ידיעתך:
ואין מידך מציל. ואין מנגעך מציל או יהיה פי' שלא ימצא מי שישיבך ממעשיך:

פסוק ח
עצבוני. ציירוני כטעם עצביהם כסף וזהב שהם הצלמי' אשר הם מצויירים לפי הצורה אשר ירצו לעשותם ורמז בה אל הכח המצייר אשר נתן הש"י בזרע ומעניין זה ארז"ל אין מעצבין את הקטן:
ותבלעני. ותשחיתני:

פסוק י
כחלב תתיכני. רמז בזה אל הזרע אשר ממנו ההוויה ר"ל זרע האשה שהוא נתך תחלה ונגר ואחר כן יקפיאהו ויעמידהו החום הטבעי אשר בזרע הזכר כמו שהתבאר בטבעיות:

פסוק יא
תשוככני. תכסני כי העצמות והגידים הם מחוץ סביב האיברים הנכבדים הפנימיים ובזה נשמרים באופן מה עם שבעצמות יהיה לגוף קיום ועמידה ובגידים תשלמנה תנועות האיברים החלקיות:

פסוק יב
ופקודתך. ופקידותך והרצון בזה ופקידותך אשר שמת בכחותי הפועלו' למשול על הכחות המתפעלות הנה הפקידות ההו' שמרה רוחי בקרבי כי לולא זה לא הייתי יכול להתקיים כלל וזה שהאדם לדקות חמרו יתפעל בקלות ויפסד לולי רבוי הכלי' אשר שם בו השם לעזור בשמירתו הזמן האפשרי:

פסוק יד
ושמרתני. במשמר ובמאסר:

פסוק טו
וראה. מקור והרצון בזה הנני שבע קלון ורואה עניי תמיד:

פסוק טז
ויגאה. ר"ל מי יתן ויגדל הכאב הבא עלי עד שתצודני כשחל שימית בפעם אחת אבל אתה תשוב להכותי מכה אחר מכה ותראה פלאות בי:

פסוק יז
עדיך. נגעיך ולו דמיון מה בלשון ארמי כי הספחת נקראת עדיתא:
חליפות. מעניין כרית':

וצבא. רבוי:

פסוק כ

וחדל. המנע מהבי' עלי אלו הרעות:

ושית ממני. הרפה ממני:

ואבליגה. ואתחזק לבי:

פסוק כב

עיפתה. אורה:

ולא סדרים. ר"ל שאין בארץ דבר שומר סדר ויושר בעניינים הפרטיים:

ותופע. ותאיר זה ביאור מלות המענה:

ביאור דברי המענה. ענה איוב ואמר אמנם אני ידעתי כי כן ר"ל על מה שהוכחתני ואמרת עד אן תמלל אלה לא תחשוב שאמרתי מה שאמרתי לריב עם השם יתברך אבל אמרתי זה לפי דעת אליפז ואולם אני אחשוב ג"כ שהשם ית' לא יעות משפט ולזה גזרתי שהוא בלתי משגיח באישי האדם כדי שלא איחס עליו עול, ואולם שם השם ית' ענייניהם לפי מה שימשך מפעל הגרמים השמימיים ואף על פי שהיה יותר טוב כמו שאמרתי לאנשים המרי נפש שימותו מרחם אינני מיחס בזה עול אל השם ית' וזה שזה אמנם היה ממנו מצד שלא היה אפשר שיהיה ענין פרטי האדם מסודר ממנו באופן יותר שלם ובכלל הנה הוא מבואר שאין ראוי לאדם לריב עם השם יתברך ולהטיח דברים כנגדו כי איך יתכן שיצדק אנוש עם אל בריבו עמו הנה אע"פ שיחפץ לריב עמו לא יוכל כי השם ית' לא יעננו בשום דבר מדבריו ועוד כי הוא חכם בתכלית החכמה ויכול במה שירצהו ולזה ראוי לירוא להריב עמו כי מי הקשה אליו ויעמוד בשלום וזה שהאדם ישמר מהריב עם שתקיף ממנו וחכם ממנו כ"ש עם מי שהוא בתכלית החכמה והתוקף, הנה מרוב כחו עוקר הרים ממקומם ולא הכירו המון האנשים מי הוא שהפכם באפו לפי שסבת העתקם ממקומ' נעלמת מהם, והנה השם יתברך הוא הסבה בזה בהשתלשלות הסבות ר"ל שהוא הסבה הראשונה וזה אמנם יהיה בסבת האצר האיד הקיטורי בבטן הארץ שיתהוה ממנו רוח ידחה ההר ההוא ויגביהנו עד שתבקע הארץ ויצא הרוח ואז יהפך ההר ההוא בעת נפלו ולזאת הסבה בעינה הוא מניד הארץ ממקומה ויתנודדו העמודים אשר היא נסמכת עליהם ר"ל שלמטה יצא התנודדות תחלה בסבת הרוח הנעצר שם ובסב' התנודד הארץ הסמוכה לארץ ההיא תתנודד הארץ אשר עליה, הנה אומר לשמש ולירח ולא יזרח וזה יהיה בעת דבוקו עם הירח ולא היה לירח מרחב לפי הנראה ואע"פ שהשמש חזק האור עד שמרוב אורו ימנע הראות הככבים הנה ימנע הירח אורו ממנו

ולא יאיר וכזה יקרה בשאר ככבי לכת שיעדר אורם כשיסתירו אותם השפלים מהם, הוא נוטה שמים לבדו בזולת אמצעי בינו וביניהם בעת הבריאה ואולם היסודות ומה שהורכב מהם בראם באמצעות הגרמים השמימיים והוא לבדו נוטה הגשם שידרוך על במתי ים והוא השמים וככביו ההולכים באיזור גלגל המזלות או נוטי' ממנו מעט לצפון ולדרום כמו ככבי לכת והככבים הקיימים אשר בשתים עשרה המזלות והוא עשה הצורות הצפוניות והדרומיות אשר בגלגל המזלות והנה בבריאת' מהפלא מה שלא יעלם וזה כי אלו הככבים עם היותם מטבע אחד בעינו יעשו פעולות מתחלפות בזה העולם השפל, וספר איוב מאלו הצורות עש והוא בנות עיש וכסיל וכימה שהם שתי צורות מעידות על תגבורת חום וקור רצוני שכסיל מעיד על רוב הקור וכימה על רוב החום וחדרי תימן הם הצורות הדרומיות, ובכלל אם באנו לספר נפלאותיו לא נוכל כי הוא עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר וזה מבואר למי שעיין בטבע זה המציאות ובפרט באיברי הב"ח ואופן הסתעפם בהתחלתם הנה באמת הוא יעבור עלי ואם לא אראהו ויעבור לפני תמי' ולא אבין לו כי כבודו מלא עולם והוא עם כל דבר מנבראיו כי הוא הנימוס והסדר אשר בו יתקיים דבר דבר מהנמצאות באופן מה כמו שביארנו במה שאין ספק בו בספר מלחמות ה' אם יחתוף אדם וישחיתהו מי ישיבנו היש שם גבוה ויותר חזק ממנו ומי יאמר אליו מה תעשה, הנה באמת אלוה לא ישיב אפו כי הוא בלתי מקבל השינוי והתמורה ולזה יהיה מה שאמרת לי שאתחנן אל השם יתברך להסיר מעלי את הרע הזה מבואר הבטול, העוזרים בגאוה ובתוקף שחתו תחתיו ר"ל שלא יועיל עזרם כנגד השם יתברך, אף כי אנכי אדבר ואריב עמו איך יתכן זה, הנה אע"פ שצדקתי לא אמצא בעצמי דרך לדבר עמו ואיך אתחנן למשופטי אם חטאתי כמו שאתה מייעץ אותי, הנה אם קראתי אליו ומצאתי שהוא עונה אותי אע"פ כן לא אאמין כי יאזין קולי ואמנם אמר זה לפי שהוא מבואר לפי דעתו שהב"ה בלתי משגיח באישי האדם לחסרונם ולהיותם הווי' נפסדים והנה התחזקה זאת האמונה אצלו מצד העיון עד שאע"פ שיראה שהמוח' יחלוק עליה לא יסור ממנה וכאשר השלים איוב התנצלות על מה שהיה מוכיח אותו בלדד במה שהיה מריב עם השם יתברך ולא היה מתחנן לפניו להעביר רעתו שב להשיב על דבריו במה שהיה מניח שאם היה איוב זך וישר היו אלו הרעות הבאות עליו טובות באחרית, ואמר הנה מכתי אנושה מאד על לא חמס בכפי כי השם יתברך יכתת אותי בסערה והרבה פצעי על לא פשע ועל לא חטא' וזה בתמידות עד שלא יתנני השב רוחי כי ישביעני תמיד מקרים קרים ואיך ראוי שיקראו כמו אלו הרעות הנפלאות טובות הלא אם השם יתברך יעשה מה שיעשה מהרעות מצד הכח והתוקף

אשר לו בזולת שמירה שיהיה במשפט ידעתי שהוא יוכל לעשות הכל כמו שיהפוך ההרים והארצות בכחו ובגבורתו וזה בהשתלשלות הסיבות כי הוא הסיבה הראשונה בכל מה שיתחדש ובזולתו לא יעשה דבר ואם יעשה זה מצד המשפט כמו שאתה אומר מי יועידני עמו ונקרבה יחד למשפט כי ידעתי שהוא עושה לי עול אם העניין כדבריך, אבל מה אעשה והנה אם צדקתי פי ישימני רשע בעיני שומעי דברי, הנני תם ופי יביא לחשוב שאני עקש והנה אמר זה איוב כנגד חביריו שהיו משימים אותו חוטא על דבריו, הנה באמת תם אני ואפס עד שלא אדע בעצמי נפשי ר"ל שאין נכרים כחותי' באיברי, ולזה אמאס חיי כי אינם חיים על דרך האמת ובהיות הענין כן הנה לא אקום שיהיו אלו הרעות להביא טובות אחרות כמו שאתה אומר כי הנני מרגיש בעצמי שאני תם ואפס באלו הרעות, אחת היא הדרך אשר יזוקו בה הטובים והרעים ועל כן אשפוט שאין הבדל בין התם והרשע כמו שאמרתי ובאמת כי בלדד אמר בזה מאמר חסר לפי שאם היה כדבריו היה ראוי שתהיינה רעות הצדיק מזולת מין רעות הרשע כי התחלות הדברים ההפכים ראוי שתהיינה הפכיות לפי שהם יביאו אל תכליות הפכיות ואם אמרתי שיש בזה הבדל כי רעות הרשעים הם באופן שיכלום פתאום והנקיים לא יבואו להם רעות לכלותה אבל יבאו עליהם רעות וייסורין להביא עליהם טוב כמו שזכרת בדבריך הנה באמת לא יתנצל בזה השם יתברך מהעול וזה שיותר רע מה שיבא לצדיקים ממה שיבא לרשעים לפי שהצדיקים שוקדים ברעותיהם זמן ארוך והרשעים יכלו תכף, ולזה אמר אם שבט ימית הרשע פתאום הנה הרשע ההוא ילעג למסת הנקיים ולייסוריהם לפי שיותר קל לסבול מה שבא עליו מהרע לקוצר זמנו ממה שבא מהרע לנקיים ועוד ימצא בזה עול אם היו אלו הטובות והרעות מכוונות מהשם יתברך וזה שכבר ימצאו רשעים קצתם מצליחים מאד עד שכל הארץ נתנם ביד', פני שופטי הארץ יכסו רוצה לומר שיעלימו עין מחמסיהם ואם לא איפה מי הוא שיכזיבני ויחלוק אל המוחש ויאמר שאין זה אמת או שאותן הטובות הם רעות, הנה ימי עם צדקתי ותום לבבי הלכו במהירות בלא חמדה כמו שילכו במהירות האניות המתוקנות בתכלית התקון בים וכמו שיעופף במהירות הנשר כשיבקש האוכל, אם אמרתי אשכח שברי ואעזוב כעסי ואחזק מעט הנני ירא מאד כל הכעסים אשר לי הם שכבר ידעתי שלא תנקני באחרית מאלו הרעות, הנה אם רשעתי למה זה הבל איגע להתחנן לפני השם יתברך כמו שאתה מיעץ אותי, הנה אע"פ שהתרחצתי בימי שלג להסיר לכלוך החטאים ההם והזכותי כפי בנקיות לא יועיל לי, לפי שמכאוביהם באופן שלא יועיל לי שובי אל השם יתברך אם היה שרשעתי לפי שהם פונים אל המות ולזה כשאקוה ההמלט בהתחנני אל השם יתברך אז יגיעני המות ויביאני

אל שיתעבוני שלמותי להיות מת, הנה השם יתברך לא איש כמוני עד שאוכל לענות אותו ולבוא יחדו במשפט ולא יש ג"כ בינינו מוכיח ישית ידו על שנינו וישפוט מי יצדק, הנה אם יסיר מעלי שבטו בדרך שלא תבעתני אימתו אז אדברה על מה שהביא עלי מן הרע על לא חמס בכפי ולא אראנו כי לא כן אנכי עמדי כמו שאתם חושבים שרשעתי וזה שאני יודע בעצמי שלא חטאתי, הנה מרוב מכאובי נכרתה נפשי בחיי אעזוב עלי דברי שברי ואשיחה במרירות נפשי עם השם יתברך אם העניין כדבריכם שיהיו אלו הרעות מגיעות ממנו על הכוונה הראשונה, אומר אל אלוה אל תענישני הודיעני על מה תריבני ותכעס עמי כי אין בי חטא תוכל לתלות בו כעסך עמי, הטוב לך כי תעשוק האדם ותחמסהו להביא עליו רע על לא חמס בכפיו וכי תמאס מה שעשית אותו הזה מחוק השלם הלא כל פועל אוהב מה שיפעלהו כ"ש שלא ימאסהו ואם טוב לך שתופיע על עצת רשעים ר"ל שיגיע אליהם זוהרך בעצתם עד שישלימוה הנה זה תכלית העול אם היו אלו העניינים מגיעים מהשם יתברך על הכוונה הראשונה כמו שאתה אומר ר"ל שאם ימאס הטובים ויביא ההצלח' אל הרעים עד שלא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות ואיך איפשר כך שתהיה משגיח בענייני האדם הפרטיים האם עיני בשר לך עד שתדע אלו הדברים הפרטיים ההיולאנים, אם כראות אנוש תראה אשר לו כחות נפשים ההיולאנים ישיג בהם הדבר במה שהוא פרטי כמו כח הדמיון והחו' ושאר הכחות הנפשיות אשר ינהגו מנהגם, הכימי אנוש ימיך ושנותיך כשנות גבר עד שתדע העניינים הזמניים הפרטיים ותבקש לעוני ולחטאתי תדרוש ואיך אפשר שישיג הדברים הזמניים הפרטיים מי שאין לו יחס כלל עם הזמן, הנה איך יתכן שתבקש לי עון וחטאת ואצלי ידיעתך כי לא ארשע אם היה שתשגיח בפרטי האדם ותבין אל כל מעשיהם כמו שאומרים רעי, והכאבת אותי עם זה המכאוב חזק ממית עד שאין מידך ונגעך שהבאת עלי מציל ר"ל שלא אוכל להנצל ממנו בשום פנים, הלא ידיך יצרו אותי ועשאוני בעת ההויה זה הציור הנפלא אשר באיברי גופי והקשרם קצתם בקצת והסתעפם קצתם מקצת באופן שכבר ילאו השכליים האנושיים להשיג אופן החכמה בזאת הבריאה בשלימות ועשית אותי יחד סביב בעת הבריאה רוצה לומר שהתחלת ההויה היתה מהאמצע והוא הלב ואחר ציירת איברי סביב יחד ואף על פי שקצתם ישלמו קודם קצת לפי שאי אפשר שיתהוו האיברים הנפרדים כמו שהתבאר בספר ב"ח ועתה תבלעני ותשחיתני, זכור נא כי כחמר וכעפר הייתי בעת שעשיתני ועתה למה תשתוקק להשיב אותי אל העפר ותבטל ממני פעולתך הנפלאה הלא בעת ההויה התכתני תחלה כחלב ואחר כך הקפאת אותי כגבינה ואולם אמר זה כי הזרע אשר נתהוה ממנו והוא דם הנקבה נתך תחלה ואחר כך הקפיאו

החום אשר בזרע הזכר עם הכח האלהי לתת לו צורה ותמונה כמו שהתבאר בספר ב"ח, עור ובשר הלבשת אותי האברים הפנימיים לשומרם ובעצמות וגידים תכסה האיברים הפנימיים לשומרם ולהיות לי עמידה וקיום ולהקשר האיברים קצתם בקצת ולתת להם מהתחלתם המזון והחוש והתנועה עד שנמצאת בו, חיים וחסד עשית עמדי להשגיח בי בבריאתי זאת ההשגחה הנפלאה במה שהמצאת בי מאיברי והכחות הנפשיות ולא די שהמצאתני בזה האופן הנפלא אלא ששמת פקודה ששמרה רוחי וחיי ר"ל שנתת מנוי ושלטנות לצורתי על כחותיי המתפעלות עד שישמור בזה מציאותי כי שמירות מציאות כל מורכב הוא כאשר יגברו כחותיו הפועלות על המתפעלות וכבר הוכנו באדם כלים רבים וכחות נפשיים רבים תשלם בהם זאת השמירה הזמן האפשרי כשלא היה שם מונע מצד רוע ההנהגה או זולת זה מהדברים שיהיו סבה אל שימות האדם בלא עתו, הנה אלו העניינים אשר באדם במה שהוא אדם צפנת בלבבך להיותם בלתי פרטיים ולא זמניי' והם אופני החכמה בבריאותו ושמירת מציאותו הזמן האפשרי ר"ל שאתה משגיח באדם באלו העניינים האנושיים, ידעתי כי זאת ההשגחה וההנהגה עמך היא ואולם במקרים אשר הם פרטיים וזמניים לא יתכן שתהיה משגיח, אתה ה' אלהים אף על פי שאודה שחטאתי האם ראוי שתשמרני במשמר ובמאסר אלו המכאובים תמיד ולא תנקני מעולם ממעשי, הנה אם רשעתי אוי לי ואם צדקתי אוי לי ג"כ כי לא אוכל לשאת ראשי להיות שבע קלון מהחרפות אשר חרפוני רעי בהם ולראותי בעניי ובשפלותי, מי יתן ויגדל מאד הרע שאתה עושה לי עד שכמצודת השחל תצודני פעם אחת ולא תשנה לי כלומר שתמיתני תכף אך אתה תשוב לצוד אותי צידה אחר צידה ולתת לי מכות ונגעים רבים להפליא זה אחר זה, תחדש עדיך נגדי ותרב כעסך עמי בנגע ובנגע ר"ל שהם רעים מאד ורבים עד שנגעים מכריתים אותי ורבוי גדול מהם עמי, ואם ככה אתה עושה לי טוב שלא הוצאתני מרחם ולא תראני עין והייתי כאילו לא הייתי ולא יצאתי לאויר העולם עד שמבטן לקבר אובל כי איוב היה רואה שטוב לאדם הקשה יום שלא נברא כמו שקדם ולמה תרדפני כמו אלו ההרדפות אם העניין כמו שאומרים רעי שיהיו הרעות מגיעות מאתך, הלא מעט ימי חדל ממני אם תרצה שאראה בטוב בטרם אמות הסר ממני אלו המכאובים והנגעים אשר חוליתי בהם ואחזק מעט בטרם אלך אל מקום שלא אשוב ר"ל אל המות ואל ההעדר והוא אשר קרא ארץ חשך וצלמות, הנה זה מציאות השפל ימצא עיפתו ואורו חשוך כמו אופל וזה כי בו ימצא צל המות וההעדר ולא ימצא בו סדור והגבלה במה שימצא בו מחיים אבל האור ההוא חשוך כמו אופל וזה מחוייב בו מצד פחיתותו וחסרונו: והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב

לא היה מריב עם השם יתברך ושיחחס אליו עול במה שיביא מהרעות לאישי האדם אבל היה מרחיק זה וייחס אלו הרעות אל ההגבלה המסודרת מהכוכבים ואולם מה שהתרעם מהשם יתברך הוא למה לא סדר בכמו אלו האנשים הקשה יום שלא יתהוו כי יותר היה להם זה טוב וייחס לזה התהוותם לשגגה אל השם יתברך או ללאות וקצור ואולם מה שנמשך בדבריו מהתרעם אל השם יתברך על הרעות הבאות עליו הוא לפי שהשם יתברך סדר זה הסדור אשר מהגרמיים השמימיי' אשר בו מהעדר הצדק והיושר מה שזכרו איוב ר"ל תם וישר הוא מכלה או הוא לפי דעת רעיו שיראו שהשם יתברך הוא משגיח באישי האדם ושם בהם הרעות והטובות במשפט ועוד כי מה שהיה טוען איוב מענייניו שלא חטא היה נעלם לרעיו ולזה היה אפשר שיאמרו לו שאינם מאמינים בזה ולזה היה חושק שיהיה מתוכח עם השם יתברך אם היה אפשר שאם היה שידע מעשה האדם היה ידוע לו מעשה איוב וצדקו ותם לבבו ואם היה עם זה מגיע לו כמו אלו הרעות הממיתות היה עול ולזה היה שופט איוב שהשם יתברך בלתי יודע אלו הדברים הפרטיים ושכבר עזבם והניחם תחת ממשלת הגרמים השמימיים לשומרם כפי מה שאפשר והנה כבר ביאר איוב שמה שאמר בלדד שהרעות אשר לנקיים הם טובות ואם לא נשער הוא כוזב מצד החוש כי אין הבדל בין הרעות אשר לצדיקים ובין הרעות אשר לרשעים אבל הם אחדות במין וזה היה בלתי אפשר אם היה הענין כמו שאמר בלדד וזה שהדברים אשר תכליותיהם הפכים ראוי שיהו מתחלפים במין האלהים אלא אם היה זה במקרה כמו שנמצא לדבר אחד בעינו שיהיה סבה לדבר והפכו אלא שהוא סבה לאחר מן ההפכים בעצם ולאחד במקרה ובזה האופן ימצא לחום החמום והקור וימצא לקור הקרור והחמום כמו שנזכר ברביעי מהאותות ועוד שכבר נתבאר לאיוב מרעותיו שהם ממיתות ומוליכות אל המות כמו הענין ברעות אשר לרשעים עם התבאר לו מעצמו שהוא היה תם וישר ועוד שאם הענין כן היה הרע אשר יגיע לנקיים יותר קשה ואף על פי שנודה שיהיה תכליתו לטוב לפי שהרע המגיע לרשעים ימיתם פתאום ולא ירגישו ברע כי אם זמן מועט ואולם הנקיים יתמיד להם הרע זמן ארוך והוסיף להפליא איוב על מה שהתחכם השם יתברך בבריאת האדם בתכלית מה שאפשר מהשלמות וטוב ההשגחה איך ראוי שיסדר כמו זאת הבריאה הנכבדת באנשים הקשה יום אשר סדרו להם מערכת הככבים בגיחם מרחם מקרים רעים ומפסידים אותם ומה תועיל להם זאת הבריאה הנפלאה האם ראוי בחק הפועל השלם שיעשה פועל הבטלה ר"ל שיעמיק ויפליא בטוב הבריאה והוא בעצמו יסדר תכף מה שיפסיד' הלא יותר טוב לכמו אלו האנשי' שלא יהיו נבראים והנה הביא איוב בזה המאמר שני מופתים חזקים יבטל בהם שיהיה השם

יתברך יודע העניינים הפרטיים המופת הראשון סדורו כן השם יתברך אין לו כח מן הכחות אשר יושגו בהם העניינים הפרטיים כי אין לו כח היולאני כמו שהתבאר במופת כטבעיות ובאלהיות וכל מי שאין לו כח מן הכחות אשר יושגו בהם העניינים הפרטיים לא ישיגם ויחוייב מזה שהשם יתברך אינו יודע אלו העניינים הפרטים ואל זה ההיקש רמז באמרו העיני בשר לך אם כראות אנוש תראה והמופת השני סדורו כן השם יתברך אינו זמני ומתנועע להיותו בלתי היולאני וכל מי שישיג הדברים הפרטיים זמניים מצד שהם פרטיים וזמניים הוא זמני ומתנועע לפי שיחוייב היותו היולאני אחר שהוא יקבל הדברים אשר ישיגם קיבול היולאני ויולד מזה בתמונה השנית שהש"י לא ישיג הדברים הפרטיים ואל זה ההיקש רמז באמרו הכימי אנוש ימיך וגו' ואולם איוב יודה שהש"י משגיח במינים להיותם בלתי זמניים ולזה ימצא באלו הנמצאות השפלות הסדר והיושר במה שלהם מצד הטבע המיניי וימצא בהם הערבוב והעדר הסדר במה שהם בו פרטיי' ולזה אמר במציאות הפרטי באלו העניינ' השפלי' אשר בעולם ההויה וההפסד שאורו הוא כמו אופל לפי שלא ימצא בחיי' הנמצאי' בו סדור ויושר:

פרק יא

פסוק א
ביאור מלות המענה, ויען צופר הנעמתי ויאמר:

פסוק ג
בדיך. כזביך:

פסוק ד
לקחי. נמוסי והנהגתי אשר אני מתנהג בה:

ובר. נקי:

פסוק ו
לתושיה. לפי הנימוס והסדור אשר יסודרו ממנה העונשים במרי מרי:

כי ישה לך אלוה מעונך. ר"ל שהשם יתברך העלים ממך ושכח אותך דברים רבים עוית בהם ואין אתה משער שיהיה לך עון בהם ואולם אמר זה לפי שהיה רואה שהאדם יחטא כשלא יעשה טוב תמיד להשתדל להשכיל ולדעת הש"י כפי היכולת ולזה תחשוב להיותך צדיק והנך חוטא וזה האופן מהעיון כאילו העלימו הש"י מן האדם ר"ל שלא בראו באופן שיוכל להשיג זה וזה כי האדם לקצורו מהשיג עצמו באופן שלם ולא ידע מה שאפשר לו לעשות מן הטוב אשר הוא חוטא לפי דעת צופר אם יקצר מזה ואולם

השם יתברך אשר בראו ידע טבעו וידע מה שאפשר לו לעשות מן הטוב ויענישהו אם יקצר מזה או יהיה הרצון במלת ישה ילוה ויהיה פי' מעונך מעונשך על דרך גדול עוני מנשוא והטעם כי השם יתברך ילוה בעבורך ויניח עד עת קץ מענשך ואינו רוצה להפרע ממך יחד פן ימיתך:

פסוק ט

מדה. מדתה ר"ל מדה מה שבין הגובה והעומק או יהיה שב אל חכמת השם יתברך שזכר באמרו ויגד לך תעלומות חכמה:

פסוק י

יחלוף. יכרית:

ויסגיר. וישים במסגר ובבית כלא:

ויקהיל. שיאסוף אנשים במקום אחד או במדינה אחת מזולת שישימ' במאסר:

פסוק יא

וידא און ולא יתבונן. ר"ל וירא איש און ואשר לא יתבונן בדרכי השם יתברך להשכיל ולדעת אותו כי הוא ג"כ עון או ירצה בזה כי הש"י ידע אנשי שוא ומרמה ואשר ראה און ר"ל אשר טעה בעיוניות וידע גם כן האיש אשר לא יתבונן להשכיל בדרכיו והנה זכר בזה האופן ב' מיני הסכלות אשר הוא קנין והוא אשר טעה בעיוניו והסכלות אשר הוא העדר והוא אשר לא ישתדל להתבונן בנמצאות ויהיה וירא און מענין ההשגה השכלית כטעם ולבי ראה הרבה חכמה ודעת:

פסוק יב

נבוב. חלול:

ילבב. ישכיל:

ועיר פרא. ועיר ופרא ר"ל שהוא נמשל כבהמות בעת הולדו:

פסוק טו

תשא פניך ממום. תסיר עצמך ממום החלאים והמכות אשר חולית בהם:

מוצק. חזק:

פסוק טז

עמל תשכח. עמל הצרות אשר באו עליך תשכח:

פסוק יז

תעופה. תאיר ותזהיר:

פסוק כ

מנהם. כמו מהם:

מפח. דאגה ודאבון:

ביאור דברי המענה. ענה צופר הנעמתי ואמר התחשוב שלריבוי דבריך יבצר ממני מענה או תחשוב שתצדק בכזביך בעבור ריבוי דבריך באמת אתה הרבית לכזב עד שכזביך יחרישו האנשים ולא ימצאו מענה ודבר והלעגת לעגים רבים כנגד השם יתברך ואין מכלים אותך מרעי על זה ואמרת שההנהגה שהנהגת בה היא זכה ושאתה בר ונקי בעיני השם יתברך אם היה שישגיח באלו העניינים ואולם מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך ויגד לך תעלומות חכמה וסודותיה אשר יתחייב ממנה הבא' העונש על מרי ומרי כשיעור אשר ימצא עליו כי לפי הסדור והנימוס ההוא היה ראוי שיגיעך השם יתברך מהרע כפלים על מה שהביא עליך ודע כי השם יתברך ילוה בעבורך ויניח מעונשך עד עת קץ כי אינו רוצה להפרע ממך יחד פן ימיתך ולזה הוא רוצה להביא עליך רעה אחר רעה בשיעור שתוכל לסבול והוא מה שנתרעמת בו במאמרך או יהיה הרצון בזה הנך מתרעם על ריבוי המכאובות אשר באו עליך אבל ראוי שיגיעו לך יותר מהם כפלים על מה שמרית לפי הנימוס האלהי אשר יסודר ממנו העונש למרי מרי ולזה לא תבטח שתסור מכת השם יתברך ממך עדיין והנה לסכלותך בזה הנימוס אתה חושב שיעשה לך הש"י עול במה שהפלא והרבה מכותך ואין העניין כך ודע גם כן כי אתה עוית הרבה ואם אינך משער בזה כי יתכן שיהיו לך עונות ידע השם יתברך בהם שהם עונות ועניין היותם עונות נעלם ממך ונסתר ולזה תחשוב במה שבא עליך מהעונש שבא על לא חמם בכפיך ואין העניין כן וזה שצופר היה רואה שהשם יתברך יענוש האדם אם יקצר מעשות הטוב אשר אפשר לו לעשות כאילו תאמר אם יקצר מהתבונן בפעולות השם יתברך ובדרכיו כפי היכולת וזה השיעור איננו ידוע לאדם לפי שלא ידע טבעו בשלימות ולזה לא ישער מה שאפשר לו לעשותו מהטוב ואולם השם יתברך אשר בראו ידע זה ובהיות העניין כן הנה ישיגך הסכלות בזה הדרוש משני צדדים הצד האחד שאינך יודע שיעורי העונשים הראויים במרי מרי לפי ששעורי המרי נעלמים ממנו ופעמים יהיה המרי אשר הוא יותר חלוש אצלנו יותר חזק אצל השם ונתמה מפני זה איך הגיע לאיש אשר יעשה המרי היותר חלוש יותר מהעונשים והשני שבכאן אנשים רבים תחשוב בהם שהם נקיים והם רשעים על אשר קצרו מעשיית הטוב האפשרי להם ואפשר שנאמר שהרצון באמרו ויגד לך תעלומות חכמה וגו' שאי אפשר לאדם שידע מי הוא צדיק או מי הוא רשע וזה כי לפי הכנת האדם לקבול השלימות יצטרך שתהיינה פעולותיו אשר יהיה בהם צדיק ולזה מי

שהיה מוכן לקבל מן השלימות חלק גדול ולא דרך בקיבול השלימות ההוא ודרך אל קיבול השלימות למטה מהשלימות אשר היה מוכן לקבל אותו הנה יהיה האיש ההוא רשע אצל השם יתברך והאיש אשר קיבל מהשלימות חלק מעט מאד ולא היה מוכן אל שיקבל ממנו יותר הוא צדיק בעיני השם יתברך וזה האופן מההכנה אשר ייוחד בה אחד אחד מהאנשים נעלם ממנו ולזה נחשוב ברשע שהוא צדיק ובצדיק שהוא רשע כי אנחנו לא נדע מה שהיה מוכן אליו אחד אחד מהם מקבול השלימות, ולזה אמר צופר שאם היה אפשר שיגיד השם יתברך לאיוב תעלומות חכמת ההכנה הזאת אשר נברא בה היה יודע כי כפלי' מהשלימו' אשר קבל היה ראוי שיקבל לפי ההכנה ההיא ולזה יחשוב איוב שהוא צדיק והוא רשע באמת ויפורש אומרו ודע כי ישה אלוה מעונך לפי הפי' הראשון אשר זכרנו וזה הפי' הוא נאות אצלינו בזה הפסוק ואיך תחשוב בזה הסדור המגיע מהשם יתברך לאישי האדם מהטובות והרעות שיהיה בלתי ישר, האם לך חכמה כחכמ' הש"י עד שתדע מדרגת הכנת אחד אחד מהאנשים שתוכל לדעת מה ראוי שיגיע להם מהש"י מהטובות והרעות על מעשיהם עד שכאשר לא ימצא הענין כפי מה שתחשוב תגזור שזה עול הנה באמת אי אפשר לאדם שידע זה כי לא ימצא האדם חקר אלוה ולא ישיג הש"י עד תכלית ההשגה ואיך אפשר שתשיג אופן חכמת הש"י והנה לא תוכל להשיג מעשיו כי לא תוכל להשיג מקום הגובה אשר יגבילוהו השמים ולא מקום העומק אשר הוא עמוק משאול והוא מרכז הארץ, הנה מדת מה שבין הגובה והעומק ארוכה מארץ וזה השיעור אשר בין הגובה והעומק אינו קו אחד לבד אבל לו רוחב יותר מרוחב היה כי הוא מכל צדדי המרכז עד השמים ואם לא תוכל להשיג בשלמות המעלה והמטה אשר פעל השם יתברך ר"ל שלא תדע ארכו ורחבו והמקומות אשר יכלה אליהם איך תדע חכמת השם יתברך ואפשר שנאמר שהרצון בזה ואיך אפשר לך שתשיג אופן זאת החכמה אשד יסודר ממנה זה הסדור הנמצא לאישי האדם בטובות והרעות, והנה היא גבוהה ממך גובה נפלא כמו גובה השמים והיא עמוקה יותר משאול ומדתה ארוכה מארץ והיא רחבה יותר מהים המקיף בארץ, כי אם יגיע השם יתברך לאנשים עונשים מתחלפים על מריים עד שקצתם יכרות וקצתם יענה אותם בשישימם במסגר ובמאסר ולא יכלם וקצתם לא יענה אותם בשישימם במסגר ובמאסר אבל יקהילם ויאספם אל מקום אחד או אל מדינה אחת מי הוא שיוכל להשיב ולומר לו שהוא עשה עול על ענייניו בשהכביד העונש על קצתם יותר מקצת עם היות לפי הנראה מרים שוה או יחשוב כאשר יגיעם מעט מהעונש שהוא יותר רב מרי או יחשוב כאשר יגיעהו יותר מהעונש שהוא נקי וישר כי אלו הם צדדי המבוכה והבלבול הנה אי אפשר ליחס מפני זה עול

אל השם יתברך, כי הוא ידע אנשי השוא והמרמה ויעניש על פעולותיהם הרעות וידע גם כן אשר ראה לבו און בעיוניות רצה לומר אם טעה בעיוניות יענישהו על התרשלותו מחקור בעניינים באופן הראוי עד שקרהו השבוש וידע גם כן אשר לא יתבונן בדרכי השם יתברך כדי שישכיל וידע אותו ויענישהו על סכלותו, וזה שהאיש נברא נבוב וחלול ומוכן להשכיל כדי שילבב וישכיל דרכי השם יתברך כי הוא נמשל כבהמות בעת הולדו ונתן לו השם יתברך שלמותו בכח והמציא לו הכלים אשר בהם אפשר שיוציאוהו אל הפועל ולזה יענש אם לא ישתדל בו כפי הראוי ולזה יעלם ממנו הרבה מאלו העניינים ונחשוב במי שהוא רשע שהוא צדיק ומי שהוא צדיק שהוא רשע כי מי שלא ראינו אותו עושה רשע וחמס נחשבהו נקי וצדיק והנה אינו נקי וצדיק בחק השם יתברך אם לא עשה הטוב האפשרי לו לפי הכנתו ולזה יתכן שנחשוב באנשים שיהיה שוה מריים עם היותו בלתי שוה כי כבר תתחלף הכנת אחד מהאנשים להכנת האחר והנה שיעור המרי הוא לפי מדרגת ההכנה רצוני שהפועל המגונה האחד בעינו יהיה מרי רב כאשר עשהו מי שהכנתו שלימה מאד ויהיה מרי חלוש כאשר עשהו מי שהכנתו חסרה מאד ונחשוב מפני זה במה שהוא יושר שהוא עול מצורף לזה העלם ממנו העונש הראוי במרי מרי ופעמים יהיה מה שנחשוב בו שיהיה ענשו יותר מעט יותר רב ונחשוב מפני זה שיהיה העדר הסדור נמצא באלו העניינים, הנה אם אתה הכינות לבך אל השם יתברך ופרשת אליו כפיך רצה לומר שתקרב אליו כפי היכולת כשתשכיל דרכיו או ירצה בזה אם אתה הכינות לבך לשוב אל הש"י כפי היכולת ותתפלל אליו כפי היכולת שירחמך, והיית מרחיק מידך און אם הוא בידך וזה אם בדעות אם במעשים ואולם הרחקת האון בדעות הוא לעזוב הדעות הנפסדות בהם ואולם הרחקת האון במעשים יהיה כשתשיבהו לראוי לו עד שלא תשכן באהליך עולה, הנה אז תסלק עצמך מאלו המכאובות והנגעים אשר חולית בהם והיית חזק ולא תירא, הנה מה שעמלת בו מן ההון והבנים שאבדת תשכח עד שכמו המים שיעברו במהירות ויסורו כן יהיה זכרך אלו הדברים אשר באו לך בזכרך אותם, ויבא לך זמן יותר טוב בהיר ומזהיר יותר מהצהרים ויתוסף אורך תמיד כבקר תהיה שאורו הולך וחזק כל מה שהיה נמצא, ובטחת כי יש תקוה רצה לומר שלא תפחד שתאבד הקניינים ההם כמו שהיית עושה מקדם, אבל תהיה לך תקוה ובטחון שישמרו ויהי' הפחד מסולק ממך עד שאם תחפור בשדה בזולת גדר וכסוי לבטח תשכב שם ורבצת ואין מחריד ויגיע מעוצם הצלחתך עד שרבים ונכבדים יחלו פניך, ואולם הרשעים ואם להם הצלחות הנה הם ביגון ובפחד כל ימיהם עד שעיניהם תכלינה מרוב היגון ומרוב הפחד שיש להם לא ימצאו מנוס כי לא ימצאו מקום יבטחו בו ולא תהיה תקותם

שיביאם טוב אבל הם מקוים שיבואם רע וייראו ממנו עד שתפח נפשם מהדאגה: והכלל העולה מהדברים הוא שצופר יסכים לבלדד במה שיאמר שהטובות והרעות הנופלות באישי האדם הם כולם מוגבלות ומסודרות מהשם יתברך לפי מעשה איש ואיש ואולם יתיחד בהתרת הספק אשר יקרה בזאת ההנחה מצד רוע הסדור הנמצא בחוש בטובות אישי האדם ורעותיו וזה שבלדד התיר זה הספק במה שאמר שמה שנחשבהו רע במה שיבא מן המקרים לנקיים הוא טוב ומה שיבא מהטוב לרשעים הוא רע ואם לא נשער ואולם צופר התי' זה הפסק בשאמר שרוע הסדור אשר נראהו באלו הטובות והרעות הוא לקצורנו מהשיג האמת בזה וזה שצופר יראה שבכאן הכנות פרטיו' ייוחד בהם איש ואיש ולפי שיעור מדרגת ההכנה אשר לאדם יחוייב שתהיינה פעולותיו אשר יהיה בהם צדיק וכשיקצר מזה הנה הוא רשע לפי שהוא קצר מעשיית הטוב האפשרי לו ואף על פי שנראהו שלא עשה שום פעל מגונה אבל היו פעולותיו כולם טובות ולזה נחשוב בו שיהיה צדיק ונתמה איך חלו עליו אלו הרעות וכבר יתכן שימצא איש שיעשה מעט מהטובות והוא צדיק לפי שלא הוכן לו שיקבל מהשלמות יותר מזה השיעור ונחשוב בו שלא יהיה צדיק מצד מיעוט הטוב הנמצא בפעולותיו ולזה נתמה על רב הטובות המגיעות לו וכן ראוי שנבין הענין בפעולות המגונות רצה לומר שאשר מדרגת הכנתו חסרה יהיה עונשו חלוש על הפעל המגונה מאד לפי שהוא ימנעהו מהשלימות הפחות אשר היה מוכן אליו ושמדרגת הכנתו שלימה יהיה ענשו רב על הפעל המגונ' לפי שהוא ימנעהו מהשלימות הנכבד שהיה מוכן אליו ובהיות הענין כן יהיה קצורנו מהשיג האמת באלו הטובות והרעות איך ראוי שיהיה הענין בהם משני צדדים הצד האחד שאנחנו לא נדע אופן חכמת השם יתברך אשר יתחייב ממנה שיעור העונש במרי מרי ולזה נתמה במי שמרה מרי מעט לפי מחשבתנו ונראה לו מהעונש יותר ממי שהפליג יותר במרי לפי מחשבתינו והצד השני שכבר יתכן שיהיה לאדם עון ופשע ולא נשער בזה ונתמה איך יגיע לו רע וזה שהוא יראה שכבר יהיה מרי אם יבטל האדם מהשתדל במושכלות כפי מה שאפשר לו ואם יעלה בידו דעת בלתי נכון בעיוניות מצד קצורו מחקור בדברים כפי מה שראוי לפי שהש"י בראו בעל שכל לזאת הכוונה ובכלל הנה הוא מרי אצל צופר אם יקצר האדם מעשיית הטוב האיפשרי לו לפי הכנתו והוא מבואר שמזה הצד ימצאו רבים שהם רשעים ולא נשער בזה ובהיות הענין כן הנה לא ימנע שלא ימצאו אנשים שוים במריי' לפי מחשבתינו ויתחלפו עונשיהם הבאים עליהם מהש"י חלוף נפלא עד שקצתם ימית וקצתם יעניש בשישימם במסגר וקצתם לא ישיגם העונש שיושמו במסגר אלא שיקהלו ויאספו אותם אל עיר אחת או אל מדינה אחת והסבה בזה

כי כשנחשוב בהם שהם שווים במרי הם מתחלפים בו מאד ואנחנו לא נשער ואולם מה שנראה מהטובות לקצת הרשעים הנה צופר יתיר הספק בזה בשיאמר שאינם נמלטים מהרעות לפי שהם עם מה שלהם מההצלחה יפחדו פחד תמיד שתבואם שואה ויהיו בפחד וכאב לב תמיד ודי להם בזה העונש מצד פחיתות מדרגת הכנתם ואחר שנתיישב זה נאמר שכבר נאמרו בזה הספר כל חלקי הסותר אשר אפשר שתפול בהם המחשבה למשכילים בזה הדרוש ונתייחד בחלק חלק מהם אחד מאלו האנשים אשר נחלקו בזה הספר וזה שלא ימנע העניין מחלוקה אם שיהיה כל מה שישיג האדם מטוב ורע מוגבל ומסודר מהשם יתברך לפי מעשיו אם שלא יהיה דבר ממה שישיג האדם מטוב ועד רע מוגבל ומסודר לפי מעשיו ר"ל שלא יועיל לו באלו הטובות והרעות הבאות עליו אם עושה טוב ולא יזיקהו בהם אם יעשה רע אם שיהיה קצתם מוגבל ומסודר לפי מעשה האדם וקצתם לא וזאת החלוקה הכרחית ולפי שמי שיראה שכל הטובות והרעות הבאות לאדם הם מוגבלות ומסודרות מהשם יתברך ישיגהו ספק מצד החוש לפי מה שיחשב שכבר התאמת בחוש סותר זה המאמר והוא שקצת הצדיקים יגיעם רע יותר ממה שיגיע לקצת הרשעים וקצת הרשעים יגיעם טוב יותר ממה שיגיע לקצת הצדיקים הוא מבואר שזה הספק יותר אם בשנודה בזאת הטענה אם בשנחלק עליה ואולם המחלוקת הוא מב' צדדין לבד אם מצד המחלוקת על נושא זה המאמר והוא מה שיאמר אותו צופר אם מצד המחלוקת על נשואו וזה יאמר אותו בלדד ואולם המחלוקת על נשואו הוא מה שאמ' שמה שנחשבהו רע אינו רע אבל הוא טוב ומה שנחשבהו טוב אינו טוב אבל הוא רע ועולם המחלוקת על נושאו הוא שיאמר שמי שנחשבהו צדיק אינו צדיק ומי שנחשבהו רשע אינו רשע או אם היה רשע הנה מדרגתו ברשע חלושה מצד חולשת הכנתו וזה מי שנחשבהו צדיק אינו נמלט מהמרי שכבר חטא בבלתי עשותו הטוב האפשרי לו בעיוניות ובזה התיר הספ' ברע המגיע לצדיקים ומה שנראה שמגיע יותר מהרע לקצת הצדיקים ממה שמגיע לקצת הרשעים הנה הוא יתיר הספק הזה בשאמר שאנחנו לא נדע שיעור העונשים הראויים לפי מרי מרי כי לא נוכל להשיג שיעור הכנת איש ואיש אשר יסודר ממנה זה הסדור והנה המרי לאשר נחשוב אותו צדיק ימשוך לו עונש עצום מהמרי אשר לאשר נחשוב אותו רשע והוא מבואר שיחוייב לבעל זה הדעת שיניח שאפשרות עשיית הטוב אינו שוה בכל האנשים שאם היה האפשרות ההוא שוה היה בהכרח מרי הרשעים יותר עצום לפי שכבר היה נכלל בו המרי אשר לצדיקים והוא שלא עשו הטוב האפשרי להם בעיוניות וישאר הספק למה יגיע מהרע יותר לקצת הצדיקים ממה שיגיע מהרע לקצת הרשעים עם היותם למטה מהם בהשגות העיוניות

ואולם כשיונח שזה האפשרות מתחלף לפי שההכנות אשר לאיש ואיש בעיון מתחלפות כבר אפשר שיאמר שמרי הצדיק בבלתי עשותו הטוב האפשרי לו הוא יותר חזק המרי מהרשע אשר הוא למטה ממנו בעשיית הטובות לפי שהרשע הכנתו פחותה בעשיית הטובות ביחס אל הכנת הצדיק ומה שיראה שיגיע מהטובות לקצת הרשעים הנה אם שיהיה רשעם מצד קצורם מעשיית הפעולות הטובות או מצד עשותם הפעולות המגונות ואם היה רשעם מצד קצורם מעשיית הפעולות הטובות הנה צופר יתיר זה הספק בזה שיאמר שהם צדיקים לפי שלא הוכן להם שיקבלו מהשלימות שיעור יותר גדול ואם היה רשעם מצד עשותם הפעולות המגונות הנה התיר צופר הספק בזה בשיאמר שהם אינם נמלטים מהפחד אשר הוא רע נפלא ולפי שהפחד הוא דבר בלתי מורגש נחשוב בכמו אלו האנשים שלא יגיעם שום רעה ודי להם בזה העונש אף על פי שפעולותיהם מגונות מאד לפי שמדרגת הכנתם היא פחותה ויאמר גם כן במה שאחר זה שאם לא יענשו הם כבר יענשו בניהם הבאים אחריהם ודי להם בזה העונש לפי מחשבתו כי הטוב אשר תכליתו רע הוא רע ואולם בלדד יראה כמו שאמרנו שמה שנחשבהו רע אינו רע לפי שהוא יביא אל תכלית טוב ומה שיראה מהטובות לרשעים הוא רע לפי שהוא יביא אל תכלית רע וכבר המשיל בזה מהצמח שבאחו והגומא כמו שביארנו שלא יועילם לחותם ורעננותם שלא ייבשו בקלות והוא מבואר שאין בכאן צד שלישי מהמחלוקת על סותר זה המאמר אשר התאמת מן החוש לפי שאם נחלק בו בנושא ובנשוא יחד ישאר הספק בעינו וזה מבואר בנפשו רצה לומר אם נאמר שמי שנחשוב אותו צדיק הוא רשע וההפך ומה שנחשבהו טוב הוא רע וההפך וזה כי לא יתחדש מזה מאמר זולת המאמר אשר חייב הספק ואולם היתר זה הספק אשר יהיה בשנודה בזאת הטענה הוא שיאמר שאלו הרעות והטובות אשר נמצאם מגיעות לאנשים בזולת יושר אינם מגיעות מהשם יתברך אבל ייוחסו' לסבה אחרת כאילו תאמר הפתיות והאולת כמו שיראה אליפז והוא מבואר שהיתר זה הספק אשר יהיה כשנודה בזאת הטענה הוא גם כן באחד משני צדדים אם שנאמר שזאת ההשגחה האישיית היא בכל אחד מן האנשים אך לא בכל דבריהם אם שנאמר שההשגחה האישיית תיא בקצת האנשים ובקצת לא ואולם מי שיראה שאין דבר מהטובות והרעות ההם מוגבל ומסודר מהשם יתברך הנה הוא כבר יראה בטובות והרעות ההם סדור בהכרח לפי שכבר הגיע לנו ידיעה בהם אם בחלום אם בקסם אם בנבואות ואין בכאן דבר יתכן שייוחס אליו זה הסדור זולת המערכת אשר לככבים בעת הלידה חוייב בבעל זה הדעת שיאמין שזאת ההגבלה היא מצד הגרמים השמימיים ולזה לא יועיל בה הצדק ולא יזיק בה הרשע כי הכל מוגבל לו לאדם בגיחו מרחם אמו וזאת

החלוקה היא על דעת איוב ואולם מי שיראה שקצתם מוגבל לפי צדק האדם ורשעו מהשם יתברך וקצתם בלתי מוגבל לפי שאין זאת ההשגחה לכל האנשים אך לקצתם והם הראויים לה לפי מה שיתבאר במה שאחר זה הוא מאמר אליהו וזהו האמת בעצמו כמו שיתבאר במה שיבוא והנה אליפז היה מתקרב לזה הדעת האמתי כי הוא היה מודה שבכאן רעות אינם מוגבלות מהשם יתברך והם הרעות אשר תהיינה לנו מצד הפתיות והאולת אלא שאין ראוי להתרעם עליהם כי אין ראוי שיקראו רעות לפי שהאדם נברא משולל מכל הטובות והרעות והקניינים אשר הוא כחיי עליהם ואם לא ישתדל להגיע להם בסבות המביאות אותם אין לו להתאונן עליהם אם לא יגיעו אליו אלא שבזה הצד לא הותרו כל הספקות לפי שאנחנו לא נוכל לייחס כל הרעות אשר נראה שיפול בהם העדר הסדור אל האולת והפתיות ומה שנוהג מנהגה ועוד שאם הודינו שמזה הצד יותר הספק בדעות מה נעשה בהעדר הסדר הנמצא בטובות הנשארות זמן ארוך ונמצא מהם הרבה באיש אחד ואל איזה דבר ניחסהו וזה שהוא בלתי אפשר שניחסהו אל האולת והפתיות כי מה שיגיע מהטובות בזה האופן לא ישאר כי אם זמן מועט ולא יהיה מאדיי רצה לומר שלא יתכן שיגיע בזה האופן טובות רבות לרשע כמו שיראה בחוש מהם וזה גם כן אפשר שיסופק ברעות המגיעות הרבה לצדיקים רצה לומר שאי אפשר שיוחסו אל האולת והפתיות כי מה שהוא בזה התאר הוא מעט כי היה מציאותו בקרי ובהזדמן ולזה היה דעת אליפז יותר חסר בעניין מה מדעת בלדד וצופר ויותר שלם באופן אחר ואולם היותו יותר חסר לפי שהרבה מהספקות אשר הביאוהו לזה הדעת הם נשארות עמו מה שאין כן בדעות בלדד וצופר ואולם היותו יותר שלם כי הוא לא היה מכחיש המוחש אבל היה מכוון בזולת הכחשת המוחש שיתיר הספיקות כמשפט כל חכם ועוד כי השרש אשר ממנו המשיך דעתו הוא אמתי בעצמו ואולם טעה במה שאחר השרש וזה כי הוא כששער שהוא בטל שייוחסו כל הטובות והרעות אל גמול ועונש מאת השם יתברך לפי מעשה האדם כמו שיתבאר מהחוש והיה בטל גם כן שלא יהיה בהם דבר מוגבל מאת השם לפי מעשה האדם לפי מה שיגזרהו החוש כמו שזכר אליפז בזה הספר במה שטען על איוב הנה חייב בהכרח שיהיה קצתם מיוחס אל השם יתברך לפי צדק האדם ורשעו וקצתם בלתי מיוחסת אליו ואילו לא אמר אליפז יותר מזה השיעור היה מחוייב היות מאמרו אמת ואמנם טעה בשלא הבדיל באופן שלם מה שייוחס אל השם יתברך מאלו הטובות והרעות ממה שלא ייוחס אליו ולזה לא עמד מעמו בו כשטען עליו איוב מה שטען לסתור דעתו כמו שיתבאר במה שאחר זה ועוד כי דעת אליפז היה דורך אל האמת ואם אינו בעצמו אמת כי הוא כבר שם כל השתדלותו להתיר הספיקות בזולת הכחשת

המוחש ומי שמנהגו זה המנהג הנה כשישער בספקות הנופלות בדעתו מצד המוחש ומי יחקור בצד אחר שיניח דעתו יותרו בו הספקות בזולת הכחשת המוחש ואולם בלדד וצופר אמרו מאמר בלתי מבואר ולא הניחו למוחש רושם אבל התירו הספק כשאמרו שאלו הדברים נעלמים ממנו ואם העניין כן איך ידעו שאלו הדברים הם בסדר וביושר מי הגיד להם זה והנה אין להם מאזני הבחינה ולא די בשרש שפעלו בו זה שימנעם מהשיג האמת בזה הדרוש אבל מי שמנהגו זה המנהג לא יתכן שישיג האמת בשום דבר כי אם לאנשים התחלה לידיע' ממה שנראה אותו מהדברים המוחשים לא יהיה לידיעת דבר דרך:

פרק יב

פסוק א

ביאור מלות המענה, ויען איוב ויאמר:

פסוק ד

שחוק. לעג:

פסוק ה

לפיד. מעניין לפידים ויהיה אומרו לפיד בוז כמו לפיד ובוז:

לעשתות. למחשבות מענין עשתונותיו ואיפשר שתהיה למ"ד לפיד משמש' ויהיה ענייננו מי שהוא נכון לפיד ואיד הוא נבזה למחשבו' השאנן וכן מי שהו' נכון למועדי רגל וכפל הענין במלו' שונו':

פסוק ו

לשודדים. לעושים חמס ושודדים האנשים:

ובטוחות. חסר מלת משכנות והרצון בזה שכבר ימצאו משכנות למרגיזי אל שיבטחו בהיותם בהם ולא יפחדו משום דבר:

לאשר הביא אלוה בידו. ר"ל לעובדי כו"ם שיביאו הכו"ם בידיה' וישתחוו להם או ירצה בזה שבידו הביא והמציא אלוה ר"ל שידיו עשו הפסל ואחר יסגוד לו וישתחוה ולא יפקח עיניו כי הפסל ההוא הוא מעשה ידיו כדרך אמרו למעשה ידיו ישתחוו לאשר עשו אצבעותיו:

פסוק ז

בהמות ותורך. תלמדך כל אחת מהם:

פסוק ח
שיח. דבר:

פסוק יד
יסגור על איש. ר"ל כבר ישים איש במסגר ולא יצא ממאסרו לעולם:

פסוק טז
שוגג ומשגה. שני שרשים בענין אחד:

פסוק יז
מוליך יועצים שולל. ר"ל שהוא מוליך שלל כל אחד מהיועצים כאשר ירצה ואף על פי שהם טובי העצה לא יועיל להם טוב עצתם:

יהולל. מענין הוללות וסכלות:

פסוק יח
מוסר מלכים. מאסר מלכים:

פתח. התיר:

פסוק יט
כהנים. שרים וכמוהו ובני דוד כהנים היו:

ואיתנים. חזקים:

יסלף. יעות:

פסוק כ
לנאמנים. הם האנשים הממהרים לדבר צחות או ירצה בזה האנשים הנאמנים בדבריהם לטוב טעמם וחכמתם:

זקנים. חכמים:

פסוק כא
ומזיח אפיקים רפה. וחוזק חזקים החליש או ירצה בזה ואזור חזקים התיר מענין ולמזח תמיד יחגרה:

פסוק כג
משגיא. מרבה:

שוטח. מפזר:

פרק יג

פסוק ב
לא נופל אנכי מכם. לא חסר אנכי מכם:

פסוק ד
אליל. מלת אל נגזרת מן אל וענינה הדל:

פסוק ז
הלאל. האם בעבו' אל:

ולו תדברו רמי'. ואם בעבורו תדברו רמיה:

פסוק יא
שאתו. התנשאותו ורוממותו:

פסוק יד
לגבי חומר גביכ'. לגופי חומר נמשלו גופיכם:

[**יג**] **ויעבור עלי מה**. ר"ל ויעבור עלי מהרעות מה שיהי' אם מעט ואם הרבה:

פסוק יז
ואחותי. והגדתי:

פסוק יט
אחריש ואגוע. הטעם אם אחריש אגוע לחוזק הכאב ואמצא מרגוע בספרי ענייני מכאובי:

פסוק כא
כפך. מכתך:

פסוק כה
תערוץ. תשבור:

פסוק כו
כי תכתוב עלי מרורות. ר"ל את' גוזר עלי גזירות קשות ומרות:

פסוק כז
בסד. הוא כלי מכלי המאסר שאוסרין בו רגלי הנאסר בדרך שלא יוכל ללכת אנה ואנה ציפוש בלעז:

תתחקה. שב אל הסד והרצון בו שחקיקת המאסר ההוא שנאסרה בו רגליו הוא כאילו נחקק על שרשי רגליו עד שיהיה החקק בו כשעור רגליו בצמצום בדרך שיעמדו בו

בדוחק ולפי זה הפירוש יהיה סד נקבע ואין זה זר בלשון כי כמה שמות יבואו בלשון זכר וישתמשו בהם שימוש לשון נקבה ולפי זה הפי' יתכן גם כן שישוב אמרו תשמור כל ארחותי אל הסד לפי שהוא נאסר בה ולא יוכל לצאת ממנה וללכת באשר ירצה:

פסוק כח
כרקב. כעניין הנרקב שיבלה בקלות:

פרק יד

פסוק ב
כציץ. כפרח:
וימל. ויכרת כי הפרח נכר' בקלות וזמן קיומו מעט:

פסוק ה
אם חרוצים ימיו וגו'. אם ימיו קצובים ומוגבלים כמו שמבואר מענייננו הניחהו וישלים זמנו:

פסוק ו
שעה מעליו. הרפה ממנו:
ויחדל. וישלים חדלו וזמנו:

פסוק ז
יחליף. יוסיף להצמיח גזע אחר רמו"ש בלע"ז:
לא תחדל. לא תמנע מלהצמיח:

פסוק ט
קציר. בד ופארה ברנק"א בלע"ז:

פסוק י
ויחלש. ויכרת כמו ויחלוש יהושע את עמלק והטעם שלא יוסיף להחליף כמו שעושה העץ אבל הוא כולו נכרת לגמרי:

פסוק יג
תשית לי חק ותזכרני. ר"ל תשים לי טבע וכדור שאשיב לחיות עוד כמו הענין כעץ ואז תזכרני להטיב לי:

פסוק יד
צבאי. מדת ימי:
חליפתי. כריתתי:

פסוק טז
לא תשמור. לא תמתין מעניין ואביו שמר את הדבר:
על חטאתי. על עונשי כדרך מחטאת סדום:

פסוק יז
חתום בצרור פשעי. הטעם פשעי חתום וסתום וצרור בצרור בדרך שלא יסור הפשע עם מה שיגיע עלי מהעונש בעבורו אבל ישאר פשעי תמיד:
ותטפול על עוני. ותחבר ותוסיף עון על עוני:

פסוק יח
הר נופל יבול. ר"ל ההר שנפל יבולה ויפסד:

פסוק יט
תשטוף ספיחיה עפר ארץ. הרצון בזה כמו ששחקו המים האבנים וכתתו אותם עד שלא יהיה מציאות לאבנים ההם וכמו שתשטוף שבולת המים ספיחיה של עפר ארץ עד שתסור צמיחת הספיחים ההם ויאבדו כן תקות אנוש האבדת או יהיה ספיחי' הפוך כמו מטר סוחף והרצון בו שכמו שתשטוף כל אחד מסחיפי המים עפר ארץ ותאבדהו כן תקות אנוש האבדת:

פסוק כ
תתקפהו. תנצחהו:

פסוק כא
יכבדו. ירבו כטעם עם כבד עון:
ויצערו. וימעט:

פסוק כב
תאבל. תכאב ותצטער:
ביאור דברי המענה. ענה איוב ואמר באמת כי אתם במדרגת העם וההמון ועמכם תמות חכמה ותעדר לפי שאתם מכחישים המוחש ואם לא נעשה שרש מהמוחש לא יהיה בכאן לחכמה דרך הלא ידעתם שגם לי לבב כמוכם ואינני חסר מכם, ואת מי מן האנשים לא ימצא לבב ושכל כמוכם, הנני שחוק ולעג לרעי המצליח מאד עד שמרוב הצלחתו קורא אל אלוה ויענהו בכל מה שיקרא אליו ר"ל שלא יבצר ממנו כל אשר שאלו עיניו מרוב הצלחתו ולזה ילעג וישחק תמיד על צדיק תמים כמוני והנה איוב אמר זה כנגד צופר או כנגד כל רעיו, הנה למחשבות האיש השלו והשאנן יהיה האיש הנכון למועדי רגל כמו לפיד האש ישחית עצמו וזולתו כשיקרב אליו ולזה ירחקו ממנו ולא די שירחקו

ממנו מפני יראת' שיגיעם רע בהתקרבם אליו אבל הוא גם כן בוז בעיניהם וירחקו ממנו מצד המיאוס והבזיון ואחר שהתרעם איוב על צופר ממה שבזה אותו שב לטעון על דבריו במה שאמר שהרשעים ואם נראה אותם מצליחים הנה אינם נמלטים מהרעות לפי שכבר יבהלם פחד תמיד ולא ימצאו מנוס יבטחו בו ואמר איוב טוען על דבריו שהחוש יסתור זה, וזה שכבר ימצאו שודדים שיעמדו בשלוה באהלים ואם אין בהם שום בנין חזק וזה יורה על היותם בוטחים שלא יזיקם מזיק וימצאו גם כן למרגיזי אל העובדים לפסל אשר עשו ידיהם שהוא הקשה שבעונות מקומות חזקים מאד יבטחו בהם ויהיו נקיים מהפחד ולזה הוא מבואר שדברי צופר הם בלתי צודקים ואם חשבת אתה צופר להפליג בספור חכמת השם יתברך הנה לא נצטרך לקחת עדות על הפלגת חכמתו מהמעלה והמטה כמו שעשית אתה אבל אספר לך מחכמתו מעניינים מבוארים יותר מעידים על חכמתו ממה שספרת, וזה שאם תשאל הבהמות ועוף השמים ודגי הים והבעלי חיים ההוים בבטן הארץ הם יורוך חכמת השם יתברך במה שבהם ביצירתם מהשלמות והחכמה אשר ילאו השכלים האנושיים מדעת אופן החכמה ההיא בשלמות, מי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש והנה הבדיל האדם מבין שאר בעלי חיים להיות בריאתו יותר נפלאה ירצה בזה שלא יסכל אחד מהמון האנשים כי באמת יד ה' עשתה אלו הנבראים מצד השלמות הנמצא בבריאתם כי לא יתכן שימצא זה השלמות הנמצא בבריאתם והיות הויתם מתמדת אם היה מיוחס התהוותם אל הקרי וההזדמן כמו שחשבו קצת הקודמים וכל שכן הנפש והשכל שהתחלתם היא בהכרח מצורה שהיא שכל כמו שהתבאר בספר בעלי חיים ואולם הצורות המזגיות היה אפשר לאדם שיטעה בהם ויחשוב שהתחלתם הקרי וההזדמן לפי שכבר יחשוב שביסודות די שיתרכבו ויתחדשו מהם מזג מזג ואם הוא מבואר למעיין בחכמה הטבעית והאלהית שזה גם כן בלתי אפשר שישלם בזה הסדור הישר אלא כשיהיה התהוותם מההתחלה שהיא שכל, הלא אזן תבחן הדברים כי היא השומעת אותם והחיך יטעם האוכל וישיג הבדלי הטעמים ורצה בזה כי מהחוש נקח התחלה ושרש על מה שנחקר בו, ולזה תמצא בישישי' חכמה ואורך הימים יהיה סבת התבונה מצד שבאורך הזמן יתבארו לאדם מהחוש דברים רבים יעמוד מהם על אמתת מה שיחקור עליו וזה אמר כנגד צופר שהיה צעיר ממנו לימים או כנגד שנים מרעיו כי כבר אמר במה שאחר זה ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים ולזה השיב אליפז במענה הבא אחר זה גם שב גם ישיש בנו וגו', ואמר איוב כי לפי מה שהתבאר אצלו מהדברים המוחשים התבאר לו שעם השם ית' תמצא תכלית החכמה והגבורה אם החכמה למה

שיראה מטוב הסדר והיוש' בפעולותיו אשר אי איפשר בהם שלימות יותר ואם הגבורה כי אנחנו לא נראהו לואה מעשות מה שאפשר עשייתו לפי החכמה ולו עצה והתבונה וזה שבמה שימשך רע מה בבריאותיו מהכרח החומר ימצא לו טוב העצה בבריאה ההיא להמציא מה שיסיר הנזק ההוא כמו שהתבאר למי שמעיין בספר בעלי חיים ולו התבונה במה שברא מהגרמים השמימיים כי בריאתם מיוחסת אל התבונה כאומרו כונן שמים בתבונה והסבה בזה כי מה שבריאתו ויצירתו תהיה בעבור עצמותו ייוחס אל החכמה כמו אלו הבריות השפלות ואולם תמונת הגרמיס השמימיים וכמותם ומרחקם מהארץ, ותנועתם היא בעבור זולתם וזה ייוחס אל התבונה כי התבונה היא הוצאת דבר מדבר זולתו והנה הגרמים השמימיים היו בזה האופן מהתמונה והיציאה מהמרכז ובזה הכמות ובזה השיעור מהמהירות והאיחור בתנועתם להשלים ההויות אשר בזה העולם השפל כמו שביארנו במה שאין ספק בו בחמישי מספר מלחמות ה', פעם ימשך מפעולות השם יתברך שיהרוס בניין מה ולא יבנה ופעם ישים איש במאסר ולא יצא ממאסרו לעולם והוא הפך העניין הראשון באופן מה וזה כי המאסר יבנה ולא יהרס, ואולם איוב יחס זה לשם יתברך בהשתלשלות הסבות לפי שממנו היתה באופן מה זאת ההגבלה והסדור אשר באלו העניינים מצד הגרמים השמימיים פעם יעצר במים ויבשו ופעם ישלחו עד שמרבויים יהפכו ארץ, עמו עז ותושיה ר"ל עמו הסדור והיכולת והיושר אשר סודר ממנו זה המציאות המוחש ולא ייוחס מה שיהיה שוגג בזה העולם השפל ר"ל שלא ישמור הסד' והיושר והמשגה והם הכחות המושפעות בזה העולם מהגרמים השמימיים שימשך מהם פעם מה שיתבלבל בו הסדר והיושר או יהיה המשגה החומר כי הוא סבת העד' הסדר והשוגג המורכב מהחומר והצורה, הנה מוליך יועצים משוללים וערומים ולא יועילם טוב עצתם והשופטים עם רוב חכמתם ישימם הוללים ר"ל שיעשו פעולות הוללים, הוא יתיר בקצת העתים המאסר אשר אסרו בו המלכי' האנשים אשר תחתיהם ויאסור מאסר במתני המלכים רצוני שיסיר הממשלת מהם ויעבדו זולתם, הוא מוליך האדונים והשרים עם חזקם משוללים וערומים ולא תועילם גבורתם והחזקים יסלף ויעות מנימוסי גבורתם ר"ל שלא יתנהגו בענין הגבורה כראוי וינוצחו מפני זה, מסיר שפה לאנשים הנאמנים בדבריהם לטוב טעמם וגבורתם וחכמתם עד שלא ימצאו מענה וטעם זקנים יקח ר"ל שבקצת העתים ימנע מהזקנים עם רוב חכמתם נתינת הטעם בדבר המבואר טעמו להם, לפעמים ישפוך בוז על נדיבים והם האנשים המכובדים וחוזק החזקים החליש, גם מן החשך וההעדר הוא מגלה ומוציא לאור ההויה אשר היה לו כח עליה ר"ל שמן החומר הנעדר מן הצורה יגלה הצורה הנמצא' בו בכח ויוציא אותה

בפועל ובזה האופן יוציא לאור צלמות, הנה הוא משגיא לגוים פעם ויאבדם פעם אחרת ופעם שוטח לגוים ויפזרם ר"ל שהוא מגלה אותם מעל אדמתם ופעם ינחם על אדמתם, מסיר שכל האנשים המנהיגים העם עם טוב הנהגתם עד שלפעמים יתעם וילכו בתהו לא בדרך נכון, יממשו חשך ולא אור בכל מה שיכוונו אליו ויתעה אותם כתעות השכור, הנה כל אלו העניינים יחס איוב אל השם יתברך בהשתלשלות הסבות ר"ל שהם מסודרים לפי דעתו מהגרמים השמימיים ויוחסו אל השם יתברך מפני היותו הסבה הראשונה לכל מה שימצא ומקצת אלו הדברים שזכר איוב יהיה קצת ראיה על שאלו העניינים הם מוגבלים ומסודרים מצד המערכת שאם לא היה העניין כן הוא מן הפלא למה תמנע בעת מן העתים מהחכם חכמתו ומהמנהיג הטוב טוב הנהגתו ומהגבור הסדו' הראוי לו בגבורתו וכן העניין בשאר מה שספר איוב שנוהג וה המנהג, אמר איוב לבלדד וצופר הן כל אלו העניינים ראתה עיני ושמעה אזני ולא אביא עדות בזה מזולתי כמו שעשה בלדד באמרו שאל נא לדור ראשון וגו', הנה כדעתכ' מפעולות השם ית' ונפלאותיו ידעתי גם אני אינני חסר בזאת הידיע' מכם, ואולם אני ארצה לדבר אל שדי ולהתוכח עמו אם אוכל באופן אשר זכרתי ר"ל למה לא סבב באנשים הקשי יום לפי המערכת שלא יתהוו או ימותו מהרחם ויהיה טוב להם מהתהוותם לנקמה מהם כי המות יותר טוב מן החיים לכמו אלו האנשים או למה סדר בטובות אישי האדם ורעתם זה הסדור אשר ימשך בו מהעול עד שאין הבדל בו בין צדיק לרשע וזה כי הוא לא יבא עמי בהתוכחי עמו כי אם בטענות אמתיות אם היה אפשר זה, ואולם עמכם לא ארצה להתוכח כי אתם טופלי שקר מחברים שקרים בטענותיכם ובתנחומותיכם אתם רופאי הבל, מי יתן החרש תחרישון בזה הויכוח ויהיה לכם לחכמה ר"ל שכבר תשמרו בשתיקותיכם משייחס אליכם הסכלות מצד דבריכם הכוזבים והחסרים שמעו נא התוכחותי עמכם וריבות שפתי, האם ראוי שתדברו בעבור השם ית' מה שאת' משערים שהוא עולה ורמיה להיות לו התנצלות שהוא אינו עושה עול, האם ראוי שתשאו פניו ותחפאו דברים לא כן להרחיק ממנו שיעשה עול במה שאתם משערי' שהוא כזב, האם אתם מתוכחים בעבור האל וטוענים טענות כוזבות למען יצדק, הטוב כי יחקור השם ית' אתכם אם אתם מהתלים בו כהתל באנוש ר"ל שבאדם היה אפשר שיכסה פשע אוהבו בדברי שקר לכסות קלונו, ואולם בשם ית' אינו ראוי אבל הוא עון חזק כי זה ממה שיביא להאמין לטוען בעבור השם ית' שהוא עושה עול לפי שהוא משער במום טענותיו אשר יקויים בהם שהשם ית' לא יעות משפט, הלא השם יתברך יוכיח אתכם אם בדבר של סתר תשאו פניו ואולם אמר זה לפי שהם השתדלו לשאת פני השם יתברך בדבר של סתר

עד שבלדד אמר שמה שנחשוב שיהיו רעו' הם טובות אלא שזה יסתר ממנו ולא נדע אופן חכמת הש"י בזה מפני מה הם טובות וצופר אמר שכבר יסתר ממנו אופן חכמת השם ית' אשר יתחיי' ממנה שיעור העונש במרי מרי כי הוא לבדו ישער וידע מדרג' המרי אשר יעשה איש ואיש בזה הבדל לפי מדתת הכנת האנשים וזאת המדרגה ידועה לו לבדו, והמשל שאין מרי מי שהכנתו פחותה בעיון אם בטל זמן מה מהשתדל בעיון כמרי מי שהוא מוכן בעיון אם בטל זמן כשיעור הזמן ההוא מהשתדל בעיון עד שכבר אפש' שיהיה מרי האיש המוכן מאד בעיון אם ביטל זמן מועט מהשתדל בעיון יותר עצום ממרי מי שהכנתו פחותה בעיון אם הרג את הנפש או ניאף ולמה לא תיראו מהשם ית' להתל בו כמו אלו ההתולים, הלא שאתו היה ראוי שתבעת אתכם ופחדו היה ראוי שיפול עליכם הנכם פחותים מאד בעיון עד שזכרוניכם הם מתמשלים לאפר ולגופי חומר נמשלו גופיכם ר"ל כי אתם פחותים כמו עפר ואפר ולזה העליתם חרס בידכם בזאת החקיר' אשר אנחנו מתוכחים בה, החרישו ולא תדברו ממני ואדברה אני אני לבדי ויעבור עלי מה שיעבור מהרע ולא תחושו לנחמני, מה העון שעשיתי שימשך לי זה העונש הנפלא שאשא בשרי בשיני ר"ל שלא נשאר לי בשר רק בשרש שיני כדרך אומרו ואתמלטה בעור שיני ונפשי קלה להתפרדה ממני כאילו היא בכפי, הנה השם יתברך ימיתני בלא ספק לא איחל שאנצל מזה המכאוב ועם כל זה אשתדל בכל עוז להוכיח דרכי אל פניו לפי שזאת ההנהגה היא המשובחת לפי החוק האנושי ואף על פי שלא אחשוב שיהיה לי בזה תועלת להנצל מאלו הרעות ומה שנקרא לו איחל בויו"ו יהיה הפי' כן אף על פי שימיתני השם יתברך הנני מיחל בו שתושע בו נפשי, אבל דרכי אוכיח בכל עוז אל פניו כי לא לפניו חנף יבא, אבל הצדיקים יבואו לפניו ויושעו בו תשועת עולמים, שמעו שמוע מאמרי והגדתי הנה ידעתי כי אני אצדק אם ערכתי משפט עם מי שיבא עמי בטענות צודקות, מי הוא שיריב ויתוכח עמדי כי עתה אם אחריש אגוע מחוזק המכאוב, אהה השם יתברך אל תעשה עמי שני אלו הדברים שאזכור לך אחר זה ואז לא אירא להתוכח עמך אם היה אפשר זה, הרחק ממני מכתך ר"ל שלא תכני במכותיך עתה עד התברר המשפט והסר אימתך ממני עד שלא תבעתני ויסתתמו טענותי, ואחר שתסיר מעלי אלו השתים המונעות אותי מלהתוכח עמך קרא ואנכי אענה או אדבר והשיבני, כמה לי עונות וחטאות עד שתענישני בעבורם זה העונש הנפלא הודיעני פשעי וחטאתי כי איני יודע בעצמי לא פשע ולא חטאת, למה תסתיר פניך ממני ותחשבני לאויב לך עד שכל השתדלותך הוא לרע לי, האם נאות לך שתשבור ותרדוף בריאה שפלה כמוני שדומה לשפלותה ולחולשתה לעלה נדף ולקש יבש, כי תכתוב עלי

אלו המרורות אשר תענישני בהם ותורישני עתה העונות שהייתי עושה בנעורי, כי איני יודע בעצמי חטא אחר עד שאתם משים רגלי בסד ותשמור הסד הזאת אשר נאסרים בה רגלי כל ארחותי בדרך שלא אוכל ללכת אנה ואנה כאשר ארצה על שרשי רגלי תתחקה זאת הסד בדרך שחקיקתה מצומצמת בכמו שיעור תלי ולזה לא אוכל להסירם ממנה ולהניע רגלי ממקומם רוצה בזה שכבר נסתרה דרכו ויבצרו ממנו כל משאלותיו לא יוכל להשיג אחד מהם, ומה נחשב זה העלה הנדף והקש היבש ר"ל האדם והוא כרקב יבלה ויכלה בקלות כמו הבגד שאכלו עש, אדם הוא ילוד אשה ר"ל שבריאתו מטיפה סרוחה והוא דם הנקבה והוא עם זה קצר ימים ושבע רוגז ורעה, הנה הוא כציץ השדה שכאשר יצא יכרת ויברח כמו הצל שאין לו עמידה וממשות ולא יתקיים, אהה השם יתברך אף על בריאה שפלה כזאת תפקח עיניך ותביא אותי במשפט עמך על שלא עשיתי כל ימי טוב בלי הפסק כמו שהיה צופר אומר היתכן לך שתענוש אותי על שלא עשיתי מה שאי אפשר לאדם לעשותו, ואיך אפשר שיהיה מזאת הבריאה הפחותה הטמאה בטומאת הכחות החומריות מה שיהיה טהור ולא יעשה דבר רק שישכיל אותך כמו המלאכים הנה אין אחד שיוכל לעשות טהור מטמא בזה האופן או ירצה שלא ימצא אחד מהאנשים שיהיה טהור בזה האופן, אהה השם אחר שימיו קצובים הרפה מעליו וישלם חדלו וזמנו עד אשר יבא העת אשר ימות בו מות טבעי וירצה היום ההוא אז כמו השכיר שיקוה היום שישלים בו שכירותו כדי שיפרע מפעלו וזה כי בעת הזקנה המופלגת ירצה אדם המות ויחשקהו כאמרו עד אשר לא יבאו ימי רעה ויגיעו ימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ, וזה כי יש לעץ תקוה אחר הכרתו או אחר זקנתו או אחר מותו ואולם האדם כאשר מת כבר נכרת לגמרי אבדה ממנו תקוה שישוב לחיות ולזה ראוי שתעזבהו וישלים ימיו, הנה כמו שכאשר אזלו המים מני ים והנהר יחרב ויבש לא ישאר בהם דבר מן המים ההם שיהיה כחיי אל שישיבו בו הים והנהר לאיתנם, בן האיש כאשר מת לא יקום לעולם כי לא ישאר בו דבר שיהיה כחיי על שישובו בו החיים האנושיים עד שיפסדו השמים המתים לא יקיצו ולא יעורו משנתם ר"ל שלא יחיו אחר המות כמו שלא יפסדו השמי', מי יתן ויהיה אפשר שיחיה האדם אחר מותו ותהיה שאלתי שתצפנני בשאול ותסתירני שם עד שוב אפך ואחר כך תשית לי חק ותזכרני ותחייני ולא ארגיש בזה המכאוב החזק אשר חוליתי בו, אם כאשר ימות גבר ישוב לחיות כל ימי הצבא המוגבל לי עתה לחיות איחל ואחשה בא חליפתי אולי תהיה מערכתי יותר טובה בעת התהוותי אז ממה שהיתה יום הולד' אותי, מי יתן ותקר' ואנכי אענך ואתוכח עמך האם ראוי שתכסוף להשחית מעשה ידיך, כי עתה צעדי תספור לא תמתין

על ענשי ר"ל שאינך נותן לי מרגוע מאלו המכאובים כלל, חתום בצרור פשעי עד שלא יסור עם מה שחלו עלי מהמכות והנגעים אבל הוא קיים תמיד ולא די בזה אבל אתה מוסיף לי עון על עוני, ואולם כמו ההר אשר נפל והצור אשר נעתק ממקומו יבלו ויפסדו ולא ישובו לקדמות' לעול', וכמו האבנים ששחקו המים אותם שנפסדו ולא ישובו כמו שהיו וכמו ספיחיה של עפר הארץ אשר תשטפם המים ויפסדו ולא ישובו לקדמותם לעולם כן תקות אנוש האבדת ר"ל שלא ישוב לחיות אחר מותו, תנצחהו ההפעלות הממית נצוח נצחי ויעדר ואמנם אמר זה לפי שהמות הוא כשינצחו הכחות המתפעלות הכחות הפועלו' כמו שהתבא' בטבעיו' וכאשר ישנה פניו ר"ל שיהפוך פניו וידרוך אל ההפסד ותשלחהו שלוח עולמי הנה אחר המות לא ירגיש האדם דבר מאלו הדברים שהיה מרגיש בהם בעודו חי, הנה כבר ירבו ויכבדו בניו ולא ידע או יצערו ויתמעטו ולא יבין למו אך בשרו בעת שהיה עליו כאב יכאב וירגיש בדברים המצערים אותו ר"ל בעוד שהוא חי ונפשו בעת שהיא עליו תאבל ותרעם למכאובים אמנם אחר המות לא יהיה בזה הפעלות והרגש לא לבשרו ולא לנפשו והנה אמר איוב כל זה לפי דעת רעיו שיראו שאלו המכו' חלו עליו לעונש על מריו והוא ירחיק זה שאם היה הענין כן לא היה ראוי שירדפהו השם יתברך בכמו אלו ההרדפות לפי שהוא היה צדיק וישר ואם היה שחטא הוא מעט ובהיו' הענין כן הנה הוא מבוא' שכבר יעשה לו השם יתברך עול אם ימיתנו באלו המכאובות אשר מוליכות אותו אל מות לפי מה שהתבאר לו מהם על מרי מעט אשר אפשר שיוחס לו עם שיקפח שכרו מן הצדק והיושר שעשה כי הוא לא ישוב לחיות אחר מותו בדרך שיוכל או להטיב לו השם יתברך על הטוב אשר עשה: והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב גינה דעת צופר ובלדד לפי שהיו מכחישים המוחש ואמר איוב שהם היו מבטלי' הידיעה לפי שכאשר לא יעשה מהמוחש שרש והתחלה לא יהיה בכאן לידיעה דרך וגינה צופר על אשר היה מבזה אותו להיות צופר שאנן ושליו והוא היה נכון למועדי תל ואחר כן הביא ראיה מהחוש לסתור דברי צופר והוא שאנחנו נמצא מהרשעים המצליחים מי שאין להם פחד כלל ושפט כי היה בלתי אפשר בצופר שידע מפעלות השם יתברך ונפלאותיו השיעור אשר היה הוא יודע אותו בזה כי הוא היה צעיר ממנו ואורך הזמן יוסיף אמו' בעניינים מצד מה שיושג בו מהמוחש ולפי שלא התבאר לצופר מהחוש מה שראוי בזאת החקירה היה טועה בזה המבוקש זה האופן מהטעות ואחר כן גינה צופר ובלדד על אשר היו מנצלים השם יתברך מעשיית העול בכמו אלו הטענות הכוזבות כי זה היה ממה שיורה שהם יאמינו שהש"י עושה עול אבל ירצו לשאת פניו בזה האופן כמו שיכסה האדם פשע אוהבו באי זה צד שיוכל ואחר כן

הביא ראיה מחוזק הכאב לסתור דעותיהם לפי שלא היה לו פשע והיה עם זה נענש בזה העונש הנפלא ואחר ביאר ואמר שלא יאשימהו אדם על זה הדעת שהיה לו ויאמר שלפי זה הדרך יהיה שוא עבוד אלהים ועשות צדקה וחסד כי הוא יראה שראוי לאדם שינהיג גופו ונפשו במנהגים המשובחים כדי שתגיע לנפש הצלחתה ותושע בשם יתברך ואחר כן הביא שתי טענות האחת יסתור בה שיהיה השם יתברך משגיח באישי האדם והב' יסתור בה בייחוד דעת צופר אמנם הראשונה היא שהאדם הוא פחות ונבזה ולזה לא יתכן שישגיח השם יתברך בו עם היותו בתכלית הכבוד ולא תחשוב זאת הטענה חלושה אבל היא פלוסופית וכבר השתמשו בה הפלוסופים וחייבו ממנה שהשם יתברך לא ידע כי כי אם עצמו ואופן הביאור בו כי השם יתברך אם יקנה כמו אלו הידיעות הנה יחשוב שיחוייב מזה שישלם הנכבד בפחות וזה בתכלית הגנות ועוד שהשמחה והשלימות יהיה יותר למשיג בשיושג אצלו היותר נכבד ולפי שהמשיג השלם יעשה פעולתו ביותר שלם שאפשר הנה יחשוב שיחוייב מזה שלא ישיג השם יתברך כי אם העניינים היותר נכבדים ולזה שפטו שלא ישיג השם יתברך כי אם עצמו ואולם האמת בזה כבר ביארנו בספר מלחמות ה', והטענה השנית שלא יתכן שיענש האדם על אשר לא יעשה מה שאי אפשר לו עשייתו ולפי שאי אפשר לאדם שיעשה הטוב תמיד להיותו חומרי ר"ל שאי אפשר לו שישכיל ויתבונן תמיד לפעולות השם יתברך הנה לא יתכן שיענש על זה ואחר כן זכר מהפלגת מכאובו שהוא היה בוחר המות עליו והנה ההתוכחות שהיה לו עם השם יתברך בזה המענה הוא לפי דעת אלו האנשים החולקים עמו לא לפי דעתו ובו טענה על דבריהם כמו שקדם:

פרק טו

פסוק א

ביאור מלות המענה ויען אליפז התימני ויאמר:

פסוק ג

יסכון. יועיל:

פסוק ד

שיחה. תפלה כטעם ולפני ה' ישפוך שיחו: (ו ;) יאלף ילמד ויודיע:

ערומים. האנשים המדברים בערמה ובמרמה:

פסוק ח

ותגרע אליך חכמה. ותמנע לך החכמה עד שתהיה כולה לך ואין לזרים אתך:

פסוק יא
תנחומות אל. תנחומות אלו האנשים ר"ל בלדד וצופר:
לאט. סתר ולאט:

פסוק יג
רוחך. רצונך:

פסוק טז
ונאלח. נתעב ונמאס:

פסוק יז
אחוך. אגידך:

פסוק כ
מתחולל. מעניין חיל כיולדה:
לעריץ. הוא הרשע ונקרא כן בהיותו תקיף ועורץ שאר האנשים:

פסוק כב
וצפוי הוא אלי חרב. ר"ל שכבר יראהו החרב והטעם שכבר יעבור עליו החרב ויפלח עליו אימו' מות:

פסוק כד
תתקפהו כמלך עתיד לכידור. תתחזק המצוק' עליו ותסבבהו כמו המלך שעתיד לכידור ומזומן למלחמה הנקרא טורני"ש בלעז או יהיה הרצון בזה תנצחהו המצוקה ותחזק עליו כמו שיתקוף המלך ויאנוס האיש ההוא שהוא עתיד להשפט בכידור והם האנשים הנדונים לטביעה שכאשר ירצו לטובעם בקלות יקשרו ראשם בין ברכם וידיה' ורגליה' בדרך שיהיו כמו הכדו' עד שלא יוכלו לשום פנים להנצל מהטביעה:

פסוק כו
בעבי גבי מגיניו. במקום שגופי מגיניו יות' עבי' ויותר חזקים:

פסוק כז
פימה עלי כסל. שעשה פיות על כסליו מרוב השומן:

פסוק כח
אשר התעתדו לגלים. אשר היו עתידים לגלים:
נצי'. ר"ל שממון:

פסוק כט
מנלם. שלמות' כעניין כנלות' לבנוד יבגדו בך:

פסוק לא

בשו נתעה. ר"ל האיש הנתעה בשוא ובהבלי העולם פארתו:

פסוק לג

יחמוס. יגלה כטעם ויחמוס כגן סכו:

בסרו. בוסר שלו:

נצתו. כמו פרחו:

פסוק לד

אהלי שחד. הבנויים משחד:

ביאור דברי המענה ענה אליפז התימני ואמר היתכן לחכם שיטעון טענות כוזבות אשר הם דברי רוח והבל, אם מחוק החכם שיתווכח בדברים וטענות בלתי מועילות בהאמתת מה שירצה האמתתו, הנה לא תוכל להנצל שלא תעשה העול גדול מאלו הדברים כי עתה תפר מההמון יראת השם ית' כי ההמון לחולשת שכלם לא יראו מעשות רעות אלא מדאגה פן יענישם השם ית' ולזה כשתאמר שלא יועיל הצדק שלא יבאו אלו הרעות אלא למי שבמערכתו בעת הלידה שיבואהו אתה מפר יראת השם ית' מההמון ואתה גם כן מונע ההתפלל לפני השם ית' על הרעות הבאות לאיש איש כי התפלה עליהם שוא ובטל לפי דבריך, הנה דבריך יודיעו לאנשים עונך כי אתה בוחר בדבריך לשון הערומים המדברים בערמה ובמרמה ובדרכים מתעים, הנה לא אצטריך אני לומר שאתה רשע ועל זה באה עליך הצרה הזאת כי פיך ושפתיך יעידו בך שאתה רשע, מה זה שהתפארת בישישות וזקנה האם נבראת קודם אדם הראשון ולפני בריאת הגבעות הלא אם צופר הוא צעיר לימים הנה לא ימנע מפני זה שיגיע לו מהחוש מה שהספיק בזה הדרוש וזה שיתכן שקבל כבר עדות מאנשים יותר קודמי' ממך עד שכבר הגיע אליו מה שהתפרסם מזה החוש זה זמן ארוך ולזה אם אינך ראשון לכל האנשים תהי' טענתך בזה בטלה, האם שמעת בסוד אליה ונגלה לך כבר עד שתמנע לך החכמה ותהיה לך לבדך לא לזרים אתך, מה ידעת מפעולות השם ית' ולא נדע ומה תבין מהם ולא עמנו הוא ועוד שאם תטעון כי בעבור ישישותך יתכן שתהיה חכם יותר, הנה גם שב גם ישיש בנו כביר ימי' מאביך ואחשוב שאליפז היה יותר ישיש מאיוב ואולם שאר רעיו היו צעירי' ממנו או צופר לבדו היה צעיר ממנו, המעט ממך התנחומות שנחמוך בהם אלו האנשים ר"ל צופר ובלדד עד שקראת להם רופאי אליל, האם מה שטענו לקיים שהשם ית' מבין את כל מעשה האדם ושופט אותו עליהם הוא דבר של לאט ושל סתר עמך עד שקרא' אותם טופלי' שקר וקרא' סתר אלו הטענות והוא מה שאמרת אליהם

אם בסתר פנים תשאון, איך לקחך לבך ואיך רמזו עיניך להשיב אל אל רוחך והוצאת מפיך מלין כנגדו, איך תחשוב שתהיה נקי וצדיק עד שלא יתכן שיגיעך עונש הנה אי אפשר באדם לחסרונו שיהיה נקי וצדיק ואיך תחשוב שתהיה נמלט מהחסרון הלא בעיני השם ית' אין נמלט מהחסרון כי גם המלאכים והגלגלים ישיגם חסרון מה לפי מה שמציאותם יצטרך אל מציאות אחר ישפע ממנו ועוד בהם חסרון נפלא ביחס אל השם ית' כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמות ה' ולזה לא ימצא השלימות כי אם בשם ית', ובהיות הענין כן איך חשבת עצמך נקי מהחסרון עם היותך נתעב ונמאס ושותה כמים עולה כי האדם זה דרכו ולזה אין לך להתרעם על הש"י על זה העונש כי בלי ספק אי אפשר מזולת שמרית ואם אינך משע' בזה כי יתכן שחטא' בדברים רבים הם חטא אצל השם ית' מצד שלמותו ואינך חושב בהם שיהיו חטא, הנה אגידך שראיתי בחוש ומה שיגידוהו חכמים ולא כחדו במה שקבלו בזה מהחוש מאבותם, כי לא אביא עליך עדות ממה שיגידהו הפחותים כי אין לסמוך עליהם אבל ממה שהגידו השלימי' אשר להם לבדם נתנה הארץ מרוב חכמתם ושלמותם לא עבר זר בתוכם הלא הט יגידו, וראיתי גם כן בעיני כי הרשע ואם הוא מצליח הוא מתחולל כל ימיו ר"ל שיאחזהו חיל וכאב לב כל ימיו ליראתו ולפחדתו שיגיעהו רע ומספר השנים אשר נצפנו לתוקף החומס אנשי' יהיה בכל אחד מהם קול פחדים באזניו שיגיעהו רע והנה בהיותו בשלום יבואנו השודד והצר לו בדרך שלא יאמין שוב מני החושך והצרה ההיא, הלא החרב יראה אותו בדרך שיפלו עליו אימות מות, הלא הרשע הוא נודד ללחם אנה ימצאהו כי אין לו לחם לאכול ידע כי נכון בידו יום חשך וצרה גדולה ולזה הוא בכאב לב תמיד, צר ומצוקה יבעתוהו, תתחזק המצוקה עליו ותאנוס אותו כמו המלך שיתקוף ויאנוס האיש שהוא עתיד להשפט בכידור והם האנשים הנדונים לטביעה שיקשרו ראשם בין ברכם וידיהם ורגליהם בדרך שיהיו כמו הכידור עד שלא יוכלו להנצל מהטביעה, מפני שנטה הרשע לאל ידו וחשב להתגבר על השם ית', הנה הש"י ירוץ אליו להכותו בצוארו במקום שיהיו מגניו יותר חזקים ויותר עבים להראותו כי לא תועיל גבורתו כנגד השם ית', מפני שכסה הרשע פניו בחלבו מרוב השומן ושכן בערים חריבות ר"ל שבנה אותם ושכן בבתי' אשר לא היו נושבים אבל היו עתידים להיותם לגלים נצים ובנה אותם מחדש כדי שיוכל לבטוח יותר בהם שיהיו חזקים ולהיותם לזכר לו, הנה יענש שלא יעשר ולא יעמוד עשרו אשר בעבורו היה משמין עצמו ולא יטה לאנשי הארץ שלמותם ר"ל שבנינים אשר עשה לא ישארו אבל יחרבו ויפלו לא יסור מני חשך הצרות יונקתו אשר היתה צומח' מאד בהיותו בעשרו עד שהיה בתכלית השומן והדשנו' תיבש שלהבת הצרות הבאות עליו

עד שיגיעהו מהכחישות שרוח פיו יניעהו ויסירהו ממקומו, בעבור שלא היה מאמין זה האיש הנתעה בשוא ובהבלי העולם כי ימותו ותהיה שוא והבל תמורתו ר"ל שלא היה מתפחד מהמות הנה היה ענשו שימות בלא עתו ותכר' יונקתו בלא עתו וכפתו אשר איננה רעננה יסור בקלות הפרח והנץ שהוציא הרשע לעשות פרי כמו הגפן שיחמוס וישחית בסרו וכזית שישליך נצתו במעט סבה, הנה קבוץ החנפים סופו להיות גלמוד לפי שישחיתו קצתם קצת ולא ישלם הקבוץ ביניהם ואש אכלה האהלים הבנויים משחד ועול לפי שהם יחשבו וישתדלו תמיד בעמל ואון ומחשבתם תכין מרמה תמיד ולזה יענישם הש"י בכמו אלו העונשים והכלל העולה מהדברים הוא שהוא היה מגנה איוב על אמר שלא חטא והוא מעיד שכבר חטא שהוא בדבריו אלה יפר יראת השם מהאנשים וימנע מהתפלל אליו בעת הצר' אשר עם התועלת שבו להנצל מהרע הנה בו מהתקון המדיני וההישרה אל הצלחת הנפש מה שלא יעלם והביא ראיה מהחוש על היות אלו הרעות מסודרות מהשם ית' לפי מעשה האדם למה שימצא מהרעות לרשעים אשר לא נפקד איש מהם שלא ישיגוהו רעות אם מצד הפחד אם מזולת זה וזה ממה שיור' על כי אלו הרעות הם לרשעים מפני היותם רשעים ועוד שאנחנו נראה העונש הבאה עליהם כנגד מרים מדה כנגד מדה ואילו היה מוגבל בגיחו מרחם לא היה אפשר זה אלא אם נאמר שכבר הוגבל ג"כ אז שיהיה זה האיש עושה מרי שיהא דומה לעונש המוגבל לבוא עליו וזה בתכלית הבטול והגנות כי אם היה הענין כן תבטל הבחירה ויהיו כל העניינים מחוייבי' הנה זה הוא לבד מה שהוסיף אליפז לטעון בזה המענה:

פרק טז

פסוק א
ביאור מלות המענה ויען איוב ויאמר:

פסוק ב
עמל. הבל וכזב:

פסוק ג
מה ימריצך. ר"ל מה יחזקך מה שטענת בדבריך:

פסוק ה
אאמצכם במו פי. אחזיק אתכם בדברי:
וניד שפתי יחשך. מה שאנוד אתכם בדברי יחשך כאבכם מכם:

פסוק ו
השימות כל עדתי. שמת כל איברי שוממים ובא אמרו הלאני השימות כל עדתי פעם לנוכח ופעם שלא לנוכח על דרך אומרו משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו:

פסוק ח
ותקמטני. מענין קמטים כי הם עדות כל הכחישות ועל הדלות:

פסוק ט
ילטוש עיניו לי. יעיין אותי בעין רעה ויהיה ילטוש מגזרת חרבו ילטוש ר"ל יבריק ויחריד:

פסוק י
פערו. פתחו והרחיבו עלי פה:

יתמלאון. יתקבצון:

פסוק יא
יסגירני. ימסירני:

עויל. שקרן:

ירטני. יטה אותי ממה שהייתי בו והוא מגזרת ירט הדרך לנגדי והם שני שרשים בענין אחד ר"ל ירט ורטה:

פסוק יב
ויפרפרני. שברני וכתתני מגזרת פור התפוררה ארץ וכן ויפצפצני מגזרת וכפטיש יפוצץ סלע:

למטרה. כמטרה לחץ והנה הוא הרושם שמניחין מורי החצים לירות בו:

פסוק יג
רביו. מורי החצים אשר לו מגזרת וימררוהו ורובו:

יפלח. יבקע:

פסוק טו
גלדי. הוא הקרום שיעלה על המכה כאמרם הגלידה המכה:

ועוללתי בעפר קרני. ר"ל העליתי עפר על ראשי:

פסוק טז
חמרמרו. נמלאו חמר ולכלוך:

פסוק יט
ושהדי ועדי:

פסוק כ
דלפה עיני. תדמע עיני:

פרק יז

פסוק א
חובלה. נשחתה:

נזעכו. נכרתו:

פסוק ב
התולים. אנשי מהתלות ובא בשקל עצומים שהוא אנשי עוצם:

ובהמרותם. ובהכעסת' אותי מענין מרו ועצבו את רוח קדשי:

תלן עיני. ר"ל שעיני רואה הכעסתם ולנה שם:

פסוק ג
שימה נא ערבני עמך. שימה נא לבך בי להשיב על דברי בהתווכחי עמך ותן לי ערב אוכל לבטוח בו שתשיב על דברי כי תשוקתי היא להתווכח עמך לא עם אלו האנשים:

לידי יתקע. הוא מענין תקיע' כף לקיי' כל דבר:

פסוק ה
לחלק. מענין שפתי חלקות:

רעים. מחשבות ורעיונים כטעם בנת לרעי:

פסוק ו
למשול עמים. להיות למשל ולשנינה בגוים:

ותפת. אדון כענין תפתאי האמור בדניאל:

לפנים. קודם:

פסוק ז
ויצורי. מחשבותי מגזרת כי יצר לב האד':

פסוק ח
ישומו. יתמהו:

יתעורר. יתמה ויפלא ויקבל הפעלות רב:

פסוק יא
זמותי נתקו. מחשבותי נפסקו:

מורשי לבבי. מחשבותי כי הלב ירש ממחשבה ההתחלות אשר ישתמש בהם בחקירותיו בדבר דבר:

פסוק יג

רפדתי יצועי. הצעתי ערשי:

פסוק טז

בדי שאול. כמו לבדי שאול והרצון בו לירכתי שאול:

אם יחד על עפר נחת. אם ינוחו יחד על עפ' והכונ' בשאול השפל שבמקומות והוא מרכז הארץ וכמוהו ואציעה שאול הנך כי הוא הפך השמים שהוא המעלה במוחלט: ביאור דברי המענה, ענה איוב ואמר שמעתי כמו אלה הדברים פעמים רבות הנה כולכם מנחמי' תנחומי עמל וכזב, האם ימצא קץ לדברי רוח והבל כמו שהם דבריכם או מה יחזק דעתך מה שתטען ותענה הנה אין בדבריך מה שיחזק דעתך בו, גם אנכי הייתי מדבר עמכם ככם לו הייתם במקומי אחביר עליכם במלין לנחם אתכם ואניעה עליכ' במו ראשי לנוד לכם ולהיות מיצר בצרתכם, אם היה העניין כן אחזיק אתכם בדברי ומה שאנוד לכם בדברי יהיה להפליג על חוזק ספור שבריכם יחשך כאבכם מהם כי הרבה יתפייסו מי שהושבר כאשר ינודו לו ויספדו אותו בחוזק שברו ושיעור מה שאבד ממנו, הנה אם אדבר לא יחשך כאבי ממני או אם אחדל מהדבור לא יועיל לי ולא יסור דבר מצרתי, אך עתה הלאני השם שם כל אברי שממים, איני צריך לעד אחר על צרתי כי הקמטים שבי מרוב הכחישות יעידו עלי וכחשי ודלותי יעיד על חוזק שברי ומכאובי, אף השם יתברך טרף אותי וישטמני תכלית השנאה והגיעני להיות חרפת אדם ובזוי עם עד שצרי חרק עלי בשיניו לכעסו עלי וילטוש עיניו לי לעיין אותי בעין רעה, הרחיבו עלי פיהם אויבי בחרפותיהם אשר הם מחרפים אותי הכו לחיי יחד עלי יתקבצון כל שונאי והנה אמר זה לפי מה שאחשוב כנגד רעיו שהיו מחרפין אותו, ימסור אותי השם יתברך ביד שקרן ועל ידי רשעים הטה אותי ממה שהייתי בו, שליו הייתי ויפרפרני השם ויכתתני אחז בערפי וישברני ויקימני לו למטרה לירות בי חציו, יסובו עלי מורי החצים אשר לו יבקע כליותי ולא יחמול לשפוך לארץ מררתי והנה אמר זה כנגד המכות והמכאובות אשר חלו בו, יפרצני השם פרץ על פני פרץ ר"ל מכה אחר מכה ירוץ עלי כגבור להכות אותי בכח ובתוקף מכות רבות על מה שהוגלד ממכותי תפרתי שק שהוא בגד קשה והנה הוא מכאיב ומצער אותי מאד ועוללתי ראשי בעפר ואפר וכל זה מרוב היגון כי בסיבת היגון יחגרו האנשים שק ויעלו עפר על ראשם, פני נמלאו חומר ולכלוך מרוב הבכי ובסבת הבכי חשכו ראותיי עד שעל עפעפי צלמות, כל הצרות האלו באוני

על לא חמס בכפי וגם תפלתי היתה זכה שלא הייתי מתפלל שיבא רע לאויבי ולא הייתי נמנע מלהתפלל לשם יתברך קודם בוא אלי הצרה הזאת וזה שאיוב כמו שזכרנו היה נבוך תחלה בזאת החקירה והיה רוצה לצאת ידי שתיהן ולזה היה מקריב קרבנות אל השם יתברך לכפר בעד בניו, ארץ אל תכסי דמי והחמס הנעשה לי בסבת זה הסדור המסודר מהשם יתברך או יהיה הרצון בזה אל תכסה החמס הנעשה לי אם אמת מה שיאמרו רעי שתהיינה אלו הרעות מאת השם יתברך על צד העונש ואל יהי מקום להסתר שם זעקתי על החמס הנעשה לי, גם עתה הנה בשמים עדי שהאמת אתי אם היה השם יתברך משגיח באלו הדברים הפרטיים כמו שאתם אומרים אתם רעי המליצים עמי אל אלוה תדמע עיני ואליו דברי לא עמכם שאם היו דברי עמכם היא מבואר שלא תהיה טענה עליכם מה שאספר מהחמס הנעשה לי אם הענין כדבריכם לפי שכלכם תאמרו שאינכם מאמינים אותי במה שאני אומר שאין חמס בכפי, ואולם דברי עם השם יתברך שאם היה הענין כדבריכם רצוני שיהיה השם יתברך מבין את כל מעשה האדם היה הוא יודע האמת בזה ולזה תהיה מזה הצד טענה לשם יתברך לבאר שאם היה משגיח באישי האדם בכמו האופן שאתם אומרים הוא עושה עמי עול וחמס, מי יתן שיוכל האדם להתווכח עם השם כמו הויכוח שיהיה בין אדם לרעהו, כי מספר השנים הנשארים לי לחיות יהיו באים עתה ואמות או תהיה רוחי נשחתה ונכרתים ימי שלא אשלימם ויהיו עתה קברים לי, אם אין רעי המליצים לי אנשים מהתלות עמי ולזה אברח מלהתווכח עמהם ובמה שאומרים להמרותי ולהעציבני רואה עיני ולנה שם ר"ל שאין הכעסים אשר הם מכעיסים אותי ומדברים כנגדי נעלמים ממני, אהה השם יתברך שים לבך בי לשמוע דברי ולהשיב עליהם כי תשוקתי להתוכח עמך אם היה אפשר זה לדעתי שאתה לא תלך בהתווכחך עמי כי אם בדרך אמת לא בטענות כוזבות כמו שעושים אלו האנשים ואם היה אפשר תן לי ערב שאוכל לבטוח בו שתשלים ההתווכחות עמי הנני משתוקק מאד מי, אמצא שיתקע לידי לקיים שיהיה ההתווכחות ביני ובינך אם היה אפשר וכל זה אמר איוב להורות שהאמת אתו ולמאסו בטענות הפחותות שטוענים לו רעיו, הנה לבם צפנת משכל ואין בהם תבונה ולא דעת כי היה ראוי שלא יעלם מהם כי על דברים כמו אלו התחבולות והמרמות לא תרומם, מי שהחליק אליך יגיד המחשבות העולות בלבי כדי שינצל אותך שאינך עושה עול אבל תענישהו על מה שיהתל בך כהתל באנוש עד שעיני בניו תכלינה, והציגני השם ית' להיות למשל ולשנינה תחת שהייתי קודם זה להם לאדון ולשר, עד שכהתה עיני מהכעס אשר הם מכעיסים אותי בלעגם עלי ומחשבותי הם כצל ר"ל שלא אוכל להחזיק ולהתישב בהם מרוב דאגותי, ישומו ויתמהו ישרים

על זאת הרעה הבאה על הצדיקים על לא חמס בכפיהם ונקי יתעורר על חנף ויתמה מדוע דרכו צלחה עם רוב עונותיו ופשעיו, ויאחז עם זה הצדיק דרכו הטובה ומי שהוא טהר ידים יוסיף אומץ ללכת בדרכי השם ית' ואף על פי שאין בזה גמול גופני אבל יעשו זה להושיע נפשם כי זה כל פרי האד' וזו תשוב' על מה שאמר אליפז אף אתה תפר יראה וזה שהרשעי' אינם יריאים השם ית' כלל והצדיקי' לא יפרו יראת השם יתברך מפני זה אבל יאחזו דרכם כדי שתגיע להם הצלחת הנפש ויוסיפו אומץ בדרכם הטוב' לבזותם הבלי זה העולם מפני רוע הסדור הנופל בקנייניו ובהצלחותיו וישימו מפני זה כל כונת' בהצלחת הנפש, ואולם כולכם תשובו ובאו נא ולא אמצא בכם חכם ולזה שפטתם שאני מפר יראה, הנה מרוב מכאובי על לא חמס בכפי באתי עד קצי כאילו ימי עברו מחשבותי נתקו ממני אשר הם מורשי שכלי כי השכל כשירצה לחקור בדבר יירש תחלה מהמחשבה חלקי הסותר אשר תפול בהם והטענות המקיימות אותם והמבטלות אותם, הנה מחשבותי המבולבלות עתה ישימו הדברים אשר הם היו מבוארים לי ונגלים כאור היום חשוכים ונעלמים כלילה אשר היה קרוב אלי וחזק ההראות ישימוהו כלילה מפני חשך הצרות על מה שאתם מנחמים אוחי שאחריתי תשגא מאד, הנה אשיבכם מילין אם אני בחוזק המכאוב עד שאקוה שיהיה ביתי שאול ואמות וארפד יצועי בחשך ואקרא לשחת אבי אתה אמי ואחותי לרימה לדעתי שאין לי המלט מהמות על זה הכאב האנוש, הנה איה איפה תקותי האם אקוה שאראה הטוב הגופיי אחר מותי או אמר זה כנגד מה שהיו אומרים שההבדל בין הרשעים והצדיקים כשיבואום צרות שהרשע לא יאמין שוב מני חשך ואולם הצדיק בוטח שהשם יתברך יסיר המכאוב ההוא ממנו הנה לרבוי המכות האלו והמכאובים אשר חוליתי בהם אם ינוחו יחד על עפר תרדנה ותצללנה לכבדם לירכתי שאול ר"ל למרכז הארץ כי לא תוכל הארץ להכיל ולשאת אותם ואיך אוכל אני לסובלם ולחיות אחרי נפלם בי ואמנם אמר זה על זה ההפלגה והגוזמא, והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב יסתור דברי אליפז במה שהביא ראיה מהחוש מהעונש הבא לרשעים וגזר מפני זה שכל הרעות הנופלים באישי האדם הם במשפט לפי מעשיהם ואמר שזאת הגזירה בלתי צודקת לפי שכבר נמצאו בו אלו הרעות הנפלאות אשר אין לו תקוה לחיות אחריהם על לא חמס בכפיו ואם יאמר אומר שזאת הטענה לא יודה בה אליפז ולזה אינה טענה עליו הנה תשובת איוב בזה כי דבריו הם עם השם יתברך אשר יודע שהאמת הוא כמו שאמר איוב אם היה שיהיה פוקד האדם על כל מעשיו כמו שאמרו רעי איוב ומה שגנה אותו אליפז שהוא היה מיפר יראה באמרו כמו אלו הדברים הנה כבר נתנצל איוב וביאר שאינו צודק אבל הענין בהפך

וזה שהרשעים אינם יראים השם יתברך עד שיתכן שיאמר שהוא היה מיפר יראת השם יתברך מהם בכמו אלו הדברים והצדיקים לא יסורו מפני זה מלהחזיק בדרכי השם יתברך לפי שתכליתם אינו הגמול הגופיי אבל השארות הנפש ולא די שלא יסורו מפני זה הדעת מדרכם הטובה אבל יוסיפו אומץ להחזיק בה ולהשתדל בשלמותם הנפשיי לבזותם הקניינים וההצלחות הגופיות לרוע הסידור הנופל בהם והיותם הבל:

פרק יח

פסוק א
ביאור מלות המענה, **ויען בלדד** השוחי ויאמר:

פסוק ב
קנצי. כמו קצים ואמר זה לפי שאיוב היה אומר דברים רבים במענה אחד וכשיחשב שיכלה המאמר להיותו לתכלית אחד מדבריו יתחיל בטענה אחרת ולזה ישים תכליות רבים לדבריו כאילו אמר עד אי זה מקום מהויכוח תשתדלו ברבוי הדברים והטענות וזה כי יתכן שבמאמר הראשון יזכרו כל טענותיהם ומהמאמר ההוא ואילך לא יצטרכו לזכור טענות חדשות לקיים דבריהם אך ישתדלו לבד להתיר הספיקות במה שטענו החולקים עמהם על דעתם:

פסוק ד
ויעתק צור. ויסתלק צור:

פסוק ה
ידעך. יחשך:

פסוק ז
יצרו. עניין צרות:

צעדי אונו. פסיעות כחו:

ותשליכהו. ותעזבהו:

פסוק ח
שבכה. רשת:

פסוק ט
צמים. פריץ:

פסוק י
חבלו. החבל שיקשור בו רגליו וילכד בו:

ומלכודתו. הוא הפח שילכד בו:

פסוק יב
אונו. זרעו כטעם ראשית אונו:

פסוק יג
בדי עורו. ענפי עורו ובדיו:
יאכל בדיו בכור מות. יאכל איבריו הגדול שבחליי' הממיתים:

פסוק יד
ינתק. יסתלק:
למלך בלהות. אל החזק והקשה שבבלהות:

פסוק טו
מבלי לו. מבלי שלא היה שלו אבל גזלו:

פסוק טז
ימל קצירו. יכרתו ענפיו:

פסוק יח
ינידוהו. ישליכוהו:

פסוק כ
נשמו. תמהו:
שער. סערה: ביאור דברי המענה ענה בלדד ואמר עד אי זה מקום תאריכו דברים ותשימו קץ שם למילכם תבינו אותנו מה שנאמר ואחר נדבר ונענה אחר שאין אנו יודעים דבר לפי דבריך, מדוע נחשבנו כבהמה והיינו טמאים בעיניך ומרוחקים עד ששמת אותנו פחותים כפחיתות הב"ח ואולם אמר זה לפי שכבר אמר איוב עליהם שזכרונם משלי אפר ושלא ימצא בהם חכם ושהשם יתברך צפן לבם משכל, אתה האיש שמרוב כעסו טורף משחית נפשו האם בעבור העדות שאתה מעיד בענייניך נשפוט שהארץ נעזבת ויסור השם יתברך מהמקום אשר עיניו ולבו שם ר"ל האם נשפוט שהארץ נעזבת מפני העדר הסדור הנופל בענייניך לפי דבריך שאין השם יתברך, משגיח באישי האדם אחר שאנחנו נמצא זה העניין ההולך בשאר האנשים על הסדר שזכרנו רוצה לומר שהצדיקים שיבואם רע הוא בעבור טוב אחר יותר טוב מהטוב הקודם או שהרע ההוא הוא טוב בעצמו ואם לא נשער ולזה לא תמצא שיבא לצדיק רע מכלה אותו אבל הרע שיבא לרשעים הוא מכלה אותם ואם אתה אומר שאין העניין כן אין לנו להאמין אותך על זה אבל נאמין שכבר מרית בדרך שראוי לך זה העונש או שאין הרע הבא אליך ממית אותך

ואם תחשוב בו זה, והחל בלדד בספור הרעות הנופלות לרשעים לאמת דעתו שזה על צד המשפט ואמר שלא די ברעות הגופיות הבאות לרשעים אבל גם אורם ידעך ויחשך רוצה לומר שאור מחשבתם ועצתם יחשך וילכו בחשך בכל הדברים שיבחרו אותם, צעדי כחו יהיו צרים עד שלא ימצא בעצמו יכולת ללכת באשר ירצה ועצתו תשליכהו ותעזבהו עד שלא תפול עצתו כי אם ביותר רע, כי שולח ברשת ברגליו עד שלא יוכל ללכת אנה ואנה ועל רשת יהלך וילכד שם, הפח יאחזהו בעקבו עד שלא יוכל ללכת יחזק עליו איש תקיף ופריץ ויתקפהו, טמון בארץ החבל אשר ילכד בו ומלכודתו טמון עלי נתיב אשר ילך בו עד שלא יוכל לראותו ולהשמר ממנו אבל ילך להלכד בו והוא לא ישער, סביב מכל צדדיו בעתותו בלהות חזקות והפיצוהו ממקומו לברוח אנה ואנה ברגליו ולא יהיה לו בהמה לרכוב עליה, יהי רעב זרעו שלא יהיה לו דבר לתת להם לאכול ומכה נכונה לבוא לצלעו, יאכל זה הרע ענפי עורו ובדיו ר"ל שלא ישאר בחלקי עורו חלק שלם שלא יאכל איבריו הגדול שבחליים הממיתים, יסתלק מאהלו מבטחו עד שלא יהיה בוטח בו ותצעידהו עצתו אל מקום אשר יהיה לו שם החזק שבבלהות, תשכון הבהלה באהלו מפני שלא היה שלו אבל בנאו בעושק וגזל ולזה יזורה על נוהו גפרית לשרפו ויחרב, מתחת שרשיו יבשו וממעל יכרת קצירו עד שיכרת לגמרי ולא ישאר לו שורש ולא ענף והרצון בו שכבר יכרת זרעו, זברו אבד מני ארץ ולא שם לו על פני חוץ, יהדפוהו הצרות הבאות עליו מאור החיים אל החושך ומתבל ינידוהו וישליכוהו, לא ישאר לו נין ולא נכד יהיה שריד בביתו, על יום העול והרשע בבא עליו כל אלו הצרות יתמהו הבאים אחריו ותמהו הקודמים עד שאחזם שער בזה, הנה אלו משכנות האיש העול וזה מקום האיש אשר לא ידע והשכיל השם וזה דבר נמצא ונמשך בחוש לפי דעת בלדד ואולם הרעות הבאות לצדיקים אינם מזה המין כי אינם מכלות אותם לגמרי עד שלא ישאר לו זכר, והכלל העולה מהדברים הוא שבלדד משיב על מה שכבר אמר אליו איוב שעונש הרשעים והטובים הוא אחד בעינו והוא אמרו אחת הוא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה שאין העניין כן אבל נמצא כחוש עונש הרשעים מתחלף מאד לעונש הטובים והפליג מפני זה בזכירת הרעות שימצאו מגיעות לרשעים ולפי שכמו אלו הרעות הנפלאות תמצאנה מגיעות לפי מאמר בלדד לרשעים לבד הנה יראה שסבת הגעתם הוא רשעם ולזה לא יבטל מזה הצד מה שהניח בלדד להתיר הספק על מה שנראה אותו מרוע הסדור באלו העניינים ואמר שאף על פי שאיוב יטעון מצד מה שהגיע אליו שאין העניין כן שאין ראוי לבטל זאת הגזירה הנמצאת לפי דעתו צודקת בחוש מפני מה שיטעון חיוב מעצמו כי הנה אפשר שחטא איוב ואם לא עשה עול מפני

שלא השתדל בשידע השם כפי היכולת כי זה גם כן חטא אצלו ולזה אמר וזה מקום לא ידע אל:

פרק יט

פסוק א
ביאור מלות המענה ויען איוב ויאמר:

פסוק ב
תוגיון. מעניין יגון:

פסוק ג
תהכרו לי. תלעיגו לי או יהיה מעניין עזות פנים:

פסוק ו
ומצודו. רשתו:

פסוק ט
כבודי. הוני:

פסוק י
ויסע. מעניין נסיעה:

פסוק יב
גדודיו. גדודי הצרות:
ויסלו עלי דרכם. באורח הדרוכה והסלולה לרוב ההליכה בה:

פסוק יג
זרו ממני. היו כזרים:

פסוק יז
וחנותי לבני בטני. הרצון בזה עם היותי חונן אותה מאד הוא בעבור כני בטני ר"ל כדי שאעמיד ממנה בנים או יהיה חנותי מקור כמו השכח חנות אל והרצון בזה שהייתי חונן, אותה בעבור שאעמיד ממנה בנים זר הוא לה ואינ' מתרצת כלל לי ואיפשר שהיו לו עתה בנים כי לא ידענו הזמן אשר היה מעת אבדן בניו עד עת התוכחו עם רעיו ויהיה פירושו ומה שאני חונן בני הוא זר להם:

פסוק יח
עוליה. אנשי עול וחמס:

פסוק כ
ואתמלטה בעור שיני. רוצה לומר שלא נשאר לי עור שלם כי אם הדבק לשרש שיני:

פסוק כא
יד אלוה. מכת השם:

פסוק כג
ויוחקו. ויוכתבו:

פסוק כד
יחצבון. יחקקו:

פסוק כו
נקפו. כמו נקבו או נקפו ישברו:

פסוק כט
שדון. שיש דין והוא שם בשקל בוז והרצון בזה בעבור מה שאתם יודעים לפי דבריכם שיש דין ומשפט על כל מעשה האדם גורו להם מהכעיס אותו בכמו אלו החרפות אשר אתם מחרפים אותי ויהיה תדעון הווה ואם הוא לשון עתיד וכמוהו ימצאו רבים בלשונינו או יהיה דון תואר בשקל שוב מלחמה ויהיה הרצון בזה בעבור מה שאתם יודעים לפי דבריכם שהאדם נידון על כל מעשיו ואם טוב ואם רע ראוי לכם שתיראו מהכעיס אותי בזה האופן כי הוא חטא נפלא:

ביאור דברי המענה. ענה איוב ואמר עד אנה תתנו יגון לנפשי ותדכאו אותי במליכם אלא שאתם מבזים אותי בהם ואין בהם טענה צודקת לאמת דעותיכם אבל הם מלים לבדה זה עשר פעמים דברנו אח' אל אחד ובכל מענ' שהשיבות' לי תכלימוני בדבריכם או אמר עשר על צד הרבוי כי לא דברו עמו כי אם חמשה פעמים ולא תבושו לומר לי כמו אלו הדברים ותעיזו פניכם לי, ואף אמנם אם יהי' כדבריכם ששגיתי' מה לכם עלי תהיה שלי משוגתי והניחו אותי, ואם אמנם עלי תגדילו תשובה ותוכיחו עלי חרפתי בעבור מה שאתם רואים כי מהמכות והפגעי' להאמינכם כי הכל במשפט ותביאו ראיה מזה שאני הייתי חוטא, דעו באמת כי השם עיותני והקיף עלי רשתו ללוכדני על לא חמס בכפי, הן אצעק חמס על נגעי וצרותי אשר באו בסבת מערכת הככבים בעת הלידה שלא כדין ואין עונה אותי אשוע ולא אמצא משפט, גדר השם המסדר זה הסדור ארחי עד שלא אוכל להשיג חפצי ועל הנתיבות שאני מכוין עליהם חשך ישים ולא אוכל ללכת שם כבודי מעלי הוני מעלי הפשיט כמו שהשיגני מאבדן קנייני ויסר זרעי שהיה עטרת ראשי כמו שאמר עטרת זקנים בני בנים, הרס אותי סביב במכותיו ששלח לאבד קנייני

ובני עד שאני נחשב כאילו הלכתי ויסע בזה הפועל כעץ תקותי ר"ל שאין לי תקוה כמו שאין תקוה לעץ כשנתצוהו סביב לעקרו משורש מן הארץ אשר היה משתרש שם כי הוא אילו יונח כן ימות בלא ספק וכן אני כשהוסרו ממני קנייני אשר היה בהם חיי רוחי הנני נחשב למת, ויחר עלי אפו להכותי אחר זה באלו המכות הנפלאות ויחשבני לו כאילו הייתי אחד מצריו לרדוף אותי בכל עת על לא חמס בכפי יחד יבאו גדודי הצרות בי ויסולו עלי דרכם ר"ל שדרכם סלולה ודרוכה לבוא אלי מרוב ההתמדה ויחנו אלו הגדודים סביב לאהלי, הנה מרוב הצרות אשר לי נהפכו עלי אחי ויודעי וקרובי ומיודעי לזרים עד שרחקו ממני ושכחוני כי במוט רגלי האנשים ימצא הרבה שיעלימו עיניהם מהם אויביהם וקרוביהם וישכחו אותם, ולא זה לבד אלא האנשים הגרים בביתי והם אוכלי לחמי ושפחותי חשבו אותי לזר נכרי הייתי בעיניהם, לעבדי קראתי ולא יענה ואף גם זאת שאחנן לו בדברי למלאות שאלתי ולא אצוונו כדרך שיצוה האדם לעבדו הנה עם כל זה לא יענה, רוחי @ היא זרה לאשתי עם היותי חונן אותה מאד כדי שאעמיד ממנה בנים, גם האנשים הפחותים בעלי העול מאסו בי אקומה בפניהם ולא יבושו עם זה מלדבר בי חרפות ובזויים, כל אנשי סודי @ תעבוני ואלה העומדים עמי והם רעי אשר אהבתי, נהפכו לי לשונאים וחרפוני חרפות רבות, הנה לרוב כחישותי דבקה עצמי יחד בעורי ובבשרי כאילו אין בי בשר כלל ולא נשאר בי עור שלם שלא נקבוהו העצמות רק הדבק לשרש השיניים שהוא דומה לעור, חנוני חנוני אתם רעי כי מכת השם נגעה בי ללא פשע, למה תרדפוני כמו אלה העוילים המחרפים אותי או ירצה אם השם רודף אותי בכמו אלו המכות למה תרדפוני כמוהו עד שלא חשבעו מבשרי לרוב שנאתכם אותי, מי יתן איפה ויכתבון מילי בדרך שיעמדו לנצח ואולם אמר זה לשערו שדבריו צודקים ואף על פי שרעיו היו מרחיקים אותם בטענותיהם הכוזבות ואין לאומר שיאמר שאני חטאתי בשלא השתדלחי לדעת השם כפי @ היכולת כמו שאמר בלדד על איוב באמרו וזה מקום לא ידע אל כי אני ידעתי כי מי שגואל נפשי ומגיע לה הצלחתה אשר הוא חי וקיים לנצח, וידעתי האחרון אשר על עפר יקום והוא השם יתברך ר"ל שהאחרון מהפועלים הנצבים על הארץ הוא השם יתברך וקראו אחרון להיותו אחרון אצל חקירתינו כי אנחנו נתחיל מן המאוחר ונלך ממנו אל הקודם ואמנם הוא ראשון במציאות ואיפשר שיהיה אומרו ואחרון על עפר יקום מורה על הנצחות והקיום על דרך אמרו אני ראשון ואני אחרון ואמנם הביאור הראשון נכון יותר מצד הענין ומצד הלשון, ועם כל זה רבו מכותי עד שאחר שנקבו עורי שברו אח העצם, ומבשרי אראה יד השם יתברך ומכתו או ירצה בזה הנה כבר הפליגו מכותי עד שאחר שנקבו עורי שברו עצמי

עם היותי רואה השם ומשיג אותו יותר מבשרי ואמר זה לפי שכבר היו מיחסים לו שחטא כשלא ידע השם יתברך כמו שקדם במענה הקודם הנה מה שקדם מסיפור הרעות היה דבר נגלה, ואולם הרע המשיג אותי אשר אני אחזה לי לבד הוא שאני משער כי מרוב חליי כלו כליותי תוך גופי, הנה היה ראוי לכם שתאמרו למה נרדוף אותו והנה נמצא בו שרש דבר ר"ל שראוי לי להתרעם על מה שאני מתרעם ולשפוט מפני זה שאין השם יתברך משגיח באישי האדם לדעתכם היותי צדיק וישר וראוי שיעשה בי ממה שיראה בו שרש בזאת החקירה, הנה בעבור מה שתדעו שיש דין ומשפט על כל מעשה האדם גורו לכם מהכעיס אותי כמו אלו ההכעסות כדי שלא תפולו בחרב כי החמה אשר אתם מביאים לי בזה האופן הוא עון גדול שענשו הנפילה בחרב להיותו מהקשים שבעונות, והכלל העולה מהדברים הוא שמה שאמר בלדד שאין ראוי שיסתרו הגזירה הכוללת אשר עמהם מפני מה שיטעון איוב מעצמו הנה יאמר איוב שהענין בהפך שהוא ראוי שיקחו ממה שראו מגיע בו מהרעות שרש זה הדבר והתחלתו להחאמח אצלם שהוא צדיק וישר יותר מן ההתאמתות אשר להם באנשים אשר הגיעם רע שהביאו ראיה מהם ועוד שהגזירה הכוללת כשלא תהיה צודקת באיש אחד הנה היא כוזבת ומה שטען בלדד כי איוב אולי חטא בשלא ידע השי"ת כבר סתר איוב מאמרו וביאר שהוא ידע אותו כפי היכולת במאמר מודה באמת שהוא ידע אותו והוא אומרו בו שהוא אחרון על עפר יקום כי זה הוא האופן אשר יגיעו בו אל הידיעה בש"י ר"ל כשנחקור מסבות אלו העניינים המוחשים הפועלות אותם עד שנכלה אל הסבה האחרונה והנה גנה אותם איוב על שהם היו חוטאים חטא נפלא בהכעיסם אותו בזה האופן עם הודאתם שיש על כל המעשה גמול ומשפט:

פרק כ

פסוק א

ביאור מלות המענה, ויען צופר הנעמתי ויאמר:

פסוק ב

סעפי. מחשבותי:

חושי. הרגישי:

פסוק ו

שיאו. רוממותו:

פסוק ז
כגללו. כצואתו:

פסוק ח
ויודד. מענין נדודים:

פסוק ט
שזפתו. ראתהו:

תשורנו. תראנו:

מקומו. עין אנשי מקומו שהיו רואים אותו תמיד:

פסוק י
ירצו דלים. יעשו רצון דלים:

אונו. גזלתו:

פסוק יא
עצמותיו מלאו עלומיו. ר"ל עצמותיו נתמלאו מחטא נעוריו:

פסוק טו
חיל בלע. ההון אשר בלע ואכל:

פסוק טז
ראש פתנים. מעניין ראש ולענ' ופתני' הם נחשי':

פסוק יח
יגע. שם והרצון שישיב יגיעו:

ולא יעלוס. לא ישמח:

פסוק יט
כי רצץ עזב דלים. כאשר רצץ הדלים עזב אותם ר"ל שלא עזב אותם עד אשר רצץ אותם:

פסוק כ
בחמודו לא ימלט. בחמודו ועשרו לא ימלט דבר שהכל יאבד:

פסוק כא
יחיל. יצליח:

פסוק כב
במלאת ספקו. בהיות לו די:

יצר לו. מעניין צרות ודוחק:

עמל. תואר והרצון בו איש עמל ואון:

פסוק כג
בלחומו. בבשרו:

פסוק כד
מנשק ברזל. כלי זיין של ברזל:
תחלפהו. תכריתהו או ירצה בזה תעבור בו ויהיה שב אל החץ אשר יורו מזאת הקשת החזקה:

פסוק כה
מגוה. מהתיק אשר לה או ירצה בזה מגוף הרשע:
וברק. הוא להט החרב:
ממרורתו. היא המרה אשר בה משכן האדומה:

פסוק כו
לצפוניו. בעבור החטאים אשר צפן:
ירע. ישבר:
מתקוממה לו. שונאה אותו:

פסוק כח
יגל. יגלה ממקומו וינוד:
נגרות. כמו הנהרות הנגרות:

פסוק כט
ונחלת אמרו מאל. רוצה לומר שזה לו לנחלה בעבור מה שאמר מאל והטיח דברים כנגדו: ביאור דברי המענה ענה צופר הנעמתי ואמר באמת מחשבותי יכריחוני להשיב על דבריך בעבור הרגישי בי מוסר כלימתי ששמעתי ממך במה שקדם מדבריך ורוח מבינתי יביאני לענות לך, הזאת ידעת שכבר נמשך בזה המנהג מעת היות העולם ומעת שנברא האדם והוא כי רננת הרשעים וטובם והצלחתם הוא מזמן קרוב ר"ל שלא יתמיד להם ושמחת החנף לא תקום כי אם עד רגע כלומר זמן מועט והנה אמר זה לתשובה למה שטען על דברי איוב באומרו ישליו אהלים לשודדים, אם יעלה לשמים רוממותו וראשו לעב יגיע רוצה לומר שיהיה בעליונות ההצלחה, הנה הוא יאבד ויפסד במהירות כהפסד צואתו בקלות ובמהירות עד שרואיו יאמרו כי יאבד לשעתו, כמו החלום וחזיון הלילה שלא יזכור אותם האדם כאשר הקיץ ויאבד זכרו במהירות כן יעופף זה הרשע וילך לאבדון מהר, העין שראתה אותו לא תוסיף לראותו ולא עוד יראנו עין אנשי מקומו להיות כלה ואבד, ישוב גמולו על בניו ויעשו רצון הדלים לרוב שפלותם תחת אשר

עשקם אביהם או ידי העושק בעצמו תשבנה הגזלה אשר גזל, לפי שעצמותיו נמלאו מחטא נעוריו ועמו על עפר תשכב חטאתו ולא ישוב אל השם, או הרצון בזה לפי שהוא מלא עצמותיו מהדברים העלומים והמכוסים אשר גנב וגזל ר"ל שעשה עושר ולא במשפט ועמו על עפר תשכב הגזלה ההיא ולא ישיבה, ולפי שכאשר המתיקה בפיו הרעה אשר חשב לעשותה וערבה לו יכחיד אותה ויסתירנה תחת לשונו ר"ל שלא יגלה אותה עד עשותה המזימתה כאילו הוא חומל עליה מרוב אהבתו אותה ולזה לא יעזבנה וימנענה בתוך חכו, הנה ישיב לו הש"י על כל זה גמול מדה כנגד מדה, וזה שלחמו נהפך במעיו ללכת הפך המנהג ר"ל שישוב לצאת דרך הפה בקיא, הנה לחמו יהיה כמרורת פתנים בקרבו כל החיל אשר בלע יקיאנו ומבטנו יורישנו אל הפך מה שהיה עושה שהיה מעכב לעצמו ההון אשר גזל ולא היה רוצה להניח ממנו דבר ותחח אהבתו הרעה עד שיסתירנה תחת לשונו יתן לו השם רעה שתעמוד עמו ותכלהו והיא שהוא ינק ראש פתנים ותהרגהו לשון אפעה בארסו, ולא יראה בשפע הדברים הערבים כמו הדבש והחמאה אבל יבאו בקרבו תמיד הדברים הרעים תחת אהבתו הרעה, הנה הוא ישיב יגיעו ויניחהו לאחרים ולא יהנה ממנו ויהיה יגיעו שישוב כשיעור החיל אשר גזל והוא תמורתו ולא ישמח בזה החיל גם כן כי לא נשאר לו ולא נהנה ממנו, או יהיה פירושו כמו שישיב החיל תמורת מה שגזל ולא ישמח בגזלה ההיא אחר אשר ישיב אותה כן ישיב גם כן יגיעו ויניחהו לאחרים עד כאן מחשבותי ישיבוני, ובעבור שהרגשתי בעצמי ולא אסמוך בזה על עדות הקודמין לבד הנה אע"פ שחרפת והכלמת אותי בדבריך הנה דוח מבינתי יעננני ויסבב שאשיב על דבריך הנה באמת זאת ההקדמה נמצאת צודקת תמיד מני עד עתה מעת היות אדם עלי ארץ והוא כי הצלחת הרשעים ושמחתם לא תתקיים כי אם זמן מועט ולזה אין ראוי בכמו זה שיקרא טוב כי תכליתו לרוע אם יעלה רוממותו לשמים הנה הוא יאבד אבד נצחי בקלות כמו שתאבד הצואה, הנה כמו החלום שלא ישאר ממנו זכר ולא רושם בכח הזוכר לפי שאותם הרשמים אינם נרשמים שם באופן הרושם הדברים המושגים בחוש כן לא ישאר ממנו זכר כלל העין שראתהו לא תוסף לראותו ולא יראוהו עוד אנשי מקומו בעבור מה שגזל לדלים האומללים בסבת תקפו וחוזקו הנה ישיב הש"י גמול שיחלשו בניו ויוכרחו לרצות דלים אשר תקפם אביהם או ידיו בעצמם תשבנה גזילתו כי ישיבהו הש"י באופן מהשפלות והחולשה שיוכרח לעשות זה תחת מה שאיבריו מלאו חטא נעוריו ועמו על עפר ישכב החטא ההיא כי לא יכנע לבם מפני הזקנה והישישות אבל יהיה יצרו לרע תמיד ולא יעזוב דרכיו הרעים ותחת מה שהיה מדרכו לקבץ אליו הרעות והפחתיות עד שכאשר תהיה הרעה מתוקה

בפיו הנה לא ירצה לספר אותם לאנשים אבל יכחידנה תחת לשונו ויחמול עליו ולא יעזבנה וימנענה בתוך חכו ליראתו פן ילמדו האנשים זה וירדו לאומנתו או יתחכמו להשמר שלא יזיקם אלו הרעות והחמסים הנה ישיב הש"י גמולו והוא שהוא יסבב במה שהיה בקרבו לשמור מציאות והוא המזון שישוב דבר רע ומשחית עד שיהיה בקרבו מרורת פתנים וזה מהפלגת המשל כאילו הוא היה חפץ שיהיו עמו תמיד הדברים הרעים והש"י יעשה לו זה כאילו הוא נמשך בזה לרצונו והנה ההון שבלע ואכל יקיאנו וישיבנו לבעליו ולא ישאר עמו אבל יהיה מהונו מה שהוא בתכלית מהמהירות והרוע וזה שהוא יינק ראש פתנים ותהרגהו לשון אפע' בארס אשר שם ולא יראה בשפע המזונות הטובים והערבים כמו דבש וחמאה והנה יקרה לו זה מרוב הרע שישיב גם יגיעו ויניחהו לאחרים ולא יהנה ממנו וזה גמולו בעבור שהיה מעכב לעצמו העושק והגזל ולא היה רוצה להניח ממנו דבר מפני שרצץ הדלים ועזבם ר"ל שלא עזבם עד אשר רצץ אותם וגזל מהם בית אשר לא בנהו הנה גמולו שלא ידע אבד שלו בקרבו אך יהיו הם כלם נגועים ורצוצים כמו שרצץ הדלים ולא ימלט בחמודו ועשרו דבר שלא יאבד תחת אשר גזל בית אשר לא עמל בו יאבד ממנו מה שעמל בו, בעבור שלא היה משאיר דבר מאשר בידו לאכלו אבל היה בוטח שיגזול ויחמוס די ספקו הנה יהיה גמולו שלא יצלח טובו עד שיצטרך לקחת מזולתו מה שיאכל או ימות ברעב, ולזאת הסבה הנה ברבות טובתו שלא יחסר לו דבר אז יהיה צר לו ויהיה עני לפי שכל יד איש עמל ואון תבואנו לעושקו, ואם היה שיהיה עושרו למלא בטנו רוצה לומר שישליטהו השם לאכול ממנו הנה ישלח בו השם חרון אפו ויוריד עליו בשטף חרון אפו בבשרו, מרעה אל רעה יצא כאשר יברח מנשק ברזל תכריתהו קשת חזקה שהיא מנחשת כי הוא יראה בכח חזק ולזה יתכן שהחץ ינקוב אוחו ויעברהו, שלף החץ היורה ויצא מגוף זה הרשע ר"ל שיעבור גופו והבריק בלהטו וממרורתו יצא והוא המקום היותר מסוכן ואי איפשר למוכה בו שיחיה ובכלל הנה כל אחד מהאמים יהלך עליו ואיפשר שנאמר והוא יותר נכון שהרצון בזה שלרוב היות זה הרשע נכון לרע הנה תכף שישלוף האדם חרבו ויצא מתיקו ויברק להט החרב ההוא הנה יהלוך על הרשע אימים ממרורתו שתכרת בזה החרב וירצה בזה שתכף שיראה החרב יפלו עליו אימות מות, כל חשך וכל רע טמון לו בעבור צפוניו ר"ל החטאים אשר צפן והעלים תאכל אותו אש אשר לא נופח במפוח ר"ל האש הנופלת מן השמים וישבר מי שהיה שריד לאהלו עד שלא יהיה לביתו שריד, השמים יגלו עונו כי נלחמו מן השמים עמו ויגלה בזה לכל כי הוא היה רשע והארץ כאילו היא שונאה אותו לרוב המקרים הרעים אשר יגיעו לו ממנה, יגלה יבול ביתו ממקומו ביום אף השם ר"ל

שיעשקוהו האנשים ממנו ויסירוהו בחוזק ובמהירות כמו הנהרות הנגרוח אשר ילכו בחוזק ובמהירות, הנה זה הוא חלק אדם רשע מאלהים ונחלת מי שאמר מאל דבר שלא כהוגן ואולם אמר זה כנגד איוב שהיה מטיח דברים לפי מחשבתו כנגד השם יתברך והנה באו לאיוב כמו אלו הרעות שזכרם בסוף דבריו ר"ל שמן השמים נלחמו עמו וארץ מתקוממ' לו כמו שזכר בראש זה הספר רצוני שקצת הרעות באו לו על צד המלחמה והוא מה שלקחו חיל שבא והכשדים וקצחם היו מן השמים והוא מה שהגיע לו מן הרע בסיבת האש והרוח, והכלל העולה מהדברים הוא כי צופר על מה שסתר בו איוב דבריו בעבור ההצלחה הנמצאת לרשעים והיותם נקיים עם זה מפחד והוא אמרו ישליו אוהלים לשודדים ישיב שהוא לא ירחיק שלא תמצא זאת ההצלחה זמן מועט לרשעים אבל אחריתם לרע ואם לא יהיה זה הרע בימיו כבר יהיה בימי בניו והוא אמרו בניו ירצו דלים ולזה ראוי שלא יקרא זה הצלחה אחר שאחריתה לרע ובזה חשב בלדד להמלט ממה שנראה אוחו מההצלחה לרשעים והוסיף לאמת דבריו שהכל במשפט מפני שמה שנראה אותו מהרעות לרשעים הוא מדה כנגד מדה והוסיף גם כן עתה לאמת שאיוב היה חוטא מפני שהיה אומר דברים לאל שלא כהוגן:

פרק כא

פסוק א
ביאור מלות המענה ויען איוב ויאמר:

פסוק ב
מלתי. מאמרי:

פסוק ג
שאוני. סבלוני ר"ל סבלו דברי:

פסוק ה
והשמו. והתמהו:

פסוק ז
עתקו. הזקינו מענין עתיק יומין:

פסוק י
ולא יגעיל. ולא יוציא הזרע חוץ לרחם:
תפלט פרתו. תלד לזמן ראוי והוא מענין ותסג ולא חפליט:

פסוק יא
עוליהם. מענין עול ימים ר"ל בניהם הקטנים:

פסוק יב
ישאו בתוף וכינור. ישאו רנה כאילו היה לפניהם תוף וכנור מרוב השמחה:

פסוק יג
וברגע שאול יחתו. ובזמן קצר מאד ימותו וזה כלו מרוב ההצלחה שלא יגיעם צער גדול בבא עליהם המות:

פסוק טו
נפגע בו. נתפלל אליו:

פסוק יז
ידעך. יכבה ויחשך:

חבלים. צירים ומכאובות:

פסוק יט
אונו. גזלתו:

פסוק כ
כידו. אידו:

ומחמת שדי ישתה. ר"ל משפע חמתו או יהיה חמת נאד ויהיה הרצוץ בזה ישתה מחמת השם יתברך וירעל ר"ל שישתה כוס התרעלה:

פסוק כא
חצצו. נחתכו ונגבלו ויהיה חצץ וחצה שני שרשים בענין אחד:

פסוק כג
בעצם תומו. בתוקף שלמותו:

פסוק כד
עטיניו. הם השדים:

ומוח עצמותיו ישוקה. ר"ל שכל אחד מעצמיו מלא מוח מרוב השומן והדשנות:

פסוק כז
תחמסו. מענין חמס:

פסוק ל
יחשך רע. ימנע האיש הרע שלא יגיע אליו האיד:

עברות. מענין עברה:

פסוק לב

ועל גדיש ישקוד. רצה לומר שהוא יהיה שוקד לעמוד על הקבר ונקרא הקבר גדיש להתקבץ עליו עפר ואבנים ויגבה על הארץ כצורת גדיש ואיפשר שיהיה גדיש כמשמעה וירצה בזה שהוא יעמוד בחוץ בקבר אשר אצל הגדיש שהוא בשדה:

פסוק לג

רגבי נחל. בקעי המישור אשר הוא קבור שם:

פסוק לד

ותשובותיכם נשאר מעל. רוצה לומר תשובותיכם נשארו כוזבות ובטלות: ביאור דברי המענה ענה איוב ואמר לרעיו שמעו שמוע מלתי והחרישו ותהי זאת תנחומותיכם שתנחמוני בה ר"ל אם תחרישו על דברי כי יותר טובה לי היא שתיקחכם מתשובתכם אחר שאתם מכעיסים אותי בה כעס נפלא, סבלו דברי ואנכי אדבר ואחר דברי מה שחשקוט בו המיית לבבי תלעיג על דברי אם תרצה, והנה אמר זה כנגד צופר האם שיחי לאדם שאוכל להשיבו מרצונו בהשתדלותי ומדוע לא תקצר רוחי אחר שדברי עם השם יתברך אשר לא אוכל להשיב אפו ממני, אתם רעי הביטו אלי ותמהו ושימו יד על פה מרוב התימה והוא שיהיה איש תם וישר כמוני מוכה בכמו אלו המכות הנפלאות על לא פשע ולא חטאת, אם באתי לזכור רוע הסדור הנופל באלו העניינים באיש האדם הנה נבהלתי ואחז בשרי פלצות ובעתה, איך אפשר שיהיה לרשעים מה שנמצא להם מטוב ההצלחה מדוע רשעים יחיו ויזקינו גם גברו בעושר ובכח, ויהיה זרעם נכון עמם לפניהם ר"ל שישבו בשלום בהסכמה אחת והוא לפניהם וצאצאיהם הם לעיניהם עד שישמחו בהם תמיד, בתיהם ישלם שלא יגיע בהם פחד ואין מכת השם עליהם כלל ר"ל שלא יגיעם שום רע, שורו עבר פרתו ולא יגעיל ויוציא הזרע לחוץ פרתו תלד לזמן ראוי ולא תשכל אך יחיה העגל וזה משל על רבוי הצלחתם בקניניהם בכל ענייניהם, ישלחו בניהם הקטנים וילכו כצאן שילכו תכף וילדיהן ירקדון מרוב השמחה, ישאו רנה מרוב שמחתם כאילו לפניהם תוף וכנור וישמחו כאלו יהיה לפניהם קול עוגב, יבלו בטוב ימיהם ר"ל שלא יראו רע כל ימיהם ויבא להם המות ברגע זולת צער וזה כלו מטוב ההצלחה, ואם תאמר מי היו אלו המצליחים בזה האופן תדע באמת כי הם היו הרעים שבאנשים עד שאמרו לאל סורו ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו ולזה הלכו תמיד בדרכי הרשע, ובזו השם י"ת ואמרו מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נתפלל אליו ונבקש ממנו צרכינו הנה באמת עם כל זה לא אשבח הרשעים אבל רחקה ממני עצתם ואע"פ שנמצאו מצליחים זה האופן מההצלחה וזה כי זאת ההצלחה איננה דביקה להם כמו

הענין בהצלחת הנפש אבל היא חוץ מהם ולזה אמר שטובם אינו בידם ולזה לא ירד אחריהם כבודם במותם, כמה מהזמן ימצא שידעך נר הרשעים ויבא עליהם אידם ויחלק להם השם חבלים ומכאובות באפו ובקצפו עליהם, ויהיו כתבן לפני רוח וכמוץ גנבתו סופה להדחות מרעה אל רעה כמו שאתם מספרים מענייני הרשעים הלא זה ימצא מעט וזה שהגדתי מטוב הצלחת הרשעים ימצא הרבה ולזה יהיה החוש חולק על הרוב עם מאמריכם, ואין לך התנצלות במה שאמר' שאם לא יבא העונש לרשע יבא לבניו ויצפון להם השם חטא גזילתו וזה שכבר היה ראוי שישלם העונש אליו בעצמו, וידע כי תחת מרותו בשם השיגהו זה העונש יראו עיני החוטא אידו ורעתו וישתה מחמת השם וירעל כי אי זה עונש יהיה לו לרשע במה שיגיע לבניו אחרי מותו, והנה מספר חדשיו אשר היה לו לחיות הוגבלו וכלו ובהם לבד יגיע לו הצער וההכאה אמנם אחר המות לא ירגיש בעניינים המצערים והמהנים, הלאל ילמד האדם דעת להסתכל בהם איך ראוי שתהיה הנהגת השם יתברך בזה העולם השפל עד שיהיה הכל בצדק ובמשפט ואיך איפשר זה ר"ל שילמד האדם לאל דעת והנה הוא בחכמתו ישפוט הנמצאים העליונים כמו המלאכים והגרמים השמימיים וינהיגם בזאת ההנהגה הנפלאה אשר לא יושג אופן החכמה בה ראה מה הגיעך מהטעות בחפשך בדרכיו בזה האופן עד שאמרת שההצלחה אשר תכליתה לרע היא רע הנה יתחייב מזה שלא יעשה השם רק רע לצדיקים ולרשעים, וזה שאמר ימות בעצם שלמותו והיה שלאנן ושלו כל ימיו עד ששדיו מלאו חלב מרוב השומן וכל אחד מעצמיו ישוקה במוח ר"ל שהוא מלא מוח, וזה אשר ימות בנפש מרה ולא אכל בטובה כלל הנה תכליתם יחד אל מות ורמה תכסה עליהם ולפי שהמות שהיא תכליתם הוא רע הנה יקרה מזה שיהיה כל מה שקרה להם בחייהם רע היו אלו האנשים צדיקים או רשעים הנה בהרחיקך העול מהשם תיחסהו לו וזה בתכלית הביטול והגנות, הנה ידעתי מחשבותיכם והמזימות הרעות אשר אתם חומסים בעבורי בודאים מלבבכם ר"ל שאתם תשתדלו לחשוב במחשבות חמס לטעון עלי ולעשוק האמת ממני או יהיה הרצון באומרו ומזימות עלי תחמוסו שאתם בהיותכם חוקרים בזה הדרוש אשר אנחנו מתוכחים בו לא תקחו כל המחשבות המקבילות אשר תפולנה בזה הדרוש אבל תחמסו ותגזלו קצתם בעבורי ולא תפנו אל המחשבה אשר תפול לאמת דעתי ואמנם אמר זה לפי שמדרך החוקר בדבר חקירה שלימה שיקח כל חלקי הסותר אשר תפול עליהם המחשבה ואחר יבורר הצודק מהבלתי צודק ואם לא לקחם כלם לא תשלם לו החקירה ולזה אמר איוב שרעיו היו לוקחים המחשבות החולקות עליו והיו חומסים המחשבות המסכימות לדעתו והנה זה הפירוש הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב והנה זכר בכאן

המחשבה אשר לקוחה לאמת דעתם וזכר אחר זה המחשבה אשר חמסו ואמר הנה ידעתי המחשבה אשר בניתם דעתכם בה במה שאמרתם שהרשע אינו נמלט מהפחד, כי תאמרו איה בית נדיב ואיה אהל משכנות רשעים רוצה לומר שהנדיב להעדר ממנו הפחד לא ישתדל בבניינים החזקים אבל יספיק לו האהל להיות לו למחסה ולמסתור מזרם וממטר ואולם הרשעים יצטרכו הבניינים החזקים מרוב הפחד והנה הפחד הוא עונש הרשעים כמו שקדם מדבריכם אלא שכבר בארתי לכם מהחוש שאין זה צודק והנה חמסתם מחשבה אחרת צודקת היא הורסת דעתכם והיא מה שאמרתי שכבר ישליו אהלים לשודדים, ועוד הלא שאלתם כל עוברי דרך שיודעים קורות הזמן והאותות והרשמים שיגידו מזה לפי המוחש ולא תכחישו, וזה שהם יספרו כי כבר יקרה פעמים רבות של יום איד ר"ל שביום בא איד בעיר או במדינה יחשך האיש הרע משיגיע אליו האיד וינצל מרוב הצלחתו מבין שאר האנשים ובעת שיובלו העברות בארץ אשר הוא בה יחשך מהם וינצל וזה ממה שיוסיף לו בטחון ויסיר ממנו הפחד, ואחר שהרע לא יגיע אליו בימיו מי יגיד על פניו של אותו רשע דרכו להוכיחו ולומר שעל זה בא אליו זה העונש והוא שעשה הרע מי ישלם לו כמעשהו אחר מותו האם מחוק השופט הישר שיביא העונש על חטאת האב לבניו אשר לא עשו זה החטא כמו שאמרת, והוא לקברות יובל אחרי מותו ועל הקבר ישקוד תמיד עד הפסדו, הנה ערבו ומתקו לו בקעי המישור אשר הוא קבור בהם ר"ל שלא ירגיש בשום רע אחרי מותו ואחריו ימשוך המות כל אדם כי הוא סופם ולפניו משך אנשים אין מספר ובהיות הענין כן הנה ימצא זה הרשע נקי מכל העונש או אם תקרא המות עונש הנה אין נקי הצדיק מזה העונש וכבר החבאר שאין ראוי שיקרה עונש לו מה שיקרה לבניו אחריו כי לא יגיע לו מזה צער וזה דבר כבר התבאר בספר המדות רצוני שאין ראוי שיקרה בלתי מצליח מי שיבואו הרעות לאוהביו וקרוביו אחריו, ואיך תנחמוני הבל במה שאמרתם שאם אשחר אל אל ואשוב אליו יסורו מעלי המכות האלה והנה כל תשובותיכם נשארו כוזבות ובטלות, והכלל העולה מהדברים הוא שמה שאמר צופר שאין ראוי שיבטלו הגזירה הכוללת שהתאמתה מן החוש להם מפני מה שקרה לאיוב הוא בטל שכבר הביא איוב ראיה מהחוש מזולתו סותרת דבריהם והיא רוב ההצלחה הנמצאת להרבה מהרשעים עד שלא יראו ברע בחייהם ולא יפחדו פחד אבל כבר ינצלו מהרבה מהרעות הנופלות לאנשים אשר הם אצלם וביאר שזה יותר נמצא ממה שהיו הם מעידים מרעות הרשעים כי מה שהיו מעידים מזה אינו נמצא רק על המעט ובאר שמה שהיה טוען צופר בזה שהשם יתברך אם לא יענש הרשעים בעצמם כבר יגיעם העונש אחר מותם והוא שכבר יענשו

בניהם ולזה ראוי שלא תקרא כמו זה הצלחה אחר שתכליתה לרע הוא בתכלית הגנות לפי שמזה הצד יתחייב שלא יגיע לאחד מהאנשים רק רע אחר שתכלית כולם הוא אל המות ותכלית כל הקניינים אל ההפסד ויהיה אם כן השם יתברך עושה עול אחר שיענוש כל האנשים הצדיקים ורשעים עם שהוא מבואר בנפשו שאין עונש לדשע במה שיגיע לבניו אחריו כי הוא לא ירגיש בזה ויהיה עול גם כן בחק השם יתברך שיענוש הבנים על עון אבוחיהם ואבותיהם נקיים ואולם מה שנאמר בתורה פוקד עון אבות על בנים הוא באופן אחר אין הנה מקום הביאור בו:

פרק כב

פסוק א

ביאור מלות המענה ויען אליפז התימני ויאמר:

פסוק ב

יסכון יועיל:

פסוק ג

בצע. תועלת:

תתם. מענין תם וישר:

פסוק ו

תחבול. תקח משכון:

פסוק ט

וזרועות יתומים ידוכא. כל אחד מזרועות היחומים:

פסוק יב

ראש ככבים. העליון שבגלגלים שימצאו בו ככבים והוא הגלגל המזלות או יקרא ראש כוכבים המקום שיהיו בו הככבים הנכונים תמיד בתנועת' האמצעית כי המקום ההוא הוא בחכלית הרוממות וגובה כמו שביארנו בספר מלחמות ה' והנה גובה המקום הזה יעמידנו על אמתת מרחק הככבים מן הארץ בתכלית מה שאפשר מקוטן השיעור כמו שבארנו שם:

פסוק טז

קמטו. נכרתו מן העולם:

ונהר יוצק יסודם. ר"ל ביסודם ובמעמדם עד שטבעו תוך נהר דב והוא מי המבול:

פסוק כ
אם לא נכחד קימנו. באמת כאשר מת האיש אשר הקימנו והעמידנו והוא נח אכלה שארית בעלי הדעת ההיא והיא אנשי סדום:

פסוק כא
הסכן. הרגל כמו ההסכן הסכנתי:
ושלם. ותעמוד בשלום:

פסוק כג
תבנה. ר"ל תשוב להבנות אחר ההרסך באלו הפגעים הרעים אשר קרו בך או יהיה תבנה מגזר' בנים ר"ל שיהיו לו בנים ומזה הענין גם כן ואבנה גם אנכי ממנה:

פסוק כד
בצר. זהב:
ובצור נחלים אופיר. ר"ל שבהוצאות הצור נחלים בשפע וברבוי כן ישפע השם יתברך לך זהב אופיר:

פסוק כה
והיה שדי בצריך. הרצון שיהיה רב זהבך על דרך כקול שדי שמורה על החוזק ועל ההפלגה:
תועפות. לשון חוזק כדרך תועפות ראם לו או יהיה מעניין הכפל כדמתרגמינן וכפלת ותעוף:

פסוק כז
ונדריך תשלם. ר"ל שלא יבצר ממך דבר מהדברים אשר תשתדל בעשייתם:

פסוק כט
ותאמר גוה. ר"ל שתעמוד בגובה ותוקף ולא יגיעך רע:
ושח עינים. שפל עינים:

פסוק ל
ימלט אי נקי. הנקי ימלט בזכותו אי גדול:
ביאור דברי המענה. ענה אליפז התימני ואמר האם האדם מועיל לש"י כאשר יועיל על עצמו המשכיל המיישיר דרכיו אשר יענוש הש"י הרשע תכף עשותו רשע מצד הרע שיעשה לשם יתברך ויגמול טוב לצדיק תכף עשותו טוב מצד התועלת שהגיע לשם יתברך הנה אין הענין כן כי מה שיעשה השם יתברך מזה אינו כי אם על צד החסד והחנינה להטיב אל האנשים וליסרם עד שיגיעו אל הצלחת הנפש אשר בעבורה נבראו

לא לצורך עצמו ולזה יקרה שיאריך לרשע זמן ארוך לבלתי קבלו הפעולות ברע אשר יעשהו וכדי שיתן הרשע אל לבו לעזוב דרכו בזה הזמן הארוך וישוב אל השם ולא יאריך לצדיק כדי שלא יחזיק בדרך הרע אשר החל להתנהג בו ולזה אין פלא אם תמצא ההצלחה לרשע זמן ארוך והיא הטענה אשר חשבת לסתור בה דברינו, החפץ לשם יתברך כי תצדק להועיל לו ואם יגיע לו תועלת כי תתם דרכיך עד שיגמול טוב לצדיקים תכף עשותם הצדק והיושר כדי שיועילוהו, המיראתו ממך שתזיקהו בעשותך הרעות יוכיחך ויבא עמך במשפט הנה אין הענין כן אבל מה שיעשהו השם יתברך הוא להועיל לבני האדם ובהיות הענין כן הנה יאריך השם יתברך לרשע להועיל לו ואם לא ישוב תוך הזמן אשר יאריכהו יגיעהו העונש הראוי ובזה נתרו כל הספיקות שהיית מספק בהם על דברינו זולת מה שטענת שאתה תם וישר ובאו עליך אלו הרעות הרבות ולא במשפט, ולזה אשיבך כי באמת אין דבריך צודקים וזה כי אני אורך כי באמת רעתך אשר הביא השם עליך היא רבה כמו שאתה אומר אבל אין עול כי אין קץ לעונותיך עד שרעתך היא כשיעור עונותיך או תהיה הכונה ברעתך ובעונותיך אחת בעינה, אתה היית לוקח משכון מאחיך חנם ובגדי האנשים מחוסרי בגדים תפשיט להיות לך למשכון עד שיוכרחו ללכת ערומים וימותו בקרה וזה עון פלילי, האיש העיף והצמא לא תשקהו אפילו מים להשיב רוחו אליו ומהאיש הרעב תמנע לחמך עד שימותו בצמא וברעב, ואולם אתה היית מכבד האנשים התקיפים והאדונים אשר הם נשואי פנים להאכילם ולהשקותם כאילו היו אדונים בביתך, ואולם החלושים כמו אלמנות ויתומים לא השגחת בהם לתת להם דבר ולא להצילם מעושקיהם ואלו העונות הם חזקים לאין קץ, על כן סביבותיך פחים מכל צדדיך ללכדך ולבהלך פחד הצרה הזאת פתאום, או יבהלך חשך המכאובים עד שלא תוכל לראות ושפעת מי הצרות הרבות תכסך ע"כ לא תתרעם אם יגיעוך כמו אלה הצרות הרבות כי עונותיך אשר זכרתי שלא היית נמלט מהם הטו אלה, באמת השם יתברך בגובה שמים כי שם נראית פעולתו יותר למעלת הנמצאים אשר שם וראה העליון שבגלגלים שבו כוכבים כי הם רמים מאד, ואולם אמר זה כי מצד הסתרתם קצתם קצת ידענו העליון מהם ומצד חלוף הבמות בתנועותיהם ידענו כמה יחוייב שיהיה מרחק זה הגרם השמימיי אשר הוא ראשון לכל הגלגלים אשר בהם כוכבים לכל הפחות וכשהקפנו בזה מזה הצד מצאנו גובה אלו הככבים עצום מאד או ירצה בראש כוכבים גובה גלגל תנועת הארך בכוכבי המבוכה אשר אצלו ימצא תמיד הכוכב מפני תנועת האורך תמיד כי רמו מאד אלו הגבוהים כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמות ה', התחשוב כי בעבור זה המרחק העצום אשר בינינו ובין השמים אשר שם כבוד השם

ית' יעלם ממנו מה שיעשה בכאן ואמדת מה ידע אל ממעשה האדם הבעד ערפל שיבדיל בינו וביניהם יוכל לשפוט אותם ולראות מעשיהם, הלא העבים מבדילים בינינו ובינו ולא ירבה מעשינו אבל יתהלך בחוג השמים ושם תהיה השגחתו, ולמה תאמר כמו אלו הדברים האם דרך אנשי העולם תשמור שדרכו בו אנשי העולם בימי המבול וקראו אורח עולם לפי שטעו אז כל אנשי העולם בזה זולת נח וביתו אשר נצל בצדקתו, אשר נכרתו בטרם יומם והיה ביסודה נהר יוצק עד שטבעו כולם, הלא הם חטאו בזה החטא בעינו שהם היו אומרים לאל שהוא סר מהם ובלתי משגיח בהם ושלא יפעל להם השם יתברך דבר והוא מלא בתיהם טוב והצליחם הצלחה רבה ועם כל זה לא הודו לו על הטוב אשר השפיע להם הנה עצת אלו הרשעים ודרכם אשר דרכו בה היא רחוקה מאד ממני או יהיה אומרו עצת רשעים רחקה מני שב אל מה שאמר איוב עצת רשעים רחקה מני והרצון בו איך תאמר שעצת רשעים רחקה ממך ואתה בוחר דרך אלו הרשעים ועצתם שהיו חושבים שהשם יתברך עזב את הארץ, הנה כשראו הצדיקים ענשם כן שמחו והם נח ובניו כי על כן לא סרו אלו האנשים מאחרי השם ונקי ילעג להם והוא נח, הנה באמת כאשר נכחד האיש אשר הקימנו והוא נח חכף אכלה אש שארית האנשים אשר היו על זה הדעת והם אנשי סדום ועמורה וזה כאלו ממה שיתאמת ממנו שאלו הרעות היו על צד העונש שאם היו מצד המערכת איך קרה שיהיה יחד ברבים כמו זה הרבוי ושיהיו כולם רשעים ואיך קרה שינצל נח ובניו והוא לבדו היה צדיק ביניהם, ובהיות הענין כן הנה איעצך שתרגיל עצמך על השם יתברך ר"ל שתלך בדרכיו ואז יהיה לך שלום הלא אם תלך בדרכיו תבואתך טובה, קח נא מפיו הנימוס שראוי שיתנהג בו האדם ההולך בדרכי השם ושים אמרי השם בלבבך ויהיו עיניך ולבך ללכת בהם כל הימים, אם תשוב עד שדי תבנה אחר שנתצך השם והרס אותך באלו הצרות אשר הביא עליך תרחיק עולה מאהליך אם לך דבר מאחר שלא כדין, וירבה השם עושרך בעבור זה עד שתשים על עפר זהב מרוב העושר וכהוצאת הצור נחלים בחיל ורבוי כן ישפיע לך השם זהב אופיר, והיה זהבך רב וכבד וכסף יהיה לך כפול על מה שהיה לך מקדם, הנה אם היית מתנהג בזה המנהג היית מתענג על השם יתברך בסבת דבקותך בו וכאשר תשא אל אלוה פניך ותעתיר אליו ישמיעך בכל מה שתשאל ממנו ותשלם נדריך ר"ל שלא יבצר ממך דבר מהדברים אשר תשתדל בהם, וזה גם כן אמרו ותגזור אומר ויקום לך השם ועל דרכיך נגה אור הפך מה שהיה איוב מתרעם ממנו באומרו ארחי גדר ולא אעבור ועל נתיבותי חשך ישים, אם היית נוהג כן תמצא שכאשר השפילו שאר האנשים ובאו בשפלות הצרות תאמר גוה ר"ל שתתעלה מהם ותתנצל וזה כי השם יושיע מי שהוא שח עינים כמוך,

הנה יגיע מההצלחה לך עד שתמלט בבור כפיך אי נדול הראוי לבוא עונש גדול עליו וזה כי האיש הנקי ימלט בזכותו אי גדול: והכלל העולה מהדברים הוא, שמה שהיה איוב טוען ממה שיראה לרשעים מהצלחה זמן ארוך אינו מחוייב שלא יהיה הכל מוגבל ומסודר מהשם יתברך וזה שאמנם היה מחוייב שיענש הרשע תכף עשותו הרשע אילו היה מגיע בזה היזק אל השם יתברך כדי שיציל עצמו מן ההיזק אבל למה שהוא מבואר שלא יגיע היזק כלל אל הש"י ברשע שיעשה הרשע הוא מבואר שמה שיעשה השם יתברך מזה ר"ל לשפוט האדם על מעשיו אינו רק להועיל לבני האדם ובהיות הענין כן לא ימנע שלא תתמיד הצלחת הרשע זמן ארוך לפי שהשם יתברך כבר האריך לו עונשו כדי שישוב אליו תוך הזמן ההוא ויעזוב דרכו הרעה ואולם שלא יגיע נזק לשם יתברך ברשע שיעשהו הרשע הוא דבר ביארו אליפז מהפך זאת הגזירה ואם הוא מבואר בעצמו והוא שאם לא יגיע תועלת להש"י בצדק הצדיק הנה לא יגיע לו נזק ברשע הרשע לפי שהתועלת והנזק הם שני הפכים ונושאם אחד ואולם הוא מבואר שלא יגיע תועלת להש"י בצדק הצדיק הנה אם כן הוא מבואר שלא יגיע לו יתברך היזק ברשע הרשע והנה ביאר זה אליפז על זה האופן לפי שהיה מבואר אצלו שלא יגיע תועלת להש"י בצדק הצדיק לפי שהוא מועיל לעצמו לבד ואולם ברשע הרשע היה אפשר לספק שיזיק באופן מה להש"י לפי שהוא מפסיד ומשחית פעולות השם במה שהוא מזיק לשאר האנשים והפועל יצטער כשישחיתו פעולותיו לפי מה שיחשב ואפשר שנאמר שאליפז לא ביאר המשפט האחד מאלו השנים אבל הניח כל אחד מהם על שהוא מבואר בעצמו ואולם מה שהיה טוען איוב ממה שבאו עליו מהמכות והנגעים להפליא בלא פשע הנה אליפז ישיב על זה שכבר חטא איוב חטאים נפלאים ואם לא הרגיש בזה מהם שכבר היה לוקח למשכון בגד האנשים חסירי הבגדים ונשארו ערומים והיו מתים בקרה ולא היה נותן לעני הצמא מים לשתות ולרעב לחם לאכול והיו מתים ברעב ובצמא ואולם העשירים והתקיפים היה מכבד אותם ומאכילם ומשקם וזה היה בתכלית הגנות וזה שאם לא היה נותן דבר מהונו לאיש מהאנשים היה לו התנצלות מה על מה שלא היה מטיב לעניים והוא כי אהבתו ממונו היתה הסבה המונעת לא שנאתו העניים והצדקה ואולם כשהיה מפזר ונותן לעשירים ובלתי נותן דבר לעניים היה מבואר כי משנאתו העניים והצדקה היה נמנע בזה, ומהם שלא היה חונן אלמנות במה שהיו מבקשות ממנו להצילן מיד עושקיה' והיה מניח היתומים ביד עושקיהם ולא היה עוזר אותם, ומהם שכבר חטא במה שהיה אומר שהשם עזב את הארץ והוא עון פלילי כי בכמו זה הענין חטאו אנשי דור המבול ואנשי סדום ועמורה ועל זה הגיע' מהעונש מה שכבר הגיע, והביא ראיה

אליפז על שה' פוקד האדם על מעשיו ממה שקרה לאנשי דור המבול שלא ניצל מהם כי אם נח וביתו כי הוא לבדו היה צדיק בדור ההוא ומה שקרה לאנשי סדום ועמורה שאם היה הענין לפי המערכת היה בתכלית הזרות שיסכים במקרה בזה הרבוי והנפלא הרשע לרוע המערכת ולזה נתן עצה אליפז לאיוב שישוב אל השם יתברך ויטיבהו השם יתברך הטבה נפלאה לא ישערה:

פרק כג

פסוק א
ביאור מלות המענה ויען איוב ויאמר:

פסוק ב
מרי שיחי. הרצון בו שהמריתי והפלגתי בכעסי להתרעם על שברי תרעומת רב:

ידי. מכתי:

פסוק ד
תוכחות. דברי תוכחות:

פסוק ו
ישים בי. הרצון בזה ישים בי כח:

פסוק ז
נוכח עמו. מתווכח עמו:

ואפלטה. עצמי ובשרי או נפשי:

פסוק ח
קדם. מזרח:

ואחור. מערב:

פסוק ט
שמאל. צפון:

ולא אחז. ולא אראה:

יעטוף. יכסה ויעלים:

ימין. דרום:

פסוק יא
באשורו. פסיעתו:

ולא אט. ולא אטה:

פסוק יב
ולא אמיש. ולא אסור ממנה, והנה מצות שפתיו דבק עם ולא אט והרצון ולא אטה מצות שפתיו ולא אמיש או יהיה ולא אט דבק עם דרכו שמרתי ועם מצות שפתיו יהיה דבק ולא אמיש ויהיה וי"ו ולא אמיש נוספת כמו וי"ו ואיה וענה:

פסוק יג
באחד. בענין אחד:

ונפשו אותה. ורצונו נכספה:

פסוק יד
חקי. המצטרך אלי כי המצטרך לאדם יקרא חק כאמרו הטריפני לחם חקי:

פסוק יז
נצמתי. נכרתי:

מפני חשך. קודם בא חשך המקרים הרעים:

ומפני כסה אופל. והיה מכסה ומעלים מפני אופל הצרות האלו ר"ל שלא הייתי רואה אותה:

פרק כד

פסוק ג
יחבלו. יקחו למשכון:

פסוק ד
חובאו. ר"ל שנטו מהדרך להחבא מפני הרשעים פן יעשקום:

פסוק ה
הן פראים במדבר. הנה אלו הרשעים הם כמו פראים במדבר שהם חיות רעות ויעמדו שם לטרף כן אלו הרשעים מבקשים תמיד לטרוף האנשים:

ערבה לו לחם לנערים. ר"ל מהמדבר יוציא הרשע לו לחם ולנעריו מן העושק אשר יעשוק האנשים הבאים שם:

פסוק ו
בלילו. תבואתו:

ילקשו. יאחרו:

פסוק ז
בקרה. בבא הקור:

פסוק ח
מזרם הרים ירטבו. מהמים הנשפכים מההרים יתלחלחו העניים אשר הפשיטום אלו רשעים כי הם יעמדו מפני זה אצל ההרים להיות להם למחסה:
ומבלי מחסה חבקו צור. מפני שאין להם מחסה חבקו הצורים להיות להם למגן:

פסוק ט
יגזלו משוד יתום. מרוב השוד אשר יעשו יגזלו היתום ולא ירחמו עליו:
ועל עני יחבולו. ר"ל מה שעל עני והוא לבושו אשר יתכסה בה יקחו למשכון:

פסוק י
ערום הלכו מבלי לבוש. הם סבבו שילכו העניים ערומים מבלי לבוש:
ורעבים נשאו עומר. ושילכו רעבים האנשים אשר נשאו עומר רצוני שלא יניחום לאכול ממנו:

פסוק יא
בין שורותם יצהירו. ר"ל האנשים העושים השמן בין שורות בית הבד ואשר דרכו ביקבים לעשות היין יצמאו ולא יניחום הרשעים לשתות מהשמן והיין אבל יגזלו אותם מהם:

פסוק יב
מעיר מתים ינאקו. מן העיר יצעקו האנשים מפני החמס הנעשה להם:
חללים. הרוגים:
תשוע. תצעק:
תפלה. דבר בלא טעם:

פסוק יג
במורדי אור. שהיו מורדים בשם יתברך שהוא אור העולם ואיפשר שיהיה הרצון הזה אור היום והוא יותר נכון לפי מה שיספר מעניינם (יד) לאור יקום רוצח. בעבור האור יקום הרוצח בבקר השכם קודם הגיעה אור היום להרוג העניים והאביונים:
כגנב. הכ"ף נוספת וכמוהו והוא כאיש אמת:

פסוק טו
שמרה נשף. המתינה הערב:
תשורני. תראני (טז) חתר. מעניין מחתרת. יומם חתמו למו. אשר חתמו להם ביום:

פסוק יז
כי יכיר בלהות צלמות. בבא העת אשר יביר איש את רעהו והוא כשיאיר היום הוא להם כמו בלהות צלמות:

פסוק יח
קל הוא על פני מים. קל הוא לברוח בבא הבקר על פני המים ושם יתחבא כדי שלא ימצא:

פסוק יט
יגזלו מימי שלג. ר"ל שהם ישחיתו אותם בקלות עד שיראה כאלו גזלו':
שאול חטאו. וכן ישחית שאול בקלות האנשים אשר חטאו:

פסוק כ
רחם. אוהב תרגום אהב מרחם:
מתקו רמה. רמה תאכלהו וימתק לה:

פסוק כא
רועה עקרה. משבר עקרה:

פסוק כב
יקום ולא יאמין בחיין. יקום כל אחד מהאבירים ולא יאמין בחיין ליראתו מהרשע:

פסוק כד
רומו מעט. פועל עבר ועניינו כשסרו אלו האנשים והרחיקו מעט לא ימצא אז הרשע בעיר אבל יהי' עיניהו על דרכיה' להרגם:
והומכו. פועל עובר מבנין הופעל והשרש נמך ויהיה נמך ומכך שני שרשים בענין אחד והוא מענין וימוכו בעונם:
ככל יקפצון. ככל אחד מהאנשים אשר לא כרתו ברית עמהם יקפצו הרשעים פיהם שלא יצעקו ויהרגו אותם:
ימלו. יכרתו:

פסוק כה
לאל. להבל ולדבר שאינו:
ביאור דברי המענה. ענה איוב ואמר גם היום שהמריתי והפלגתי בכעסי להתרעם תרעומת רב כבדה מכתי יותר מאנחתי ולזה אל תאשימני אם הגדלתי והוספתי להתרעם על מכאובי, מי יתן ידעתי איפה השם יתברך ואמצאהו ואבא עד תכונתו שאם היה אפשר זה הייתי עורך לפניו משפט והייתי מתווכח עמו בטענות חזקות ואז אדעה מה

שיעננני ואבינה מה יאמר לי ואדע האמת מזאת החקירה כי באמת לא יבא עמי בכמו אלו הכזבים אשר אתם באים עד שאתה התעללת בי שכבר חטאתי באלו החטאים אשר זכרת אשר אני נקי מהם לפי האמת האם נאות לשם יתברך שיריב עמי ויחקפני ברוב כחו הנה אין זה ראוי אך הוא ישים בי כח לעמוד לפניו ולהתווכח הנה בזה הצד היה הישר מתווכח עמו אם יגיעהו דבר ולא במשפט והייתי נצול לנצח משופטי כי השם יתברך כשישמע כי הדין עמי היה משיב אפו ממני אבל מה אעשה שאני לא אוכל למצוא השם יתברך בשום צד אלך במזרח לבקשו ואיננו ואלך במערב ולא אמצאהו גם כן אלך בצפון אשר שם עושה מעשיו הנפלאים אשר בארץ לפי ששם הישוב עם כל זה לא אוכל לראותו שם שכסה דרום ממני כי אין שם יישוב והמים מקיפים בו ולא אוכל לראותו שם, הנה אם ידע השם הדרך אשר דרכתי בה ובחנני הייתי יוצא נקי בלי סיג כזהב לפי שבאשורו אחזה רגלי שמרתי דרכו ולא אטה ממנה ר"ל הנימוס האנושי אשר יתנהג בו כל שלם, ממצות שפתיו לא סרתי ושמרתי אמרי פיו יותר ממה שאני שומר ההנהגה אשר היא חקי לשמור חיי כמו המאכל והמשתה ההכרחי ומה שדומה להם כי ההכרחי לאדם בחייו יקרא חק כמו שזכרנו, והוא כאשר היה בעניין אחד ומי ישיבנו ממנו והנה לא ישתנה רצונו ואין שם יותר חזק ממנו יכריחהו על זה אבל הוא שליט במה שירצהו עד שכל מה שאותה רצונו עשה, הנה הגיע מרוב יכלתו וחכמתו שהשלים חקי בבריאתי ר"ל שהמציא בי כל האיברים והכלים אשר יצטרכו למציאותי וכמו אלו הנפלאות תמצאנה רבות עמו בשאר בריאותיו על כן מפניו אבהל לעולם מעלתו ומציאותו אתבונן בנפלאותיו ואירא ממנו, וזה אמר איוב להשיב על אליפז במה שייחס לו מהרעה אשר היה לאנשי דור המבול ולאנשי סדום כי חלילה לו מרשע אבל היה ירא מהשם יתברך מצד התבוננותו במעשיו הנפלאים, ואל הרך לבי בתחלואיו אשר חלה בי ואירא תמיד מהיום הבא שלא אכאב בו כאב אנוש, ושדי הבהילני מפני שלא נצמתי קודם בא חשך הצרות והיה מכסה ממני אופל המכאובים מה שאני לא אירא מהמות באשר הוא סוף כל האדם אבל פחדתי אל אלו המכאובים אשר לא אוכל לשאת אותם, ואחר זה החל איוב לסתור דעת אליפז מן ההקש ואמר מדוע לא יהיו נעלמים משדי העניינים הזמניים ויודעיו לא חזו לו ימים ר"ל שלא ראו לו יחס אל הזמן ולזה הוא מבואר שהשם יתברך בלתי יודע באלו העניינים הזמניים, ואחר כן החל איוב לסתור דעת אליפז מן החוש במה שנצל השם יתברך על ההצלחה הנמצאת לרשעים זמן ארוך במה שאמר כי מפני שאין זה התוכחת מהשם יתברך כי אם להועיל לאנשי הארץ הנה יתכן שיאריך עונש הרשע זמן ארוך, והחל איוב לסתור דבריו מהחוש ואמר

שאלו הרשעים אשר ספר בהצלחתם היו משיגים גבול וגוזלים העדר ורועים שם בקרקע הנגזל וזה חטא נפלא, והיו נוהגים חמור היתומים ולוקחים למשכון שור אלמנה אשר בהם היו חורשים ומשיגים די טרפם עד שיהיו סבת מותם ברעב העניים יטו מדרכם לפחדם מהם שלא יהרגום יחד חובאו מפניהם עניי ארץ, הנה אלו הרשעים הם כמו חיות רעות במדבר לטרוף באשר ימצאו הם יוצאים למלאכתם לבקר לשחר לטרוף מן המדבר יוציא לחם כל אחד מאלו הרשעים לו ולנעריו כי יהרגו האנשים העוברים שם ויקחו אשר להם, בהיותם בשדה בלילו ותבואתו יקצרו ואם אינו שלהם ולא די שהם יניחו שדה הרשע ולא יגעו בו אבל גם כרמו שהוא מוכן בקלות לאכול ממנו יאחרו וילקשו מלקחת ממנו לפי שהם אוהבים הרשע ולזה לא יגעו באשר לו אם לא כאשר לא ימצאו במקום אחר, ערום ילינו בני אדם בלילה מבלי לבוש ר"ל שיגזלו מהם כסות לילה ולא יהיה להם כסות להתכסות בו בקור, ואלו העשוקים ילכו להסתר מהרוח בין סלעי ההרים וירטבו שם מזרם ההרים והלחות הנמצא בהם, ומבלי מחסה חבקו צור להסתר שם, מרוב שודדות האנשים יגזלו היתום ויקחו למשכון הבגד אשר על העניים ובזה האופן יסבבו שילכו העניים מבלי לבוש לגזלם מהם כסות יום וסבבו שילכו רעבים האנשים אשר נשאו עומר כי יגזלו אותו מהם ולא יהיה להם לאכול, הנה האנשים אשר באוצרות בית הבד יעשו שמנם ואשר יקבים דרכו לעשות יינם יצמאו כי אלו האנשים יגזלו שמנם ויינם ולא יניחום לשתות מהם, מן העיר יצעקו האנשים על החמסים אשר עשו להם ונפש ההרוגים חוץ לעיר תצעק אל אל ואיך תאמר שהשם לא ישים בכל אלה הדברים דבר בלתי טעם וזה שאחר שאלו הרשעים ממיתים רבים מן האנשים בחרב ובעירום ובצמא ומכלים אותם בכל עוז הנה היה ראוי בחק השם יתברך אם היה פוקד האנשים להועיל להם שלא יאריך לכמו אלו האנשים הרשעים כדי שיציל מידם אלו האנשים אשר יהרגו אותם כי הרחמניות על אלו הרשעים הוא אכזריות בחק הטובים, הנה לא תוכל לנצל השם יתברך על זה בשום פנים ולדעת איוב גם כן יהיה זה חסרון בחק השם יתברך בסדרו זה הסדור אשר מצד הכוכבים שימשך ממנו זה העול והחמס, הלא אלו האנשים היו במורדי אור ר"ל שימרדו באור היום המשמח האנשים והם ידאגו בבואו לא הכירו דרכיו ולא ישבו בנתיבותיו אבל התרחקו ממנו בכל עוז ועשו מעשיהם בלילה כדי שלא יראו אותם האנשים בעבור האור יקום הרוצח השכם קודם שיאור היום ויהרג עני ואביון אשר ימצאם בדרך יוצאים במלאכתם ובעצם הלילה יהי גנב לגנוב מה שיוכל להסתרו אז מהאנשים, ועין נואף המתינה בא הערב לאמר אז לא תראני עין וישים לי חשך הלילה הסתר פנים, חתר האחד מהם בקירות הבתים אשר יומם שמו

חותם בהם כדי שיכירום בלילה ויגנבו הנמצא שם הנה כל אלו האנשים לא ידעו בטוב האור למאסם בו, כי יחדו יהיה להם הבקר כשיבא כמו צלמות וכאשר יבא אור הבקר אשר יוכל אז להכיר איש את רעהו ולראותו הוא להם כמו בלהות צלמות כי אז יבהלו וינוסו כדי שלא ימצאו, קל הוא לנוס בבא היום על פני המים כדי שלא ימצאו החלקה אשר הם הולכים בה בארץ היא מקוללת מאד ר"ל שהם לא ילכו במקום שיעבד בו ויזרע ולא יפנה אחד מהם דרך כרמים כדי שלא ימצאום שם עובדי הכרמים והשדות אבל ילכו במקומות החרבים להסתר מהאנשים, הנה אלה האנשים עם רוב מרים לא יגיעס שום עונש בחייהם אבל ימותו בקלות כי כמו שהציה והחום יגזלו מימי השלגים ויפסידום בקלות בדרך שלא ישאר מהם רושם כן ישחית שאול בקלות אלו האנשים אשר חטאו, ישכחהו כל אחד מאוהביו ותאכלהו רמה כאילו הוא דבר מתוק לה עוד ולא יזכר שמו וישבר בקלות כעץ איש העולה ובלא צער, ובזה הוא מבואר שלא יתנצל השם במה שאמרו אליפז, הנה זה האיש הגיעהו מן האכזריות עד שהיה משבר העקרה אשר לא תלד עם היותה מרת נפש והיה משבר גם כן האלמנה אשר לא ייטיב מטיב לה עם מרירות נפשה לא היה חומל עליה, כחו היה רב עד שיהיה מושך התקיפים בכחו ויהרגם יקום כל אחד מהם ולא יאמין בחייו מיראתו ממנו והיה נותן לו מתנה לבטח והיה נשען שלא יזיקהו ועם כל זה לא היה נשמר הרשע מלהזיק להם אבל היה עיניהו על דרכיהם לרדוף אחריהם, או הרצון בזה שזה הרשע היה נותן לו ידו לבטח והיה כורת ברית עמו ועל זה היה נשען האחר שלא ירע לו ועם כל זה היה עיניהו על דרכיהם לרדוף אחריהם להזיק להם, התרחקו מעט אלו האנשים והנה אין הרשע בעיר והומכו אלו האבירים אשר רדף אחריהם כשאר כל האנשים אשר לא כרתו ברית עמו יקחם הרשע ויקפוץ פיהם כדי שלא יזעקו ויהרגם בקלות כראש שבולת שתכרת במהרה ועם כל אלו הרעות לא נראה שיגיע לו עונש בחייו ולא במותו כאשר זכר ולזה הוא מבואר שאין התנצלות לשם במה שאמרו אליפז שהוא יאריך לרשעים, ואמר איוב אם תרצה לחלוק על זה מי הוא אשר יכזיבני וישם מלתו לאל כי לא יוכל שום אדם לחלוק על דברי להיות החוש מעיד שהענין כדברי: והכלל העולה מהדברים הוא, שאיוב ישיב לאליפז שמה שייחס לו מהעונות הוא שקר וכזב כי כבר אחזה רגלו תמיד בדרכי השם ושאין התנצלות לשם במה שאמר אליפז כי מפני שאין השם מוכיח לרשעים כי אם להועיל לבני אדם יתכן שיעמידם בהצלחתם ויאריך להם העונש זמן ארוך אולי ישובו וזה שאנחנו נראה מהרשעים רבי ההצלחה שהם עושים חמסים גדולים גורמים להמית האנשים בסבת העירום והרעב והצמא והם גם גם ממיתים האנשים ונואפים וגונבים

בלילה מה שיוכלו ולא חסה עינם על האלמנות והעקרות הנרדפות משחתם ושכבר יגיע מרוב רשעם ומרים שיכרתו ברית עם אנשים כדי שישענו ויבטחו בהם ואחר ימיתום ולמה יאריך השם לכמו אלו הלא היה ראוי שיכלה אותם תכף כדי שלא ימיתו שאר האנשים הלא יותר טוב שימותו אלו כדי שינצלו האחרים מידם, ועוד שאנחנו נראה בכמו אלו הרשעים שלא יגיעם עונש כלל בחייהם ובמותם ימותו מיתה קלה בלא צער ואיה איפה העונש המגיע לאלו האנשים על מרים הלא זה כלו ממה שיורה שאין האדם נפקד על מעשיו מאת השם:

פרק כה

פסוק א

ביאור מלות המענה ויען בלדד השוחי ויאמר:

פסוק ב

המשל. מענין ממשלה ושולטנות: ופחד והיראה כמו ופחד יצחק:

פסוק ג

יקום. יעמוד:

אורהו. אורו:

פסוק ה

יאהיל. יאיר: ביאור דברי המענה, ענה בלדד השוחי ואמר השולטנות והיראה אשר עם השם עושה שלום במערכות השמים עד שהם כלם נסכמים להתנועע תמיד התנועות המוגבלות להם עד שישלם מכללותם פועל השם בזה העולם השפל ולא ישנו את תפקידם ליראתם ממנו ולחזוק ממשלתו עליהם והנה זה ממה שיורה על גודל השם וגבורתו היש מספד לגדודי השם וחייליו ועל מי מהנמצאות לא יקום אורו וזהרו הנה הם כולם שופעים מאתו לא נפקד איש, ואחר שהענין כן שהשם יתברך בזה האופן מן השלימות איך יתכן שיצדק האדם עם אל ויזכה הנה זה בלתי אפשר כי לשלמות השם יחשב למרי מה שאינו מרי לפי מחשבת האדם, הן הירח ימצא חסר אצל השם עד שלפעמים יסור אורו כאילו תאמר בעת הנגוד כאשר היה הירח בראש התלי או בזנבו ויעדר אז הפעל הנמשך מאתו מצד אורו וכוכבים לא זכו בעיניו עד שפעמים יסתרו קצתם בעמוד תחתיהם קצת ויעדרו אז פעולותיהם בזה העולם השפל, ואם באלו עם שלמותם נמצא חסרון בחק השם יתברך כל שכן שיהיה חסר האדם בחק השם אשר הוא רמה ותולעה: והכלל העולה מהדברים הוא, שאין ראוי שנחשוב שיעשה השם עם מה

שיראה בו מהשלמות והגבורה דבר שלא כהוגן אלא שרוע הסדור הנופל בדעות אשר תמצאנה לאישי האדם שיחשב בהם שהם צדיקים ויגיעום רעות אשר לא יתכן שיאמר בהם שהם בעבור טוב להיותם מכלות ומביאות אל מות והוא מה שהיה מתרעם עליו איוב לפי דעת בלדד הוא מצד שהאדם לחסרונו לא ירגיש במה שיחטא שהוא מרי בחק השם מצד שלימותו כי האדם הוא חסר מאד בחק השם והוא מבואר שהוא בתכלית החולשה כי אין ראוי שיענש האדם על מרי לא ישוער בו לאדם במה שהוא אדם ולזה לא ענהו איוב על זה דבר אבל גינה דבריו, ואיפשר שנאמר שהרצון בכאן שאין ראוי שיוחס לשם עם שלמותו מה שהוא עול וחסרון בחק האדם אשר הוא בתכלית החסרון בחק השם יתברך ולזה ראוי שנשפוט שהשם בלתי עוזב לאישי האדם להיותם בעלי שכל ושופט אותם על כל מעשיהם ומה שנמצאו בלתי שומר הסידור הראוי בטובות אישי האדם ורעתם נייחסהו אל סכלותינו לבלתי שערינו במקרים ההם הרבה מה שנחשוב במקרים שיהיו רעים ויהיו לטוב כמו שאמר בלדד במה שקדם ולא הצטרך איוב להשיב על דבריו לפי שאין בהם טענה נוספת על מה שקדם לו מהדברים וכבר קדמה תשובת איוב על כל הטענות בהם:

פרק כו

פסוק א

ביאור מלות המענה ויען איוב ויאמר:

פסוק ג

ותושיה. הנימוס והסידור האלהי הנמצא בנמצאות:

פסוק ד

ונשמת מי יצאה ממך. ונפש מי יצאה ממך והרצון מה למדת בני האדם במאמריך כי מי שילמד חבירו דבר דומה כאלו עושה נפשו בדבר המגיע לנפש בלמוד ההוא כי הנפש תשלם ותעשה בלמוד המושכלות ותהיה היא והמושכלות אשר תשיגם דבר אחד ולזה אמר ואת הנפש אשר עשו בחרן והם האנשים אשר משכום אברהם ושרה לעבודת השם ולהשגת האמת:

פסוק ה

הרפאים. הם גרעיני הזרע וקראם רפאים להיותם קודם הזריעה כמתים וימצא להם כח נפשי כשנזרעו וזה פלא גדול ואמר זה בצמחים אשר יצמחו בקרקע הים והנהרות כמו האלמוג והדומה לו ממה שיצמח תחת המים וזה פלא שיגיע פועל השם באמצעות

הגרמים השמימיים לכמו אלו המקומות ולא ימנעום המים והארץ אשר עליהם משיגיע שם פועל הכוכבים או ירצה ברפאים הדומימיים והם המחצבים כמו המתכות ושאר הדברים ההוים בבטן הארץ מתחת המים ותחת שוכניהם מצד האידים אשר ימציאו שם הכוכבים כמו שהתבאר בטבעיות וקראם רפאים להיותם כמתים שאין בהם כח נפשי כלל והנה זה הביאור יותר נאות מצד הלשון כי לפי הביאור הראשון היה ראוי שיאמר הרפאים יצמחו:

יחוללו. יבראו:

ושוכניהם. ומתחת שוכניהם:

פסוק ו

שאול. הוא המטה במוחלט והיא מרכו הארץ ואמר זה על צד ההפלגה וגוזמא רצוני שאפילו במקום ההוא יגיע פועל השם יתברך כאילו היה ערום שלא יהיה למעלה ממנו גשם יכסהו וימנעהו מקבול פועל הגרמים השמימיים וקרא המקום ההוא אבדון ג"כ להיותו יותר רחוק מקבול פועל הגרמים השמימיים מכל מקומות הארץ ולוה היה נעדר השלמות יותר משאר חלקי הארץ כי המות והאבדון ייוחס לנעדר הצורה והשלימות:

פסוק ז

על בלימה. על מה שאין לו מציאות בעצמותו והוא מרכז הארץ כי עליו נתלית הארץ כמו שהתבאר בטבעיות:

פסוק ט

מאחז פני כסא. מאחז ומעבה האויר אשר על פני רקיע השמים אשר נקרא כסא כאמרו השמים כסאו:

פרשז עליו עננו. ובזה האופן פרש עליו עננו ר"ל כי בהתעבות האויר ההוא יתחדש ממנו הענן כמו שהתבאר בספר האותות:

פסוק י

חג. הגביל וייחסו למחוגה לפי שהמחוגה מגבלת תכליות השטח העגול המתחדש בסבתה:

פסוק יא

ירופפו. יתנועעו ויזדעזעו:

פסוק יב

רגע. נח:

מחץ רהב. הנה מה שיגבה מהים על הארץ ר"ל שסבב שלא יגבה הים על החלק הנגלה מהארץ:

פסוק יג

ברוחו שמים שפרה. ברצון השם היו השמים בזה האופן מהיופי והשלימו' אשר הם בו:

חוללה. בראה:

נחש בריח. הוא דמות הנחש הנראה סובב בגלגל המזלות והוא העגול החלבי:

פסוק יד

שמץ מנהו. מעט:

ורעם גבורותיו. ורבוי גזרותיו: ביאור דברי המענה, ענה איוב ואמר מה עזרת לדעתך בהשגחה לפי מחשבותיך באלו המאמרים אשר אמרת הנה אין להם כח לעזור לדעתך ולהתנצל מהספקות אשר ספקתי על דבריך ומה יעצת עם לבבך להשיב על הספיקות אשר ספקתי לך מאין חכמה ואיפה נימוס השם בנמצאות וסדורו אשר הודעת לרוב ר"ל שמה שהגיד ממנו הוא מעט מזער, את מי הגדת אלו הדברים ומה למדת אותנו בזה הלא אני יודע יותר ויותר מנימוס פעולות השם וגבורותיו ונפלאותיו, הלא המחצבים יברא השם יתברך מתחת המים ותחת הדברים השוכנים בארץ וזה בתכלית הפלא ר"ל שיגיע שם בבטן הארץ בזה האופן מהעומק פעל הגרמים השמימיים השופע מהשם יתברך, הנה המטה במוחלט והוא מרכז הארץ הוא לפני השם כאילו הוא ערום ואין לו כסות עם כסותו אותו הארץ עד שכבר יגיע פועל השם שם עם עומקו, הנה השם מטה הצפון אשר שם היישוב על תוהו כי הוא נשען על מרכז הארץ אשר אינו כי אם נקודה ותולה הארץ על בלמה ר"ל שהיא נשענת ונסמכת על הנקודה שהיא מרכזה לא בדבר חוץ ממנה כמו שהתבאר בטבעיות וזה בתכלית הפלא, הנה הוא צורר מים בעניניו ולא נבקע ענן תחתם כאשר יוליכום הרוחות עד הגיעם אל המקום אשר ירד שם המטר, הנה השם יתברך סבה שיאחז האויר אשר על פני השמים ויתעבה מצד הקרירות ואז פירש עליו עננו כי בזה האופן יהיו הויות הענן וספר זה לפי שנעלם מהמון האנשים, גזר חק על פני מים שלא יעבור גבולו בדרך שיראה זה החלק הנגלה מן הארץ בצד הצפוני תמיד ויתהוו בו אלו ההויות עד המקום שיכלה בו היות האור עם החשך בכל יום ר"ל שיהיה קצת כל יום מימי השנה אור וקצתו חשך וזה דבר ימשך עד מרחב ס"ו מעלות וכ"ה דקים ועד שם נמשך הישוב לפי מה שספרו הקודמים ואולם שם יהיה יום אחד בשנה אין בו לילה ויום אחד כנגדו אין בו יום ומשם ואילך יתוסף זה השיעור מעט מעט עד שיגיע אל מה שתחת הקוטב הצפוני ויהיה שם ששה חדשים בשנה אין בהם לילה והם ימות החמה

וששה חדשים בשנה אין בהם יום והם ימות הגשמים, עמודי שמים ינועו ויזדעזעו והם חלקי הארץ אשר ירעשו מגערת השם בבא הרעש אשר סבתו הרוח ההווה תחת הארץ בסבת האיד העשני הנעצר שם וקראם עמודי שמים להיות השמים נסמך על הארץ כמו שהתבאר בספר השמע, בכח השם וגבורותיו נח הים ולא ירוץ על הארץ כדי שלא יטבעו ההווים שם ובתבונת השם הכה מה שיגבה מן הים על הארץ ויפסידהו, וזה כי להיות שאר המימות מתערבים במי הים והולכות בים היה ראוי שיגביהו מי הים על החלק הנראה מהארץ ויטבע אלא שהשם סבב בתבונתו שיכלה השמש ושאר הכוכבים בחומ' מימי הים בשיעור מה שיבא אליו מהנהרות עד שלא יתוסף בזה הים כלל, ברצון השם וחכמתו היו השמים בזה האופן מן היופי והשלימות אשר הם בו בבריאתם עד שאי אפשר להיותם באופן אחר יותר שלם להגיע לזה המציאות השפל מה שיצטרך אליו הגעתו מהם, בראה ידו ויצרה העגול החלבי אשר בגלגל הכוכבים הקיימים אשר בו מן הפלא וההעלם מה שכבר התבאר בספר האותות והנה אנחנו אמרנו בכל זה קצת מאמר בחמישי מספר מלחמות ה', הנה אלו הדברים אשר ספרתי הם קצת דרכי השם ומה מעט הדבר שנשמע בו בזה הספור, ואולם תוקף גבורותיו ונפלאותיו לא ימצא מי שיבין אותם: והכלל העולה מהדברים הוא מבואר ולא רצה איוב להשיב על דברי בלדד יותר מזה השיעור לפי מה שזכרנו במענה הקודם ובכלל אם היה משיב אותו עליהם לא יהיה כי אם כפל דברים לפי שכבר השיב על זאת הטענה במה שקדם וסתר אותה מהחוש:

פרק כז

פסוק א

ביאור מלות המענה ויוסף איוב שאת משלו ויאמר:

פסוק ו

יחרף יטה ומזה הענין שפחה נחרפת לאיש ר"ל שהיא נוטה מצד עבדות לצד חירות כמו שזכר הרב מורה צדק:

פסוק ח

יבצע. יגזול:

ישל. יעמוד בשלוה:

פסוק יא

אורה. אלמוד:

פסוק יג
עריצים. הם התקיפים החומסים שאר אנשים להשענם על תקפם וגבורת׳:

פסוק טו
שרידיו. הם בניו כי הם השרידים הנשארים מן האדם:

פסוק יז
וכסף נקי יחלוק. האיש הנקי יחלוק כספו ויפזרהו תחת אשר קבץ אותו הרשע והרצון בזה כי הנקי ימשול על אשר לו:

פסוק כ
תשיגהו כמים בלהות. תשיגהו בלהה אחרי בלהה בלי הפסק כמו שיגרו המים בשטף בלי הפסק:

פסוק כא
קדים. רוח קדים:

וישערהו. מענין רוח סערה:

פסוק כב
מידו. ממכתו:

פסוק כג
עלימו כפימו. עליו כפיו:

פרק כח

פסוק א
ומקום לזהב יזוקו. ויש מקום בארץ אשר יזוקו הזהב ויוציאוהו משם:

פסוק ב
ואבן יצוק נחושה. ר"ל שמהאבן יוציאו ויתיכו בעת מה נחושה והוא הברזל החזק אצי"ר בלע"ז או יהיה אבן יצוק אבן חזק מגזרת והיית מוצק והרצון בו שמאבן חזק יקח נחושה:

פסוק ד
פרץ נחל. גדל:

מעם גר. מהמקום שהיה גר בו האדם:

דלו. גבהו וכמוהו דלו עיני למרום:

פסוק ז
עיט. עוף:

שזפתו. ראתהו:

איה. הוא מין אחד מהעוף:

פסוק ח
הדריכוהו. דרכו בו:

בני שחץ. בני גאוה ותוקף והם פריצי החיות:

שחל. אריה:

פסוק ט
בחלמיש. בצור החזק:

פסוק י
בצורות. בהרים:

פסוק יא
מבכי נהרות. מהזלת הנהרות והגרתם:

חבש. עצר וסתם:

פסוק טו
סגור. זהב:

פסוק טז
תסולה. תערוך:

בכתם אופיר. בזהב אופיר:

פסוק יח
ראמות וגביש. הם מרגליות יקרות:

ומשך חכמה מפנינים. ומשיכת החכמה וההשתדלות בהשגתה יותר נבחר מפנינים:

פסוק יט
פטדת כוש. היא פטדה הנמצאת בארץ כוש והיא אבן יקרה:

בכתם טהור. בזהב צרוף ונקי:

תסולה. תערוך:

פסוק כו
ודרך. ומנהג מוגבל ומסודר:

לחזיז קולות. לברק אשר הוא סבה לקולות והרעמים או יהיה לחזיז קולות חסר וי"ו והרצון לחזיז וקולות:

פסוק כז

ויספרה. שמה בספ' וכתב אותם ר"ל ששם אותם לחק ולנמוס: ביאור דברי המענה כאשר ראה איוב שאין אחד מרעיו עונה אליו דבר הוסיף לשאת משלו על עניינו ואמר חי השם אשר הסיר משפטי בסדרו טובות האדם ורעתם בזה האופן אשר סררם ר"ל מצד הגרמים השמימיים או אמר חי השם אשר הסיר משפטי אם הענין כדבריכם שיבאו מאתו הטובות והרעות לבני האדם במשפט לפי מעשיהם וחי שדי אשר המר נפשי כי כל עוד בחיים חייתי לא תדברנה שפתי עול ומרמה להודות לדבריכם, חלילה לי אם אצדיק אתכם לומר שהאמת אתכם במה שאתם אומרים עלי שכבר חטאתי עד אמות לא אסיר תומתי ממני לומר שאני רשע וחוטא כמו שאתם אומרים עלי, בצדקתי החזקתי לומר שאני צדיק לא ארפ' ולא יטה לבבי מימי מזה הדעת אשר אני בו ומה שאתם אומרים עלי שאני נסכם לרשעים במה שאני אומר שהשם עזב את הארץ כי לפי זה הדעת לא יועיל הצדק על הרשע וזה ממה שיורה שאני לא נשמרתי מלחטא חלילה לי מזה, יהיה כרשע אויבי ומתקוממי כעול ואפשר שהרצון גם כן במה שקדם לו מהדברים זאת הכוונה בעינה והיא כי הוא יאמר כי חי השם עם האמיני שהאדם אינו נענש לפי מעשיו לא אחטא בשפתי לומר דבר עול ורמיה חלילה אם אצדיק אתכם בשארשע גם עתה שהגיע לי מה שהגיע מהרעות ללא משפט כי אז יראה לכל שצדקתם במה שאמרתם עלי שאני רשע הנה עד יום מותי לא אסיר תומתי וצדקתי ממני ולא יטה לבבי מהדרך הטוב אשר החזקתי בו מימי, יהי אויבי ומתקוממי כעול וכרשע ואולם אמר זה לשנאתו העול והרשע וזה כי למה ישובח מפני זה הדעת אשר אני בו העול והרשע, מה תקות חנף כי יגזול ויעשה חמס ואם היה שיניח השם יתברך בשלום אותו ולא יענישהו היבטח שבבא אליו הצרות יצילהו השם ממנה בצעקו אליו הלא זה בלתי אפשר לפי זה הדעת ולא לפי דעתכם כי אינו מתענג על השם ודבק בו עד שיוכל להתפלל אל השם בכל עת שירצה ותשמע תפלתו כאמרו אז תתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך ובהיות הענין כן ראו איך ראוי לכם לשפוט שאני משבח הרשע העול הלא הרשע והעול מוכן לפי דעתי לרעות כמו הצדיק ואין לו תכלית אחר זולת ההצלחה המדומה אשר הוא עתיד או מזומן שתאבד ממנו בבא יום אידו ולא יהיה לו אז המלט מזה בשום פנים ואולם הצדיק בבא יום אידו תאבד הצלחתו המדומה ותשאר הצלחתו האמתית והיא הצלחת הנפש, ואפשר שנאמר שהרצון באמרו אם על שדי יתענג וגו' הוא שהוא אומר האם יתענג זה

הרשע על השם כשתדבק בו תמיד נפשו במה שישכיל ממנו ויקרא אל אלוה בכל עת להשכיל ולדעת אותו להיות עמו תמיד עד שתגיע לו הצלחת הנפש הוא מבואר שזה בלתי אפשר כי לא תגיע הצלחת הנפש עם המדות הפחותות כמו שהתפרסם ונתבאר במה שאין ספק בו, הנני מלמד אתכם מה שביד אל אשר עם שדי איני מעלים מכם כי באמת עוזב אישי האדם אל הסידור המוגבל מצד המערכת, הנה איך תאמינו מפני זה שאני משבח את הרשע והנ' אתם כלכם חזיתם וספרתם שכב' הגיע לכם מהחו' שזה חלק אדם רשע עם אל, ונחלת התקיפים הרשעים אשר יקחו משדי ר"ל שכבר יגיעו להם רעות נפלאות כמו שספר אחר זה ואתם ידעתם שכל ראיותי על דעתי אני לוקח מהחוש, וכאשר היה זה כן שלפי המוחש יראה שכבר הגיעו מן הרעות הנפלאות לרשעים אבל שאני חלקתי עמכם במה שאמרת' שלא ימלט רשע שלא יקרה לו כך וטענתי שכבר יראה מהחוש שיגיע לקצת הרשעים הצלחה ולא יגיע שום עונש עד יום מותם איך תאמינו שאני משבח הרשע ולמה זה הבל תהבלו לומר שאני בוחר אורח הרשעים אשר היו בדור המבול ואנשי סדום ועמורה, הנה כמו שספרתם יקרה הרבה שאם ירבו בני הרשע יהיה תכליתם למות בחרב וצאצאיו לא ישבעו לחם והשרידים הנשארים ממנו והם בניו יקברו במותם שלא יעזבום עד שתצא נפשם לגמרי ולא תבכנה על מותו ומות בניו לרשעתו אפילו אלמנתו, אם יצבור כעפר כסף ויכין מלבוש ללבוש עד שימצא לו בשפע כמו החומר, הנה יכין הלבוש ואיש צדיק ילבשהו והכסף אשר קבץ יהיה לנקי ויחלקהו ויפזרהו כאשר ירצה, בנה ביתו כעש ר"ל שביתו יהרס בקלות כבית העש וכסוכה אשר עשה נוטר הכרמים שאין לה קיום, עשיר ימות ולא יאסף לקבורה אך יסחב סחוב והשלך כקבורת חמור כל כך ימות ויכלה במעט זמן עד שבזמן אשר יוכל האדם לפקוח בו עיניו יהפך מיש לאין, תשיגהו כמים בלתות ר"ל שיבאו אליו בשטף ובמרוצה ובלילה תגנבהו סופה ורוח קדים ויניעהו ממקומו לפחדו מהצרות הבאות עליו ולא יוכל להמתין עד אור הבקר אבל ינוס בלילה, ישלך עליו השם מכותיו ומכאוביו ולא יחמול ממכתו כרוח קדים יברח ויחשוב להמלט, יספוק על שברו כפיו כל איש וישרוק עליו ממקומו לרוב התימה על מה שיקרהו מהרע הנה זה הוא מה שספרתם שכבר ימצאו הרבה שיקרה לרשעים אלו הרעות ואני לא חלקתי עמכם בזה אבל בארתי בחוש שזה לא ימצא בכל הרשעים אבל כבר ימצאו בהם מצליחים ולא ישיגם שום עונש ואמנם היתה אצלי הסבה ברע שיקרה לרשעים ולטובים כי לכל אלו העניינים הנמצאים בזה העולם השפל ימצא קץ וגבול וזה שכבר ימצא בקצת העתים במקום מה מהארץ שיצא ממנו הכסף להתחדשו אז שם וכן ימצא בארץ מקום אשר

יזוקו ממנו הזהב ויוציאוהו משם וכן ימצא במקום מה מהארץ שיוציאו ממנה הברזל להתחדשו שם אז ויצוק האבן נחשת והוא הברזל החזק ר"ל שכבר הוציאוהו משם בעת מה, לפי שהשם שם קץ להעדר ההוייה אשר במקומות מהארץ וכאשר יבא קצם יעשו שם כמו אלו ההויות, ושם גם כן קץ לכל תכלית אשר הוא חוקר ומבקש במה שיורוהו אבן אפל וצלמות ר"ל החומר הראשון אשר עמו ההעדרים כולם והוא סוף כל הדברים ההווים או קרא אבן אופל וצלמות היסוד הארצי כי הוא בתכלית מההעדר ביחס אל שאר הנמצאות המוחשות בקצת העתים יפרוץ נחל ויגדל מאצל המקום שהיה האדם גר שם קודם זה להיותו יבשה לפי שליובש המקום ההוא קץ וגבול וימצא גם כן הפך זה והוא שהמים החזקים הנשכחים מני רגל וגבהו מאנוש עד אשר לא עבר אדם שם לרוב עמקם ינועו ויכלו וישוב יובש במקום ההוא אשר היה בו הנהר ההוא כבר תמצא ארץ שתצא ממנה לחם להיותה טובה לזריעה ובבא קצה יהפך תחתיה כמו אש שייבשה וישרפה עד אשר לא יעבד בה ולא יזרע, כבר ימצא מקום אשר אבניו הם ספיר ובו ימצאו עפרות זהב ויבאו שם האנשים תמיד לקחת הספירים או הזהב ובבא קצו יהיה חרב עד שאפילו העופות והחיות לא יבאו שם, בבא קץ ההרים החזקים ישלח השם ידו ויהפכם משרש בסבת הרוח הנסגר בבטן הארץ, בצורים החזקים בקע יאורות בקצת העתים בבא קצם וקודם זה ראתה העין כל יקר אשר בהם להיות יבשה והפך זה כי בקצת העתים עצר השם הזלת הנהרות ומה שיהיה נעלם בקרקעם יוציא לאור ותראהו העין ובהיות הענין כן רצוני שיש קץ ותכלית לכל אלו הדברים החומרי' הוא מבואר שאין ראוי שתקרא ההצלחה באלו הקניינים החומריים הצלחה לפי שכלם יאבדו בבא קצם ובזה הענין שוים הרשעים והצדיקים ואחר שלצדיקים הצלחה אמתי' ויהיה הצלחת הנפש מה שאינו לרשעים והם שוים בהצלחה האחרת לרשעים הוא מבואר שאני משבח הצדיק על הרשע, והנה איוב החל לספר מעלות החכמה והבינה וקושי המצאם ושלא יגיעו בה כי אם ביראת השם וסור מרע ולזה הוא מבואר ג"כ שכבר יגונה הרשע וישובח הצדק מזה הצד והחל ואמר והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום הבינה שיקח האדם אותה משם הנה היא נעלמת מהאדם עד שלא ידע ערכה ולא תמצא בחלק מהארץ אשר שם החיים והוא החלק הנגלה מהארץ ולא בתהום, ולא בים אשר הוא מקיף בשאר חלקי הארץ, ואולם אמר זה שלא יחשוב חושב שיהיו במוחשות די בהקנאת החכמה כי כבר התבאר בספר הנפש שאין בהם די בקנין המושכלות שהוא שצריך שיהי' בכאן שכל פועל בנו אלו המושכלות ומקנא אותם לנו ועם זה כבר נתבאר בס' מלחמות ה' שאין כח בנו להשיג זה הנימוס והסידור אשר לנמצאות כפי מה שהוא עליו והוא הענין אשר היה

בו זה הנימוס והסדור אחד ושזאת המדרגה לא תמצא בשלמות כי הם לש"י לבדו ולזה לא ידע ערך החכמה בשלמות כי אם הש"י, ואולם יתחלפו מדרגות האנשים בחכמה לפי התקרבם אל זה הנימוס במושכל אשר בנפש הש"י ורחקם ממנו, ואמר שלרוב מעלת החכמה לא יותן זהב תחתיה ולא ישקל כסף מחירה ולא תערך בזהב אופיר ולא בשוהם יקר וספיר לא ישוה להם זהב וזכוכית לבנה ולא תמירנה כלי פז ראמות וגביש אשר הם אבנים יקרים מאד לא יזכר אחד מהם לפני החכמה ומשיכת החכמה והשתדלות בקנינה יותר ערב ויותר יקר מפנינים, לא ישוה לחכמה הפטדה הנמצא' בכוש שהיא יקרה מאד בזהב טהור לא תערך, ואולם אמר זה להורות כי קנין החכמה יותר מכל הקניינים האחרים ולזה לא יעזוב המשכיל הדרישה בחכמה מפני ההשתדלות בקנין אלו ההצלחות המדומות והוא ג"כ יותר ערב לפי שאין יחס אל העריבות המגיע לנו בקניינים המדומים עם העריבות המגיע לנו בהשתדלותינו בחכמה, והחכמה מאין תבא ר"ל איזה דבר יהיה התחלה והצעה אל הגעת החכמה לנו ואי זה מקום שתגיע לנו הבינה ממנו, והנה היא נעלמת מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה עם הגביהו לעוף ויתכן שיהיה מרחוק, אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמע החכמה ר"ל כי מצד ההעדר והמות הנמצא לאלו ההוים ובכלל מצד החסרון הנמצא בחומר הראשון אשר להם נשפוט שבכאן סבה היא שכל תקנה לו אלו הצורות, והאריך מפני זה אל החקירה בטבע המושכל אשר לנמצא נמצא מאלו הנמצאים השפלים אשר הוא החכמה ואז נדע כי הש"י הוא לבדו אשר אצלו הידיעה בשלימות בזה הנימוס אשר לנמצאות כי הוא יעשה כל הנמצא ויביט לקצות הארץ לעשות שם מעשהו ותחת כל השמים יראה, לעשות לרוח משקל ומים תקן במדה ר"ל שהוא ישתדל שיהיה שווי בין היסודות שיהיה האויר והמים כשיעור הראוי וכן הענין בשאר היסודות כי זה השווי אמנם יהיה בהם מפני שני דברים מפני השווי אשר ביניהם בעצמם בכמות ובאיכות ומפני השווי אשר בסבות הפועלות אותה בשובם בסיבוב כי בזה ישמר השווי אשר בין היסודות והוא ענין בתכלית הפלא והחכמ' בעשותו למטר חק ונימוס עד שלא יהיה ביותר מהראוי כדי שלא יגבר היסוד המימי יותר מהראוי, ובעשותו דרך ומנהג לחזיזים ולרעמים עד שלא יגבר האש והרוח יותר מהראוי, הנה ביסדו העולם על המנהג והחק ראה החכמה וכתב אותה ר"ל ששם אותה לחק ולנימוס והכינה וגם חקרה עד שיסדר אותם באופן היותר שלם, ואמר לאדם הן יראת ה' היא דרך אל שיגיע החכמה לו וסור מרע הוא הצעה אל הגעת הבינה לפי שאי אפשר שיגיע שלמות הנפש עם הטרדה בתאוות הגופניות וזה מבואר בנפשו ולזה הוא מבואר שלא ישובח העול והרשע לפי דעת איוב כי הוא מונע הגעת הצלחת הנפש

אשר היא ההצלחה האנושית: והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב התנצל במה שאמרו לו שכבר יראה מדעתו בענין ההשגחה שהוא משבח הרשע ומתהלך בו אחר שאינו מאמין שיגיע העונש לרשעים בסיבת רשעם וזהו מה שהניע הרשעים הקודמים אל שיתנהגו בתכונת הרשע ר"ל האמינם שהש"י עזב את הארץ והוא שיאמר בתשובה בזה שחלילה לו מרשע שיבחר מפני זה הדעת הרשע והעול וזה שאע"פ שנודה שכבר יקרה שתהיה לרשע הצלחה מה אין ראוי מפני זה שיחשק ענייננו כי הוא מוכן למקרי הזמן אין לו המלט מהם בשום פנים כמו הענין בצדיק וזה שאיוב היה מאמין שהענין אחד בצדיק וברשע בטובות המדומות בשכבר ימצאו רשעים רבים יגיעו להם רעות נפלאות עד שמטבע אלו ההצלחות שיעמדו בסוף בהכרח להיותם חמריות ובהיות הענין כן ר"ל שהצדיקים והרשעים הם שוים בענין זאת ההצלחה המדומה והיתה לצדיקים הצלחה נצחית ערבה ויקרה מאד והיא החכמה והבינה אשר היא הצלחת הנפש אשר לא תגיע אלא ביראת השם ובהשמר מהרשע והעול הוא מבואר שיותר נבחר מאד לפי דעת איוב הצדק מהרשע:

פרק כט

פסוק א
ביאור מלות המענה ויוסף איוב שאת משלו ויאמר:

פסוק ג
בהלו נרו כאשר היה מאיר נרו:

פסוק ד
חרפי. נערותי והוא מענין חורף כי אז יחל זמן הזריעה:

פסוק ו
בחמה. בחמאה:

יצוק. יהיו נובעים ממנו:

פסוק ז
שער עלי קרת. בשער העיר אל הקריה ר"ל על העיר:

פסוק י
קול **נגידים נחבאו**. גם הנגידים שתקו לבשתם ממני:

פסוק יא
ועין ראתה ותעידני. העין אשר ראתה היתה מגדלת ומנשאת אותי ויהיה ותעידני מענין עד לאומים או יהיה פירוו שהעין אשר ראתה אותי העידה על צדקתי ותם לבבי:

פסוק יג
ארנין. אעמיד בשמחה וברננה:
מתלעות. הם השינים אשר יטרפו בהם הבעלי חיים בעלי המתלעות והנה אמר זה דרך משל להורות כי הוא היה מכניע הרשע ומכריחו להשיב מה שהיה חומס:

פסוק יט
בקצירי. בענפי:

פסוק כ
וקשתי. וכחי וגבורתי:
תחליף. תתחדש:

פסוק כא
ויחלו. וימתינו ויקוו:
וידמו. וישתקו:

פסוק כב
לא ישנו. לא ישתדלו לקחת עצה אחרת:
תטוף מלתי. תזל אמרתי והטעם שישאלו קצתם לקצת מה אמר איוב ויאמרו קצתם לקצת מאמרי:

פסוק כג
ופיהם פערו למלקוש. ופיהם פתחו לשאול עצתי כמו שיקוה אדם למלקוש ויבקשנו:

פסוק כד
לא יפילון. לא יחסרו אור פני ר"ל שלא יקלו בי מפני שחקי אליהם ולא תסו' יראתי מעל פניהם:

פרק ל

פסוק ב
כלח. זמן:

פסוק ג
בחסר ובכפן גלמוד. בסבת חסרונ' והרעב אשר הם יהיו יחידי' בלי חברה:

העורקים ציה אמש ומשואה. הרודפים ארץ ציה ובאים אליה ורודפים מקום החשך והוא שקראו אמש ורודפי' המקומות השוממים ר"ל מקום המדבר והם שקראם שואה ומשואה:

פסוק ד

הקוטפים מלוח עלי שיח. מרוב חסרונם הם כורתים עשב נקרא שמו מלוח על האילן לאכול העשב ההוא אע"פ שאין העשב ההוא נאות לאכילה:

ושורש רתמים לחמם. הוא מזונם ולחמם להעדר המזון שם מה מהם והנה הרתמים הו' עשב נקרא כך או יהיה לחמם מקור ותהיה הלמד משמשת ויהיה עניינו לחמם עצמם כי יצטרך להם מה שיחממם בעבור עמד' במקומות הקרי' באין מחסה:

פסוק ה

מן גו יגורשו. מתוך העיר יגורשו:

פסוק ו

בערוץ נחלים. הוא הנקיק שעושה הנחל סביבותיו:

חורי עפר וכיפים. מחילות עפר ונקרות הסלעים:

פסוק ז

בין שיחים ינהקו. בין האילנות יצעקו:

תחת חרול יסופחו. תחת הקוצים יתנגעו ויתנגפו להכנס הקוצים בבשר' ויהיה יסופחו מענין ספחת או יהיה ביאור יסופח יתאספו ויתחברו מגזירת ספחני נא:

פסוק ח

נכאו. הוא מעניין נכה רוח ומבנין נפעל והרצון שהם שפלים ונכנעים יותר מהארץ:

פסוק ט

נגינתם הייתי. ללעג הייתי להם כמו אני מנגינתם:

למלה. שלא ידברו כי אם בי:

פסוק י

לא חשכו רוק. לא נמנעו לרוק כשראו אותי מרוב בזותם אותי:

פסוק יא

כי יתרי. מענין מתריה':

פתח. התיר:

ורסן מפני שלחו. רסן היראה אשר היה להם ממני קודם שקראוני אלה הצרות שלחו והסירו מפני:

פסוק יב
על ימין פרחח יקומו. על ימיני יקומו הילדים והנה נקראו הילדים כן להמצא הפרח בתחלת הווית הפרי וכזה אמרו חז"ל פרחי כהונה:

שלחו. דחו:

ויסלו. וידריכו:

פסוק יג
ולהוותי יועילו. לשברי יעזרו:

פסוק יד
כפרץ רחב יאתיו. כפרץ רחב שיבאו בו המי' בשטף יבאו עלי:

פסוק טו
נדיבתי. נפשי וכן ישועתי וקרא הנפש נדיבה כי יגיע מנדיבות' עד שתגיע חקו כל א' מהאברים וקראה ג"כ ישועה לפי שהיא מושיע' הגוף ושומר' אותו מדת ימיו כמו שהתבאר בטבעיות:

פסוק טז
תשתפך נפשי. ישתפכו חיי:

פסוק יז
נקר. נקב:

ועורקי לא ישכבון. ועורקי הדופקי' לא ינוחו ר"ל שלא תשקוט תנועתם כלל עם השינה לחוזק המכאוב ורוב החום הנכרי אשר בי:

פסוק יח
יתחפש. ישתנה:

כפי כתנתי יאזרני. כמו שיסוב פי הכתונ' את הצואר כן יסובבני חליי:

פסוק יט
הורני לחומר. תשליכני אל הטיט ואל העפר:

פסוק כ
עמדתי. שתקתי:

ותתבונן בי. ולא תתבונן בי:

פסוק כא
בעוצם ידך תשטמני. בתוקף כחך תשנאני:

פסוק כב
ותמוגגני תושיה. אתה תמוג ותסיר ממני התושי' והנימוס אשר הייתי מתנהג בו:

פסוק כג
ובית מועד לכל חי. הבית אשר הוא נועד לכל חי והוא הקבר:

פסוק כד
בעי. שרשו בעה ובא בשקל מרי ועניינו תפלה או תהיה הבית משמשת ועניינו בשממון:

בפידו. באידו:

שוע. צעקה תפלה או יהיה מענין נדיבות:

פסוק כה
עגמה. דאגה:

פסוק כז
רתחו. מענין רתיחה:

ולא דמו. ולא נחו מהרתיחה:

פסוק כח
בלא חמה. בלא שמש והרצון שאין היותי קודר מפני ששזפתני השמש:

פסוק כט
לתנים. שקולם קול נהי וכן קול בנות יענה:

שחר. מענין שחרות:

פסוק ל
חרה. נתיבשה:

פרק לא

פסוק ג
ונכר. איד זר ונכרי:

פסוק ה
ותחש. ותמהר:

פסוק ז
מאום. כמו מום בלא אלף או יהיה כמו מאומה והרצון בזה אם דבק בכפי דבר מגזל וחמס:

פסוק ח
וצאצאי ישורשו. והצמחים אשר לי בקרקעות יעקרו משורש או ירצה בזה והבנים אשר אני עתיד להוליד ימותו ויעקרו מן העולם והביאור הראשון יותר נכון:

פסוק י
תטחן לאחר אשתי. הוא מענין טחינה ברחים:

פסוק יא
זמה. דבר כיעור:

פלילי. נשפט בעצמו לחוזק העון:

פסוק יב
תשרש. תעקר:

ויכוננו ברחם אחד. ר"ל שפועל אחד כונן אותנו ברחם אשר נוצרנו בו:

פסוק טז
ועיני אלמנה אכלה. שאמנע ממנה משאלות לכה:

פסוק יח
גדלני. גדל עמי:

פסוק כג
ומשאתו. ומרוממותו:

פסוק כד
כסלי. מבטחי:

ולכתם. ולזהב:

פסוק כו
אור כי יהל. שמש כי יאור וכמוהו צר ואור חשך בעריפיה:

פסוק כז
ויפת. מענין פיתוי והסתה:

פסוק כט
בפיד. באיד:

והתעוררתי. ושמחתי והרצון האם נתעוררתי להתנועע תנועת הגיל והשמחה:

פסוק ל
באלה. בקללה:

פסוק לא
מתי אהלי. אנשי אהלי:

פסוק לב
לארח. לדרך כדי שאראה האורחים בבואם ואספם הביתה:

פסוק לג
בחבי. בסתרי:

פסוק לד
אערוץ המון רבה. הייתי יכול לשמור המון רבה מהאנשים:
ובוז משפחות יחיתני. האיש הנבזה שבמשפחות יכניעני ויבזני או ירצה בזה האיש שהוא מהמשפחות היותר נבזות:

פסוק לה
תוי. סימני ותוי מגז' והתוית תיו:
יעננני. יעיד לי או יהיה הרצון בתוי תאותי ויהיה חסר אלף ויהיה ביאור יענני יענה אותי בהתווכחי עמו על טענותי כי כבר חשק איוב זה כמו שזכר במה שקדם:

פסוק לו
אענדנו. אקשרנו:

פסוק לט
הפחתי. הדאגתי:

פסוק מ
באשה. הוא מין ממיני החוח מגזרת ויעש באושים והרצון בזה שכאשר יזרע בארצו לא תוציא צמחה אבל יצמחו בה קוצים וחרולים: ביאור דברי המענה הוסיף איוב לשאת משלו מתנצל שלא חטא ומתרעם על רעיו המיחסי' לו עול ורשע ואמר מי יתן אותי והייתי על האופן שהייתי בימים הקודמים אשר היה השם שומר אותי ר"ל שהייתי מצליח כאש' היה נרו מאיר על ראשי עד שלאורו הייתי הולך בחושך ואור לי, כאשר הייתי בנערותי בחבר' השם עלי אהלי ר"ל שלטוב הצלחתי הייתי נעזר בכל מה שארצנו, בעוד שהיה השם עמי היו סביבותי נערי לשמש אותי, ברחוץ דרכי בחמאה מרוב ההצלחה הבאה אלי והוציא לי הש"י שמן מצור, הנה אז כאשר יצאתי בשער על הקריה והכנתי מושבי ברחוב ראוני נערים ונחבאו לבשתם ממני וישישים קמו עמדו לכבדני, השרים והנגידים אשר היו מדברים מנעו דבריהם בבואי מיראתם ממני וכ"ש שאר האנשים, לפי שהאוזן אשר שמעה פעולתי וצדקתי היתה מאשרת אותי

והעין אשר ראתה מעידה על צדקתי ותם לבבי, וזה שכבר הייתי ממלט העני כשהיה משוע מהחמס הנעשה לו והיתום אשר לא היה עוזר לו, האיש האוב' ממרירותי ועליו היתה באה ברכתו עלי רוצה לומר שהוא היה מברך אותי במה שהייתי חוננו והאלמנה המרת נפש הייתי מעמיד שמחה מרוב הטבתי לה, צדק לבשתי ומרוב שקדי בו וילבשני ר"ל שהוא בא אלי שאלבשהו וזה כי כשתתחזק זאת התכונה בלב האדם יבאו העניים והמרודים אליו ויהיה זה סבה אל שיחזיק יותר בזאת התכונה ובזה לבשתי משפט ויושר כמעיל וצניף שיסובבו האדם ויקיפו אותו, עינים הייתי לעור ורגלים לפסח ר"ל שהייתי עוזר אותם ומשלים חסרונם כפי היכולת, הנה הייתי לאביונים כאב להושיע אותם מחומסיהם וכאשר לא ידעתי הריב אחקרהו לאמתו, וכאשר מצאתי האמת הייתי מכריח העול בחזקת היד להשיב את העשוק מה שהיה חומסו, ומפני היות מעשי בזה האופן מהשיוד והצדק הייתי בוטח שאמות עם היותי בקיני רוצה לומר שלא ימותו בני בחיי ולא יחרב ביתי והייתי בוטח שיארכו ימי עד שיהיה מספר ימי חיי כחול אשר על שפת הים לרוב, ואומר כי בזכותי זה יהיה שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי רוצה לומר שלא יחסר לי ההון אשר הייתי ניזון ממנו וחבא לי הטובה מכל צדדי ואצמח תמיד ואגדל בקנייני כצמוח האילן אשר יבא לו המזון מלמעלה ומלמטה, והייתי בוטח שיהיה כבודי מתחדש עמי תמיד ר"ל שלא די שיתקיים בי כבודי אבל יתוסף תמיד לטוב פעולתי וכחי וגבורתי יתחזק תמיד, הנה הנגידים והשרים שמעו אלי כשהייחי מדבר לעשות כדברי והם היו מיחלים ומקוים לדברי קודם דברי ויחרישו עד שתבא עצתי ובבא עצתי לא ישנו לקחת עצה אחרת אבל יקבלום ויקיימוה עליהם תטיף מלתי שיאמר אחד לאחד מה שאמרתי אני, והנה היו מיחלים לעצתי כמו שייחל האדם למטר ופיהם יפתחו לשאול עצתי כמו שישאלו האנשים המלקוש מאת הש"י, הנה כאשר אשחק ואלעג עליהם היו כאילו הם בלחי מאמינים שאני משחק ולא היו מפילים ומחסרים מפני יראתי אשר היתה על פניהם לשחוק עלי ולהתל בי, כאשר רציחי לבחור דרכם וללכת עמהם הייתי יושב בראש והייתי שוכן ביניהם כמלך בגדוד שהוא נורא וכאיש המנחם אבלים שהם נותנים לב לשמוע דבריו להסיר מעליהם יגונם או יהיה ביאור אבחר דרכם אני הייתי בוחר להם הדרך אשר ילכו בה בדבר דבר ממה שיעשוהו כי הם יבקשו עצה ממני והייתי יושב בראש כאשר הייתי יושב ביניהם, ועתה התהפך הזמן עד שילעגו עלי צעירים ממני לימים אשר אבותם היו פחותים כל כך עד שהייחי מואס לשית אותם על כלבי צאני לשמור אותי כי היו פחותים בכל דבר, גם בכח וגבורה לא היו שוים כלל עד שלפחיתותם אבד הזמן עליהם כי אין בהם תועלת כלל כל כך הם פחותים עד שהיו

גלמוד מאין חברה בסבת החסרון והכפן אשר היה להם תמיד ולזה היו רודפים למקום ציה וחשך ואפלה להסתר שם לכסות קלונם, מרוב החסרון והרעב היו כורתים מלוח על האילן לאכלו ושרר רתמים היה לחמם ומזונם עם היות אלו הדברים בלתי נאותים להיות מזון לאדם, מתוך העיר יגורשו מרוב ביישם אותם יריעו עלימו בהכנסם שם כמו שיריעו על הגנב ולזה היו הולכים בנקיק הנחל להסתר שם מהרוח ובחורי העפר ובחורי הסלעים, בין האילנות יצעקו מהרעב והעירום ותחת הקוצים והחרולים יתנגעו ויתנגפו להכנס בקלות הקוצים בבשרם להיות ערומים, הנה אלו האנשים אשר שחקו עליהם בני אנשים נבלים ובני אנשים בלי שם רוצה לומר שלא נשאר להם שם לפחיתותם אשר נכנעו ושפלו יותר מן הארץ, והנה אמר זה לפי מה שאחשב כנגד צופר שהיה צעיר ממנו לימים וחרף אותו ובזהו מאד או אמר זה כנגד בלדד וצופר כמו שזכרנו במה שקדם, ועתה נגינתם הייתי ללעג ושחוק עלי כל היום ואהי להם למלה כי לא היו מדברים כי אם בבזיונותי עם היותם צעירים ממני לימים, והיותם בני פחותים זה האופן מן הפחיתות יתעבו אותי ורחקו ממני והקלו בי כל כך עד שבהביטם בי היו רוקקים למאסם אותי, והסבה בזה כי השם יתברך פתח היתר אשר היו נקשרים בו האנשים קודם זה ליראתם ממני ויענני מפני זה כל אחד מהן ורסן היראה אשר היתה להם שלחו והסירו מפני, על ימיני יקומו ילדים ודחו רגלי להפיל אותי וידריכו עלי אורחות אידם מרוב התמדתם להזיק לי, היתה הדרך ההיא אשר דרכו בה להזיקני סלולה ודרוכה כמו הדרך שידרכו בה רבים, כאשר רציתי להשתדל בדבר מה נתסו נתיבתי עד שיבצר ממני אשר יזמתי, הנה הם עוזרים לשברי רוצה לומר להוסיף שבר על שברי ואלו האנשים אשר היו בני נבל לא היה עוזר להם מקדם לפחיתותם, או יהיה ביאור אמרו להוותי יועילו כאילו הגיעם תועלת בשברי ולזה ירצו להזיקני, בפרק רחב שיעברו בו המים בשטף ובמהירות כן יבאו אלי אלה הפחותים להכאיבני תחת השואה הבאה עלי התגלגלו לבא אלי בכאב להוסיף מכאוב על מכאובי, נהפכו עלי בלהות תרדוף כל אחת מהם ברוח נפשי ותרדוף נפשי כמו העב שתעבור בקלות, ועתה הגיעני מחוזק המכאובות עד שכאילו נשתפכו חיי אצלי ונשלכו ויאחזו אותי ימי עוני הפך מה שהייתי חושב שיתמיד אותי השם הצלחתי ויאריך ימי לטוב מעשי, לילה נקר החולי עצמו מעלי ועורקי לא תנוח תנועתם כלל עם השינה מחוזק המכאוב והחום הנכרי אשר בתוך גופי, ואמנם אמר זה לפי שדפק האיש הישן אינו דופק בחוזק כמו רפק האיש הניעור מפני הכנס החום הטבעי בעת השינה בפנימי הגוף כמו שהתבאר בטבעיות, ברוב כח החולי ישתנה לבושי מצד הליחה הסרוחה היוצאת מכל גופי ומטנפ' תמיד בגדי כפי כתנתי שיסובב צואר וכן

יאזרני חליי סביב גופי, השליכני החולי לחומר ונמשלתי כעפר ואפר כאילו אין בי חיים, ועל זה החמס הנעשה לי אצעק אליך ולא תענה אותי או אם עמדתי ושתקתי מלזעוק אליך לא תתבונן בי להשגיח עלי ולהציל אותי, תהפך לאכזר לי עד שתכני באלה המכות האכזריות ותשנא אותי בתכלית השנאה להכות אותי בכחך מכת אויב תגביה אותי ותרכיבני על הרוח שיבלבלני ויניעני הנעות חזקות ותסור ממני התושיה אשר הייתי מתנהג בה מרוב הבלבול והערבוב אשר ערבב שכלי זה המכאוב, הנה ידעתי כי אל מות תשיבני ולבית אשר נועד לכל חי והוא הקבר ואף על פי שאלו האנשים מנחמים אותי תנחומי הבל, אך לא ישלח יד לעזור מהמות הבעי והדרישה אשר ידרוש האדם מהש"י ואע"פ שבעת המות ימצא לאנשים צעקה אל השם עד שהוא כמו מפורסם לכלם שהצעקה אל השם תועיל הנה אין כח בזה המפורס' שיסתור דעתו אשר יחייבהו החוש וההקש כמו שקדם רצוני שאין התפלה מועילה בזה, ואפשר שנאמר שהרצון בזה כי אף על פי שאני מיחס לשם יתברך בהשתלשלות הסבות שהוא יביאני אל מות הנה באמת הוא לא ישלח יד בעי ובשממון הבא לאלו הנמצאות השפלות שאע"פ שבידו הבא עליהם ימצא לנמצאות נדיבות רוצה לומר שבזה האופן יגיע נדיבות הפועל להויות בזה העולה השפל כי ההוויה לא תהיה לדבר כי אם בהפסד לדבר הנה לא נשפוט מפני זה שההפסד מכוון לעצמו אבל הוא בלתי מכוון וההוויה מכוונת, ואילו היה אפשר לצורות האלו שתעמודנה בחמריהם לנצח לא היה מנעם מזה הש"י אבל ישים בהם כלים לשמור מציאותם כפי מה שאפשר, האם לא בכיתי לקשה יום ועגמה נפשי לאביון להיותי מיצר בצרתם כי יבא עלי העונש שבכל העניינים אשר קויתי שיבא טוב בא רע וכאשר הייתי מייחל לאור ויבא עלי אופל הצרות, מעי רותחו בחום השחין ולא דמו ולא נחו מהרתיחם ובאוני ימי העוני, מרוב הצרות הלכתי קודר בלא חמה ששזפתני מרוב צרותי לא אבוש לזעוק בקהל, אח הייתי לתנין ורע לבנות יענה לקונן תמיד ולעורר נהי, עורי נשתחר מעלי מעוצם החום ועצמי נתייבשה מרוב היובש, ונהפך לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים הלא באמת אם לא הייתי מיצר בצרת הקשי יום והאביונים והייתי שמח לאידם היה ראוי שיבאו עלי אלו העונשים אכן הייתי מיצר מצרתם ולמה באוני הצרות האלו, הנה כרתי ברית לעיני שלא להסתכל על בתולה להשתדל לשכב עמה ליראתי מעונש השם כי מה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים למי שיעשה כמו זה הפועל, הלא לעול ראוי שימצא איד ואיד זר ונכרי לפועלי און ולמה בא אלי זה האיד הנכרי, הלא הש"י יראה דרכי ויראה אם הלכתי בדרכי שקרות ואם מיהרה רגלי ללכת על דבר מרמה כאשר ישקלני השם במאזני צדק אז ידע תומתי ולזה הוא מבואר שלא

הייתי ראוי אל שיגיע השם אלי זה העונש, אם נטתה אשורי מני הדרך הישרה והלך לבי אחר עיני לחשוק ולחמוד מה שאיננו לי ובכפי דבק דבר מגזל תבואני זאת הקללה שמה שאזרע בקרקעותי יאכל אחר והצאצאים אשר לי בקרקעותי ישורשו ויעקרו, אם נפתה לבי על אשה בעולת בעל ועל פתח רעי ארבתי לבא אליה תבואני זאת הקללה והוא שתטחן לאחר אשתי וישכבו עמה אנשים אחרים ואולם זכר הטחינה כי היא היתה אז מהעבודות המיוחדות אשר תעבוד בהם האשה את בעלה והוא מבואר שלא יהיו מהאשה לזולת בעלה כמו אלו העבודות אם לא בסבת העוני המופלג או בסיבת הניאוף, והנה זה המנהג היה נמשך עד זמן רבותינו ז"ל ולזה זכרו הטחינה בעבודוח שהאשה עושה לבעלה, ואפשר שתהיה זאת הקללה שימות ותהיה אשתו לאחר לאשה ולזה אמר שתעש' לאחר זאת העבודה שלא היתה בזמן ההוא כי אם מהאשה לבעלה ויהיה לה איש אחר זולתו וישגלנה ולזה אמר ועליה יכרעון אחרין, כי הוא זמה והוא עון פלילי אם הייתי משתדל לנאוף עם אשת רעי, כי אש היא עד אבדון תאכל ותכלה ותשרש ותעקר כל תבואתי אם הייתי חומד אשר לרעי והיה דבק בכפי דבר מחברי שלא כדין רוצה לומר שכבר היה נשמר מאלו הרעות ליראתו מהש"י מהעונש אשר היה חושב שיגיע למי שהיה עושה אותם, האם הייתי מואס משפט עבדי ואמתי בהתווכחם עמי מצד שפלותם ועוצם ידי הלא באמת הייתי נשמר מזה ליראתי שיגיעני עונש מהשם, כי מה אעשה כי יקום אל לשפוט אותי וכי יפקוד ויבדוק ענייני ויבחנם מה אשיבנו ואי זה התנצלות יהיה לי, הלא מי שעשני בבטן הוא ג"כ עשהו ופועל אחד בעינו והוא הש"י כונן אותנו ברחם אמנו אחד ולזה אין ראוי שאתגאה עליו עד שאמאס משפטו בריבו עמי, האם הייחי מונע מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה שאמנה ממנה משאלות לבה, והייתי אוכל פתי לבדי מזולת שאאכיל ממנו ליתום, הנה אין הענין כן כי מנעורו הייתי בזאת התכונה שהיה גוזל עמי היתום כאילו הייתי אב לו ומעת צאתי מבטן אמי הייתי מנחם האלמנה ומדריך אותה אל מה שיאות לפי כחי, וכאשר ראיתי מי שהוא אובד מחסרון הלבוש ואביון שאין לו לבוש אמת ברכוני חלציו כי כסיתיו מערומו ומגז כבשי היה מתחמם כי הייתי מלביש אותו, האם הייתי מניף על יתום ידי להכותו להשעני כי אראה בשער אנשים עוזרים לי ולזה לא אירא ממנו, הנה אם הייתי עושה כן תבואני זאת הקללה ר"ל שתפול כתפי משכמה ואזרועי תשבר מקנה שלה, הנה מכל זה הייתי נשמר לפחדי שיגיעני השם אידו ומרוממותו לא אוכל להמלט ממנו, האם שמתי זהב תקותי ונתתי שמחה בלבי כי רב חילי וכי מצאה ידי הרבה מהעושר וההון עד שאשכח הש"י מעושרי אם הייתי רואה השמש כאשר יאיר והירח שהולך ממנו היקר והאור

הבא לו מהשמש והיה נפתה לבי על זאת אפי' בסתר להאמין כי השמש הוא האלוה להאצילו על הירח זה האור ולהגלות פעולותיו בזה העולם השפל והיתה נושקת ידי לפי כדי שלא אוציא מפי מה שהרהרתי בלבי הלא באמת הייתי נשמר מזה ר"ל שלא להרהר בלבי בזה הדבר כלל לפי שהוא עון פלילי כי הייתי מכחש לאל ממעל אם עשיתי כן אין לאדם שיתיר לעצמו לספק בכמו זה הענין כי אולי לקוצר דעתו יעלם ממנו האמת ויבא להכחיש שיהיה האלוה נמצא, האם הייתי שמח באיד משנאי והתעוררתי לגיל ולשמוח כי מצאו רע הנה לא נתתי לחטוא חכי לזכור אותו לרע ולקללו כ"ש שאהיה שמח לאידו או יהיה הרצון באמרו והתעוררתי כי מצאו רע שכבר השיגני הפעולות וצער כי מצאו רע להיותי מיצר בצרתו ואע"פ שהיה משנאי באמת היו שונאים אותי אנשי אהלי עד שמרוב שנאתם אותי אמרו מי יתן מבשרו לנו ונאכל ולא נוכל להיות שבעים מרוב תשוקתינו לאכלו ולכלותו וזאת השנאה היתה מצד הטרחתי אותם בעבודת האורחים כי בחוץ לא היה לן גר והייתי פותח דלתי על אם הדרך כדי שיכנסו העוברים והשבים בביתי האם כסיתי כשאר האנשים פשעי לטמון בהסתרתי עוני עד שלא יחשב לי עון במה שהיה לי עון הלא באמת לא עשיתי זה כי לא חטאתי כלל שאצטרך אל זה כלל או יהיה פירושו שאם קרה שפשעתי כנגד איזה שיהיה לא כסיתי פשעי להתנצל בדברי שקר אך הודיתי האמת כי הייתי באופן מהגבורה והכח עד שאוכל לערוץ המון רבה, הנה אז כשהיה מריב עמי איש שפל ונבזה מבוז המשפחות שתקתי ולא אענה לו דבר ולא אצא מפתח ביתי לריב עמו להתרחקי מן המחלוקת מי יתן שומע לי על זה החמס הנעשה לי להגיע אלי אלו המכאובות שלא כדין או יהיה פירוש כי אערוץ המון רבה וגו' תחת אשר היה לי מקדם כח לערוץ המון רבה הנה עתה נהפך עלי הזמן עד שמי שהוא מבוז המשפחות יחיתני ואמר זה כנגד רעיו שהיו מבזים אותו אשר סיפר עליהם שהם בני נבל גם בני בלי שם, והנה מרוב בזותם אותי שתקתי ולא אוכל לצאת פתח כדי שאמלט מבזיונם מי יתן לי שומע שישמע ויחקור אם הענין כמו שהם אומרים שאני חטאתי ועל רוב פשעי וחטאי באה אלי הצרה, הנה הסימן והאות אשר לי על צדקי הוא ששדי יהיה עדי שלא חטאתי אם היה משגיח בזה כמו שאמר הנה בשמים עדי והספר שכ' איש ריבי הטוען על דברי הוא ג"כ לי לעד מצד המום והטעות אשר בטענותיו, ולזה אאהב מאוד אותו הספר עד שעל שכמי אשא אותו ואקשור אותו עטרת לי הנה אם היה שומע לי אגיד לו מספר צעדי לא אעלים כדי שיראה האמת וישפו' כפי מה שראוי ואקרבנו כמו שיקרב האדם האדון והנגיד לפי שהוא עדות על צדקתי ותום לבבי מצד הראות מומיו והגלותם ויש מי שפירש תוי מגזרת אוה ויהיה חסר אל"ף ואם היה כן

יהיה הביאור הנה תאותי שיעניני השם על ריבי עמו גם תאותי שיכתוב בספר איש ריבי כל טענותיו וטענותי כי כבר השתוקק איוב ואמר מי יתן איפה ויכתבון מלי אם לא על שכמי הייתי נושא זה הספר ואקשרנו לעטרות לי לאהבתי אותו, ואפשר שנאמר שיהיה הרצון באמרו מספר צעדי אגידנו וגו' מספר צעדי אגיד לאיש ריבי כדי שיכתוב בספ' ואקרבנו כאילו היה אדון לי ואע"פ שהוא איש ריבי, אם היתה צועקת אלי אדמתי ר"ל להיותה נגזלת והייתי מפיח נפש בעליה ואם תלמיה עלי יבכיון לעשוק שכירות החורש אותה ולאכול כחה בלי כסף תבא עלי זאת הקללה והיא שיצא תחת זרע הנזרע בה קוץ ודרדר: והכלל עולה מהדברים הוא שהוא אמר שלא חטא כלל גם לא היה בוטח שיהיה האדם בלתי נפקד על מעשיו טרם הגיעו זה העונש אבל היה ירא מהשם שיפקדהו על מעשיו כמשפט כל מאמין בגמול ועונש ולזה לא יתכן שיאמרו שיהיה זה עונש בא אליו על החטא אשר לו בהאמינו שהשם עוזב אנשי הארץ ולא יבין אל כל מעשיהם ולזה התרעם על השם שהפך זמנו מתכלית הטוב אל תכלית הרע על לא חמס בכפיו:

פרק לב

פסוק א

וישבתו שלשת האנשים האלה מענות את איוב כי הוא צדיק בעיניו. ביאור דברי זאת הפרשה וינוחו שלשת רעי איוב מענותו לפי שהוא היה צדיק בעיניו ולא מצאו לו שום טענה יוכלו בה לקיים שכבר הוכח במשפט, ויחר אף אליהו בן ברכאל הבוזי שהיה מבני בוז בן אחי אברהם כאמרו הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור אחיך את עוץ בכורו ואת בוז אחיו והיה ממשפחת איש אחד מזרע בוז שהיה שמו רם, באיוב וברעיו חרה אפו באיוב על אשר הצדיק עצמו יותר מהש"י ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה לענות לאיוב על טענותיו והיה זה סבה שהרשיעו את איוב להטיח דברים כנגד השם או יהיה ביאור אמרו וירשיעו את איוב כי הוא כעס עליהם על אשר הרשיעו את איוב ויחסו אליו חטאים רבים עם דעתם בו שהוא היה צדיק וישר כי זאת הטענה היתה סיבה שלא מצאו מענה שטען איוב על עצמו שהוא היה צדיק, ואליהוא המתין את איוב בדברים ולא ענה תכף שמעו דבריו אבל המתין אם יענוהו חבריו בראותו כי אין עונה אליו ויחר אפו: ביאור מלות המענה, ויען אליהו בן ברכאל הבוזי ויאמר:

פסוק ו

מחוות דעי. מהגיד דעתי:

פסוק יא
הוחלתי. המתנתי:

אזין. כמו אאזין:

פסוק טו
העתיקו מהם מילים. הסירו מהם הדבור ונשארו כמו אלמים:

פסוק טז
עמדו. שתקו:

פסוק יח
הציקתני. מגזר' מצוק ר"ל שהיה צר רוחי בקרבי לרוב תאותי להשיב על דבריו:

פסוק יט
כיין. כאוב יין:

כאובות חדשים יבקע. ויבקע בקלות כמו הנודות החדשים שיבקעו בקלות כשישימו בהם היין:

פסוק כ
וירוח לי. כמו ורוח לשאול:

פסוק כא
לא אכנה. לא אעלים שמו לכנותו בכינוי אחר כדי שלא אומר בביאור דבר כנגדו אבל אקראהו בשמו ואומר עליו בביאור מה שיתבאר לי מהמום בדעותיו ובדבריו:

פסוק כב
ישאני. ישרפני כמו וישאם דוד ואנשיו:

פרק לג

פסוק ה
ערכה. ערוך דבריך:

פסוק ו
קורצתי. נבראתי ונוצרתי:

פסוק ז
ואכפי. כמו וכפי והרצון בו כמו ידי ומכתי והוא כנגד מה שאמר איוב כפך מעלי הרחק ואימתך אל תבעתני:

פסוק ט
זך. נקי וכן חף והוא מענין מה שאמרו חז"ל נזיר לא יחוף את ראשו:

פסוק י
תנואות. עלילות והסרות ממצותיו ר"ל שלא יעליל אותו שסרתי ממצותיו או ירצה בזה שהוא ימצא בעבורי מה שיסיר אותי ממבוקשיו עד שלא אוכל לעשו' אחד מהם:

פסוק יא
בסד. הוא מאסר יושמו בו רגלי הנאסר:

פסוק יב
ירבה אלוה מאנוש. מגזרת רבים ונכבדים והרצון שהש"י יותר נכבד מאד מהאדם:

פסוק יד
ישורנה. יראנה:

פסוק טז
ובמוסרם. במאסרם ויסוריהם:

פסוק יז
וגוה. וגוף או ירצה בו וגאוה:

פסוק יט
ורוב עצמותיו איתן. וברוב עצמיו מכאוב איתן והרצון בו וברוב איבריו מכאוב חזק:

פסוק כ
וזהמתו. מענין מיאוס והרצון שנפשו תביאהו למאוס בלחם:

פסוק כא
מרואי. ממראה:

ושפו. וגבהו:

ראו. נראו:

פסוק כד
פדעהו. מענין פדיון:

פסוק כה
רטפש. התלחלח ונרטב:

עלומיו. נעוריו:

פסוק כו
בתרועה. בשמחה או בתפלה וצעקה:

פסוק כז

ישור. הוא מענין הבט' והשגחה:

פסוק לג

ואאלפך. ואלמדך: ביאור דברי המענה ענה אליהוא בן ברכאל הבוזי על קצת דברים זכר בזה המענה שאמרם איוב ואמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן יראתי מהגיד דעי לכם, כי אמרתי שארך הימים יתן דעה לאנשים לענות הראוי בדברי' ורוב שנים יודיעו חכמה, אכן לפי מה שאמצא מכם הוא מבואר שאין הענין מצד הישישות אכן רוח והבנה היא באנוש עד שיחכם איש מאיש לזאת הסבה והשפע הבא לאנשים מהש"י תבינם ותשימם חכמים לא אורך הימים והישישות, לא הנכבדים יחכמו ולא יבינו זקנים משפט ר"ל שאין סבת החכמה והבינה הישישות והכבוד, ובהיות הענין כן נשענתי להשיב על דבריך ואם אני צעיר לימים ואמרתי לך שמעה לי ואחוה דעי אף אני, הנה המתנתי לדבריכם אאזין ואשמע דבריכם מזולת שאענה עד שאשמע תבונותיכם ותחקרון מלים להשיב לאיוב, ועדיכם אתבונן לראות אם תענו אותו והנה אין מכם שיענה על דברי איוב, אולי תתנצלו ותאמרו מצאנו חכמה בשתיקתנו אל ידפנו לא איש ר"ל לא יצטרך לאדם שירדפנו ויהדפנו על חטאיו כי די במה שיהדפנו השם, הנה איוב לא ערך אלי מלים ובאמריכם במה שזכרתי והוא אמרכם אל יהדפנו לא איש ראוי לי שאשתוק ולא אשיבנו ולי התנצלות יותר מכם בשתקי כי לא ערך אלי מלים לדבר עמי ואפשר שיהיה הרצון באמרו ובאמריכם לא אשיבנו שאני אשיבנו במאמרים אינם כמאמריכם כי לא אבא אליו בטענות כוזבות כמו שעשיתם והיה זה סיבה שלא מצאתם מענה, יראו רעי איוב מהשיב לו העתיקו והסירו מהם מלים, והוחלתי זמן מה אולי ידברו גם לא ידברו ושתקו ולא ענו מזמן ארוך התעוררתי לענו' חלקי כי מלאתי מלים וטענות להשיב אל איוב לרוב תאותי להשיב לו כאילו אני במצוק ובצער עד שאשיב, הנה בטני כאוב יין אשר לא נפתח עדיין שהוא מלא וכאובות חדשים שהם נבקעים בקלות כן יבקע נפשי בקלות להוציא הטענות והראיות אשר לבי מלא מהם ותאר זה הענין בבקיעה להראות שהוא כאילו יכריחהו הידוע אליו בזאת השאלה להשיב אל איוב כי טבע המושכלות כן הוא בטבע ר"ל שלא יובל להמנע המשיג להודיע מה שישיג לזולתו, לא אשא פני איש להחניף אותו ואל אדם לא אכנה ר"ל שלא אכנה שמו להחליפו שלא אומר בבירור דבר כנגדו כי לא הורגלתי בזאת התכונה הפחותה מיראתי שאם אתנהג בה ישרפני השם ויכלני, והנה אמר זה כנגד רעי איוב שלא רצו לומר בבירור מה שאמרו כנגד איוב אבל כינו והעלימו כמו שתמצא שאמר בלדד ברצותו לומר שלא השתדל איוב להשיג ולדעת

השם כראוי אך אלה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל, ואמר צופר ברצותו לומר שכבר חטא איוב כשהטיח דברים כנגד השם זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל ולא רצו לומר בביאור שאיוב חטא באלו הדברים, ואולם שמע נא איוב מלי הנה נא פתחתי פי לדבר אליך והיה מאמרי היושר המצוייר בלבי והדעת אשר יגידו שפתי יהיה ברור ונקי מן ההטעאה ר"ל שלא אבא אליך בטענות אשר תוכל לומר בהם שהם כוזבות כמו שהיו עושים רעיך ועל זה כעסת עליהם והראית שמאד יכבד עליך הויכוח עמהם מזה הצד והיית חושק שיהיה אפשר בשם ית' שיתווכח עמך כמו שיתווכח אדם עם רעהו ויסיר ממך כפו ואימתו אל תבעתך הנה הגעת אל מה שהיית חושק שאני אדם כמוך ורוח אל עשתני ונשמת שדי תחייני ולא אבא אליך כי אם בטענות צודקות, אם תוכל השיבני על דברי ערוך דברי ריבך והתיצב לפני, הנה אני כפיך לדבר בעבור אל ולהתווכח עמך ר"ל שאני אדם כמוך ונבראתי מחומ' כמוך ואין לך אימה ויראה ממני וכפי מכתי לא יכבד עליך כי לא אכה אותך, אך אמרת באזני שאתה זך ונקי בלי עון ובלי פשע, הנה הש"י ימנעני ויסירני מכל מה שאני חפץ להגיע אליו ר"ל שגדר דרכי ויחשבני לאויב לו למנוע ממני מבוקשי כמו שישתדל האדם למנוע מאויבו מבוקשו, ישם בסד רגלי וישמור כל אורחותי לבלתי אוכל להשיג אחד מהדברים אשר אשתוקק אליהם ועל זה נתרעמ' מהש"י בסדרו מציאות האדם בזה התואר שימצא בו בזה האופן מרוע הסידו' עד שאמרת שיותר טוב היה אחר שאי אפשר מזולת רעות מצד המערכ' שיסבב השם שימותו האנשים הקשי יום מרחם ויחסת זה לש"י לקיצור או לליאות, הן זאת הטענה לא צדקת בה לפי מה שאענה אותך כי הש"י נכבד מאד יותר מהאדם ולזה ראוי שנתבונן בזה ולא נשלח דברינו בתחלת המחשבה לגנותו על מה שסידר מזה כי בזה מהחכמה והשלימות מה שלא יעלם וזה כי למה שהיה האדם היותר שלם שבאלו הנמצאות יחויב שישגיח בו הטבע יותר ולזה נשתתפו כל הגרמים השמימיים בשמירתו ובסידור הנהגתו ואם כבר יקרה מזה רע מה במקרה וזה הרע ג"כ ישתדל השם להסרתו לפי היכולת ולזה ברא האדם בעלי שכל וזה כי השכל ימשול על זה הסידור המסודר מהמערכת וממנו תהיה הבחיר' אל הטוב כאשר היה שלם והנה הבחירה אשר תהיה ממנו תנצח הבחירה אשר תהיה מצד המערכת אם ירצה האדם להמשך אחר שכלו, ועוד כי מי שישלים השכל עד שיהיה לו דבקות מה עם השכל הפועל כבר ישגיח בשמירתו מאלו הרעו' השכל הפועל אם בשיודיעוהו אלו הרעו' טרם בואם כדי שישמר מהם אם בצד אחר כמו שיזכור אליהו אחר זה, מדוע אליו ריבו' האם מפני שלא הודיע אותך זה הרע כדי שתקח עצה להנצל ממנו אחר שאתה ישר לב הנה כל דבריו שיודיע

לאדם הישר כדי שינצל מהרע הנכון לכוא עליו מצד המערכת לא ידבר בהם אך תהיה בזאת ההורעה מדרגות לפי התחלפות מדרגות המקבלים, כי בדרך אחת ידבר אל והוא שתגיע ההודע' בחלום לאשר יגיע מדרגת' מהתאחדו' בשכל הפועל אל שיוכל לקבל ההודעה בזה האופן ובדרך ידבר לאשר לא יראה דרך הראשונה מצר מיעוט התאחדותו בשכל הפועל והוא ביאר שני אלו הדרכים אחר זה, הנה בחלום ובחזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים בעת שישן על משכבו כי אז תנוח הנפש המרגשת מפעלותיה ויהיה אפשר מפני זה באיש השלם להתבודד שכלו מבין שאר כחות הנפש ויתאחד בשכל הפועל, אז יגלה הש"י אוזן אנשים ובמוסרם ויסוריהם אשר יחתום לפי המערכ' לבא עליהם כדי שינצלו מהם בלקחם עצה עליו כי הבחירה האנושית מושלת בזה הסידור כמו שקדם ויהיה ג"כ סבה שיראו מהש"י יותר וישובו אליו בכל עוז, ואמנם היה זה הגילוי בעת השינה להסיר אדם מעשה הנפש המרגשת אז ולהסיר פועל החומר אשר מגבר יכסה ויעלים שפע השכל הפועל ר"ל כי החומר לא יערבב השכל אז להיות הנפש בלתי טרודה בהשגות החושיות, ובזה האופן יחשוך הש"י נפש הישר מן שחת ויחשוך נפשו מעבור בחרב ואולם הדרך השני' הוא שמי שלא תגיע מדרגתו אל שיקבל שפע השכל בשיודיעוהו הרע הנכון לבוא עליו הנה השכל להתאחדותו בו התאחדות מה יצילהו מזה הרע באופן אחר רחוק מזה, והוא שיוכיחהו במכאובות לשמרו שלא ילך בדרך אשר היה נכון ללכת בה ולמות ועל זה הדרך אמר אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני וביארו ז"ל על צד המשל במי שרצונו ללכת במדבר או בים עם שיירה מה וגנף באבן רגליו ועודו בדרך ונשמר מההליכ' שם וזאת השיירי' טבע' בים או אבדה באופן אחר הנה הוא מבואר שזה הרע בא אליו לטוב לו והנה כמו שהטבע שם כחות טבעיות בקצת בעלי חיים לשמרם ואם לא השיגו שהם נשמרים בזה כמו ששם כח בקצת בעלי חיים לברוח מהבעלי חיים המזיקים אותם בראותם אותם ואם לא יקדם להם ההרגש בשהם מזיקים אבל שם ריחם דרך משל מגונ' אצלם שינוסו מפני זה ויגע להם התועלת המכוון אשר לא נסו בעבורו והיא השמירה מהטרף כן האדם להיותו בתכלית השלימות ביחס אל שאר הבעלי חיים כאשר היה לו התאחדות מה בשכל הפועל מצד הטבע האישי ישגיח בו ויסבב סיבות להצילו מרעתו ואם לא ירגיש וישער שהם להצלתו ואפשר שיהיה ראש סיפורו הדרך השנית אמרו להסיר אדם מעשה ויהיה הביאור בעבור מה שיסיר האדם מעשה השכל הפועל להיות טרוד בעניינים הגופיים ובהשגות שאר כחות הנפש כמו החוש והמחשבה והדמיון והחומר יכסה ויעלים ממנו זה האופן מן ההגדה למיעוט התאחדותו בשכל הפועל הנה יחשוך אותו מן הרע הנפלא הנכון לבא

עליו כשיוכיחוהו במכאוב על משכבו על ערש דוי כמו שקדם או אפשר שיהיה פירוש אמרו להסי' אדם מעשה כי זה ההודעה תהיה כדי שיסיר האדם המעשה הרע אשר היה מתנהג בו ויכסה ממנו גאותו ויסתירה ר"ל שיכנע לבבו בראותו הרע הנכון לבא עליו עד שלא יסתבך האיש הישר במעשים המגונים אשר החל להתנהג בהם ויסור ממנו שלימותו והביאורים הראשונים יותר נאותים ונכונים מצד הענין ואם זה נאות יותר לפי מה שיחשב מצד הלשון ויוכיחהו במכאוב על משכבו וברוב איבריו יהיה מכאוב חזק ותתעב נפשו הלחם בסבת החולי ונפשו תתעב מאכל נתאו לבריאים, יכלה בשרו מרואי ר"ל שלא יראה בו בשר מרוב הכחישות ויגבהו ויבלטו העצמות אשר לא היו נראים קודם החולי, הנה זאת ההודעה בזה האופן תהיה לאדם אם יגיעהו התאחדות מה בשכל הפועל בדרך שיהיה עליו מלאך מליץ הקטנה שבהלצות להגיד לאדם מה שיתיישר בו וישמר מן הרע ובזה האופן יחון אותו ויאמר להציל אותו ולפדותו מרדת שחת מצאתי כפר והוא הסרת זה המכאוב, והנה בסוף הענין יבריא וישוב רענן ורטוב יותר ממה שהיה בעת הנוער וישוב בכחו ובבריאותו שהיה בימי נעוריו, וימשך לזה מן התועלת ג"כ שבעת חליו יתן אל לבו להתפלל אל הש"י וירצה אותו ויראה הש"י פניו בזאת התפלה והצעקה מפני שהוא משתדל לדבק בשם ית' ולשוב אליו ובזה האופן ישיב הש"י לאדם צדקתו כי אע"פ שהרע נכון לבא לצדיק מצד המערכת אשר אי אפשר מזולתו והשם יתב' שם בו כלי אל שינצל מהרע ההוא וישיב לו צדקתו, ישגיח השם על האנשים ואשר יאמר חטאתי והעויתי הדרך הישר ולא שוה לי, ויישר דרכיו אל השם יתברך פדה נפשו ממות ותראה נפשו באור החיים, הנה כל אלו ההודעות יעשה הש"י שתי פעמים או שלש עם גבר להשיב נפשו ממות כדי שיאור באור החיים ר"ל להוכיחו כאשר יתחיל לדרוך בדרכים בלתי נאותים כי השכל הפועל כמו שישגיח על המתאחד עמו להצילו מהרעות הנכונות לבא עליו מצד המערכת כן ישגיח בו להצילו מהדרכים אשר ימנעוהו מהגעה אל השלמות והם פעולות הרשע שכל מי שיחזיק בהם ירחיקוהו מהשם ית' לפי שהם ג"כ מוגבלות מצד המערכת ולא ישגיח בו להביא עליו ייסורין לשמרו מפעולות הרשע יותר מג' פעמים כי אחר כן שבה לו זאת התכונה קנין חזק ולא יותר ממנה לעולם, הקשב איוב שמע לי החרש ואנכי אדבר אם יש לך מלי' להשיב על דברי השיבני דבר כי אני חפץ שתצדק אם יהי האמת אתך, ואם אין לך טענות להשיב על דברי שמע לי החרש ואני אלמדך החכמה והידיעה האמיתית בזה הדרוש: והכלל העולה מהדברים שאליהו יראה שהטובות והרעות הם מוגבלות ומסודרות מצד המערכה ובזה יותר הספק בהצלחה הנמצאת לרשעים כי אין ראוי שנפלא אם יסבב

הש"י מצד זה הטבע אשר שם בגרמים השמימיים שיגיעו טובות לאנשים היו רשעים או צדיקים כי אם היה אפשר שלא יגיע רע מהם לנמצאות השפלות לא היה מקצר הש"י מזה לפי שכוונתו הראשונה במה שהמציא היא הגעת הטוב כמו שלא יפלא איש על מה שישגיח הש"י בשמירת הבעלי חיים הפחותים והמציא להם המזון והכלים אשר בו ישיגוהו עם היותם טורפים ומשחיתים זולתם והיותם בלתי ראויי' להגיע טוב להם מפני צדקם לפי שהם בלתי מתוארים בצדק כן אין ראוי שיפלא אם יגיעו טובות מהש"י בזה האופן לאנשים היו צדיקים או רשעים כי הם יותר נכבדים משאר בעלי חיים אלא שהתיר זה הספ' בזה האופן מדברי אליהוא הוא בלתי מבואר כלל מדבריו כאילו לא השתדל להתיר הספק בו לחשבו שהענין מבואר בתחלת העיון שלא תהיה מזה הצד טענה על הש"י ולזה נשאר זה הספק לאיוב כמו שנבאר במה שאחר זה במה שדבר עם השם ית' והנה הרע לא יחוייב מפני זה שיבא לצדיקים כי הש"י שם בהם כלי ישמרו בו מאלו הרעות והוא השכל אם יתנהג בו לפי הראוי בדרך שיתאחר אחרות מה בשכל הפועל בו כי כשהיה הענין כן תגיע הודעה לאדם בדרך שישמר מאלו הרעות בפנים שונים לפי מדרגתו בהתאחדות המדרגה היותר גבוהה היא שתגיע לו זאת ההודעה בחלום ובזה ג"כ מדרגות רבות לא זכרם והמדרגה היותר שפלה היא שלא יהיה בכח זה האדם שיגיע לו ממנו שום הודעה לרוב הקשר שכלו בכחות החמריות ולא יגיע לו ההתבודדות מבין שאר חלקי הנפש הראוי למי שאפשר בו זאת הידיעה כמו שנזכר בספר החוש והמוחש אבל תהיה תכלית ההודעה לו שיסבב השכל הפועל אם לשמרו מרע מוחש מסודר ומוגבל מצד המערכת אם לשמרו מרע נפשו שיבואו עליו מכאובים וחליים ישמרו מהנפילה ברע ההוא אם יהיה מוחש או יכנע בהם לבבו אם היה נפשי ואמר שזה אשר יהיה לשמיר' מרע נפשי לא יהיה מהש"י יותר משלשה פעמים והוא מבואר שכמו אלו האנשים יחשבו צדיקים אחר שהם בתחלת הדריכה אל הרשע ולא יאחזו דרכו עדיין ויקרו להם מהרעות על צד התוכח' שלא יקרה לרשעים ולזה יפול ספק ומבוכה בהמצא כמו אלה הרעות יותר לצדיקים ממה שתמצאנה לרשעים ובזה היתר אליהו הספק במה שספק איוב מהצלחת הרשעים ומעונש הטובים המוגבל להם לפי המערכת כי אין זה עול בחק הש"י אחר שהוא המציא להם כלי להנצל מזה הרע ואין ראוי ג"כ שימנע הש"י מבריאת האדם בזה התואר אשר היא נפלאה בשמירתו מפני רע מה יקרה ממנה עם שהוא הערים להמציא בנו כלי נוכל להנצל בו מהרע מצורף לזה שאליהוא יראה שבזה הרע ג"כ תועלת מה והוא תוכחת הרשעים וכלות' כמו שיתבאר וזה ג"כ נמצא במאמר השם לאיוב ובמאמר שלמה עליו השלום אמר כל פעל ה' למענהו

וגם רשע ליום רעה ואחשב שתהיה המדרגה האמצעית בין שתי אלה המדרגות שיקרה לאדם פחד על ענין מה היה ראוי לבא עליו רע מה ולא ישיג בו יותר מזה השיעור ומפני זה השיעור מההודעה יהיה נשמר מעשות הדבר ההוא וינצל מהרע אשר היה נכון לבא עליו וכמו זאת ההודעה מפורסמת מאד מן החוש ואמרו רבותינו ז"ל בסבתה אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי וראוי שתדע אתה המעיין שבכמו זה האופן יותר הספק הזה במה שזכרה תורה בהגעת הרעות לנו בשלא נלך בדרכי השם ובהגעת הטובות בשנלך בהם כמו שזכר בברכות וקללות וזה שכלל האומה יהיה מושגח כשילך בדרכי הש"י וכאשר יחל לצאת מהדרך הטוב אז יהיה נכון לבא עליו רע מצד המערכת תגיע ההודעה לכללה ההוא באחד משני אלו הדרכים אשר זכר וזה שאם היה ביניהם נביא תגיע אליו ההודעה והוא יגיעה לכלל האומ' ואם לא הנה יביא על הכלל ההוא יסורין מה ומכאובות אם להצילם מהרע הגופיי הנכון לבא עליהם אם להצילם מן הפחיתות הנפשיי אשר החלו להסתבך בו ולזה ביארה התורה שכשיבאו על הכלל כמו אלו הרעות לא ייחסוה אל הקרי אבל יאמינו שהכל בא מהש"י להוכיחם ולהעתיקם מהרע אמר אם תלכו עמי קרי וגו' ובזה האופן התקיים בוא הטובות לנו כאשר נלך בדרכי הש"י ונדבק בו על דרך ההשגחה לא מצד מערכת לבד ובוא הרעות לנו כאשר נסור מהם וכבר ביארה התורה שבסוף הענין יהיה העונש בהסתר פנים ר"ל סור ההשגחה האלהית אבל לא יגיע אלינו רע אז אם לא הרע הנכון לבא מצד המערכת אמר והסתרתי פני מהם וזה שהגעת הרעות על דרך ההשגחה להוכיח האנשים לא יהיה תמיד כמו שזכר אליהוא בזה המענה:

פרק לד

פסוק א
ביאור מלות המענה ויען אליהוא ויאמר:

פסוק ו
אנוש חצי. אנושה מכתי:

פסוק ט
יסכן. יועיל:

פסוק יג
מי פקד עליו ארצה. מי שעליו גזר וסידר אלו העניינ' הנמצאי' בארץ אשר ביצירתם מן השלמות והפלגת החכמה מה שלא ישוער:
ומי שם תבל כולה. ומי סדר אלו העניינים בכללם אשר בארץ:

פסוק יז
יחבוש. ימשול:

פסוק יט
שוע. נדיב ועשיר:

פסוק כ
יגועשו. יתנודדו ויתנועעו:

ויעברו. ויעדרו מן העולם:

אביר. תקיף:

פסוק כג
ישים עוד. יסדר ויגזור מה שיעשה בעתיד:

פסוק כד
ירוע כבירים. ישבור תקיפי':

פסוק כה
מעבדיהם. מעשיהם:

פסוק כו
ספקם. הכה אותם:

פסוק לא
נשאתי לא אחבול. סלחתי לא אשחית:

פסוק לג
ישלמנה. ישלימנה לעשות:

פסוק לו
אבי. מגז' אבה והרצון בו רצוני או יהיה קריאה אל השם על:

תשובות באנשי און. על שהוא משיב להם תשובות בענין אנשי און:

פסוק לז
יספוק. יספוק כפיו ויתרעם מהש"י:

ביאור דברי המענה. השיב אליהוא על קצת דברים זכר שאמרם איוב ואמר שמעו חכמים מילי ויודעים האזינו לי כי אזן מלים תבחן כמו החיך יטעם האוכל או רצה בזה שהוא יטעון על איוב מהדברים המוחשים לא שיסתיר המוחש כמו שהיו עושים ריעי איוב נבחרה לנו המשפט והאמת לא נבחר דעת אחד על אח' אם לא מצד העיון והחוש או מצד אחד מהם אבל נשתדל לדעת אי זה מהדעות הוא יותר טוב, כי אמר איוב

צדקתי ואל הסי' משפטי על משפטי שישפטני השם באלו המכאובות האם אכזב באמרי שצדקתי הנה על דרך האמת אנושה מכתי מבלי פשע, מי גבר חכם ושלם כאיוב יאמר דברי לעג כאלו, והנה בזה המאמר כאילו הלך להתחבר עם פועלי האון ואנשי רשע כי יאמר שלא יועיל לאדם ברצותו הדרך שהוא עם אלהים והוא הדרך הישר, ואולם אמר זה כי מי שילך בדרך הישרה יאמרו בו שהלך עם אלהים כאומרו את האלהים התהלך נח, לכן אנשי שכל שמעו לי חלילה לאל מעשות רשע ועול כי הוא ישלם לאדם פעלו ר"ל גמול פעלו על דרך וכשכיר יקוה פעלו וימציא לאדם בדרכיו ר"ל שישגיח בטובים וישמר' והרשעים יהיו נעזבים למקרה הזמן הרעים הנכונים לבא עליהם מצד המערכת, אמנם שהש"י לא יעשה רשע ולא יעות משפט הוא מבואר ממה שאומר מי הוא עליו שגזר וסדר כל אלו הנמצאות הנפלאות אשר בארץ בזה הסידור הנפלא מהיושר והחכמה מה שלא יתכן לאדם שישיג ממנו כי אם מעט ומי שסדר זולתו זה העולם כלו הלא באמת הוא לבדו בראו ובכחו עומד ונשמר תמיד, ואם היה חפץ רשע להביא רע בזה העולם שלא כרין היה אפשר שיאסוף אליו חיי זה העולם יחד ויפסידהו ויגוע יחד כל חי ואדם על עפר ישוב ואולם זה אינו אבל נמצא הש"י משגיח בו השגחה נפלאה להעמידו תמיד על מתכונתו ולזה יחוייב שלא ייוחס לש"י הרשע והעול ואם תרצה להבין שמע אמרי, הגם שונא משפט ימשול בזה העולם הנמצא בו המשפט והחסד בתכלית מה שאיפשר בבריאת הנמצאות אשר בו ובפרט בצמחים ובעלי חיים ואין ראוי ליחס רשע אל מי שהוא חזק הצדק אשר בהנהגתו זאת אשר סידר באנשי העולם מן היושר עד שלא ניכר בה שרים ולא ניכר בה בין נדיב ודל לפי שהם כולם מעשה ידיו, ולזה תמצא שבבא יומם ימותו ברגע ובכמו שיעור העתה אשר יחלק הלילה לשני חציין שאינו בזמן אלא כמו שהנקודה בקו ימצא שיתנועעו עם אחר ויעברו מן העולם ויאבדו בבא יומם ויסורו אלו המקרים אשר ימיתום האביר אשר ימשול בזה העם עמהם וכל אלו ימותו יחד מזולת שיחולו עליהם ידים אבל ברצון השם וגזרתו זה הרע בא להם מצד רשעם להעדר ההשגחה האלהית מפני זה מהם ובהסתירו השם פניו מהם יהיו מטרה למקרה הזמן כמו שאמר אחר זה ויסתר פנים ומי ישורנה ועל גוי ועל אדם יחד וכל זה הוא לפי שעיני השם על דרכי איש והוא רואה כל צעדיו ושיתכן שיהיו ממנו צדיקים ורשעים ולזה היה הרע הנופל במקרה מצד הסידור אשר מהמערכת כמו מכוון לענוש הרשעים כי הרבה מה שישתדל השם בענייני' אשר מצד ההכרח שיגיע מהם תועלת כמו שהתבאר בספר בעלי חיים, אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און מיד השם ית' על רשעם כי בלא ספק יגיעם עונש בענייני החמריים לסור ההשגחה האלהית מהם, הנה לא על

איש יגזור ויסדר מה שיעשה בעתיד אבל הכל בבחירתו כדי שיוכל כל איש ללכת אל אל במשפט וביושר ולא ימנעהו מזה מה שסידר מהמעשים והתכונות הנפשיות מצד המערכת כי זה הסידור כמו שאמרנו ימשול בו השכל, ישבור השם תקיפים רבים עושקי בני אדם לאין חקר ויעמיד אחרים כאשר ימצאו במקומם לעשות עמהם רע כמו הרע הנעשה לקודמי' וזה אמנם הוא מפני הסתר פנים, ומפני זה יכיר לאנשים פעולותיהם כי הם היו רעות בראותם העונש הבא להם עד שידכאו ויאבדו בזמן מועט כמו הרגע אשר יהפך בו הלילה ליום כי אין בין היום והלילה אמצעי, הנה כבר הכה אותם במדרגת אשר ראוי שיוכו בו הרשעים במקום רואים שיראו הרע המגיע לאלו הרעים ויראו כי הם בעצמם סבבו שיגיעו הרעות להם מפני סור' מאחרי השם ובלתי השכילם דרכיו עד שסרה השגחתו מהם, ובזה תועלת לטובים אשר היו עושקים אותם אלו הרעים והם הדלים והעניים אשר היו צועקים לשם מפני היותם עשוקים ואפשר שנאמר כי אליהוא יראה כי בכאן ב' סיבות להגעת הרע לרשעים האחד מצד העדר ההשגחה האלהית מהם אשר סבתם סורה ממנו ובלתי השכילם דרכיו ויבאו מפני זה להם הרעות המוגבלות מצד המערכת להם, והשנית ההשגחה האלהית אשר על הטובים כי יתכן שישגיח השכל הפועל על האיש הטוב שיסיר ממנו כל דבר יזיקהו ויכלה ממנו מפני זה אלו הרשעים ויכוון אל ההטבה לטובים בעצמות וזהו דעת תורתינו בלא ספק ר"ל שהרעות יבואו לרשעים לאחת משתי אלו הסיבות ולזה באו הרעות על המצרים בעבור ישראל, וזולת זה מה שנזכר בתורה שינהג זה המנהג ונזכר בתורה ג"כ הצד השני מהבאת העונש על הרשע ר"ל סור ההשגחה האלהית ממנו והיותו משולח ונעזב לרעות הנכונות לבא עליו אמר והסתרתי פני מהם והיה לאכול ואמר לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם והש"י כאשר ישקיט האדם בשמרו אותו בהשגחתו עליו אמר מי הוא זה אשר ירשיעהו ויענישהו הנה אין כח ברע המוגבל מצד המערכת שיזיק לאדם בהיות השגחת השם בו והיא תהיה בו בהתאחדותו בשכל הפועל כפי היכולת או אם יסתיר השם פניו ויהיה האדם משולח ונעזב למקרי' מי יראה אותו וישגיח בו להצילו מהרע הנכון לבא עליו וזה הרע יקרה מצד הסתר פנים עד שיחול יחד על גוי ועל אדם המולך עליהם וסבת זה מלוך אדם חנף על זה העם והיות העם הזה רבו המוקשים והפגעים כאילו אמר שהעם לא יענש בעבור חטא המלך אם הם בצד שתהיה השגחת הש"י בהם ולא המלך בעבור חטא העם אבל תהיה הסיבה ברע אשר יקרם חטא שניהם יחד ואפשר שנאמר שיהיה הרצון באומרו ממלוך אדם חנף וגו' שכבר ישגיח מחוזק ההשגחה האלהית עד שלא ימלוך אדם חנף כי אם ממוקשי עם ולזה ישלח להם השם מנהיג שישחיתם ואילו היו טובים לא היה בו כח

להשחיתם לפי שהש"י השומר אותם יהפוך לב המנהיג כאשר ירצו באומרו פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו והנה הביאור הראשון יותר נכון מצד הענין ומצד הלשון כי לזה הביאור היה ראוי שיאמר מלוך אדם חנף ממוקשי עם ובהיות הענין כמו שאמרתי ר"ל שהש"י ישמור הדבקים בו מכל רע נכון לבא עליהם מצד המערכ' ושהרע יבא לצדיקים על צד ההשגחה לשומרם מרע מה הנכון לבוא עליהם מצד המערכת ושהרע יבא לצדיקים על צד התוכחות כשיתחילו לדרוך אל הרשע, הנה אל אל אשר לו היכולת לומר מחלתי לא אשחית ר"ל שכחו להסיר הרע הנכון לבוא מצד המערכת היה ראוי שתשוב ותאמר בלעדי אחזה בעצמי רשע אתה הורני ואם עול פעלתי לא אוסיף אם לא היית מכיר בעצמך רשע כמו שאתה אומר והשתדל להתקרב אליו בדרך שתהיה השגחתו בך ואז תנצל כי זה בהכרח לפי מה שאמרתי בא אליך אם מצד התוכחות לחטא מה התחלת בדריכתו אם מצד הסידור מהכוכבים להעדר ההשגחה ממך אם להשגחת הש"י עליך להצילך מרע יותר חזק היה נכון לבוא עליך, וזה האופן השלישי אין ראוי לך להתרעם ממנו ואם היה שיהיה רע הבא עליך על זה האופן ואם היה על אחד מהאופנים הקודמים הנה התשובה לך אל תועיל לך ותצילך משישלים אליך הרעה אשר החחיל להביאה אליך האם נכון שיצא ממך דבר יהיה סבה להשלי' לבא הרעה אליך כי מאסת חייך ולא השתדלת להתקרב אל הש"י כרי שיסיר הרע ממך אבל בחרת שימיתך או יהיה הרצון באומרו כי מאס מאסת לשוב אל השם ולהכנע לפניו הנה אתה תבחר זה הדרך ולא אני ומה תדע להשיב על דברי, אנשי שכל יאמרו לי ויאמר גבר חכם שומע לי, כי איוב לא ידבר בדעת דבריו אלה ודבריו לא בהשכל רצוני יבחן איוב באלה המכאובים עד נצח כדי שיהיו ממנו תשובות באנשי און ר"ל להשיב להם ראו מה קרה לאיוב על הטיח דברים כנגד הש"י או יהיה פירושו על תשובות באנשי און מפני שהיה משיב תשובות באנשי און ליחס מהם עול לש"י והיא ההצלחה הנראית לרשעים לפי מה שזכר, כי יוסיף תמיד על חטאתו פשע ביניינו יספוק כפיו ויתרעם על הש"י וירבה אמריו לאל כאילו היה אנוש בערכו: והכלל העולה מהדברים הוא כי על מה שהיה איוב טוען שכבר הגיעוהו רעות נפלאות על לא חמס בכפיו ושפט מפני זה שהאדם משולח ונעזב אל הסידור אשר מצד המערכת ולזה היה מתרע' על השם יתברך איך סידר הענין בזה האופן בהעדר הסדר והיושר ולמה ברא האנשים הקשי יום אחר שאין להם המלט מהרע ונבחר להם ההעדר מהמציאות והמות מהחיים הנה ישיב אליהו שדברי איוב בטלים מצדדים הצד האחד שהוא היה אומר שאין חמס בכפיו והוא מבואר שכבר חטא במה שאמר שלא יועיל לאדם בהחהלכו בדרכי השם וכאילו התחבר בזה הדעת עם אנשי רשע ופועלי און

כי הם יעשו מה שיעשו מהרשע והחמס להשענם שלא יגיעם נזק מהש"י על זה ואע"פ שכבר התנצל איוב מזה הענין והשיב שהוא לא ישבח מפני זה הרשע והעול כמו שזכר במענה חי אל הסיר משפטי הנה אין לו התנצלות במה שנכנס מהמות בדעתו זאת מצד קיצורו מחקור בזאת החקירה כפי מה שראוי והוא מבואר שהחטא אשר יהיה בדעות הוא יותר עצום מהחטא אשר יהיה בפעולות המדותיוח כי כל מה שיהיה הפועל למרי והמתואר בו יותר נכבד יהיה החטא בו יותר חזק ולפי שהחטא אשר יהיה בדעות יהיה המתואר בו השכל והחטא אשר יהיה בפעולות המדותיות יהיה המתואר בו החומר והכחות הנפשיות החמריות והנה השכל יותר נכבד מהחומר ומשאר כחות הנפש הוא מבואר שהחטא אשר יהיה בדעות הוא יותר עצום מהחטא אשר יהיה בפעולות המדותיות כאילו תאמר הגנבה והגזל ומה שידמה לזה וכ"ש כשנתלו בדעת ההוא אשר היה הטעות השלמיות האנושיות בכללם והמדעי כמו הענין בזה הדרוש אשר טעה בו איוב זה האופן מהטעות ואמנם שכבר נתלה בו השלמות המדיני הוא מבואר ממה שקדם וזה שהאנשים לא ימנעו מעשות הרשע והעול אלא ליראתם שיגיעם עונש על זה ואמנם יתבאר שכבר נחלה בו שלימות המדעי משני צדדים הצד האחד במקרה והוא כשידעו האנשים שבהשלימם שכלם והוצאתם אותו מהכח אל הפועל ימלטו מאלו הרעות אשר מצד המערכת כמו שהתבאר מדברי אליהו ישתדלו להשלים שכלם והצד השני בעצם כי ההצלחה האינושית תהיה כשישכיל האדם השם יתברך כפי מה שאיפשר וזאת הגזרה מוסכם עליהם מהפילוסופים ובעלי התורה האלהי' והיא כמו מבוארת בנפשה למי שהתפלסף וידע ענין השכל ומהו מה שישכיל ולפי שהשגת הש"י האפשרי' לנו הגיע לנו בשנשיג מעשיו ואופן פעלו בהם ויותר מה שאיפשר שנשיג מהם הם אלו הדברים אשר בזה העולם השפל הנה כאשר תעלם ממנו הנהגתו אותם ונטעה בזאת ההנהגה זה האופן מהטעות שטעה איוב תמנע ממנו ההשגחה בשם ית' האיפשרית לנו ובהיות הענין כן הוא מבואר שדברי איוב בלתי צודקים במה שהיה אומר שצדק ואל הסיר משפטי והצד השני הוא שאליהו יבאר שהשם לא ישתדל בעשייח הרשע והעול כלל אבל ירחיקהו בכל האופנים ולזה אין ראוי שנאמר שהוא סידר בטובות אישי האדם ורעחם סידור בלתי בלתי שומר צדק ויושר כמו שהיה אומר איוב אמנם שהש"י איננו חפץ ברשע והעול זה יתבאר בחפוש ונציע לזה המופת הקדמה אחת מחוייב הוראתה והיא שכל הדברים הנמצאים פועל אותם הש"י ואחר שהוצעה זאת ההקדמה על שהוא אמתית בלא ספק ומחוייבת ההודאה בה לבעלי התורות האלהית ולבעלי העיון אמנם כי כשנחפש בכללות בסדור אשר סדר הש"י בזה המציאות מצאנו בו מהצד' והיושר

וההטבה והחנינה מה שלא ישוער רצוני לומר כשחקרנו בשלמות הנמצא ביציר' מין ומין מהנמצאות עד שלא היה אפשר המצאם באופן יותר שלם רוצה לומר שאי אפשר שיהיה להם מהשלמות בעצמם יותר מהנמצא להם ואי אפשר ג"כ שישלימו קצתם קצת יותר מזה ממה שנמצא להם מהשלמתם קצתם קצת והעדרם קצתם בקצת ואל אלו שתי ההקדמות רמז אליהו באומרו מי פקד עליו ארצה ומי שם תבל כולה רצוני שהוא זכר שהש"י הוא הפועל סידור העולם וטען עם זה בזה הפסוק שזה הסידור יורנו שאין הש"י חפץ רשע והוא מה שהקדים ואמר אף אמנם אל לא ירשיע ושדי לא יעות משפט וביאר זה מזה הסידור אשר סדרו הש"י בזה העולם ובהיות הענין כן הוא מבואר מצד אלו הפעולות אשר פועל אותם הש"י שאיננו חפץ בעשיית הרשע והעול אבל כל השתדלותו הוא לעשות הצדק והיושר בכל הדברים הנמצאים וזה שאם היה חפץ בעשיית הרשע והעול לא היו פעולותיו על צד האופן שהם בו מהצדק והיושר כי לא יבא ממי שהוא חפץ רשע ועול צדק ויושר כי אם מעט ובמקרה ואין לאומר שיאמר שהוא פועל המינים והם אשר נמצא בהם בבריאתם הצדק והיושר ואיננו פועל האישי' לפי שהמיני' אינם דבר יותר מהאישי' אבל הם האישי' בעצמם ואולם באישים דבר נוסף על הטבע המיניי והם המשיגי' היולנייי' אשר היו בהם פרטיים כמו שהתבאר במה שאחר הטבע וכאשר התיישב זה כולו הוא מבואר שאין הש"י חפץ רשע ועול ומה שנמצאהו בלתי שומר צדק ויושר בטובות אישי האדם ורעת' ראוי שנחקור איך איפשר זה מזולת שניחס לשם רשע ועול ואם לא נוכל להשיג זה ראוי שניחסהו אל קצורינו לא שנחליט המאמר מפני רוע הסידור הנמצא לפי מה שנחשוב בטובות אישי האדם ורעתם שהש"י סידר זה הענין באופן חסר כמו שהיה אומר איוב ואם אמר אומר שאיוב לא ייחס זה הענין אשר היה מתרעם עליו לש"י לרשע עול אבל ייחסהו ללאות וקיצור וזה לא יכטל מזה הצד הנה אליהו בטל ג"כ זה המאמר בכח טענתו זאת ואמר אמנם שהש"י לא ירשיע ולא יעות משפט מצד קצורו וליאותו מהמציא זה הסירור הנמצא בטובות אישי האדם ורעתם באופן יותר שלם זה מבואר לפי שהוא לבדו המציא זה המציאות בכללו וסידר אותו בזה הסידור הנפלא אשר הוא מורה על שתכלית העוצם והחכמה נמצא לפועלו ואם לא השיגהו קיצור וליאו' מהמציא מה שהמציא מהדברים הנפלאים תכלית הפלא בנמצא נמצא כ"ש שלא ישיגהו ליאו' וקיצור במה שהוא למטה מזה והוא הבאת הטוב לטובים והבאת הרע לרעים וכ"ש שלא ילאה להמנע מברוא האנשי' הקשי יום ולא יקצר מהשיג אם המות הוא נבחר מהחיים לכמו אלו האנשים אם לא והנה יבאר אליהו באופן שני שאין הש"י חפץ ברשע והעול והוא יניח תחלה בכח דבריו כאילו הוא מבואר בנפשו

שאין הבאת הטוב בלא משפט עול כאילו תאמר הבאת הטוב לרשעים המסודר להם מצד המערכת לפי שהוא יראה שאין בזה עול כי זה הטוב יבא להם על צד ההשגחה הכוללת אשר הש"י משגיח באדם רצוני לומר מצד הסידור אשר מהגרמים השמימיים וזה יהיה להם מאשר האדם נולד בעת אשר היה בו מצד הכוכבים זה המצב לא מצד מה שהם אלו האנשים והוא מבואר שאין ראוי שימנע השם מהשגיח במין האנושי זה האופן מן ההשגחה מפני הרשעים אשר אפשר שיהיו בו ואולם היה עול ורשע אם היה מגיע להם טוב מצד מה שהם רשעים או מפני הטבע האישיי ואחר שהתישב זה הנה נבאר מדברי אליהוא שאין הש"י חפץ רשע וזה שאם היה חפץ רשע הנה יחוייב לפי דעת איוב שיהיה השתדלותו להביא רע בלא משפט לאלו הנמצאות השפלים באמצעות המערכת וזה כי הבא' הטוב בלא משפט בזה האופן איננו רשע ועול כמו שקדם והנה אם היה חפץ בהבא' הרע היה משחית זה המציאות השפל ברגע לפי מה שנמצא לש"י מעצ' הכח והיכולת ועוד שעמידה זה הנמצא קיומו הוא בשם ית' וכאשר לא יסבב הש"י בשמירתו יפסד תכף ואחר זה נשנה מקביל הנמשך ונאמר אבל זה המציאות השפל נפסד ונשחת יחד ויחוייב מזה מקביל הקודם והוא שאין הש"י חפץ בהשחתה וההרעה והוא מקביל הנמשך מההקש התנאי הקודם ויחויב ממנו מקביל הקודם והוא שאין הש"י חפץ רשע וזה המופת רמז אליו אליהו באומרו אם ישיב אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף לבאר מה שהקדים ואמר אף אמנם אל לא ירשיע ואמר ואדם על עפר ישוב שאם היה דעת איוב שזה העול איננו נמצא רק באדם ולא יחוייב שיהיה חפץ להביא רע בלא משפט כי אם לאדם הוא מבואר שאם היה חפץ הש"י בהבאת הרע לאדם היה מפסיד המין האנושי ברגע ולפי שלא ביאר אליהוא בביאור שהבא' הטוב בלא משפט לרשעים מצד המערכת אינו עול נשאר זה הספ' לאיוב אחר דברי אליהוא ר"ל מדוע נמצא' ההצלחה לרשעים כמו שנבאר בביאורינו דעת איוב עם הש"י, והנה הרע אשר יגיע אל הנמצאים השפלים במקרה מהגרמים השמימיי' כבר יאמר אליהוא שאין ראוי שיוחס לש"י לרשע ועול לפי שבו תועלת לענוש לרשעים על רשעם ויקבלו בזה תוכחת שאר האנשים וימלטו ג"כ הטובים מיד הרעים באבדם וזכר עם זה אליהוא שכבר יביא השם רע לרשעים לזאת הסבה לבד ואם לא היה מחוייב להם מצד המערכת להציל הצדיקים מידם וזה כולו צדק ויושר:

פרק לה

פסוק א
ביאור מלות המענה:

פסוק ב
צדקי מאל. שאני צדיק יותר מאל:

פסוק ג
יסכן יועיל:

פסוק ה
ושור. וראה:

פסוק ט
מרוב עשוקים יזעיקו. מה שטענת שימצאו רוב עשוקים יזעיקו אותם עושקיהם או יהיה מרוב ענין ריב והרצון בו ממה שיריבו בו עשקים אשר יזעיקו אותם עושקיהם:
ישועו מזרוע רבים. יזעקו מגבורת רבים ותוקפים אשר יעשקום:

פסוק י
זמירות. דברי שבח:

פסוק יא
מלפינו. כמו מאלפינו והרצון בו מלמדנו:

פסוק יד
ותחולל לו. מענין תוחלת:

פסוק טו
בפש. בריבוי:

פסוק טז
יפצה פיהו. יפתח פיהו:
יכביר. ירבה: ביאור דברי המענה ענה אליהוא על קצת דברים זכר שאמרם איוב ואמר האם חשבת שיהיה מאמר נכון אמרך שאחה יותר צדיק מהש"י במה שהביא עליך מהמכות והנגעים כי הוא הביאם לך על לא פשע כי תאמר מה יועיל לך כי תתם דרכיך ומה תועיל מענשיך כי אמרת תם ורשע הוא מכלה והבאת ראיה מהחוש במה שימצא מהרשעים שישחיתו זולתם ואין מוחה בידם וספרת בזה הסיפור הארוך אשר במענה גם היום מרי שיחי, אני אשיבך מלים על זאת הטענה ואת רעיך עמך שלא מצאו מענה

להתיר הספק הזה, ואולם אמר זה לפי שאליפז החל להתיר הספק בשאמר שאין רשע הרשע מזיק לשם יתברך ולא צדק הצדיק מועיל לו ולזה יתכן שיאריך לרשע כמו שקדם במענה הלאל יסכן גבר וכאשר טען איוב על זאת ההנחה מה שטען במענה גם היום מרי שיחי לא מצא מענה אחד מהם על דברו כי מה שהשיב בלדד לא יותר בו הספק כלל ולא השיב אחר זה אחד מרעיו על דבריו אלה, הבט שמים וראה איך גבה ממך במקום ובמדרגה אף כי השם יתברך רחוק מאד ממדרגתינו ובהיות הענין כן מה יזיקו לו חטאינו ופשעינו ומה יועיל לו צדקנו, הלא רשעינו וצדקתינו הוא לנו לבד ולנו התועלת והנזק בהם והנה תועלת הצדק הוא ההגעה אל השארות הנפש בעצמות והשמירה מהרעות הגופיות בשנית מצד ההשגחה האלהית ועונש הרשע הוא בעצמות אבדן הנפש וההמסר אל הרעות הגופיות במקרה מצד העדר ההשגחה האלהית, ואולם מה שיחשב מרוע הסידור מפני המצא רוב עשוקים יזעיקו אותם עושקיהם וישועו העשוקים מכח העושקים אשר הם רבים והוא מה שטענת במענה גם היום מרי שיחי על זה המאמר אשר זכרתי כאשר אמרו אליפז תדע באמת כי הסבה בזה העדר ההשגחה האלהית מהעשוקים לפי שלא השתדל לדבקה בו, ולא אמר אחד מהם איה אלוה עושהו לחקור בו ולהשכיל ולדעת אותו אשר הוא נותן אלו השכחים הנפלאים בזה העולם השפל החשוך ר"ל שממציא בהם עניינים נפלאים יוכר וישובח בהם, והוא מלמדינו חכמה ובינה וזה הלימוד וההבנה הוא לנו יתרון על שאר בעלי חיים ולא נתנו אל לבם להוציא הבנתם זאת אל הפועל עד שישיגו השם יתברך כפי היכולת, הנה זה סבה שיזעקו העשוקים אל השם יתברך מפני גאון הרעים העושקים אותם ולא יענה השם יתברך, לא שהשם יתברך ישמע זה השוא והחמס ויראה אותו ויהיה מסודר ממנו כי איננו משגיח באלו הדברים הפרטיים מצד מה שהם פרטיים, ואולם ידע אותם כלם איש לא נעדר באופן אחר כמו שביארנו בספר מלחמות ה' ובביאורינו לספר החוש והמוחש אבל אנחנו סבת זה החמס כשנסור מדרכי השם יתברך ולא נשתדל ללכת בדרכיו ולהשכיל אותו בדרך שתהיה ההשגחה האלהית בנו, אף כי תאמר לא תוכל לראות את השם באמרך שמאל בעשותו ולא אחז וגו' הישר מעשיך בדין לפניו ותקוה לו שייטיב אחריתך, ועתה הנה אין מה שפקד אפו ולא ידע איוב ברבוי הרע כי כבר אפשר שהיה רע יותר מהרע שהגיע לו לאין שיעור ולזה היה לו לירא שיוסיף לו רע על רעתו, אבל איוב להבל יפתח פיו לדבר כנגד השם ובבלי דעת ידבר דברים כנגדו או יהיה הביאור באומרו ועתה כי אין פקד אפו, ועתה מה שתטעון מהחמסים הנראה לפי המוחש שנעשים תחת השמש הנה עם שאינם חמסים כמו הנזכר כי אנחנו סבתם הנה זה מעט מאד ולא ימצא מזה רבוי ולזה הוא

מבואר שלא היה לך לשפוט מפני זה הענין שימצא על המעט ביחס אל הטוב הנמצא בזה העולם השפל שיהיה השם יתברך עושה עול ושלא יועיל לאדם מאלו הרעות כי יתום דרכיו אבל אתה תדבר מה שתדבר ותטעון כנגד השם בבלי דעת: והכלל עולה מהדברים הוא שאליהוא ישיב על מה שהיה טוען איוב מההצלחה הנמצאת לרשעים זמן ארוך עם הכאיבם שאר האנשים בכל מיני ההכאבה וההיזק שהרשע לא יזיק לשם יתברך בעשותו הרשע ולזה לא יחויי' שיענשהו תכף מרותו ואם אמר אומר שהשם יתברך לא ימלט מהעול בהאריכו לרשע עד בא העת אשר תמוט רגליו לפי המערכת מפני שהוא מזיק לאנשים רבים תוך זה הזמן כמו שטען איוב הנה ישיב אליהוא כי אלו האנשים לא יוזקו על יד הרשע אלא מפני שלא השתדלו לדבקה בשם יתברך כפי היכולת כמו שקדם ויביא להם על ידם את הרע המסודר להם מצד המערכת או הרע הבא להם על צד ההשגחה לא זולת זה וזאת היא הסיבה שלא יבא לאנשים רע מהרשעים כי אם על המעט עם היות כוונתם להרע והם משתדלים בזה בכל אופני ההשתדלות ולזה הוא מבואר שהם בעצמם הם סבת הגעת הרע להם לא ההארכה שיאריך הש"י לרשע ובזה הותר הספק בזאת הטענה והנה מה שטען איוב על רעיו במה שהם אומרים שהשם יתברך פוקד האדם על מעשיו ויודע אותו וביאר שזה בלתי אפשר מצד החוש והעיון כמו שקדם הוא מבואר שכבר הותר הספק כמו שהניח אליהו בזה הדרוש וזה שהוא לא יניח שהשם יתברך ידע אלה הדברים הפרטיים מצד מה שהם פרטיים ולזה אמר אך שוא לא ישמע אל ואמנם ידעם כלם מצד אחד כמו שביארנו באופן שלם בספר מלחמות ה' ובזאת הידיעה אשר לו בהם תגיע ממנו לנביאים באמצעות המדמה הידיעה באלו העניינים הפרטיים טרם בואם והוסיף אליהוא להוכיח איוב מפני שהוא עשה גזירה כוללת שהשם יתברך עוזב אישי האדם ושוכחם מפני מה שנמצא מהרעות במין האינושי אשר הוא מעט מאד ביחס אל הטובות הנמצאות בו ולזה אין ראוי שנחליט המאמר מפני הענין הנמצא באדם על המעט שהשם יתברך עוזב אישי האדם ושוכחם אבל ראוי שנחקור בזה הענין המעטי הנמצא לאיזה דבר נוכל ליחס אותו מזולת שנבטל מה שיראה מהשגחת השם הנפלאה באישי האדם מפני הטובות הנמצאות בהם על הרוב:

פרק לו

פסוק א

ביאור מלות המענה:

פסוק ב
כתר לי זעיר. המתן לי מעט:

ואחוך. ואגידך:

פסוק ה
כביר. רב ההשגחה:

כביר כח לב. רב הכנת השכל להשיג המושכלות:

פסוק ז
יגרע. ימנע:

פסוק יא
ויעבדו. הש"י:

פסוק יב
בשלח יעבורו. בחרב יכרתו:

פסוק יג
לא ישועו. לא יתפללו:

פסוק יד
וחייתם בקדשים. ונפשם בהיותם נערים שאז ראויי' להיות' קדשים מפני רתיחת הטבע אז:

פסוק טו
יחלץ. יציל:

פסוק טז
הסיתך. הסירך מזה הענין ויסיתם אלהים ממנו:

מפי צר. מפי הצר והמצוק ר"ל שלא תהיה בפיו למאכל:

מוצק. הוא מענין מצוק:

ונחת שולחנך. ומה שיורד בשולחנך:

פסוק יז
מלאת. פעל יוצא אע"פ שהוא מבנין הקל וכמוהו ומלאו את המקום הזה דם נקיים:

פסוק יח
פן יסיתך בשפק. פן יסירך מן העולם בספק ובהכאה:

פסוק יט
שועך. עושרך והוא מענין ולא ניכר שוע לפני דל:

בצר. זהב מגזירת והיה שדי בצריך:

פסוק כ

תשאף. תביט וחשתדל:

לעלות. לכרות ומזה הענין כעלות גדיש בעתו:

תחתם. במקומם:

פסוק כד

שוררו. הביטו והשיגו:

פסוק כו

שגיא. שגיא כח או יהיה סגיא ונפלא במציאותו:

פסוק כז

יגרע. ימנע:

נטפי מים. הגרת המים וזה בסבת היובש:

יזוקו מטר לאידו. יזלו מהם לחיות הם בכח מטר ר"ל שיעשו מהם איד לח אשר הוא מוכן להיוח ממנו מטר:

פסוק כט

מפרשי עב. מיני הפרשיות אשר לעב והרצון בו כי כבר יתחדשו עבים מחחלפים זה מזה עד שמקצתם יהיה מטר ומקצחם יהיה רוח ומקצתם עניינים אחרים כמו שזכר אחר זה:

תשואות סוכתו. הרצון בסוכתו עננו והרצון בזה המיית עננו והוא הרעם:

פסוק ל

אורו. שמשו ומזה צר ואור:

פסוק לא

למכביר. לרוב:

פסוק לב

כפים. עננים ומזה הענין ושכותי כפי:

כסה אור. הוא האיד הקיטורי שהוא מתלהב בקלוח ובמעט סבה:

במפגיע. בממשש ופוגש:

פסוק לג

רעו. הוא האיד האחר שהוא רעו וחבירו:

מקנה אף על עולה. קנין אף על האיד הקיטורי שמדרכו לעלות למעלה:

פרק לז

פסוק א
ויתר. ויעתק:

פסוק ב
והגה. הוא שם מענין הגייה והרצון בו וקול והוא הרעם:

פסוק ג
ישרהו. כמו ישרו והטעם שהוא יתיישר לרדת תחת כל השמים עד שישמע שם בכל המקומות אשר הענן עליהם ואמנם אמר זה לפי שהקול הוא חנועה מגעת אל חוש השמע באמצעוח האויר המקבל צורת התנועה ההיא או יהיה הרצון בישרהו ילחלחהו והטעם שהוא ילחלח הענן וירד ממנו המטר:
ואורו על כנפות הארץ. והברק היוצא ממנו ירד למטה על כנפות הארץ וזה פלא משני צדדים האחד שיצא אש מהמקום אשר היו שם המים והשני שירד למטה והנה טבעו שיעלה למעלה:

פסוק ד
ולא יעקבם. ולא יאחרם:

פסוק ו
מטרות עוזו. מטרות עת ותהיה הוי"ו נוספת:

פסוק ז
יחתום. יסגור ויסתום עד שלא יוכל איש לצאת לחוץ מרוב המטר:

פסוק ט
מן החדר תבא סופה. מחדר הענן תבא הרוח וזה יהיה כאשר היה נעצר בו איד הפכי לו כי יקרה לזה האיד המורכב שיהיה ממנו הרוח כאשר התבאר בספר האותות:
וממזרים קרה. ר"ל שכבר יהיה קור חזק מן הרוחות המזרים ומפזרים האידים והם הרוחות הצפוניות כמו שנזכר בספר האותות או יהיה ממזרים מענין זרם ויהיה מזרים כמו מזרם כמו הענין בתומיך גורני שהוא כמו תומך או יהיה מורכב מפועל הדגוש והפעיל כי כבר ימצאו רבים מורכבים משני בניינים:

פסוק י
מנשמת אל. מרצון אל:
במוצק. מגזרת מצוק וזה יהיה כאשר יקפא הטל ויהיה ממנו הכפור:

פסוק יא
ברי. מענין בירור ושרשו ברה ובא במשקל מרי והרצון בזה כי גם הברור אשר יהיה לחלקי האיד עד שיתפזר ויותך קודם שיתהוה ממנו המטר:
יטריח עב. רצוני שכבר ימצא עב לפעמים לא יתהווה ממנו שום דבר אבל יתפזר ויותך ולזה אמר יטריח רצוני שמציאות כמו זה העב הוא טורח ועמל אחר שלא יגיע ממנו תועלת:

פסוק טו
בשום אלוה עליהם. בגזור אלוה עליהם שיהיה עניינם בזה האופן:
והופיע. והאיר והוא מקור וזה יהיה כשיתלהב האיד הקיטורי:

פסוק טז
מפלשי עב. כמו מפרשי וכבר קדם ביאורו:

פסוק יח
כראי מוצק. כמראה הנתך והוא כמראה של זכוכית שהיא ספיריית והנה אמר על השחקים שהם חזקים ושהם גם כן ספיריים כראי מוצק:

פסוק יט
לא נערוך מפני חשך. לא נוכל לסדר דברינו ולערוך אותם לפני השם יתברך מפני החשך אשר אנחנו בו מפני הטבע החמרי וקיצורינו מהשיג פועל השם יתברך על השלימות:

פסוק כ
יבולע. ישחת:

פסוק כא
בהיר. זך ומבהיק:

פסוק כג
שדי לא מצאנוהו וגו'. הרצון בו שדי אשר לא מצאנוהו ולא נוכל להשיג אותו הוא שגיא כח ושגיא משפט ושגיא לעשות רב צדקה ולא יעשה רע ויענה האנשים כאמרו כי לא ענה מלבו:
יראה. ישגיח או יהיה הרצון בו יכבד וישא פנים ויחניף:
ביאור דברי המענה. אחר אשר ענה אליהוא שלשה מענים במספר מה שהשיבו אליפז ובלדד וצופר אל איוב או כמספר המענים שאמר איוב שלא ענוהו חביריו על אחד מהם וראה שאין איוב עונה אליו הוסיף אליהוא להשיב על דברי איוב וטענותיו ואמר המתן לי מעט ואגידך האמת כי עוד לי דברים וטענות בעבור הש"י לבאר שהוא משגיח

באישי האדם הדבקים בו, אשא דעי מעניינים רחוקים ואתן צדק לפועלי, ואמנם אמר זה כי ההקדמות אשר יבאר מהם זה הדרוש הם רחוקות כמו שיתבאר, אמנם שדברי אינם כוזבים זה ממה שיתבאר ממה שאתה מודה בו וזה שאתה מודה בשם שהוא שלם הדיעות ר"ל שהוא יודע נימוס הנמצאות וסדורם בשלמות לפי שהוא פועל אותם ובהיות הענין כן הנה יתבאר שאין הש"י מואס האדם עד שלא יהיה משגיח בו מצד היותו מואס אותו כמו שאמרת מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך וזה שהש"י הוא רב הדעות והאדם הוא רב כח השכל הדיעות כי הוא כחיי על השגת זה הנימוס אשר לנמצאות ולזה הוא מבואר מזה הצד שיש לו יחס מה אל הש"י מזה הצד ובפרט כאשר ישתמש בכחו זה ויוציאהו לפועל ובהיות הענין כך אין ראוי שימאסהו הש"י ואולם היתה זאת ההקדמה רחוקה כי הידיעה תאמר בש"י ובנו בשיתוף השם ר"ל בקודם ובאיחור, ולזה הוא מבואר שהש"י לא ישתדל להחיות הרשע לא החיים הנפשיים ולא הגופיים אמנם שלא יחייהו הנפשיים הוא מבואר וזה שאי אפשר שתגיע הצלחת הנפש לרשעים ולא יחייהו ג"כ החיים הגופיים כי אין בו דבר יהיה ראוי בעבורו שתהיה בו ההשגחה האלהית ויתן משפט העניים העשוקים בזה האופן כי להיות הרשעים משולחים למקרים יתכן שיביא אידם וינצלו מהם, או יהיה הרצון בעניים צדיקים וענוים כי כמוהו ימצאו רבים בספר תהלים וירצה בזה שהש"י יתן משפט הצדיקים הראוי להם בהשגיחו בהם בכל ענייניהם, לא יגרע הש"י מצדיק עינו אבל ישגיח בהם ויצילם מהרעות הנכונות לבוא עליהם ויושיבם עם המושלים העליונים לכסא הקיום והנצחיות ר"ל שיתן להם מקום בין המלאכים ושם יתקיימו לנצח ותגבה מדרגתם מאד, ואם יקרה בטובים שיהיו אסורים בזיקים ובכבלי ברזל או יהיו נלכדים בחבלי העוני והדלות הנה הוא מהש"י להגיד להם פעלם שאינו ישר ושכבר יתגברו פשעיהם אם יחזיקו בזה הפועל ויסתבכו בו, הנה בזה האופן גלה אזנם למוסר כי בזה יוסרו מדרכם הרעה אשר החלו לדרוך בו ואמר הש"י כי מפני זה ישובון מאון, אם ישמעו אל מצות השם ויעבדו אותו יבלו ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים ר"ל שלא יגיעם שום רע כי להדבקם בש"י תהיה השגחתו בהם וישמרם מכל רע, ואם לא ישמעו ויחזיקו בדרכם הרע אשר החלו לדרוך בו יגיעם מהרע שיעברו בחרב בבא יום אידם וימותו בלא דעת ולא יהיה להם השארות נפשיי וזה הוא העונש האמיתי להם, והרשעים אשר לא די להם שלא ישמעו לסור מדרכם הרע אבל ישימו אף לשם ית' ויאמרו כי באפו וכעסו הגיעם מה שהגיע להם לא מצד מעשיהם ולזה לא יזעקו ולא יתפללו אליו כי אסרם, הנה תמות בנוער נפשם וחייתם תמות בהיותם נערים ואמנם אמר זה על דרך אמרו ומקשה לבו יפול ברעה כי מי שהוא בזאת התכונה

מהקשאת לבו הוא מוכן לרעות ולמקרים יותר מהאנשים המפחדים וכאילו זאת התכונה תמהר קצו, הנה הש"י יציל העני מרעות רבות בענייו אשר הביא עליו ויגל אוזן הלחוצי' במה שילחצם לשוב אל הש"י וירחמם, ואף היה מסיר אותך בזה הרע אשר הביא עליך מצור ומצוק אל רחב שאין שום צרות תחתיה והיה משים מה שינוח על שולחנך והיא המפה או הכלים מלאים דשן לרוב עשרך והצלחתך אם היית שב אל השם ועובד אותו בכל כחך אבל אתה מלאת דין רשע הדין והמשפט שיסמכו אישי האדם ויסעדו ר"ל הדין והמשפט שבא מהש"י לאישי האדם על האופן שקדם שבו קיום העולם אתה ממלא אותו דין רשע ביחסך לשם ית' עול באלו הדברים וזה בתכלית הגנות ר"ל שיהי' מגיע מסכלותך עד שתשי' הדין והמשפט שיסמכו אנשי העולם ויקיימו דין רשע ועול והיית בזה במדרגת הרשעים שישימו אף ולא ישועו כי אסרם, כי חמת השם פן תסיתך ותכלך בהכאות נפלאות עד שלא יצילך מזה רב כופר ולא יהיה נערך עשרך ללוקחו כופר על המכה ההיא לא זהב ולא מאמצי כח שיש לך לא יצילך, אל תביט והשתדל הלילה בהיות לבך פנוי על משכבך בענין הרעות הבאות לאישי האדם כמו כריתת עמים במקומם, השמר אל תפנה אל מה שיתייחס בו און לש"י כי על זה הדעת בחרת בסבת עוני דעתך וסכלותך ר"ל ששוטטת לבקש ראיות מהחוש על היות החמס נמצא ברעות אישי האדם וכאילו אמר אל תסתכל באלו העניינים שיביאוך לחשוב שהש"י עושה עול באלו הרעות הבאות לאישי כאדס פן יסיתך ויכלך בחמתו במכה אכזרים אשר לא יציל אותך ממנה לא הונך ולא גבורתך, איך תאמר כי באלו הרעות רוע סידור הנה הש"י ישגיב האדם בכחו להצילו מאלה הרעות הנכונות לבא עליו ומי כמוהו שיורה האדם הדרך הישרה אשר בה ינצל מאלו הרעות הנכונות לבא עליו כאשר היה האדם באופן שתוכל להגיע אליו זאת ההשגחה וכאשר לא היה זה כן הנה לא הגיע החסרון מצד הש"י אבל מצד המקבל מי הוא עליון עליו שיבחן דרכו ומנהגו בפעולותיו שיוכל לומר אליו בזה הענין פעלת עולה הלא הוא על הכל והכל ברואים בכחו ולזה ראוי שנתרחק משנייחס אליו עול כי לא נוכל לבחון דרכו ולהשיג אותה עד שנוכל לשים עצמנו שופטים לשפוט שכבר פעל עולה בדבר מה כי נשגבה דעתו מאד וראוי שנייחס מה שירא' ממנו שכבר פעל עולה אל קצורינו וסכלותינו, זכור להשגיא פעל הש"י ולרומם אותו מה שהשיגו האנשים מפליאות פעולותיו בנמצאות הטבעיות מה שכל אדם חזו בו באלו הנמצאות השפלות שנבא באמנת' בהקדמות מיוחסות ומיוחדות ומה שהביט האדם מרחוק בגרמי' השמימיי' שיבא בהם בהקדמות רחוקות כי באלה העניינים תושג משיעור חכמת השם ויושרה מה שאין לו קץ, ואם פעלו הוא כך הנה הוא מבואר

שהש"י שגיא ונפלא מאד במציאותו ולא נוכל לדעת שיעור מדריגתו והוא נצחי לא סר ולא יסור ואיך יתכן שיגנה האדם אשר תמול בואו הש"י אשר לא סר ואיך יתכן לאדם שייחס גנות לנמצא אשר הוא בתכלית המעלה והכבוד עד אשר לא תושג מדרגתו, והנה החל אליהוא לספר מנפלאות הש"י ואמר שכבר יגיע מחוזק השגחו' השם ונפלאותיו עד שבעת היובש המופלג שיגרע השם וימנע השם נטפי מים אז יעלו אידי' באלו המקומות היבשים שיזל מהם המטר ברבוי עד שירעפו עלי אדם רב וזה בתכלית הפלא, האם יבין האדם איך יהיו מפרשי העב המתחלפי' קצתם מקצת חילוף רב ואופן התהוותו והמון העננים וקולם עד שקצתם יהיה מהם מטר יורד בנחת ומקצת' מטר יורד בזעף ומקצתם קולות וברקים ומקצת' שלג ומקצתם קרח ומקצת' יהיה רוח ומקצתם לא יהיה דבר אך יתפזר ויסור, הנה הש"י פירש בעבור העלאת האידים אורו וניצוצו וכסה אז האיד שרשי הים ולזה הוא נפלא כאשר היו האידים מפועל אחד והוא הניצוץ אשר יהיה מהשמש דרך משל ומחומר אחד על הרוב והוא מי הים איך יקרה שיתחלפו האידים זה האופן מהחילוף, אמנם סידר השם זה בזה האופן כי בעננים ישפוט העמים פעם וייסרם ברעות אשר יבואו להם מצדם ופעם יתן אוכל לרוב באמצעותם וספר תחלה האיד אשר יתהוו ממנו הקולות והברקים למה שיש מהפלא בענייננו, ואמר על העננים כסה אור האיד הקיטורי אשר הוא אור בכח קרוב לפי שהוא מתלהב במעט מהסבה כמו שהתבאר בספר האותות והוא מפוזר ביניהם ויצו השם על האיד ההוא במה שיפגיע חלקיו קצתם לקצת וידבקהו והוא הקור אשר בענין אשר הוא עצור בתוכו כי החלקי' החמי' יברחו מהפכם ויתקבצו בעומק הענן כמו שהתבאר בספר האותות, כאשר הגיד עליו האיד הקר שהוא ריעו מה שהגיד ר"ל שעיבה פני הענן ועצר בתוכו האיד הקיטורי בדרך שלא יוכל לעלות ולצאת אז יהיה קנין אף וכעס על האיד העולה בהתקבץ חלקיו ויבקע הענן ויצא ויתלהב מדי צאתו מהענן וזהו הכעס על דרך משל, אף מזה המקרה יחרד לבי ויתר ממקומו, שמעו שמוע בחוזק קולו והדבור אשר יצא מפיו ר"ל הרעם שהוא נפלא וחזק עד שתחת כל השמים הוא מתיישר ללכת ולהשמע, ואורו הוא הברק יתנועע וירד על כנפות הארץ וזה ג"כ פלא כי מדרך האש הוא שיתנועע למעלה, ואחרי הברק ישאג קול הרעם ירעם בקול גאונו ולא יאחרם ר"ל הקולות שלא ישמעו אחר הברקים בזמן מועט כאשר היה קולו בזה האופן שיהי' נשמע וזה כי הסבה ברעם והברק אחד כמו שנזכר בספר האותות אבל כי הרעם ישמע אחר הברק זמן מה לפי כשהיה מקום הברק והרעם סמוך לאופק שיראה הברק ולא ישמע הרעם לרחקו ממנו כי תכלה התנועה ממקום ההכאה אשר תחדש הקול עד חוש השמע והוא תהיה בזמן בהכרח והנה יקרה כשהיה

מקום הברק והרעם סמוך לאופק שיראה הברק ולא ישמע הרעם לרחקו ממנו כי תכלה התנועה קודם הגעתה אל חושינו ולזה אמר שכאשר ישמע קול הרעם לא יהיה השמעו מאוחר מאד מהראות הברק, ירעם אל בקול זה הענין נפלאות עושה גדולות ונפלאות אשר לא נוכל להשיג, הנה פעם יוצא מהאיד שלג וירד השלג בארץ ופעם יהיה ממנו גשם מטר ר"ל שאינו יורד בתוקף גדול ופעם יהיה ממנו גשם מטרות עוזו ר"ל שיורד בתוקף גדול וכבר התבארו ר"ל שיצא סבות כל זה ואפשר שנאמר שהרצון באמרו וגשם מטר וגו' שפעם יצא ממנו גשם מטר ר"ל שלא יהיה המטר היורד מחלקי הענן מתחלף קצתו לקצתו ופעם יצא ממנו גשם מטרות עוזו ר"ל שיצא ממנו מטרים מתחלפים עד שיורד מקצת חלקי הענן מטר גס ומקצתו מטר דק כמו שיקרה הרבה פעמים בעננים אשר ירד מהם הברד, ויהיה הגשם בתוקף כל כך עד שיסגור בעד כל אדם עד שלא יוכל לצאת ולדעת בכל אנשי מעשהו ר"ל שיכירו מה הם עושים ואיפה הם, וגם החיה תחבא מרוב הגשם ותשכון במעונותיה, ולפעמים תצא מחדר הענן הסופה ר"ל הרוח החזקה וזה בהיות האיד הקר מתדבק עם החם ויבקש זה לרדת וזה לעלות ויתהוה מזה הרוח כמו שנזכר בספר האותות והנה מקום אשר הוא מזרים ר"ל שהוא סיבת הזרם והשטף אשר יתחדש מהאיד והוא החלק היותר קר מהאויר כמו שהתבאר בספר האותות וכבר יהיה ממנו ההתקר' אשר יהיה בקצת חלקי זה האיד העשני והאיד העשני וההתקר' ההוא הוא סבת הרוח כמו שהתבאר בספר האותות וזה פלא שתהי' הסבה אחת בעינה ופעם תסבב הלחות והשטף ופעם תסבב הוית הרוח אשר הוא מייבש, מרצון אל יתן מקצת האידים קרח ויתן רחב המים שנעשה מהם הקרח במקום מוצק וצר והוא הקרח והכפור וקראו רחב מים לפי שהוא מתהווה מהטל והוא יורד ברוחב עד שאינו יורד טיפות אבל הוא כמו לחו' שיתלחלח האוי', אף ברי יטריח עב לברירה ולפיזור ר"ל שלא יצא ממנו שום דבר אך יותר ויתפזר ויפיץ ענן אורו ואולם אמר ענן אורו לפי שהיותר נכון שבעננים שיקרה בהם זה הם העננים רבי האיד הקיטורי אשר הוא נקרא אור כמו שקדם כי ליובשו יקרה לו שיתפזר מניצוץ השמש קודם שיתהוה ממנו המטר, ובכלל זה הענן מתהפך מסבותו בתחבולות השם הנפלאות עד שיהיו ממנו כל אלו הדברים המתחלפים אשר זכרנו והסבה בזה כדי שיפעלו כל אשר יצוה הש"י על פני תבל ארצה, פעם להזיק כמו הברקים שימותו האנשים באש הנופל בהם או המטר כשיהיה מזיק ופעם להכרח ארצו להצמיח מוצא דשא ופעם ימציאהו לחסד ר"ל ליתרון הטוב ואם אינו צריך לצמחים, האזינה זאת איוב עמוד והתבונן נפלאות אל התדע הסבה איך גזר השם על העננים שיסודרו מהם אלה העניינים בזה האופן, הידעת מה הסבה אשר קבל

בה האור והתלהבות האיד הקיטורי הנעצר בעננו, האם תוכל לדעת על אופני מפלשי עב אשר יתחלפו לכמה גוונים נפלאות השם וחכמתו בהם, הידעת למה יהיו בגדיך חמי' כאשר תשקוט הארץ מפאת דרום ר"ל כשלא יהיה השמש מתנועע בפאה הדרומי' ותהי' תנועתו במזלות הצפוניות כי אז יהיה החום בחלק המיושב והנה בידיעת סבת זה החום בקרבת השמש מהפיאה הצפונית מהקושי מה שלא יעלם למי שעיין בטבעיות וכבר ביארנו זה בביאורינו לחכמה ההי' והשלמנו הסבה בזה בחמישי מספר מלחמות ה', האם תרקיע עמו השמים שהם חזקים בתכלית החוזק עד שלא יתפרד דבוקם בשום פנים והם ספירים כמו הראי הנתך ר"ל הזכוכית שיעבור האו' בו אתה איוב שחושב להתווכח עם השם הודיענו מה נאמר לו כשנתווכח עמו בזה הענין הנה לא נוכל לערוך דברים כנגדו מפני חשך והסכלות כמו שלא יוכל להתווכח מי שלא ידע דבר בחכמה אחת עם היודע בחכמה ההיא, איך נוכל לדבר עמו היסופר, לו כי אדב' בדרך שיעננני וישלם ההתווכחו' ביני ובינו ואם אמר איש דברי ריבות אל השם והתווכח עמו כאשר היה מבולע ונשחת במכו' ומכאובים עד שאתה תחשוק להתווכח עמו והוא כאילו אמ' הנסה איש מכאובות להתווכח עם השם ויענהו עד שאתה תכסוף לזה התווכחות, ושב עתה לבאר אופן אחר מענין האידים והוא שבקצת העתים יהיה הענן חזק עד שלא יראה האור אשר הוא בהיר וזך בשחקי' ר"ל שאין סיבת העדר האור שילקה הככב כי הוא בהיר בשחקים אבל רבוי העננים יהיה סבה שלא יראה האור עם חזקו ועם כל זה לא יהיה מהם מטר אבל תעבור הרוח ותטהר העבים ותפזר' או תוליכם אל מקום אחר ובזאת הסבה ישלם על הרוב ענין המטר ולזה זכרו לפי שבו מן הזרו' אם נייחס זה הפועל אל הרוחות לבד כמו שזכרנו במענה השני מזה הספר, מצפון זהב יאתה ר"ל שיבואו ממנה רוחות מפזרות האידים ומטהרות האויר ומזככות אותו כזהב וזה כולו בעבור פועל הש"י אשר הוא נורא הוד ואפשר שנאמר שהרצון בזה כי מפאת צפון לפי ששם הישוב יבא דעת יקר ונכבד כזהב על הש"י שהוא נורא הוד כי שם הבעלי חיים והצמחים אשר בבריאתם מהחכמה הנפלאה והעוצם להמציא באחד אחד מהם כל מה שאפשר בו מהכלים אשר ישלם בהם מציאותם וישמ' הזמן האפשרי בהם עד שנוכל להשיג מזה דבר יקר ונכבד מהש"י, ובכלל הנה יראה ממה שברא אותו באלו הנבראים כי שדי אשר לא מצאנוהו ולא נוכל להשיג מדרגתו הוא שגיא כח לעשות משפט ושגיא כח לעשות רוב צדקה וחסד לפי שלא יקצר מהמציא באחד אחד מאלו הנבראים מה שיצטרך אליו במציאותו ולא יקצר ג"כ מהמציא באחד אחד מהם מה שאפשר שימציא בהם על צד היותר טוב ולא יענה ר"ל שלא יעשה רע כי אנחנו נראה אותו משתדל

בכל עוז באלו הנבראים להגיע הטוב אליהם והוא על דרך אמרו כי לא ענה מלבו, או יהיה אומרו לא יענה שמרוב כחו לא יאחר עשיית המשפט ורוב הצדקה אבל יעשהו תכף בהמצא המקבל בזול' איחור, לכן יראו ממנו האנשים כי לא יראה כל חכמי לב שלא ישגיח בכולם להצילם מהרע אבל כאשר ידבקו בו ובעת הדבקות, או יהיה פירוש אמרו לא יראה כל חכמי לב שלא ישא להם פנים ולא יכבדם להחניף אותם אך תכף שתמצא בהם הרעה ייסרם כדי שיעזבו הדרך ההיא כמו שקדם: והכלל העולה מהדברים הוא שאליהוא יבאר שלא ימנע מפני היות האדם פחות ונבזה ביחס אל הש"י היותו משגיח בו אבל הוא יבאר שהוא ראוי שישגיח בו ונניח בביאור זה שתי הקדמות האחת עם היותה מבוארת בנפשה כבר הודה בה איוב והוא שהש"י הוא תמים דעות רוצה לומר שהוא יודע כל המושכלות וזו ההקדמה הודה בה איוב באמרו עמו חכמה וגבורה וההקדמה השנית מחוייבת למי שידע טבע שכל האדם שיודה בה והוא שהאדם כביר כח לב ר"ל שהוא רב ההכנה להשיג המושכלות עד שהוא כחיי על כולם באופן מה ובהיות הענין כן רצוני שהש"י הוא רב המושכלות בפועל והאדם הוא רב המושכלוח בכח והוא מבואר ממה שבפועל שהוא ישלים מה שבכח ויוציאהו אל הפועל כפי מה שאפשר והיתה היציאה אל הפועל במושכלות ימצא בה הפועל והמתפעל אחד באופן מה הוא מבואר שכבר יגיע לאדם בזה האופן התאחדות מה ודבקות בש"י ומה שזה דרכו הוא מבואר שאין ראוי שימאסהו הש"י אבל ראוי שתהיה ההשגחה נפלאה מצד ההתאחדות הדבקות ולפי שזה ההתאחדות הוא מפני מה שהגיע לאדם מהמושכלות בפועל לא מצד הכח אשר הוא הטבעי המיניי הוא מבואר שראוי שתהיה ההשגחה האדם המשכיל מצד הטבע האישיי, ובכאן התבאר שאין הש"י עוזב אישי האדם על צד המיאוס והפחיתות אבל ישגיח במשכילים ממנו ולפי שהרשע הוא ממה שימנע הגעת המושכלות כמו שזכר איוב במה שקדם הוא מבואר שההשגחה לא חהיה ברשעים אבל היו מטרה לחצי המקרים הרעים הנכונים לבא עליהם מצד המערכת ותעדר מהם הצלחת הנפש וזהו עונש המגיע להם על רשעם בעצמות ר"ל העדר מהם הצלחת הנפש ואולם העונש האחר והוא המסרם למקרים הרעים נכונים לבא עליהם הוא במקרה ושנית כאילו כוון מהש"י כדי שיגיע בו רע מוחש לרשעים ונוסרו בהם שאר האנשים ויומלטו מרעתם ואל שני מיני העונש אשר זכרנו רמז אליהו באמרו לא יחיה רשע ר"ל שלא ישתדל הש"י להחיותו החיים הגופיים ולא יחיינו החיים הנפשיים ויורה על זה כי כבר זכר לצדיקים שני מיני הגבול המקבילים לאלו האחד הוא השגחתו בהם אשר ימלטו בה מהמקרים הרעים הנכונים לבא עליהם והוא אמרו לא יגרע מצדיק עיניו והשני

הוא הצלחת הנפש והוא אמרו ואת המלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו ובכאן התבאר איוב מציאות היושר באלו העניינים אשר היה חושב איוב שימצא החמס וראוי שלא יעלם ממנו שזאת ההשגחה והשמירה תתחלף לפי התחלף הדבר אשר בעבורו היתה ההשגחה רצוני שכאשר ידבק ויתאחד יותר בש"י תהיה ההשגחה בו יותר וזה מבואר בנפשו למעיין בדברינו אלה והנה יוכיח אליהוא איוב על אשר לא פשפש במעשיו על הייסורין הבאים עליו ולא שב אל הש"י כי הוא יראה שאם היה שהיה איוב צדיק בזה האופן כבר יתכן שיביא הש"י עליו אלו הייסורין על צד ההשגחה להשיבו מהמרי המועט אשר החל להחזיק בו וזה שהצדיקים כאשר החלו להסתבך במרי מה יגיע להם הש"י רעות על צד ההשגחה כמו שקדם וכאילו יגיד להם בזה המכאוב אשר הכאיב' שפעלם אשר החלו להחזיק בו הרע וימנעהו ממנו וזה כי בבא הרע עליהם יפשפשו במעשיהם וישיבו אל לבם במה היתה החטאת הזאת ואם יקבלו תוכחת בזה וישובו אל הש"י יהיו מושגחים ממנו ונשמרים עד שיבלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים ואם לא יקבלו התוכחת ימותו בבלי דעת כי פעולות הרשע מונעות השגת המושכלות בלי ספק ובהיות הענין כן הוא מבואר שאם היה איוב שב אל הש"י היה נצול מאלו הרעות ולהיות הרעות הבאות לאיוב על זה האופן ר"ל על צד ההשגחה להוציאו מהמרי המעטי אשר החל להסתבך בו היה מתרעם איוב והיה חושב היותו צדיק לפי שמה שהשיגהו מהמרי היה מעטי ובלתי מושג אליו ואחר כן גנה אליהו איוב על יחסו העול והרשע לשם ית' בזה הסידור אשר סידרו מפני הרעות שימשכו ממנו ר"ל מהסידור אשר מהגרמים השמימיים לפי שבו ישלם הדין והמשפט שיתמכו העולם ויעמידוהו וזה כי בזה האופן בלבד הי' אפשר שיגיע לרשעים רע מוחש על הרשע והעול שיעשוהו כי השם ית' לא יעשה רע בעצמות כמו שביארנו בפתיחת זה הביאור וכאילו ישלם התיקון המדיני בזה הרע הנופל בזה העולם מן ההכרח ואולם הצדיקים אין להם לירא מאלו הרעות כאשר ישתדלו לדבקה בש"י כפי כחם ואמר אל איוב במאמר כולל שכבר היה ראוי לו להשיג פועל השם מהנפלאות אשר הושגו לאנשים במעשיו ולזה היה ראוי לשפוט שזה הסידור הוא בתכלית השלימו האיפשר ואם נמצא בו חסרון מה הוא לפי מחשבותינו לא לפי האמת וזה שהאיד שהוא ראשית ההוויו' לא יובנו הנפלאות אשר יעשה בו הש"י כ"ש באדם שהוא סוף כל ההוויו' ובכלל כאשר נעיין בנבראיו ראוי לנו לשפוט שהש"י שגיא כח ומשפט ורב צדקה ושהרע לא יבא ממנו על הכוונה הראשונה:

פרק לח

פסוק א
ביאור מלות המענה ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר:

פסוק ה
מי שם ממדיה. מי גזר וסדר מדת הארץ שתהיה בזה האופן והנה ממדיה שם ובא בשקל מצרי שאול והיסוד מדד והרצון בו מדותיה וקצות גבוליה:
או מי נטה עליה קו. ר"ל לבנותם ולחדשה באופן אשר היא עליו ואולם אמר זה כי מנהג הבונים לנטות קו על בניינם:

פסוק ו
אדניה. עמודיה:

פסוק ז
ברן יחד. מענין רננה:

פסוק ח
ויסך. סתם וסגר:
בגיחו מרחם יצא. בצאתו מרחם ובהולדו:

פסוק ט
וערפל חתולתו. וענן לבושו והטעם כפול והוא מענין והחתל לא חתלת:

פסוק י
ואשבור עליו חקי. ואגזור עליו גזרתי:

פסוק יא
ופה ישית בגאון גליך. ר"ל ואל זה השיעור מהגאון ישית גליך מי שהוא פועל אותם והוא הרוח כאילו אמר שלגובה הגלים שיעור יכלה אליו לפיכך לא יתוסף שיעורו ולזה לא יגבהו הגלים יותר בעת אחת מעת אחר לתוספת שיעור הים והם בעצמם ג"כ מוגבלים כשיעור' עד שלא יצאו מגבולם אשר הגביל הש"י להם ובזה יהיה נשמר זה המציאות אשר בחלק הנגלה מהארץ שלא יבואו מי הים עליו ואפשר שיהיה הרצון בזה ועל זה המקום ישית הרוח בגאון וגובה גליך ולא יעבור הגל אותו המקום אבל יפסד וישיב לקדמותו בהתנועעו אצל שפת הים ובזה יהיה נשמר זה המציאות אשר בחלק הנגלה מהארץ ואפשר שיהיה בי"ת בגאון נוספת וירצה שהרוח ישית גאון הגלים בהניעו אותם עד מקום מוגבל לא יעברו אותו כמו שקדם:

פסוק יב
ידעת השחר מקומו. הודעת מקומו של שחר והוא המקום שזורח ממנו השמש ואולם אמר זה לפי שהשמש לא יזרח תמיד ממקום אחד אבל יתחלף מקום זריחתו דרך משל אל צד הדרומי ר"ל שיתקרב אליו תמיד מהתנועעו מראש סרטן עד ראש גדי ומראש גדי עד ראש סרטן הדבר הפוך ובזה האופן יתחדשו התקופות הארבעה ובהם תועלות להמציא לו הנמצאות השפלות לשמור מציאותם הזמן האפשרי כמו שיתבאר בטבעיות והנה זכר השמש מבין שאר הככבים להראות פעולתו יותר באלו הנמצאות אשר אצלנו:

פסוק יג
וינערו. ויסורו:

ויברחו. להחבא:

פסוק יד
תתהפך כחומר חותם. ר"ל כמו החומר והטיט אשר יעשו בו החותם אשר ירצו שהוא מוכן בקלות לקבל החותם ההוא כן תתהפך פעולת השמש להמשך ממנו פעולות מתחלפות מצד חלוף מצבו:

פסוק טז
נבכי ים. מעמקי ים:

פסוק יח
רחבי ארץ. הנה רחב הארץ הוא מרחקה מהקו השוה והוא המקום אשר יהיו בו הלילה והיום שוים לעולם ולזה יהיו לארץ שני רחבי' האחד מהקו השוה עד תכלי' הצפון והשניה מהקו השוה עד תכלית הדרום:

פסוק כג
חשכתי לעת צר. מנעתי אותם לי ואצרתי אותם להשתמש בהם בעת צר ר"ל להגיע הרע לראוי לו:

פסוק כד
איזה דרך יחלק אור. הרצון בו אי זה דרך יחלק השמש עד שילך פעם בתנועתו היומית בדרך אחד וביום אחר בדרך אחר ויפזר מקום זריחתו עלי ארץ כמו שהתבאר למי שעיין מעט מחכמת התכונה ואיפשר שיהיה הרצון באור האיד הקיטורי אשר יתהוו ממנו הלהבות בקלות ויהיה קדים רוח קדים והוא יותר נכון כי לפי הביאור הראשון יהיה בכאן כפל דברים לפי שכבר זכר זה הענין בענינו כמו שאמר איוב המימיך צוית בקר וגו':

פסוק כה
מי פלג לשטף תעלה וגו'. מי חלק לשטף המים מקום שיפול בו וקרא למקום ההוא תעלה והיא חפירה והרצון מי סידר המטר בזה האופן שימטיר בזה המקום ולא במקום אחר עד שישלימו בזה האופן הצמחים בהמטירו פעם במקום אחד ופעם במקום אחר וזה שאם היה המטר כולו במקום אחד תמיד לא ישלם צמח לא במקום ההוא מצד רבוי הלחות ולא בזולתו מצד היובש וזה מבואר בנפשו ומי שם חק ומנהג לברק ולרעמים ויהיה אמרו לחזיז קולות כאילו אמר לחזיז וקולות או ירצה בזה מי שם דרך לחזיז אשר יתהוו ממנו הרעמים שירד למטה לארץ הפך תנועתו הטבעית:

פסוק כז
שואה ומשואה. מדבר ומקומות חריבים:

פסוק כח
אגלי טל. טיפי הטל:

פסוק ל
יתחבאו. ירצה שהם יחפאו ויסתם ענין המימיות אשר בהם ויהיו מים בכח לא בפועל:

פסוק לא
מעדנות. שם מיני תענוגים שימצאו בסבת כימה ר"ל בהמצא השמש שם כי אז יתיר חום הזמן האילנות ויתנו פרים והנה כימה היא צורה אחת במזל טלה:
ומושכות כסיל. מה שיעצרהו וימשכהו כסיל שהוא מהצורות הדרומיות ובהיות השמש במזל שהוא בו ימנעו האילנות מנתינת כחם לרוב הקור: (לנ:
) **מזרות**. היא צורה אחת מהצורות הדרומיות ואחשוב שלא היתה נראית בארץ אשר היה בה איוב כי אם זמן מועט:
ועיש. היא צורה מהצורות הצפוניות ואינה נסתרת כלל באקלים אשר אנחנו בו:
תנחם. תנהגם:

פסוק לג
משטרו. מענין שוטר ומושל והרצון אם תשים ממשלת השמים בארץ:

פסוק לו
בטוחות. הוא מענין כי טח מראות עיניהם והרצון בלבבות הטוחות והסתומות:
שכוי. הוא שם מענין ההשגחה וההשקפה תרגום וישקף ואסתכי והוא השכל ההיולאני:

פסוק לז
מי יספר. מענין מנין ומספר כמו אספר כל עצמותי:

ונבלי שמים. הם הגשמים הארציים הנופלים מלמעלה למטה:

פסוק לח

בצקת עפר למוצק וגו'. בהתקשות העפר עד היותו חזק:

ורגבים. הם גושי העפר והרצון שחלקי הארץ ידובקו עד שלא ישאר פנוי ביניהם:

פסוק לט

וחית כפירים תמלא. ונפש האריות תמלא להמציא להם טרף כי נפשם ריקה בהעדר טרפם:

פסוק מ

ישוחו. ישפלו:

פסוק מא

ישועו. יצעקו:

פרק לט

פסוק א

יעלי סלע. שטאיי"ן בוק בלע"ז והיא עולה בראש הסלע בשעה שכורעת לילד והשם יתברך מזמן לה נשר שמקבל אותם הולדות בכנפיו ומציל אותם שלא יפילו כך אמרו רבותינו ז"ל ואם הענין אמת הנה פירוש הפסוק כן ואם לא הנה יהיה הרצון בזה לפי מה שאחשוב שזה הב"ח אינו נולד כי אם בקושי גדול ולזה יהיה נולד בתכלית הסכנה לולי השגחת השם יתברך להמציא הוולדים באופן מהחוזק שלא ימותו בעת הלידה:

חולל אילות. הוא מענין חיל וחבלי יולדה ואמרו רבותינו ז"ל כי האילה רחמ' צר ולא תלד אם לא הכיש' נחש ברחמה והש"י סבב שיבא אליה נחש בעת הלידה להכיש' ברחמ' ותלד ואם לא ימצא הענין כן יהיה הרצון בזה לפי מה שאחשוב שזה הב"ח אינו נולד כי אם בקושי גדול לזה יהיה הענין בו כמו הענין ביעלי סלע ולזאת הסבה יהיה הולד בתכלית הסכנה ועם כל זה ינצל להשגחת הש"י בנמצאות:

פסוק ג

תפלחנה. תשברנה ותכתתנה:

חבליהם. ציריה':

פסוק ד

יחלמו. מענין בריאות והוא מענין תחלימני והחייני:

ובבר. בחוץ:

פסוק ה
פרא. חיה הנמצאת במדבר והיא אוכלת עשב כבהמה:
ערוד. חמור הבר:

פסוק ו
ערבה. מדבר:
מליחה. ארץ מליחה והוא מדבר ג"כ:

פסוק ז
תשואות. ענין המיה:

פסוק ח
יתור. מן ויתורו את הארץ והוא שם בשקל יבול:

פסוק ט
רים. ראם:
אבוסיך. הוא אבוס שאוכלת בו הבהמה:

פסוק י
התקשר רים בתלם עבותו. הרצון בו האם העבות תקשור רים בתלם לחרוש בתלמי השדה כמו הענין בשור ובחמור וזולת' מבעלי חיים שיחרושו בהם:
ישדד. מגזרת שדה והוא החרישה כמו יפתח וישדד אדמתו:

פסוק יג
כנף רננים. שם עוף או אפשר שיהיה שם הענף רננים וידבר מכנף העוף ההוא:
נעלסה. שמח' ונעלס':
אברה. כנף שלה:
חסידה. שם עוף:
ונוצה. ר"ל נוצת העוף ההוא:

פסוק טו
תזוריה. תדרכה ותרמסה והוא מגזר' ויזר את הגיזה:

פסוק טז
הקשיח בניה. הסיר מדמיונה נתינת לבה לבניה ושכחה אותם:

פסוק יז
השה. שכח אותה והעלים ממנה:

פסוק יח
תמריא. מענין הגבהה:

פסוק יט
רעמה. חוזק ועוז הקול והגבהה והצהלה היוצאת ממנו:

פסוק כ
התרעישנו כארבה. התביא לו הרעש והנענוע אשר הוא רועש כארבה:

הוד נחרו אימה. עוצם עיטושו היוצא מנחיריו הוא אימה לשומעיו:

פסוק כא
יחפרו בעמק. יחפרו רגליו בעמק כמנהג הסוסים:

נשק. כלי מלחמה:

פסוק כג
תרנה. תזעק מגזרת ותעבור הרנה במחנה:

אשפה. הוא כלי שישימו בו החצים:

חנית וכידון. הם כלי זיין:

פסוק כד
ברעש ורוגז יגמא ארץ. ברעש ותנועה חזקה ובחמה ירוץ עד שידמה כאילו הוא מגמא את הארץ ובולעה לחוזק המרוצה:

פסוק כה
האח. מענין שמחה:

פסוק כו
יאבר. יעוף ולפי שהעופות הוא בכנף אמר יאבר:

נץ. שם עוף:

פסוק כח
ומצודה. סלע חזק וגבוה:

פסוק כט
חפר אוכל. יבקש ויחפש האוכל שיהיה נזון ממנו מגזרת ויחפרו לנו את הארץ:

פסוק ל
יעלעו. יבלעו:

חללים. הרוגים:

פרק מ

פסוק א

ביאור דברי המענה. ענה הש"י את איוב מן החשך והסערה ואמר ואולם ייוחס זה המראה אל הסערה לפי שהנביאים כשתבא להם הנבואה יהיה שם ביניהם מסך מבדיל מצד החומר מלקבל בשלימות השפע האלהי ולזה תמצא שתיוחס הנבואה אל הערפל או אל החשך והסערה אשר הוא האיד הרב החשוך, מי זה אשר עצתו וטענותיו הם חשוכים ואפלים מבלי דעת אשר חשקת להתוכח עמי, ועתה אזור נא כגבר חלציך כאדם המתווכח אשאלך והודיעני שאלתי אחר שאתה שופט על מעשי ראה איך תוכל לשפוט את מעשי ואינך יודע אותם ומשיגם והוא מבואר שהשופט ראוי שתהיה אצלו ידיעת מה שהוא שופט, איפה היית שתדע אופן החכמה ביסדי ארץ הגד אם ידעת בינה מי שם מדתה בזה השיעור כי תדע אופן החכמה בזה והטעם כי בהיות מדתה בזה השיעור מן החכמה עד שאם היתה יותר גדולה או יותר קטנה היה נפסד העולם כי העולם ישמר בשיווי אשר ביסודות בכמות ובאיכות כמו שהתבאר בטבעיות, או מי נטה עליה קו כדרך הבונים כאשר יתחילו לבנות והרצון בזה מאי זה דבר היתה התחלת הוויתם ואמנם אמר זה להעלם הענין בסבת הווית הארץ לפי שהוא מיוחס אל ההעדר ר"ל אל העדר קבול המתפעל פועל הפועל ולזה היה מה שרחק מהגרמים השמימיים ארץ וזה פלא שישלים הש"י זה המציאות באלו השתי סבות והיא הסבה המיוחסת אל העדר בפנים מה כמו הארץ והסבה ההפכית לה אי זה העולם מתקיים במציאות ההפכים וכאילו התבאר בזה שאפילו מה שמיוחס אל ההכרח וההעדר ישתמש בו השם יתברך לתועלת כפי מה שאפשר עד שישלים בו זה המציאות השפל או יהיה פירושו או מי נטה עליה קו לקחת מדתה בהתהוותה כמו שיעשו הבונים ויהיה הענין כפול, על מה אדניה הוטבעו או מי ירה אבן פנתה אשר היא נסמכת עליו כי בזה מהחכמה מה שלא יעלם כי היא נסמכת על מרכזה שהיא נקודה לבד וזה לא היה לנקודה ההיא מה שהיא נקודה כי הנקודות כולם מתדמות אבל היא הסיבה בזה מה שהמצאתו מכוכבי אור אשר הם משבחים ומרננים לפני תמיד רוצה לומר הגלגלים אשר בהם הכוכבים כי כאשר נמצאו אלו הכוכבים מרננים ומשבחים לפני עם כל המלאכים וזה היה בעת המצא הגרמים השמימיים אז יהיה זה הטבע לזאת הנקודה להיותה אמצע, ומי הוא אשר יסך בדלתים ים בעת התאוותו עד שיהיה שם חלק נגלה בארץ להתאוות בו אלו הנבראות אשר בארץ ולא יעבור בו הים ויכסנו שזה היה נפלא מאד ומה שאי אפשר שתנתן בו סבה טבעית כמו שביארנו בספר מלחמות ה', וגם אחרי כן שמרתי זה המציאות בשומי הענן והערפל

מכסה הים תמיד רוצה לומר שאור השמש יעלה ממנו אידים תמיד יחסרוהו עד שלא יעבור גבולו בסיבת המים הבאים עליו מהנהרות כי הוא יחסר באלו האידים כשיעור מה שיתוסף בסבת הנהרות ובזה האופן גזרתי עליו חקי ואשים בריח ודלתים לפני הים שלא יעבור גבולו, ואומר עד פה תבא ולא תוסיף ובזה הגובה יגלה גאון גליך לפי שלא יתוסף גובה הים כלל בסבת מה שזכרנו, המימיך צוית בקר והודעת לשחר מקומו אשר ממנו יזרח ואולם אמר זה לפי שהשמש לא יזרח בכל יום ממקום אחד אבל יתחלף מקום זריחתו מצד תנועתו בגלגלו הנוטה הנשלמת בשוה ותתחדשנה בזה תקופות השנה אשר להם רושם חזק במציאות אלו הדברים ההוים הנפסדים ובשמירתם זמן מה כי בסיבות אלו התקופות יגבר אחד מההפכים אשר עמידתנו בהם פעם אחר פעם עד שישלם בזה הסידור והיושר לאלו הנמצאות ויתחדשו בזאת הסבה מהפועל האחד פעולות רבות מתחלפות מצד התחלף יחסו אל הארץ אשר שם פעולותיו גם יתחדשו לזאת הסבה מהפועל האחד ההוויה וההפסד כי קרבתו ממנו הוא סבה להוויה ומרחקו ממנו סבה להפסד וזה מקום פלא וחכמה נפלאה ולזה אמר שכבר יתחלפו מקומות הזריחה לשמש לאחוז בכנפות הארץ ר"ל שיהיה פעם בתכלית הנשיה לצפון והוא בהיותו בראש סרטן ופעם בתכלית הנטייה לדרום והוא בהיותו בראש דלי ואלו החילופים עם שיש להם מבוא גדול בהוויות ושמירת הנמצאות הנה יגיע מהם רע במקרה מצד התגבורת באלו העתים ובו גם כן עם שהוא מן ההכרח תועלת להנער הרשעים מן הארץ וזה שכבר יתחדשו מזאת הנטיה פעולות מתחלפות מהכוכבים כמו החומר שיקבל החותמות והצורות בתמורה פעם אחר פעם ויעמדו כמו לבוש שילבשהו האדם פעם ויפשיטהו פעם ולא יעמוד עליו זמן ארוך ובזאת התמורה אשר לנמצאות מצד חילוף מצבי הכוכבים ממנו וחילוף מצבי קצתם מקצת ימנע מרשעים אורם והצלחתם וזרוע רמה אשר לרשעים תשבר וזה כי אם היה נולד הרשע בעת שיהיה לפי המשפט תהוא מצליח הנה יומר ענייניו תמיד ויהפך מענין לענין מצד התחלף הוראת הככבים ומשפטיהם בו עד שישבר זרועו וכתו עד שיכלה, הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת שתדע עמקם הנפלא ועם זה יגיעו שם פועל הגרמים השמימיים להוות ההויות הנמצאות בו, הנגלו לך שערי מות ושערי צלמות תראה ר"ל שתדע אי זה מקום מרכז הארץ אשר הוא מות וצלמות ושאול להיותו דחוק מהתהוו' שם דבר עם שהארץ היא בתכלית מההעדר עד שאין בנמצאות המוחשות מה שהוא במדרגתם מהחסרון וההעדר ולזה הניחו בעלי התורות הארץ כאילו היא החומר הראשון כמו שזכר הפילוסוף בשני ממה שאחר הטבע ונאמר גם כן בתורה כי עפר אתה ואל עפר תשוב האם התבוננתה מנתיבות השמש

שתדע מה שיקרה במקומות אשר רחבם גדול מהארץ מאד הגד אם ידעת כל הארץ אי זה מקום מהארץ ישכון האור שם זמן ארוך וחשך אי זה מקומו בעת היותו שם האור כי נתבאר בראיות ברורות כי מס"ו מעלות וכ"ה דקים רוחב עד צ' מעלות ימצאו מקומות יהיה בהם יום אין בו לילה גם חדש או חדשים עד שיכלה הענין בסוף אל מקום יהיה בו ששה חדשים יום וששה חדשים לילה, האם ידעת זה הענין מהשמש איך הוא כי תנהיגהו אל גבולו וכי תבין נתיבות ביתו עד שתדע מה שיתחייב מתנועותיו ממקום מקום מהארץ או ידעת זה מצד אורך ימיך שהתאמת לך זה מן החוש ואולם ספר זה עם ספורו שאר הדברים הנעלמים להיות זה נעלם לאיוב כי בנבואה יבואו כמו אלו העניינים לפי המקבל כאמרו באברהם וספור הככבים להיות זה דבר נעלם לאברהם ואם כבר ידעוהו הבאים אחריו עד שכבר מנו מספר כל הכוכבים הנראים וקראום בשמות, ויותר זר מזה שכבר יגיע לנביא דבר כוזב בעת הנבואה במה שאין לו מצד שהוא נביא מצד הדעות אשר לו בעניינים ההם כמו הענין ביחזקאל שהגיע לו בנבואה כאילו הגלגלים מחדשים קולות נפלאים בתנועתם מפני שהיה מאמין שהגלגלים יחדשו קולות בתנועותיהם כמו שזכר הרב המורה, הבאת אל אוצרות שלג שתדע מאי זה מקום יצא השלג ואי זו סבה תהווהו, האם תראה מה שיצא ממנו הברד אשר חשכתי אותו להמצא לעת שארצה לעשות רע לעולם ליום קרב ומלחמה, וספר אלו השנים להיות כל אחד מהם קפיאה למים, והאחד נמצא עם הקור והאחר עם החום ואמר שהברד כבר המציא אותו ואם אינו מכוון כי אם על הכוונ' השנית ומצד ההכרח שיקובל בו תועלת להמציא ההזקים כדי שיזוקו בהם הרשעים, ספר נא אי זה הדרך יחלק האיד הקיטורי אשר יהיו ממנו הלהבות עד שפעם יהיה ממנו כוכב מדלג ופעם כוכב בעל זנב וזולת זה מהמינים אשר יתחדשו מהלהבות ההוות ממנו ופעם יהיה ממנו רוח ויפיץ קדים על הארץ, או יהיה הרצון בזה אי זה הדרך יחלק האיד הקיטורי האחד בעינו עד שימצא קצתו חם וקצתו קר בדרך שיתהווה ממנו רוח וזה כי בהווית הרוח ממנו יהיה בזה האופן כמו שהתבאר בספר האותות, מי חלק לשטף היורד מהגשמים מקור מוגבל יקבלהו ר"ל שירד במקום אחד ולא ירד במקום אחר לפי הנגזר מאתו עד שישלמו בזה האופן הצמחים ומי שם מנהג וחק לברק ולרעמים עד שילך הענין בסידור ישר ר"ל שיגברו פעם האש והרוח ופעם יגברו הפכיהם, מי הוא אשר סידר שפעם ירד המטר על המדברות שלא יגיע ממנו תועלת לאנשים ופעם ירד למקומות הנעבדים והנזרעים להצמיח מוצא דשא כדי שישלם בזה הגעת הרע לרשעים, היש למטר אב הוליד אותו והמציאו עד שיהיה לו חק להמצא שנה בשנה בעת הסתו או מי הוליד טיפי הטל עד שיהיה לו חק

להמצא יום ביום בעת סוף הלילה שהוא דומה בתקופות היום לעת הסתו בתקופות השנה, ספר נא מה היא הסיבה המהווה אותם כי בזה מהעומק וספר גם כן מאי זה סבה נהיה הקרח וכפור השמים, לאי זו סיבה יתחבאו ויקפאו המים כאבן עד שיגיע מחוזק ההקפאה שיקפאו פני תהום עם עמקם ספר נא מה הסיבה בזה, התוכל לעצור מה שתוציא כימה מהאילנות והפירות הצומחים כי בהיות השמש בכימה אשר היא במזל טלה אז יתנו האילנות והצמחים כחם או אם תוכל להתיר ולפתח מה שיעצרהו וימשכהו כסיל שהוא מהצורות הדרומיות וזה כי בהיות השמש במזל שהוא בו אז יהיה הקור ויעצרו האילנות והצמחים וימנעו מנתינת כחם לרוב הקור, התוציא מזרות בעת צאתו והיא צורה הכוללת מהצורות הדרומיות ולא היתה נראית בארץ אשר היה בה איוב כי אם זמן מועט ואם תנח' עיש על בניה שהיא מהצורות הצפוניות, הידעת חקות שמים ר"ל מה שיתחייב מהכוכבים בהיותם במקום מקום מהגלגל וממבטם ודבוקם ושאר מה שידמה לזה, האם תסדר ממשלת השמים בארץ עד שישלם בהם זה המציאות השפל וישמרו סידור אלו העניינים אשר היה ראוי שיתייחסו אל הקרי לפי מה שיחשב כמו המטר והברקים ומה שינהג מנהגם, התרים לעב קולך וירד המטר הישמעו לך הברקים להשתלח כאשר תרצה עד שישלם מעניינם מה שיצטרך לנמצאות ואולם אמר זה כי השם יתברך שם בזה סידור והגבלה הולך בסיבוב ישר מצד תנועת הגרמים השמימיים וכוכביהם ומצביהם ומבטיהם, מי שת בלבבות הסתומות חכמה או מי נתן לשכל האדם בינה להשכיל הדברים אשר בשמים ואמנם אמר זה כי האדם נברא משולל מכל חכמה ולזה הוא נפלא איך יתכן לו שילמד חכמה לפי שכל למידה ולימוד יצטרך האדם בו לידיעה קודמת כמו שהתבאר בראשון מספר המופת ואחר שאין לו ידיעה קודמת הוא מן הפלא איך יתכן שיהיה לו ידיעה ואולם השם יתברך שם בו כלים להגיע אליו החכמה והחוש והדמיון והכח המחשב והזוכר כמו שהתבאר בספר הנפש והנה הענין בידיעה אשר תתחדש באמצעות אלו הכחות הוא נפלא מאד וכן הוא נפלא איך ישכיל האדם העניינים אשר אין לו מהחוש התחלה להכנס בהם כי אם הקדמות רחוקות כמו הענין במה שיחקור ממנו מענין הגלגלים וצורותיהם ר"ל השכלים הנפרדים ואשפשר שיאמר אומר שהוא קרא חכמה ההקדמות הראשונות ובינה התולדות המתחייבות מהם אלא שהביאור הראשון יותר נכון כי החכמה מיוחסת אל מה שיתבאר לנו בהקדמות עצמיות ומיוחסות והבינה מתיחסת אל מה שיתבאר לנו בהקדמות רחוקות וזהו אמרו יי בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וזה שהארץ נמצא מה שבה בעבור עצמה וימשך מהכחות אשר בה מה שימשך חיוב נגלה כאילו תאמר המשך מהחום החימום

והספוגיות וזולת זה מהאיכויות הנמשכות לאיכות איכות מהם ואולם השמים לא נמצא מה שבהם מיציאת המרכז והכוכבים ושיעורי התנועות ושיעורי הנטייה וזולת זה ממה שינהג מנהגם בעבור עצמותם כמו שביארנו בספר מלחמות ה' ולא ימשך מהכחות אשר בהם מה שימשך חיוב נגלה כאילו תאמר המשך מהם החום והקור ושאר האיכויות כי אין בהם מה שיתיחס לאלו האיכויות כמו שהתבאר בטבעיות ולזה ייחס זה הסידור אשר בשמים כאילו העניינים אל התבונה כי התבונה היא הוצאת דבר מתוך דבר זולתו וחכמה היא הוצאת דבר מהדבר ההוא בעצמו באופן מה וזה כי הידיעה המגעת מהמופת האמיתי היא מגעת מהדבר ההוא בעצמו כמו שהתבאר במלאכת ההגיון, מי יספר מספר השחקים בחכמה לשום מספרם בזה האופן אשר הוא בתכלית השלימות להשלים זה המציאות השפל עד שאם חסרה אחת מהתנועות הנמצאות לכוכב כוכב מהכוכבים היה בלתי אפשר שישלם זה המציאות השפל, ומי ישכיב ויניח באמצע העולם הגשמים הנופלים מן השמים רוצה לומר החלקים הארציים עד שיתחלקו חלקי העפר בזה החוזק אשר הם בו לרוב הכבידות ובקשתם המרכז וחלקי הארץ ידובקו התדבקות חזק ואולם אמר זה לפי שלשחקים מרכזים מתחלפים כמו שביארנו במה שאין ספק בו בספר מלחמות ה' ולזה הוא נפלא למה ינוחו חלקי הארץ במרכז אחד מאלו הגלגלים יותר מהמרכזים האחרים, האם תצוד ללביא טרף ותשלים מזון הכפירים כי יכנעו במעונותיהם וישבו בסוכה למו ארב לטרוף מה שיגיע להם, ספר נא איך ישלם להם מזונם בזה האופן אשר הוא מיוחס אל הקרי אם לא מטוב החכמה וההשגחה אשר סדרתי המציאות באופן שישלם להם מזונם, מי יכין לעורב צידו עד שישמר מינו ולא ימות ברעב וזה כי ילדי העורב יתעו להעדר מזונם ויצעקו אל השם דרך משל לתת להם אכלם כי אין להם זולתו שימציאהו להם כי אין העורב מכין להם מזונם אבל הוא שונא אותם בהתהוותם אם מפני שטבעו זה הטבע ר"ל שאין לו זאת האהבה הדמיונית לבניו אם מפני היות נוצתם לבנה בתחלת הענין ויחשוב מפני זה שאינם בניו כמו שאמרו קצת הקודמים ולזה הוא מבואר שהמצא להם מזונם הוא מיתרון ההשגחה והחכמה, הידעת עת לדת יעלי סלע ותשמור עת בוא החיל והחבלים לאיילות ללדת והרצון בזה לפי מה שאחשוב שאלו לצער לידתן יהיה הוולד בתכלית הסכנה ועם כל זה הילדים ניצולים ליתרון השגחתי בנמצאות ויכולתי לעשות כל המצטרך, ולזה אמר התספוד ירחים שתשלמנה הריונם בהם וידעת עת לדתנה כדי שתצילם אז, וזה שהם מרוב צער הלידה ועוצר רחמם תכרענה בבוא להם חבליהם רוצה לומר שלא יתחזקו לעשות עצמם כדי שילדו ובזה תכתתנה ותשברנה ילדיהן וזה כי הם משלחות חבליהם וצירים ולא

יעשו עצמם בבואם כדי שילדו כמנהג שאר הבעלי חיים, ועם זה ימצא מיתרון השגחתו בנמצאות שיבריאו בניהם עד שלא יצטרכו לאמם ויגדלו בחוץ במה שימצאוהו מהמזון ולא יצטרכו שתזמינהו להם אמם אבל יצאו ולא שבו למו, מי שלח פרא חפשי שלא יהיה ביתיי ויהיה תחת ממשלת האדם ומוסרות ערוד מי פתח והתיר שלא ימשול האדם בו, אשר שמתי משכנו במדבר ובארץ מליחה, הנה לחזקו ישחק וילעג להמון קריה ולא ייירא מהם ולא ישמע תשואות נוגש ר"ל שאין מי שינגוש אותו וימשול בו לחוזקו והוא פלא איך שם משכנו במדבר לפי שאינו טורף אבל הוא אוכל עשב וצמח האדמה עד שיחפש הרים שירעה בהם במדבר ואחר כל עשב ידרוש ולזה הוא מבואר שכמו זה הבעל חיים לא ישלם לו מזונו כי אם לחוזק השגחתי לפי שהוא במקום לא יעבד בו ולא יזרע ואין האדם ממציא לו מזונו והנה ישלם לו בזה האופן מזונו עד שהוא בזאת המדרגה מהחוזק ולזאת הסיבה לפי מה שאחשב זכר חוזק הראם והיות משכנו במדבר לפי שאינו טורף אבל הוא אוכל עשב, ולזה אמר היאבה הראם לעבוד אותך ויילין על אבוסיך כדי שתמציא לו מאכלו כמו העניין בבעלי חיים הביתיים, האם העבות אשר תשים על הראם תוכל לקשור אותו בתלם כדי שיחרוש וישדד האדמה, התבטח בו כי רב כחו ותעזוב אליו כל עבודת השדה ר"ל שתעשה בו כמעשה השור והחמור, התאמין בו כי ישיב זרעך וגרנך יאסוף אל ביתיך אם תעמוס התבואה עליו הנה עם אכלו עשב היה משכנו במדבר ושם אמציא לו מזונו בדרך שיהיה בזה החוזק אשר בו, הנה כנף עוף אחד שמו רננים היא נעלסה ר"ל שליופיה תשים העוף ההוא עלז ושמח בהביטו בה ואחשב בזה העוף שהוא הנקרא פאו"ן בלע"ז שישמח ויתענג ביופי כנפיו ונוצתו, וגם אברה של חסידה ונוצתה אשר אינם יפות תשימה נעלסה ואמר זה בתמיה מה הסיבה אשר בעבורה רבה שמחת זה העוף ששמה חסידה עד שלא תתן אל לבה לשמור מה שתולידהו, כי תעזוב לארץ בציה ועל עפר תחמם אותם לבקעם ולא נתנה אל לבה לשים בציה במקום נשמר ושכחה מרוב שמחתה כי רגל תזור ביצתה וחית השדה תדושה, השכיח השם יתברך אותה בניה להניחם במקום שיפסדו ולא יהיו לה ותשים יגיעה לריק ולא תפחד ותתן אל לבה שביציה נכונים להפסד בזה האופן כי השם יתברך שכח אותה החכמה והתחבולה אשר בזה הענין לשאר הבעלי חיים ולא נתן לה חלק בבינה ההיא כעת במרום תגביה לעוף תלעג לסוס ולרוכבו ר"ל שלא תירא משום דבר ועם כל זה ימצאו הביצים ההם משומרים עד שישמר בזה מציאות המין ההוא מחוזק השגחת הש"י באלו הדברים, התתן לסוס תכונת הגבורה התלביש צוארו הרעם וההצהלה היוצאת ממנו האתה מסבב שירעש זה הרעש אשר הוא רועש כארבה ותשים עוצם עיטושו אימה

לשומעיו, יחפרו רגליו בעמק מהכותו בהם בארץ כדרך הסוסים, ישיש בכח שיש לו ולא ייירא מלצאת לקראת כלי המלחמה, ישחק וילעג לענינים המפחידים במלחמה ולא יחת ולא ישוב מפני חרב, בעבורו תזעק האשפה אשר שם החצים ולהב חנית וכידון כי הוא יהיה סבה שיעשו פעולותיהם לסבת העדר פחדו מן החרב, ברעש ובחימה ירוץ בכח עד שהוא כאילו מגמא את הארץ ובולעה ולא יאמין כי קול שופר ר"ל שלא ייירא מקול השופר אשר יריעו בו אנשי המלחמה, בדי שופר ישמח ומרחוק מלחמה להתאוותו אותה ורעם השרים ותרועתם במלחמה ירגיש מרחוק וירוץ שם ואולם זכר ענין הסוס להתבאר שזאת התכונה שם השם יתברך בו לעבודת האדם בענין המלחמה עד שהוא לא יתרחק מן החרב עם היות בטבע כל בעלי חיים להתרחק מן המזיק וזה כולו הוא מחוזק השגחת השם יתברך בזה הנמצא, המבינתך יעוף הנץ מהפאה הצפונית בימי הקור ויפרוש כנפיו לצד דרום מהרובע המיושב להתרחק מתגבורת הקור האם ידע זה העוף בהתחלפות האיקלימים ושמה שיתקרב יותר אל משוה היום הוא יותר חם עד שיעוף שם הלא זה כולו מיתרון השגחת השם יתברך ששם בהם זאת התבונה כמו טבע להיותם נשמרים בה, האם על פיך יגביה הנשר לעוף על שאר העופות וירים קנו עד שעל שן סלע ומצודה ישכון ויתלונן ואמנם היה זה כן כי משם יוכל לראות מדחוק הטרף וימצא לו בזה האופן מזונו עד שאפרוחיו יעלעו דם הטרף אשר יבאו אליהם ובאשר ימצאו חללים שם הוא לקחת מגוף החללים לאכול האם זה הנשר בעל שכל עד שידע שכל מה שיגביה לעוף יוכל לראות יותר הדברים הרחוקים הלא השם יתברך מיתרון חכמתו והשגחתו שם טבעו באופן שיערב לו האויר ההוא הגבוה וימשך לו מזה זה התועלת:

והכלל העולה מהדברים הוא שהשם יתברך הוכיח את איוב על מה שהיה שופט במעשיו שיש בהם חסרון וקיצור ר"ל במה שהיה מתרעם למה הניח השם יתברך אישי האדם בזה הסידור אשר מהגרמים השמימיים שימשך אליו מהעול מה שימשך עד שימצא רשע וטוב לו צדיק ורע לו ואם לא היה אפשר לש"י שיסדר זה באופן יותר שלם למה ברא האנשים הקשי יום כי המות יותר נבחר להם ואמר אליו השם יתברך שאין ראוי לו לשפוט זה המשפט לפי שהוא בלתי משיג פעולות השם יתברך והשופט בדבר ראוי שתהיה אצלו ידיעה במה שהוא שופט עליו ועוד כי מה שספר השם יתברך מפעולותיו אשר נעלמו לאיוב הוא במה שיתבאר ממנו שעם השם יתברך תכלית הגבורה והחכמה לעשות כל מה שאיפשר מן ההטבה לזה המציאות השפל ושהוא משגיח בו כפי מה שאפשר והנה זכר גם כן השם יתברך שמה שברא שימשך

ממנו רע מה יש בו תועלת להגיע עונש לרשעים והוא אומרו וינערו רשעים ממנה והנה זה המאמר מורה כי הצדיקים לא יגיעום אלו הרעות ולזה אמר רשעים כי הרשעים לבד הם הניזוקים בו כמו שביאר אליהוא ובזה תועלת לשאר האנשים שיקבלו מוסר ויראו מהשם יתברך ותגיע להם הצלחת הנפש והנה כמו ששם הטבע בצמחים כח דוחה מה שהוא בלתי נאות לטבעם כדי שלא יזוקו בו כן שם השם יתברך באופן מה כחות דוחים הרעים מכלל האדם כדי שלא ינזקו בהם האנשים וזה אמנם היה ברע הנמשך במקרה מזה הסדור הנמשך מהגרמים השמימיים אשר הוא מכוון להזיק לרשעים כמו שקדם, ויען ה' את איוב ויאמר וכראות השם יתברך שלא היה איוב עונה אותו דבר ואמר האם הוא לקיחת מוסר מהרע הבא לאדם שיריב הנוסר בו עם השם יתברך ואם ראוי במי שיתווכח עם השם יתברך שיענהו השם על החוכחה והטענה ההיא ועם כל זה כבר עשיתי לפנים משורת הדין להשיב על דבריך או ירצה בזה ואם מי שאלוה מוכיח אותו יענה על התוכחת ההיא ויטיח דברים כנגד השם יתברך או ירצה שמי שיתווכח עם השם יתברך ראוי שיענש על תוכחתו כשידבר עמו ולזה ראוי לך להשיב על דברי או להודות בהם:

פסוק ג

ויען איוב את ה' ויאמר. הן אני נקלה מאד ביחס אליך ומה אשיבך על דבריך אלה הנה שמתי ידי למו פי הנה פעם אחת דברתי עמך ואיני עונה על דבריך ושנית אדבר ואראה אם יש תשובה להשיב על דבריך ולא אוסיף ויהיה פירוש ושתים ושנית וכמהו ושלש עשרה שנה מרדו שהרצון בו לפי קצת המפרשים שכבר מרדו בשנה שהיתה אחר השתים עשרה שנה שעבדו את כדרלעומר או יהיה הרצון בזה והוא יותר נכון הנה אני הייתי טוען שהרשע והעול נמצא בטובות והרעות המגיעות לאנשים משני צדדים הצד האחד מפני הרע שימצא מגיע לצדיקים והצד השני מפני הטוב שימצא מגיע לרשעים עד שכבר ינצלו מהרע בעח בואו לשכניהם כמו שזכר באומרו מדוע רשעים יחיו וגו' כי ליום אד יחשך רע וגו' והנה הצד האחד שדברתי והוא מה שטענתו מהרע שימצא נופל לצדיקים הנני מניח ועוזב אותו ולא אענה לך דבר עליו לפי שכבר התבאר לי היתר הספק בו ממה שזכר אליהוא בביאור רחב יזכרו השם יתברך בקיצור בזה המענה להיותו סומך על מה שכבר ביארו אליהוא לאיוב ואולם הטענה השנית לא הותר עדיין הספק בה בביאור לא בדברי אליהוא ולא בדברי השם יתברך ואיני מוסיף לטעון לך דבר זולתי הטענה ההיא והיא ההצלחה הנמצאת לרשעים זמן ארוך אשר הוא עול אם היו הטובות והרעות מגיעות לאנשים מהשם יתברך או ליאות וקיצור אם היו נעזבים אל

הסידור אשר מהגרמים השמימיים אשר סדרו בזה האופן ולא היה יכולת לסדרו באופן יותר מתוקן להגיע לאיש כמעשיו וכפרי מעלליו:

פסוק ו
ביאור מלות המענה ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר:

פסוק ט
תרעם תעשה קול חזק ומרעיש כמוהו:

פסוק י
עדה נא גאון וגובה. לבוש ואעדי גאוה וגובה כמו שאני עושה להיות הגבוה במוחלט:

פסוק יא
הפץ. פזר:

פסוק יב
והדוך רשעים תחתם. שבור וכתת הרשעים במקומם:

פסוק יג
חבוש בטמון. חבשם במאסר ובמחבא או ירצה שימיתם ויחבאם בעפר והוא מחבא הקבר:

פסוק טו
בהמות. הוא בעל חיים שמו כן:

פסוק טז
ואונו. וכחו:

בשרירי. הוא הטבור:

פסוק יז
יחפוץ זנבו. יניע זנבו בחפזה ובמהירות והנה הצד"י תמורת ז"ן כי הם ממוצא אחד:

גידי פחדיו ישורגו. גידי ביציו יסתעפו וישתרגו:

פסוק יח
אפיקי נחושה. הם חתיכות חזקות מנחשת והוא הברזל הקשה אצי"ר בלע"ז:

גרמיו כמטילי ברזל. עצמיו כחתיכת ברזל והענין כפול במלות שונות:

פסוק יט
העשו. העושה אותו:

פסוק כ
בול. כמו יבול:
ישחקו שם. ר"ל שלא יראו ממנו לפי שאינו טורף:

פסוק כא
צאלים. אילנות ונקרא צאלים להיותם בעלי צל:
וביצה. טיט ורקק:

פסוק כב
יסכהו צאלים צללו. יהיו לו האילנות לסוכה ויהיה לו צל:
יסבהו ערבי נחל. הקיפו אותו סביב ערבי נחל להיות לו לצל:

פסוק כג
יעשוק. יגזלו מימיו:
ולא יחפוז. ולא יתנועע הנהר בחפזון כמו שהיה עושה בראשונה:
יגיח ירדן אל פיהו. יוציא מי הירדן ויכניסם אל פיהו והוא מגז' בגיחו מרחם:

פסוק כד
בעיניו יקחנו במוקשים ינקב אף. ידמה בעיניו שיקח כל הנהר וישתה אותו עד שישפיל אפו בשתותו ויגיע לתחתית הנהר וינזק אפו במוקשים הנמצאים שם או ישוב על לויתן ואמר האם יראה בעיני האדם שיוכל לקחת אותו כמו שיקח שאר הדגים וינקוב אפו במוקשים ללכדו בחכה היא הרשת שצדין בה הדייגים:

פסוק כה
ובחבל תשקיע לזונו. האם בחבל שתשקיע בים תוכל למשוך לויתן ולצוד אותו כשיסתבך החוח אשר בראש החבל בלשונו:

פסוק כו
אגמון. הוא החוח החד שצדין בו הדגים:
תקוב. תנקוב:

פסוק ל
יכרו. יסעדו מגזרת כרה גדולה:
חברים. הם הסוחרים המתחברים ביחד:
יחצוהו. יקחוהו:
כנענים. סוחרים:

פסוק לא
התמלא. התכרות:
בשכות. הוא החרב שכורתין בו עורות הדגים הגדולים:
ובצלצל. הוא החרב שכורתים בו ראשי הדגים הגדולים:

פרק מא

פסוק א
אל מראיו יוטל. כשיראה הארם ענייני זה הרג יוטל ויושלך לרוב הפחד:

פסוק ב
לא אכזר כי יעורנו. לא ימצא אכזר וחזק שיוכל לעורר אותו ולהניעו ממקומו:

פסוק ג
ואשלם. ואשלים לעשות מה שנשאר שלא עשהו הקודם לי:

פסוק ד
בדיו. כחתיו וגבורותיו או יהיה הרצון בזה איבריו כי האיברים בבעלי חיים הם כמו הבדים באילן:
וחין ערכו. כמו וחן ערכו והרצון בו ויופי סידורו אשר באיבריו ויצירתו:

פסוק ה
רסנו. הוא הרסן שמשימין בפי הבהמה להנהיג אותה באשר ירצו:

פסוק ז
גאוה אפיקי מגינים. המשיל הקשקשים למגינים לגדלם ואמר אפיקי להורות על חזקם והרצון באפיקי חזקים ואמר גאוה להורות על גבהם ועבים:
סגור חותם צר. אמר שהקשקשים מדובקים וסגורים וחותמים בשר זה הדג חותם צר בדרך שלא יבא רוח ביניהם:

פסוק י
עטישותיו. הוא מענין עטוש:
כעפעפי שחר. הוא המקום מהאופק שיזרח ממנו השמש שהוא מאיר טרם זרוח השמש כמו שעה וחומש שעה:

פסוק יא
לפידים. לפידי אש:
כידודי אש. ניצוצי אש:

יתמלטו. יצאו ויולדו ממנו מגזרת והמליטה זכר:

פסוק יב

כדוד נפוח. כסיר רותח:

ואגמון. הוא דוד גדולה:

פסוק יג

נפשו. נשימתו:

תלהט. תבעיר ותלהיב מגזרת ולהט אותם:

פסוק יד

תדוך. מענין שמחה:

דאבה. כמו דאגה:

פסוק טו

מפלי בשרו. הם חלקי הבשר הנופלים ונפרדים קצתם מקצת בשאר הדגים ואמר עליהם שהם דבקים בו:

יצוק. מגזר' והיית מוצק ועניינו חזק:

פסוק טז

כפלח תחתית. הוא האבן השפל משני אבני הריחיים או יהיה פלח תחתית החלק מהאבן שהוא אצל המרכז כי הוא ראוי שיהיה יותר חזק שבאבנים:

פסוק יז

משתו. מרוממותו ותקפו:

יגורו אלים. ייראו חזקים:

משברים יתחטאו. ממשברי לב שישיגום בסבת הפחד יתנקו דרך נקביהם לעשות צואתם ומימי רגליהם:

פסוק יח

משיגהו. המשיג אותו:

בלי תקום. בלי תעמוד ותתקיים כי לחזקו תשבר החרב כשיחשבו להכות בו:

חנית מסע ושריה. הם כלי זיין ואמר שאם יכוהו באי זה שיהיה מהם לא יתקיים החרב ולא יזיקהו:

פסוק יט

נחושה. הוא הברזל החזק אצי"ר בלע"ז:

פסוק כ

בן קשת. הוא החץ:

קלע. הוא כלי כמו חגורה שמשליכין בו אבנים פרונד"א בלע"ז:

פסוק כא

תותח. אמרו בו שהוא כלי בעל יתידות מחודדות שצדין בו הדגים ועל שהכלי אחד מצד אחד ורבים מצד אחר אמר נחשבו והנכון שתותח הוא הכלי הגדול שמשליכין בו האבנים הגדולות להפיל החומות והבניינים החזקים ויהיה הענין בזה שכקש נחשבו לו אבני תותח:

לרעש כידון. הוא קול תנועת הרומח כשמנענעין אותו להכות בו:

פסוק כב

חדודי חרש. סלעים חריפים דומים לחרשים חריפים ליבשם והנה ישכב עליהם ולא ירגיש בהם:

ירפד. יציע וישכב עליו:

חרוץ. הוא דבר חד כורת:

פסוק כג

מצולה. מן ירדו במצולות:

כמרקחה. כסיר שיעשו בו המרקחת שהוא רותח:

פסוק כד

יחשוב תהום לשיבה. הנה הרואה יחשוב תהום לאיש